

Georges Bernanos

Mrtvá farnost

Georges Bernanos

MRTVÁ FARNOST

Bernanos nám předvádí v svém románě malou provinční společnost, která už sama duchovně neprodukuje a v jejíž lidech se náhle otvírají závratné propasti. Člověk nemůže uniknout velikosti, z které a ke které byl stvořen. Stane-li se jí nevěrný, bude-li se chtít zařídit sám v sobě, v svém sobectví, v své rozkoši a pýše, octne se rázem na cestách hrůzných dobrodružství, vedoucích k nicotě a smrti.

Tuto svou visí, která má příznak autentické přesvědčivosti, vtěluje Bernanos slovem a obrazem neobyčejně intenzivním, svrchaným a sugestivním. Cítíme tu duch genia, který se může jediný mezi současnými spisovateli dovolávat příbuzenství Dostojevského. Bernanos není spisovatel jako desítky a stovky těch, jejichž knihy se objevují denně na trhu. Z jeho díla vane veliký omlazující dech, neboť u něho cítíme na každé stránce, jak proniká až k samému jádru svých figur, k jejich vnitřní pravdě, kterou si samy před sebou skrývají, kterou si znetvořují nebo před kterou utíkají. Jeho román, v kterém jsou takto odhalovány nejhlubší rány lidské duše, a to s jasnou živostí až přízračnou a krutou, má zároveň velikou moc léčivou. Nade lží a nevěrou starého světa tryská paprsek nového a čistého

MRTVÁ FARNOST

GEORGES BERNANOS

MRTVÁ FARNOST

—

Nakladatelství Vyšehrad

1 9 4 8

Památce

JAROSLAVA ZAORÁLKA

překladatel

.

Vzala tu tvářičku do obou rukou - do svých dlouhých rukou, do svých dlouhých něžných rukou - a dívá se Steenymu do očí; směle, klidně. Jaké má mdlé oči! Zdá se, jako by se poznenáhlu ztrácely, ustupovaly... teď jsou ještě bledší, namodrale šedé, sotva živoucí, tančí v nich zlatý záblesk. »Ne! Ne!« vykřikne Steeny. »Ne!« A vrhne se nazad, zuby zaťaté; hezká tvář je zkřivena úzkostí, jako by chtěl zvracet. Můj ty Bože!

»Copak je to? Nu, Steeny,« ptá se neklidný hlas, je docela blizoučko, za staženými žaluziemi. »To jste vy, miss?«

Ta ho však již prudce, divoce odstrčila a teď stojí lhostejně na prahu.

»Nu tak, Steeny! Jsi ty zlý chlapec!«

Steeny pokrčí rameny a podívá se tvrdým pohledem ke dveřím, je to už mužský pohled.

»Mami?«

»Zdalo se mi, jako bys byl křičel,« říká ten hlas, zřejmě již unavený. »Půjdeš-li ven, dej pozor na slunce, zlatíčko, je strašné horko!«

Opravdu, strašné horko! Mezi prkénky žaluzií se teletí vzduch. Steeny k nim tiskne nos a nabírá si toho vzduchu, vdechuje jej, cítí, jak mu v prsou klesá až k onomu magickému místu, kde znějí všecky hrůzy, všecky radosti světa... Ještě! Ještě! Páchne to bělobou a tmelem, je to mocnější vůně než alkohol, mísí se do ní podivně dech velkých lip v aleji, dech věčně vlhký. Teď přepadl Steenyho zrádně spánek, zařal se mu do

šíje, připlížil se jako vrah, dřív než zavřel oči. Úzké okno se zvolna kymácí, kolísá, potom se nesmírně prodlouží, jako by je to táhlo vzhůru. Celý pokoj jde za ním, všecky čtyři stěny se vzdouvají větrem, pleskají náhle jako plachty...

»Steeny!«

To klapaří žaluzie, do pokoje se hrne světlo.

»Jaké bláznovství, vybrat si na spaní takové místo. Slyšely jsme tě až na druhém konci trávníku, vidíte, miss?«

»Pan Steeny nedělá dobře, že po obědě odpočívá, lékař to zakázal.«

Položí mu ruku na čelo, či spíše ji tam zvolna, pečlivě klade, přitiskne dlaň na spánky, vjede mu svými tajemnými prsty do zcuchaných vlasů, jsou stále jako led, ty prsty.

»Jestli milostpaní dovolí...«

Paní však vrtí hlavou, zřejmě se vším souhlasí, ano, co na tom, jen ať už je tu noc! Noc! Marně se snaží potlačit to rozkošné mrazení, které jí běží po hezké tváři jako vlnka po vodě.

»Steeny mě doprovodí. Vedu psa na procházku.«

»Nel!«

Mami o krok ucouvne, opře se ramenem o zeď, ruku má na nadrech, jako by se bránila. To »ne«, vyslovené přece téměř potichu, hvízdlo vzduchem jako kulka. Řekl to opravdu ten klouček?... Matka však již zdvíhá bradu, staví se proti odpůrci, ukazuje své běloskvoucí zuby. Vší silou, vší svou odvahou, celým svým mladým životem čelí té důvěrně známé, třebaš neviditelné přítomnosti toho zmizelého, pohlceného, toho na věky nezvěstného, jehož hlas však právě poznala.

»Nelíbí se mi, říká-li někdo ne, Steeny. A pamatujte

si, že se ženě nikdy neříká ne, nikdy! To gentleman nedělá.«

Miss zrůžověla překvapením, rozčilením, jakýmsi líbezným vzrušením. Obestírá svou paní zlatistým pohledem.

»Račte dovolit, milostpaní, půjdu sama. Že, Steeny?«

Zvenčí ho náhle popadne kolem pasu - je proradná, pružná jako zvíře s tou svou nesmírnou planoucí kšticí. Přitáhla ho brutálně do plného světla, div si ňadra nerozmáčkla o přepážku okna. Steeny už dávno zná to promyšlené, potměšilé násilí, to sveřepé násilí, které ho vždy poplete, probouzejíc v něm zvědavost, hrůzu, cosi jako nevýslovný odpor. Ne, ne, ať to tajemství zůstane mezi nimi! Odmítá zoufale její pohled, zatíná zuby, aby nekřičel. Mami se usmívá.

»Nechte ho, miss!«

Miss ho vskutku pustí. Steeny cítí, jak ochabují ty kruté paže, objetí se uvolňuje stejně rychle, jak se sevřelo: to vše před roztržitým pohledem mami, i ona je tak trochu spoluvinnicí. Teď se k němu obrátily obě zády, odcházejí, přitisknuty jedna k druhé, aby se co nejmíň vzdálily od úzkého lemu stínu. »Lhářko, lhářko,« koktá polohlasně pro sebe. »Proč, lhářko?«

Mami je žena citlivá, totiž podivuhodně chráněná proti mocným šalbám života; neproniknutelná. Ať jde ve vzpomínkách sebehlob, nalézá ve své paměti jen jednotvárný příliv nicotných událostí, připomíná to moře, rozlévající se po hladkém svahu: vlny jej laskají, aniž ho ubývá. Když se bývalý fenouilleský farář zdvořile divil, že se stále tak odevzdává, tak poslušně podrobuje vůli Prozřetelnosti, o níž přece nic neví, jak aspoň předstírá - jistě ne ze zlomyslnosti, snad z nějaké umíněné, žel, velmi ženské nedůvěry ke spiritualistické filosofii, často velmi náročné, to si přiznejme! - odpověděla vždy

prostě: »Mírnost všecko zmůže.« - »Drahá paní,« říkal staroch, »teď jste promluvila jako světice!« A vsutku té její mírnosti nikdy nic neodolalo. Dovolávajíc se bez ustání tohoto nepopíratelného svědka - mírnost, moje mírnost - uvízla, zdá se, nakonec ve své hře, jako když si dítě nakreslí na zed' tygra a uvěří, že je živý. Pro tolik chudáků je mírnost jenom nedostatkem, nedostatkem zloby nebo zlomyslnosti, vlastností zápornou, čistou abstrakcí. Její mírnost se však osvědčila: opatrná v úmyslech, smělá, bylo-li třeba vzít, bdělá, bylo-li třeba střežit. Jak si ji nepředstavit v podobě nějakého domácího zvířete? Mezi ní a životem bdí snaživý hlodavec: zesiluje hráze, ryje, hrabe, odklízí hlínu, hlídá dnem noci hladinu proradné vody. Mírnost, mírnost, mírnost. Objeví-li se v pokojném zrcadle nejmenší podezřelý stín, zdvihne zvířátko svůj útlý čenich, opustí břeh, vesluje ohonem i prackami až k překážce a pak začne bez hluku hlodat, vytrvale, neúnavně. Černá skvrna se polehoučku zmenšuje, pak zmizí, postřehneme právě jen tenkou stříbrnou rýhu, brázdící vodu. Když sedí někdy po večeři pod lampou a lehká únava ji vábí k snění, opře si bradu o ruce a povzdychne si. Myslí na sílu, která je v ní - příliš příznivý osud jí nedopřál, aby ukázala, co dovede - na tu hlubokou znalost bytostí, jejich tajné křehkosti; znalost, kterou by nedovedla nikomu sdělit, sama ji jen stěží rozumem postihne, neliší se téměř od temných instinktivních předtuch. »Nikdy jsem nic z života nepochopila,« říkává, »leđa to, že mě vždycky nesl k cíli, kterého jsem chtěla dosíci.« A dodala vždy, ne bez koketnosti, jako by chtěla poučovat bývalého fenouilleského faráře: »Když jsem byla maličká, bála jsem se hrozně lidí, potom jsem však jednoho dne poznala, že to, co rozkládá rukama, není nijak nebezpečné.« Po kom má to přízpusobivé nadání, tu hmy-

zí trpělivost, tu neúprosnou jasnozřivost, která jí vždy umožní, aby najisto postihla, kdy je protivník unaven, aby vytušila první projev slabosti nebo opominutí? Snad po svém otci, zemřel velmi mlád: vídává jeho zsinanou tvář, oči podmalované modrými kruhy, nervosní, neklidná ústa, jako stvořená pro lež a laskání - i ten jeho pohyb, který po něm zdědila: objeví-li se nejmenší náznak, že by jí chtěl někdo odporovat, ucouvne lehýnce celým hořejškem těla.

»Tvůj děd,« říkává Steenymu, »byl přerozkošný muž, svůdný jako žena. Tvá babička ho zbožňovala.«

Opravdu ho zbožňovala, a to do té míry, že hýčkala jedinou neřest, které byl schopen: lenost vbrzku obludnou, žravou. Když přišel o svůj skrovný úřad a dědictví se rozplynulo, běhala ta nešťastná žena po domech a dávala hodiny - jak zní sveřepý výraz, jeden z nejkrásnějších v měšťáckém slovníku - jen aby uživila tu hlízu. Na snažné prosby své rodiny odpovídala s podivuhodnou jistotou bytostí, zrozených pro oběť: »Lucianova nemoc je horší, než si kdo myslí.« Strašná slova, jimž ten chudák, šířaný nudou, kladl nejspíš jen nevalný odpor. Nakonec opravdu zemřel smrtí stejně liknavou, jako byl jeho život; po nekonečné agonii, vlekoucí se celé měsíce uprostřed bezmocných gest a sarkasmů jeho příbuzných. Michaele bylo tehdy osm let. Nezapomene nikdy na ten černý prosinec, na vůni čaje a guajakolu, na déšť zvonící po skle, na to strašné ticho. Celou noc pobíhá umořená matka z pokoje do kuchyně, parkety vrzají, v konvici na plotně syčí voda, sklenky cinkají - děvčátko usne úzkostným spánkem, teprve když zase zazáří na chodbě světlo, linoucí se štěrbínami dveří. Má zavolat? Strachuje se ještě víc, že by se na prahu objevila ta, kterou očekávání žalostného konce jakoby úplně změnilo, připadá jí teď jako cizinka: stála by tam

zsinalá, s palčivým pohledem, který není možno snést, ten pohled těká v polospánku, podobném halucinaci. Co zmůže proti těm dvěma hrozivým bytostem, spjatým bůhvíjakým paktem; proti partnerům jakési příšerné hry? Vtlačí tedy hlavu do důlku polštáře, sbírá všecko svou dětskou sílu, pokouší se neobratně o úsměv; potají, jen pro sebe. Mírnost, mírnost, mírnost... Spolehlivý instinkt ji varuje: vzpoura by jí přinesla krátkou úlevu, ale pak by ji ještě úžeji připoutala k těm dvěma společníkům, zapleteným do děsivého dobrodružství. Jde jen o to, aby uzamkla srdce, aby přerušila spojení - to rychlé, potměšilé srdíčko. Poslouchá, jak srdce na spánku, na prst od očního koutku, odměřuje její život, její nepatrný život, život, který je nutno krýt, bránit! »Pozor na srdce,« říká lékař každého večera v temném předpokoji, »dbejte o srdce, srdce by mohlo povolit.« Věřila dlouho, že je její vlastní osud spjat s osudem toho kolísajícího srdce, byla ochotna nenávidět toho šedého, mlčelivého muže, který ji takto táhne do tmy, ke smrti, ale nakonec pochopila, že na tom není zbla pravdy: až se to druhé srdce zastaví, bude její dál plnit svůj úkol, chroupajíc jako myš. Zvykla si však příliš hlídat toho křehkého služebníčka. Mírnost, mírnost... »Michaela je anděl,« volá maminka, »vypadá, chudinka zlatá, jako by všecko chápala, a chápe všecko!« Ona opravdu nejasně chápe, že se blíží konec, a div divoucí, ten strašný den se podobá ostatním dnům, není ani lepší, ani horší - napolo stažené záclony, prostřený stůl, bílý ubrus, šep tající hlasy, líbezná ticho... K večeru byla nebohá matka v koncích se silami, vrhla se divoce na dceru, celá červená, jako když peče na hromnice na pánvi lívance: »Drahoušku!« Na štěstí ji však zas postavila na zem. »Nepřemáhej se tolik, miláčku. Mám o tebe strach, když tě tak vidím.« A dodala: »Byla jsi tak silná, tak

trpělivá. Můj Bože, tři měsíce jsem si tě ani nevšimla. Ach, teď už budeme pořád spolu, děťátko.«

Opravdu se pak už od sebe neodloučily. Maminka umřela mnohem později, půl roku po Michaelině svatbě, skonala ve Filipově domě v Béthune - v jedné z těch strašných cihlových krychlí s maličkým schodištěm vpředu. Jak už to bývá v severní Francii zvykem, hrne se pod okny nesmyslný nedělní dav; mlčky, obklopen oblakem zlatistého prachu. Večerní noviny oznamují mobilisaci ruské armády. »Šetřte ji,« povzdychne naposled umírající do ucha svého zetě. »Ach, ano, Filipe, šetřte ji, snažte se ji pochopit!« Žel, žel, je příliš pozdě. Ten velký chlapec s tvrdým profilem náleží k nepřátelskému, žravému plemeni, které neměří svůj rozběh, vrhá se na milovanou ženu jako na kořist. Jednu chvíli postřehla, že Michaela slábne. Zdálo se, jako by se to statečné, hodné děvče změnilo najednou v těch mocných rukou v jinou bytost, ani poznat ji nemohla, měla teď takovou propadlou, bolestnou tvář, mračívala se dlouho, smála se ostrým, nepříjemným smíchem, který vždy pronikne silnými zdmi, až sebou stará paní na židli škubne: »Jako když v noci slábne vítr a do toho zakřičí divoká husa.« Několik týdnů se v cihlovém domě rozléhaly zběsilé scény, potom ozvěna poznenáhlu slábla, kolem chtivého muže se rozhostilo ticho a vynalézavá mírnost začala znovu tkát svá tenata. »Je to básník,« vzdychá Michaela, »velké dítě. Vytrhne nás ze země, a za pět minut již neví, co s námi, hledá temný kout, kam by hračku uložil.« 28. prosince 1916 zmizel za protiútoků. »Nehledíc ani ke zprávám, získaným tu a tam, hlavně k velmi přesnému svědectví nadporučíka Debouloy, lze, bohužel, s jistotou říci, že v celém tom terénu mezi Saint - Jean du - Loup a kotou 193 neobstál dlouho žádný raněný, protože v nižších polohách ležela

hustá plynová clona, pro kterou ještě 29. ráno nebylo možno tuto posici držet.«

Steeny je jenom nepravé jméno, přezdívka, kterou si Michaela vypůjčila z jednoho svého oblíbeného anglického románu. Steeny se jmenuje Filip jako jeho otec - ten zmizelý, ten pohlcený. Nemá tu přezdívku asi příliš rád, ale pravé jméno mu nahání strach. Miss na něho někdy tak volá, snad jen ze hry - jaký by měla jiný úmysl? Jen ona má odvalu vyslovit ty dvě truchlivé slabiky, učiní tak ostatně obyčejně znenadání, a Steeny se vždy nechtě zachvěje. Tati!... Obraz mrtvého je na jeho malém pracovním stole mezi dvěma starými svazky Quicheratova slovníku. Je jist, že ho tam každého rána nalezne, stěží se však na něho podívá. Ten otec, kterého nikdy neviděl, zůstal pro něho celá léta legendární postavou, lišící se jen tak tak od milionů jiných hrdinů, od všech těch šprýmovných, tlachavých, špinavých chlupáčů, jak mu je líčily *Noviny mladých* - až do toho dne, kdy vlezl na půdě po čtyřech do jedné z těch ohromných skříní ve zdi, které říká Michaela bůhví-proč očištěc - slouží jako druhá komora na prádlo. Ucítit tehdy najednou zvláštní, podivně živoucí pach, poznal jej ihned - kde, kdy se s ním setkal? Tabák, pepř, santalové dřevo, to santalové dřevo, které Michaela nenávidí. Můj ty Bože! Náhle ho vytáhla z té skřýše jakoby nějaká zběsilá ruka, seděl zas na zemi a tiskl bezděky na prsa tuhý, chladný sametový kabát: hodil ho zas ihned zpátky do tmy. Od té doby se leká, slyší-li jméno Filip. Nebohý Filip! Dvacetkrát, stokrát si slíbil, zapřísahal se, že vystoupí zas tam nahoru - někdy odpoledne, jako bylo tohle, když všecko spí. Bylo by směšné, kdyby ho Michaela přistihla. Vezme co nejvíc těch relikvií, hrábne do nich nazdařbůh, popadne jich náruč, co

obejme: tak by byl nesl v bitevním ohni jeho zkrvavené tělo... Ten pohřební pach se bude ještě dlouho vznášet ve vzduchu, až do večera. Michaela skloní hlavu, pokrčí nos a řekne: »Fuj, ohavné!« Kořist bude již na štěstí ve skříni, klíč bude mít Steeny v kapse. »Steeny, ty jsi kouřil, ano, ty jsi kouřil, jed bych na to vzala! Celý pokoj ti páchne tabákem, to je hnusné!«

Je to však jen sen, dnes jako včera a jako vždy: je to smělý, bezmála bláznivý podnik, uvést mrtvého doprostřed života zas už tak plného. Již deset let, nepočítáme-li krátké prázdniny, vidí Filip ze světa jen starý dům, obklíčený borovicemi, a u něho starý sad, zelinářskou zahradu, habří. Za tím je maličká vesnice a úzká plavá cesta, stočená jako zmiže, nevede nikam, ta cesta. Michaela chtěla žít v takové samotě. »Neudělám ze Steenyho jednoho z těch strašných pošklebných človíčků, opic, vařbuchtů. Ostatně jediné kloudné gymnasium je v Boulogne - kněží diecése, bývalí vikáři, páchnoucí špínou a inkoustem. Potkala jsem kdysi představeného, byla to učiněná kmotra, měkká, boubelatá, ohromné boky. „Milostpaní, vezmeme vám dítě, vrátíme vám muže.“ - „Vím, pane, co je to muž, na to má věru dost času!“« Michaela miluje dozajista vášnivě svého syna, oddaluje však od něho co nejvíc tu neodvratnou, tu osudnou chvíli, kdy se před ní ještě jednou, už naposled objeví nepřítel všeho, co zavání klidem, tyran, druhý Filip... Druhý Filip?

»Tak co, Steeny, sám a sám?«

To je wambescourtská zámecká paní, paní de Néréis. Pokouší se o úsměv, je z toho však jen složitá grimasa; nebohá bláznivá hlava se jí klinká na všechny strany, hledá ve vzduchu neviditelnou oporu.

»Mami je doma,« odpoví zpupně Steeny. »Myslím, že odpočívá po obědě. Mám ji...«

»Ne, ne, zůstaňte, zlatíčko! Nechod'te...«

Shrne čile záhyby svého dlouhého černého pláště, upustí kabelku, chytí ji v letu, podívá se úkradkem, bázlivým pohledem na stažené žaluzie.

»Nechod'te nikam! Nechte Michaelu spát. Je to tak příjemné, spát... Můj ty Bože!«

Protáhne se na slunci, po zádech jí proběhne podivné zamražení. Světlo stále ještě prohledává tu žalostnou tvář, v níž truchlivě svítí nalíčená ústa.

»Nedoprovodíte mě k vozu, Steeny, andílku? Nechala jsem ho u vchodu do parku, ty mouchy tak dorážejí. Když jsem jela podle řeky, bylo to strašné: myslila jsem, že se mi kobyla splaší.«

»Splaší? Ale, milostpaní!...«

Filip krčí znalecky rameny. Nebojí se koní, ty historky o bláznivé kobyle jsou mu k smíchu.

»Vy si ze mne tropíte žerty, pacholíčku...«

Jde před ním velkými kroky, jsou to kroky váhavé, nestejně, plaché. Vysoké podpatky jí klouzají po borovém jehličí. Kdykoli poklesne v kolenou a pak se zase vzpřímí, zavane kolem ní etherem a ambrou.

»Ano, vysmíváte se mi. Neříkejte ne, Steeny. Vidíte, že jsem směšná v těch těsných hedvábných šatech, se svými dlouhými, tenkýma rukama? Vypadám jako černý pavouk s bílou hlavou. To je vám jistě k smíchu, že, Steeny?«

»Mně? Ne,« odpoví klidně Steeny. »Mně se jen zdá, že vypadáte jako nějaká postava z románu.«

Zastavila se najednou, zvrátila hlavu nazad, nazdvihla obočí a stáhla pohněvaně ústa. Co řekne? Steeny však čelí tomu pohledu s urážlivou zvědavostí: panin pohled první ustoupí, unikne. Obrátí se ke Steenymu zády a vrhne se vpřed, jako by zas chtěla nabýt rovnováhy. Filip musí chtěj nechtěj myslet na raněného ptáka, který se dostává vpřed, odrážeje se o zem křídly.

»To nesmíte, andítku. Osoby z románu, fil A co máte s takovými lidmi, Steeny?«

»Ach, nic! Právě proto je mám rád. Nejsou k ničemu. Já taky ne.«

Zámecká paní se znovu zastaví, stočí vpravo vlevo oči uštvaného zvířete a zas běží dál tanečním krokem. Steeny se až zadýchá, jak za ní pospíchá. Nakonec by mu nejspíš nezbylo než se vplížit polehoučku do křoví, ale on si raději řekne, že jsou kostky vrženy, že bude dojista vydán až do večera na pospas tomu nesmyslnému stvoření. Snad se bude musit vrátit až za soumraku, čelit úsměvu miss i Michaelinu mírnému hlasu, jistě se ozve za dveřmi: »Kde byl? Večeřet u Ginette! Ten hoch se zbláznil!«

Ginette se objeví ve Fenouille už jen zřídka, ale Michaela je stále ještě ve střehu, to už tak ze zvyku či snad také z nenávisti ke zbožným soupeřkám, které i ji »odstavily«, polehoučku, potměšile vypudily z blažených břehů, kde se dobře smýšlející společnost oddává ne-

vinným hrám. Stará markýza Destrées - nosí věčně černou sukni, páchnoucí po kůži, a dovede jediným úderem své britké ruky srazit zajíci vaz - řekla jednou provždy: »Nezakazuji výslovně paní Dorsellové přístup do svého domu, znemožnila se však úplně.« A doloží: »Můj nebohý bratranec Anthelme se zbláznil.« Vskutku se vypráví, že se dům rozpadá - ve střeše je díra, voda stéká se schodu na schod jako kaskáda, v předsíni hnije černá voda, při každém kroku vytryskne mezi dlaždicemi. Čtyřicet let si tam žil dobrák Anthelme pokojně, jedl dobře, pil ještě líp, byl pln síly, vedl si jako chlap. Ani za deset let by si byl neprodřel své sametové kalhoty. A to až do toho augurského podzimu, kdy v jedné vittelské ulici potkal Ginette de Passamont, dceru nepatrného lyonského lékárníka - přivedl si ji za několik měsíců s průvodem kamarádů, sebraných nazdařbůh po nádražích a přepychových hotelích. Zmizeli, jakmile se na pustých trávnících objevila první jinovatka, zanechavše toho řimbuka v ruce jeho přítelkyně, stál před ní s ústy dokořán a klepal se zimou ve své hedvábné košili, tenkém žlutohnědém kompletu a jemných botách... Spatřili ho pak zas jako dřív v polích, potloukal se sám, psy před sebou; zestárl pranepatrně, a přece byl k nepoznání, měl ve tváři nějaký takový nekalý, podezřelý přísvit. »Anthelme se mi protiví,« shodly se všechny ženy. Někaký čas roznášeli ještě jeho bývalí kumpáni z lovů, s nimiž se náhodou setkal, od zámku k zámku výstřední historky... Že prý ten světák, ten žrout, ten sviňský Anthelme - proklatý Anthelme! - tráví celé dny v zadní místnůstce za krámem knihkupce Hudevilla, strachuje se o umělce, hovoří o tom, že by vydržoval nějakého básníka, myslitele, theosofa, zkrátka některého z těch strašných lidí, které společnost nechává chcípat hlady, naznačuje, že on sám ubil svůj život,

promrhal čas, běhaje jako ťulpa za slukami. Měl však i tak vždycky zálibu v hudbě, zapamatoval si melodii, vyťukal ji prstem na klavíru. Hraje nadto na lesní roh, a chce proto pořádně dát theorii, hodlá také chodit dvakrát týdně na koncert do Boulogne, aby si vytríbil sluch... »Dát se v mém věku do literatury, to by šlo, bratránku, po čertech těžko!« Jakmile však někdo vysloví jméno jeho ženy, mate se, koktá, rty se mu chvějí. »Ano!... Ano!... Je spokojena ve své samotě... několik pařížských přátel... žijeme sami, dočista sami...« Provedl nicméně svůj nejdražší záměr a poskytl útulek bývalému profesoru živých řečí, muži znamenitému, na neštěstí postiženému souchotěmi. Je to pan Ouine, dopisuje si s ministrem vyučování a je autorem nové vyučovací metody. Ostatně celá ta dobře smýšlející společnost se chová velmi uctivě k tomu korektnímu strávníkovi, který smeká před kdekým. Lescurský děkan o něm prohlásil, »že působí dojmem, jako by měl neobyčejnou moc sám nad sebou, jako by v něm byla nevypočitatelná duševní síla. Nemohl jsem na něm nikdy za těch příliš krátkých rozhovorů vylákat jediné slovo pro nebo proti náboženství. Zdá se, že se zajímá jen o problémy mravní.«

Pomlouvači, kteří ho kdysi s oblibou podezřívají z milostných záměrů a litovali hlučně nebohého Anthelma, umlkli jeden po druhém a nejedna zámecká paní teď želí, že si ten gentleman vyvolil právě ten podezřelý dům, takže ho opravdu nemůže přijmout. Při novoročních návštěvách, kdy Michaelu ještě jak tak strpí, ptávají se jí tu a tam, předstírajíce lhostejnost a nezájem: »Zdá se, že je to skvělý společník.« Žel, Michaela již dvě léta nechodí k paní de Néréis. Pan Anthelme je nemocen, snad se dokonce zbláznil, pana Ouina není vidět a Ginette honí po cestách svou velkou normand-

skou kobyly, jako by ji pronásledovala strašidla. »Předšlé zimy přišla ke mně jednou večer, omdlela v křesle, a pak odešla, jak vešla, ani ústa neotevřela.«

Filip odváže oprat a srovná vůz, aby byl ve stejné výši jako svah. Ginette však již drží otěže v rukou a Steeny má právě tak kdy, aby se dostal zpod kol a skočil jako šílený do lehké bryčky z leštěného ořechu, tančící směšně na perách... »Nu tak, hovado jedno!« Dlouhá červenohnědá kobyla trhá za udidlo, deptá cestu všemi čtyřmi podkovami, vrtíc mocně zadkem, a vrzání postrojů rozkošně doprovází plavý pach chlupů, krásné lesklé srsti, potřísněné potem. Steeny vidí po prvé zblízka toho proslulého koně, nespouští však oči se své podivné družky, která se ho tak nenadále zmocnila a teď ho unáší ve zrychleném, divokém rytmu podivného, nejspíš zhola nesmyslného snu, z něhož nezná pranic. Jak je možné, že za ní šel bez hádky, za tou paní de Néréis, které vesničtí šprýmaři říkají hanlivě Slabonožka. Obvykle se jí vyhne nebo ji zvědavě pozoruje, a neodpovídá, k nemalému pohoršení Michaely, která ostatně ráda uzná, že má Ginette »zarážející způsoby«. A nešel za ní ani z nudy, zahálky, jak již tolikrát učinil pro hlouposti, které nikomu neprozradil: proradný útok miss, Michaelina lhostejnost, odchod těch dvou přítelkyň, lichotné hlasy, proplétající se, snoubící se tak úzce, ten spoluvinnický, sotva slyšitelný smích, který však i tak naráz vyhloubil mezi ním a důvěrně známým světem takovou propast samoty - ach, ten intimní, spoluvinnický smích! - i ta nenadále se objevivší cizinka, to vše tvoří jediný, týž příběh v oslnivé nahotě horkého dne. Čím to, že se mu zdá, jako by shluk těch nepatrných událostí, lišících se vcelku tak málo od tolika jiných příhod jeho každodenního života, náležel k neznámé soustavě

pocitů, představ, jakoby k jinému vesmíru? V které chvíli, jakým zázrakem praskla neohebná spirála? Přestal být dítětem, nevěda o tom téměř? Kdo by to mohl říci? Stačí, že byl zázrak vykonán: zítřek, zítřek, který byl dosud jen matným obrazem včerejška, ukrytým ještě pod obzorem, ten zítřek, jež s klidným srdcem očekával a každého rána bez překvapení znovu nalézal, toho zítřku již není. Ó zázraku! Život z něho právě nenadále unikl jako kámen z praku.

»Nakloňte se trochu, andílku.«

Slabonožka vjíždí ostrým klusem na křižovatku. Svah se zdvíhá polehoučku k nebi, sklání se, potom k nim prudce běží. Obě kola poskakují po cestě, praská to suše, jako by z pistole střílel. Vůz na okamžik zaváhá, nakloní se, pak letí náhle plot jako šíp do boku té bezcitné kobyly, které jen zadek zčernal potem, třepícím se pěnou.

»Chápete? Jela jsem do zatačky,« řekla důvěrným tónem, jako by se omlouvala. »Měl jste se ještě o trochu víc naklonit, zlatíčko.«

Její ubohá tvář, poskvrněná ličidlem, neoživne ani na okamžik, pohled, podmalovaný modrými kruhy, ukazuje v plném světle, jak je vybledlý. Ruce, které má křížem a v nich opratě, jsou však pořád pevné. Kde již viděl Filip tyhle ruce? Je to tím, že pod rukávy problýskává zápěstí příliš křehké? Jak jsou nahé ty ruce!... Filip si kromě toho všiml, že se trochu učernily o voskované opratě, vypadají jako ruce školačky, umazané od inkoustu; nalomený nehet dosud krvácí. Podivné ruce, jakoby zavěšené mezi nebem a zemí, unášené v mlčelivém letu za divokou kobyrou! Odkud přišly? Kam jdou? Za jakým osudem? Filip na ně najednou přitiskne rty.

Vůz jede ostatně již chvíli po trávě.

»Pojedeme přes pastvíska, Steeny, musíme. Je to nutné. Pan Ouine je dnem nocí u okna, pozoruje všechno.«

Skočí na zem a poplácává dlouho koňskou šíjí, z níž se řine pot.

»Vidíte tu kobylu, Steeny? Nuže, kam ji postavíte, tam ji najdete, přesně na tomhle místě. Nehne ani nohou, leda mouchu odežene. Nikdy ji nevážeme.«

»Ach,« řekl Filip, »já, víte, ta cvičená zvířata, ty zázraky - fuj! Proč už ne cirkusového koně? Tančí ta kobyla?«

V pokoji pana Ouina jsou tapety z růžového papíru, je poněkud vybledlý, ale čistý. Strop si sám obítil. Staletá špína proniká, bohužel, pod nátěrem, kreslí tam mysy, zátoky, ostrovy, celou tajemnou geografii. Úzké okno propouští jen poskrovnu světla, a to je ještě ztlumeno blízkými smrky, třemi polouschlými stromy s černými vrcholky; praská to bez ustání v hustém větroví.

»Štěstí... velké štěstí...,« říká znovu starý pán mírným hlasem. »Obyčejně si kolem sedmé na několik minut zdřímnu. Slyšel jsem však jasně, jak v předsíni klaply dveře, mám lehký spánek... Ať tak nebo onak, bude nejlíp, nebudeme-li již mluvit o tom hanebném nedorozumění.«

Pan Ouine seděl na okraji postele, nohy mu visely dolů; na kolenou měl tvrdý klobouk, kazajku zapjatu až ke krku, velké střevíce pečlivě naleštěny. Leckdo by si ho byl snadno spletl s nějakým dílenským mistrem, nebýt té neobyčejně vznešené tváře rysů tak prostých, tak čistých, že ani věk, ani utrpení, ba ani vrstva zhoubného tuku neporušily nikdy hlubokou blahosklonnost, která z ní hleděla, jasný, klidný výraz, s jakým vše přijímal.

»Poslouchejte,« řekl, odmlčev se na chvíli, »poslouchejte... To se naše přítelkyně prochází po chodbě. Nešťastné stvoření! Ach, Filipe (bylo by pro mne příliš trapné nazývat vás tím absurdním jménem Steeny), snažte se poznat milosrdenství, než okusíte ošklivost, která vám otráví jeho pramen.«

Jedna z jeho krátkých rukou hladí polehoučku plstěný klobouk, druhá spočine na rameni Steenyho.

»Nedivte se, že mě nalézáte zde, Filipe, nelitujte mě. Mám rád tento dům. Prožil jsem tu nezapomenutelné hodiny. Ano, tenhle pokoj, který zde vidíte, tak prostoučkový s tou svou postelí pro služku, umyvadlem a konvicí, ten pokoj byl celé dny jako nevelká loď, bičovaná mořem. Chtěl jsem, aby byl tak nuzný, přál jsem si, aby byla uchována jeho drsná chudoba, je tak příznivá polospánku, oplývajícímu sny. Kolikrát jsem musil drhnout, cítit, leštit ty červené dlaždice, než se rozptýlil ten pach po zatuchlině a hnijící vodě, vychází i ze zdí, otravuje i vzduch na zahradě! Musil jsem čistit spáry mezi každou dlažkou a napouštět je chlorem, jako by to byly drobné otevřené rány. Ach, vy mi to, hochu, neuvěříte: když začala kyselina leptat to bláto staré sto nebo dvě stě let, to bláto tak dlouho suché a najednou navlhčené, zdvíhalo se mi polehoučku, bez konce pod prsty, tvořilo velké šedé bubliny a pukalo. Uléhal jsem vyčerpán, celý zpocený, a stále jsem ještě slyšel to měkké, strašné pukání. Minulost je, chlapče, po čertech tvrdošíjná.«

»Eh,« řekl Steeny, »netrápil bych se tím tolik, pane Ouine. Pro mne jako by minulosti nebylo. Přítomnost ostatně také ne, či nanejvýš jen jako drobné třásně stínu na okraji budoucnosti. Budoucnost!«

Obrátil hlavu instinktivně k oknu, ke světlu. Marná námaha. Ten smutný pohled, který na něm spočívá, odstrkuje ho poznenáhlu, jakoby tajemným tlakem, od okna, vede ho zpátky k posteli, na níž se v šeru tratí zsinalé tělo.

»Jsem váš přítel, Filipe,« odpověděl pan Ouine prostě, avšak s podivuhodnou autoritou.

Vztyčil náhle hlavu a Steenymu se na zlomek vteřiny zdálo - ó nesmyslný sne! - jako by poznával předurče-

ného společníka svého života, zasvětitel, hrdinu, za nímž se hnal tolika knihami. Objevil, že se velmi liší od toho, co si představoval - je starý a nemocný - a cítí najednou, jak se jeho vlastní prsa vzdouvají tímž potměšilým ohněm, který plení tu hrud' pod ubohou vlněnou kazajkou. Chce utlumit směšné vzlykání a zvrací rovněž hlavu nazad, čelí nějaké výzvě, kterou vyslovuje tento dům a jeho tajné mocnosti, ochotné služebnice nejtajnější ze všech, Smrti - Smrti, přičiňující se na svém díle tak blízko nich, pod jejich nohama... Pan Ouine stále hladí klobouk.

»Jste hodný hošík, promiňte,« promluví profesor za chvíli. »Stydím se, že jsem s vámi mluvil takovým tónem, hlupácky, otcovsky starostlivým. Dej Bůh, abych se vám aspoň vyrovnal!«

Jeho pohled poněkud vybledl, jak si tak diskretně tiskne všemi pěti prsty volné ruky ono místo, kde začíná krk. Nic jiného neprozrazuje tu ochablost, leda snad šedý odstín obou lící, jejich propadlé maso, a přece Filipův instinkt varuje s neslýchanou naléhavostí před blízkým nebezpečím, jistým, ohavným. Pak se zas znovu všecko rozplyne.

»Ano, odpusťte mi to,« pokračuje pan Ouine. »Když jsem vás před chvílí spatřil s tou nešťastnou ženou, myslil jsem jenom na to, abych vás ušetřil podívané, která by byla zřejmě velmi krutá, pokořující pro chlapce ve vašem věku. Vy však nejspíš snesete líp takové pokoření nežli já.«

»Jaké pokoření?« optal se Filip. »Proč bych se měl cítit pokořen, kdybych se ještě zašel podívat na pana Anthelma, ať mrtvého nebo živého? Kdo vám ostatně dokáže, že paní de Néréis... Myslíte, že mě potkala jenom náhodou... měl jsem jít provést psy...«

»Provést psy!« vykřikne profesor řečí. »Žel, tady je

víc psů, než stačíte kdy provést, nádherná smečka! Udělal jsem, chlapče, pro toho prostého, dobrého člověka, který vbrzku zemře, co jsem ještě neudělal pro nikoho jiného,« pokračoval, odmlčev se na chvíli. »A ne z milosrdenství, podotýkám, já nemám k soucitu důvěru, pane, rozněcuje ve mně city spíše mrzké, svědčí mě vždy všecky rány duše, probouzí ve mně strašnou rozkoš. Stejně je ovšem pravda, že podívaná na jistou zchátralost je nakonec nesnesitelná. Chránil jsem ty lidi proti nim samým, to víte, že je znám! Není jediného koutu v těchto pokojích, který by mi nepřipomínal nějaké úsilí, zápas nebo žalostnou lež, rozšlápnutou náhodou jako hmyz. Teď už je ta dřina u konce, není již, bohužel, co zabíjet. Všude se povalují jejich ubohoučká tajemství. Ach, pamatujte si, že jim je to jedno, chodí sem tam jako dřív, opakují bez konce tytéž bajky, zapomínají, že skrýš je prázdná. V nejhlubším ponížení ztrácí člověk svou pravdu navždy - tihle by po ní šlapali, a nepoznali by ji. Je docela možné, že vás naše přítelkyně potkala náhodou, napadlo ji to nejspíš, když vás spatřila... Ach, ta kobyla asi klusala z Fenouille sem k nám!«

»Co se toho týče, kluše, to je jisté... Poslyšte, pane Ouine...«

»Říkejte mi prostě pane, Filipe.«

»Ne! Ach ne! Vy jste pan Ouine, nebo nic. Poslyšte tedy, pane Ouine... Myslíte-li, že by to bylo k něčemu dobré, půjdu rád do pokoje pana Anthelma, proč ne? Všecko, co se mi od dnešního rána přihodilo, je velmi neobyčejné - těžko to vysvětlit. Zahradník, který si cpe dýmku, prázdný vůz jedoucí kolem, všecko jako by na mne kývalo, volalo mě... Jak se to kolem mne najednou rozšířilo! Jak je život krásný a hluboký! Nikdy jsem se nebál míň smrti než dnes večer.«

»Naučím vás milovat smrt,« řekl náhle pan Ouine potichu. »Je tak bohatá! Rozumný člověk od ní dostane vše, oč bychom jinde pro bázeň nebo hanbu nepožádali; zasvětili nás dokonce i do rozkoše! Zapamatujte si tohle, Filipe: budete ji milovat. Bojím se, že přijde dokonce den, kdy budete milovat jen ji. Zdá-li se vám můj skrovný pokojík ve své nahotě líbezný, je to právě proto, že je tu přítomna. Schoulil jste se tu v jejím stínu, aniž o tom víte.«

Položil si k nohám ten směšný plstěný klobouk a obě jeho bledé, poněkud opuchlé ruce kreslily tajemný strom, nějaké velké, neviditelné palmy.

»Nu?« řekl Steeny, jako by ho chtěl probudit. »Jak se rozhodneme, pane Ouine?«

Pohled toho starého muže ho však ihned přiměl, aby sklopil oči.

»Nepůjdu dnes večer domů,« pokračoval chlapec s nenadálým hněvem. »Mám toho příliš na srdci, je příliš těžké. Nenávidím ostatně ten dům: dnes nebo zítra, co na tom? Bude tak jako tak třeba - dříve či později - abych přešel naposled tu směšnou zahradu, ty schody na spadnutí, to habří a dvě vyprahlá pastviska. Uvidím naposled to pitomé bílé průčelí, tu krychli, která neroztaje ani na slunci, ani v dešti - kéž bych na jejím místě našel kaluž vápna a malty!«

Pan Ouine na něho s prahu přátelsky mává a zavírá pečlivě dveře. Marně však Filip napíná sluch. Zdá se jen, jako by to podivuhodné ticho v pokojíku kolísalo, vířilo lehce kolem neviditelné osy. Měl pocit, jako by mu klouzalo po čele, po prsou, po dlaních, tak umí laskat voda. Do jaké hlubiny sestoupí, k jaké propasti míru? Ještě nikdy se toho nesmírně důležitého dne necítil tak daleko od dětství, od vybledlého teď vesmíru

dětství, radostí a včerejších útrap, od veškeré radosti, od veškerého soužení. Ten svět, v nějž se neodvážil uvěřit, svět, který Michaela tak nenáviděla - »Sniš, Steeny, fuj!« - svět zahálky a snu, který kdysi pohltil jeho slabého předka, báječný obzor, jezera zapomnění - to vše se před ním náhle otevřelo. Cítil se dosti silný, aby tam žil mezi tolika přízraky, sledován tisíci jejich očí - od prvního kroku až k poslednímu, chybnému. »U nás není nejmenší naděje na vítězství, nutno padnout; i pan Ouine padne.« Tak mluvila všecka ta ústa, utkaná ze stínu. Opravdu, pokud jde o Filipa, co na tom sejděl Diví se jen, že nemůže zařadit svého nového učitele mezi své oblíbené hrdiny. Jaký klid kolem toho tlustého starocha s čelem zsinalým... Je to snad to, čemu říkají světec? myslí si Filip s komickou hrůzou.

Nelze říci, že by něco přerušilo to velké ticho, odtéká však poznenáhlu po svém svahu. Za ním pak stoupá chvění téměř nepostizitelné, není to ještě hluk, je to cosi, co jde před ním, co ho ohlašuje... »Pst!« volá Filip, »Ginette pláče!«

Musí ostatně velmi pozorně naslouchat, aby rozpoznal jednotvárný nářek, doprovází jej vážnější bzučení - bezpochyby hlas pana Ouina. Najednou se to úpění vzedme, potom klesne. Ticho.

»Nuže, pane Ouine!«

Profesor řečí pokrčí smutně rameny.

»Máte rád vůně, chlapče? Já je nenávidím.«

»Jaké vůně?«

»Jakékoli. Málokterá podívaná otřese mými nervy, ale jistý puch mě děsí, to se přiznám. Ano, chlapče, hrůza do mne poznenáhlu vchází očima.«

Měl ruce sepjaty a očichával si bázlivě nehty, jeden po druhém.

»Náš přítel nevoní,« řekl konečně s matným úsměvem.

»Který přítel? Pan Anthelme? A proč?«

»Diabetická sněť, myslím,« vysvětlil stařec, uklidniv se náhle. »Na štěstí tento rozklad nepůsobí pacientovi bolest: posuďte sám. Náš nebohý nemocný ulehl před šesti dny. Po svém zvyku - nedbalost těchto venkovanů je úžasná - nechal si na nohou ponožky. Strhli jsme mu je včera ve škopíku s vlažnou vodou, doufali jsme, že se škára snáz odloupne - není, bohužel, těžko předvídat, co bude, stane-li se něco takového. On si však dál kouřil dýmku a smál se, jak se při tom šklebíme, nebo nás jako opice napodoboval... ó, to je bujarý chlapík, plný síly.«

Mluvil rozvážně, klidně, hlasem jenom nepatrně přítlumeným, a přece měl Filip pocit -plnilo ho to nejasným děsem - že se kolem nich uzavírá totéž ticho, živoucí ticho, které jako by pohlcovalo jen hrubší zvuky; budí dojem čehosi zvučně průhledného. Filip sní totiž vskutku o průzračné magii vody, o jejím hladkém laskání, věčném zázraku vody...

»Je v tom přece jen kapánek slušnosti, že ten dobrák Anthelme odchází tak docela sám, bez velkých cavyků, aspoň se mi tak zdá. Vezmi už čert sousedy, ty chytráky, jinak je však myslím líp zdechnout někde u příkopu než se dívat, jak běží k úmrtnímu loži třeba ta stará Destrées - fuj, ta stařena s puškou, nepromokavým pláštěm a ve vysokých botách - bratrátku sem, bratrátku tam - páchne jako lovecká brašna, hrdlořezka taková! Jenom ne kněze, ani lékaře, ani notáře... brr... Ano, ano, jen se smějte, pane Ouine.«

»Poslyšte, Filipe, proč chcete, abychom nevolali ani lékaře, ani notáře? Je pravda, že notář bude mít jen málo práce. Boulogneský lékař tu však byl již třikrát a zítra přijde zas - jsou to ostatně návštěvy zhola formální. Náš přítel je již dávno jen ubohé kvasící tělo,

přesycené cukrem a alkoholem, učiněný mošt! Má dokonce stejnou medovou vůni. Pokud jde o kněze, podotýkám, že jsem dělal, co jsem mohl, aby mu paní de Néréis nezakazovala přístup do jeho příbytku: prosil jsem, hrozil, použil lsti, všecko marné... Kdo by chtěl odepřít tomu ubožákovi, tomu hříšníkovi poslední naději, která mu zbývá, má-li vznešeně zemřít? Přiznám se vám, že bych se byl snad odhodlal i ke skandálu: pan abbé z Doucedame měl však za to, že není nezbytné vydávat se v takové nebezpečí... Ctíte Boha, chlapče?»

Ihned však natáhl ruku a přitiskl ji prudce na Filipova ústa.

»Ne, ne, dost, ani slova, jinak řeknete nějakou hloupost,« pokračoval a přitom se stále usmíval, ačkoli se mu rty chvěly nedočkavostí. »Chlapec ve vašem věku neodpovídá rád na takovou otázku.«

Otočil se k němu náhle zády, udělal několik kroků k oknu. Plstěný klobouk ležel šikmo na prostěradle, bylo vidět podšívku, kdysi granátově červenou, úzký růžový půlměsíc, podobný útlé tlamě... »Spí s ním?« pomyslí si Steeny. A dá se do nervosního smíchu, příliš dlouho zadržovaného, neodolatelného. Směšná černá koule poskočí v prohlubince polštáře, zaváhá, zmizí, vznáší se posléze v uličce, válí se vpravo vlevo jako korkový poplavek, zmítaný vlnobitím. »Nechte mě! Nechte mě!« Paže mu však bezvládně visí, jako by je ten prudký smích zbavil veškeré síly. Shrben a škytaje, lapá Steeny po dechu.

»Nerozkládejte už těma rukama,« praví přísně pan Ouine. »Stůjte klidně, takhle, hlavu vzhůru. Vězte, že nervy mnoho nezmohou, stojí-li člověk. A zapamatujte si ještě tohle: ani ženy, ani malí hoši by se neměli nikdy smát, ve smíchu je ukryta zloba, jed. Stačilo trochu zdravého rozumu, a byl byste si přede mnou ušetřil

pokoření, jaké s sebou nese taková stupidní ochablost. Zkuste ještě trochu etheru.«

»Jaká ochablost?« vykřikne Filip, bledý vztekem. »Zajíkal jsem se při smíchu, nic víc.«

»Bojím se, že jste náchylný k takové nevolnosti,« pokračoval pan Ouine chladně. »Náš původ je, žel, dvojitý, a první třetina života stačí sotva k tomu, abychom v sobě zabili ženu. Přecenil jsem snad opět vaše síly? Stal se ze mne prostý člověk, velmi prostý, nepřemýšlím již. Po jistých marných zkušenostech - kdo z nás nehledal ztracenou ovci, nenesl na ramenou jehňátko? - nejdu již ničemu vstříc. Jsem jako ty živoucí rosoly v hlubinách moře: vznáším se a vstřebávám. Povím vám to ubohoučké tajemství. Ano, naučíte se ode mne, co činit, aby nás cele prostoupila přítomná chvíle. Kolikrát jsem vás viděl s okraje freschevillského lesa, kam jsem chodíval číst staré dopisy - dopisy od mladých mužů, ničil jsem je jen nerad, byly tak nespravedlivé, tak pyšné - přešel jste vždy cestu a stoupal k Hagronu, zabíjeje drozdy. Poznal jsem na první pohled tu nestejnou měrnou chůzi, střídavě vladařskou nebo zas pomalou, ty poskoky - jako byste stále naslouchal věšteckému volání - ty náhlé zastávky, nesmyslné v slunečním úpalu... ach, ten obraz jsem hýčkal tolik let, byl to život, mladý lidský život, sama nevědomost, sama smělost, opravdu pomíjivá část vesmíru, jediný slib, který nebude nikdy dodržen, jedinečný div! Neklamte se, Filipe: opravdové mládí je totiž stejně vzácné jako genius, snad je to genius sám, výzva, vržená řádu světa, jeho zákonům, rouhání. Rouhání. Příroda, těžící ze všeho jako strašná hospodyně, sleduje mládí s bdělým záštitím, pootvívá zamilovaně své kostnice... Mládí to však přeskočí, ulétá... Když se vše kazí, rozkládá, vrací k prvotnímu blátu, tu jedině mládí může zemřít, jedině ono zná smrt... Ach,

Filipe, každý krok, kterým jste šel vpřed v tom ohnivém lijáku, každý krok, jímž jste vyšel večer vstříc svému stínu, vytrhával ze mne nějakou bázeň, vrtoch, nějakou lež, která unikla mé pozornosti. Dopisy, které jsem držel v ruce, zdály se mi jednoho dne smutné a ošklivé, zahodil jsem je, přikryl hrstí hlíny, ani spálit jsem je nechtěl. A byla to přece jediná vzpomínka, kterou jsem si uchoval na léta tak podivuhodná, že bych si přál, abyste i vy poznal něco takového; vaše přítomnost ji však setřela.«

Hlas byl stále temnější, byl to šepot téměř nezřetelný, obestřený týmž tichem, jakoby věčným... Zdá se, jako by se schválně snesl soumrak: aby choval ta příliš vzácná slova ve své šedé vatě. Co zlomyslného, ironického, krutého zanechalo dětství ve Steenym, to vše mu teď stoupá ze srdce na rty, má už zas kolem hezkých úst tu brutální vrásku, která je miss tak protivná, stírá ji občas roztržitě konečkem prstu s nalakovaným nehtem... Možno si hrát s tím starým mužem? Kde je citlivé, zranitelné místo na tom příliš tlustém, prokonsulském krku, na těch masivních prsou, krátkých stehnech, spočívajících neobratně na pelesti - zkrátka na tom těle, které je, jak se zdá, tučné a měkké, připomíná tělo zralé ženy. Filip by se rád zasmál, jako se smál před chvílkou, jak se dovede smát, když hrozí nebezpečí, že se jistě hoře stane náhle nesnesitelné - zná je také dobře - je to ten smích, kterému říká Michaela »nemluvněčí smích, idiotský smích«. Budiž, tedy idiotský smích... Příliš pozdě! Unáší ho již jiný cit, vstal z nejtmašího kouta polo-mrtvé, hnijící oblasti duše, kde bdí beztvary, elementární soucit, stejně žravý jako nenávist. Které snadné vítězství by se vyrovnalo té drásavé radosti, tomu vnitřnímu kolotání vítězství, vydobytého ošklivostí, tomu dobrovolnému přijetí jakési ponížené velikosti, kterou

nelze už ani poznat, odpuzuje téměř. Bere tu velkou měkkou ruku do dlaní, tiskne ji lehce na prsa, potom na rty, nakonec se rozvzlyká.

»Dítě, dítě,« říká pan Ouine, aniž zvýší hlas, je v tom však strašná síla.

Bývalý profesor rozevřel ihned ty přátelské prsty a ustrnul na chvíli, sehnut k zemi jako člověk, který dostal znenadání ránu a teď se jen zvolna probírá z překvapení, hrůzy nebo radosti. I tak však dokončí započetou větu, pokračuje týmž tónem:

»Tady vidíte, čím jste pro mne byl od té doby, Filipe. Čekal jsem zatím na vás. Bylo třeba takovýchto nepředvídaných okolností, výstřednosti pomatené ženy, abychom se setkali tváří v tvář, a dokonce zde, kde bych se byl toho nejmíň nadál, v tomto pokoji, na který již nezapomenete - co na tom sejde! A teď ještě slůvko, poslední: co si o mně myslíte, ano, právě teď?«

»Mám z vás strach,« odpověděl Steeny. »Šel bych za vámi až na konec světa.«

Zavrtí hlavou a v očích mu zasvítí ironie, smělost, mladistvá, divoká pýcha:

»Zítřka se vám možná vysměju.«

Pan Ouine však již horlivě pobíhá kolem stolu z bílého dřeva, přikrývá jej ubrouskem, klade na něj skrovný příbor, otvírá plechovku se zavařeninou. Chléb je samá střídka, takový jí Filip hrozně rád.

»Budete pít tohle staré madeirské. Opustil jsem vás, chlapče, před chvílkou, abych ukončil to naše nesmyslné nedorozumění. Měl jsem zkrátka za to, že zvládnou snadno vrtochy své nebohé přítelkyně a že vás zas doveze dnes večer k vám. Na to již teď není ani pomyslení. Ke všemu ještě jediný soused, který by nám mohl pomoci, pan Malicorne, zůstal na noc v Boulogne. Co

dělat? Nejsem s dostatek zdráv, abych mohl s vámi jít, a mám za to, že je vskutku pozdě, abych vás mohl pustit samotného, jsou to dobré tři míle.«

»Eh co!« řekl Filip plnými ústy, »nebudu dnes v noci spát.«

»Nezbývá než vás pozdržet zde: musíme však nejdřív uklidnit vaši paní matku. Ten Malicornův skotáček, který nám nosí každý večer po práci mléko, měl kdysi kolo. Prodal je. Vypravil jsem ho však ihned do Fenouille, nadejde si. V kolik hodin večeříte?«

»Tak v osm, v půl deváté, pane Ouine. Stane se však často, že číhám na okraji našeho lesa na divoké holuby, tam pod těmi velkými duby, které lemují cestu. Pak se vracím obyčejně teprve o desáté. A potom...«

Roztáhne obě ruce, odstrčí se smíchem obraz fňukající Michaely, její roztržité výčitky, dlouhé pohledy.

»Nu, co potom? Co jste chtěl říci?« optá se stařec téměř hněvivě. »Spoléháte snad na mne, že vás unesu? Vypadám jako únosce dětí? Jste si, bohužel, všichni podobni: nebylo jediného z mých žáků, který by si byl neusmyslil, že za mnou půjde, jak vy říkáte, až na konec světa. Milý hochu, konec světa bys marně hledal.«

Hlas se mu najednou ztišil a Filipovi se zdálo, jako by se mu po očních bulvách, zakrytých teď zpola lehce mžikajícími víčky, rozlila kalná voda.

»Každý z nás však může dojít až na konec sama sebe.«

Zůstane na chvílku bez hnutí, nakloněn dopředu: hlava, sedící na krku maličko zkrouceném, míří k rameni v poloze nadmíru nepohodlné, bezmála děsivé, jako by slova, která právě pronesl, přibila na místě především jeho.

»Budete tedy spát zde,« začal zas konečně, »v mém pokoji. O mne se nestarejte, natáhnu se v knihovně na divan, spím tak často, je mi tam docela dobře. Ostatně,

půjdu možná naproti tomu skotáčkovi, noc bude tma-
vá. Pokud jde o Anthelma, můžete být úplně klidný:
konec nenastane tak brzy, jak bych byl čekal, lékař
má za to, že se do příštího týdne nic neseběhne, taková
agonie je velmi zdlouhavá. Co se týče paní de Néréis,
říká jenom, že nespí. Pravda, pokud vím, svléká se jen
zřídká: stačí jí židle, kus koberce, kout zdi, spí jako
malé děcko, když na ni náhle přijde dřímota. Podotý-
kám, že ji stěží uvidíte, nevyjde ani hned ze svého
poschodí, myslím, že by si raději nechala namrskat,
můžete klidně spát.«

»Pane Ouine...,« začal Filip.

Plakal téměř vysílením, netrpělivostí, jakýmsi potmě-
šilým hněvem, který měl stejně blízko k smíchu jako
k slzám.

»Děláte si ze mne blázny, pane Ouine. Poslechnu,
neposlechnu? Řekl bych, že jste se na tohle ani ne-
optal, to je neslýchané. Tím spíš, že je ten váš program
náramně vratký, dovolte, abych vám to řekl. To je ná-
pad, posílat do Fenouille toho chlapce, mohl jste stejně
dobře říci před hodinou mně a pustit mě klidně domů,
znám líp cestu než on. Takhle ostatně matku náramně
uklidníte! ‚Steeny je u Ginette, jen se na to podívejte,
to je něco hrozného.‘ Je pravda, v jejích ústech zna-
mená slovo hrozný zrovna tak směšný nebo nesmysl-
ný! Mé matce nikdy nic doopravdy hrůzy nenahnalo,
nikdy...«

Jeho přerývaný, skřípavý hlas ztratil úplně přirozený
odstín, vážnost, vkrádal se do něho proti jeho vůli dáv-
ný dětský přízvuk, který se mu teď hnusil. Díval se
zoufale, jak se mu chvějí ruce.

»Co tím míníte?« přerušil ho pan Ouine. »Kdo co
říká, že bych vás nutil? Jděte si, zůstaňte, jste volný.«

»Ne, nejsem volný,« zavřískl Filip. »*Nechci* být vol-

ný. Líbí se mi hrát nějakou roli, jakoukoli; opravdovou roli. Nemyslete si, že bych ji byl nepřijal i od jiného, nemusil jste to být zrovna vy! To by byl věru chytrý chlapík, kdo by poznal, zda vás mám rád či zda vámi opovrhují, pane Ouine. Jdu, kam mě to táhne, to je všechno, tak říkajíc po svahu. Jakýpak svah v životě chlapce! Když vezmete ty naše drobné radosti, ty naše drobné trampoty a vzpoury, je hladký a holý jako trávnik; sametová cesta. Nemám-li pod sebou dost hlíny, je to tím, že mě právě přesadili ze školky!... Ach, pane Ouine, jaké štěstí!«

»Dejte jen pozor, aby vám to nestouplo do hlavy,« poznamenal stařec chladně. »Pijete už pátou nebo šestou sklenku vína.«

»Sklouznutí, pád, co říkám?... Člověk by se v nejhorším spokojil s pouhým brknutím. Ano, nejsem vůbec zbožný - maminka nemá ráda kněze, to je známo...«

»Pročpak?« přerušil ho nakysle pan Ouine.

»Copak já vím? Snad se jich bojí, to je vše.«

»A vy?«

»Já k nim nemám důvěru. Ať tak nebo onak, pane Ouine, nedůvěřuji Bohu - tak ho uctívám já.«

Jezdil se smíchem oběma dlaněmi po rozpálené tváři.

»Nu, Filipe,« řekl pan Ouine, »už je svrchovaný čas jít spat.«

»Dobrá, dobrá, vy si myslíte, že jsem opilý... A proč jste tu láhev neuklidil dřív, vy starý lišáku? Teď je ze tří čtvrtí prázdná. Konec konců, není třeba vidět příliš jasně do toho, co chceme. Já ostatně ani netoužím vidět jasně, nebojím se těch velkých mas stínu, miss tvrdí, že jsem duch syntetický... ‚Podoben živoucím rosolům v hlubinách moře...‘ Ha, ha, pane Ouine, jsou dny, kdy je člověk jist, že nezklame sám sebe, ať se stane cokoli, jsou dny, které navštěvují sami bozi!«

Tluče pěstí do stolu a diví se, že má pod rukou jen holé prkno. Před ním hoří v prostém měděném svícnu voskovice. O něco dál se klinká s nadlidskou čilostí tělo pana Ouina, nesmírně zvětšené.

»Výborně,« křičí na něho Steeny vztekle, »ano, pane, Anthelmova poslední vůle! K smíchu! Co je mi do toho hňupa! A jestli mu opravdu záleží tolik na tom, aby mě viděl, než zemře, bylo třeba, abych byl kvůli tomu unesen z domova? Maminka by mě tam byla raději sama dovedla. Byli bychom to spolu ostatně již dávno ukončili, on i já, kdybyste mě byl doslova nevyrvál z náručí té bláznivé... Bláznivá... nebohá Ginette! Když jsem viděl tu ubohou ručku, příliš hubenou, příliš dlouhou, umazanou od inkoustu... Byla cítit kozím listem nebo anýzem. Vzpomínám si ještě na velkou nehybnou včelu, vítr ji unášel právě ve výši našich čel. V zatáčce mi hvízdla kolem uší jako kulka... Povězte mi tedy, pane Ouine...«

Ta pokřivená silueta se mu míhá před očima stejně zběsile, a přece odpověď přichází z druhého konce pokoje. Obrátí se ohromen.

»Právě jste rozmlouval s mým stínem,« poznamená klidně profesor řečí. »To je velmi zajímavé.«

Zastrčí prostěradlo za pelest a zdrobna, tvrdě buší do polštáře.

»Vaše poznámky nejsou všechny stejně nesmyslné. Lituji na příklad, že stav toho... Anthelma nedovolil před chvílkou... Nepodařilo se nám ho, bohužel, probudit. Pochopte, příteli, že bych si byl horoucně přál, abych vás v tomto domě nikdy nespatriil. Když už vás však náhoda přivedla až sem...«

Hlas poznenáhlu pohasíná, je to již jen nejasné předění, tajemně skandované každým krátkým zaplápo-

láním svíce, obklopené zlatavým kolem. »Steeny, zlý Steeny!« Svírá miss kolem něho znovu své kruté paže? Marně však napíná sluch, aby zaslechl ten mocný smích, divoký, vítězoslavný: nějaká neznámá obezřelá ruka promačkává pečlivě polštář kolem jeho žhoucí šíje. Jak je to plátno chladné! Hm? Co? Vrátit se zítra?

»Poslyšte, pane Ouine, spal jsem?«

Říká si dlouho, potichoučku, jen sám pro sebe tu otázku, aniž se odváží otevřít oči. Stařec je teď daleko, bůhví kde - v kterém koutě toho mrtvého domu? Představuje si ho raději ještě dál, někde v polích, na pokojné cestě. Cesta! Cesta? Kdo co říká o cestě? Tahle ne, ne některá z těch matných cest, nýbrž ta jeho, jeho cesta, viděl ji tolikrát ve snách, cesta otevřená, nekonečná, zející tlama... Cesta! Tvá cesta! A usíná s pěstmi zatátými, tváří v tvář nějaké nesmírné trhlině, plné hvězd.

»Dal jsem jí čestné slovo,« říká Steeny už po druhé.

Těžký déšť, stále stejný, padal kolmo na zem, kouřilo se z ní; ani větřík nezavál. Na východě, ve velké dálce, jakoby na břehu jiného světa, hnětlo bouřlivé svítání beze spěchu svá mračna, voda se kolkolem jen prášila.

»Dobrá, dobrá,« řekl kulhavý mrzáček Vilém, »pochopil jsem, ale nemluvte příliš nahlas, Filipe. Vrátil se dnes ráno samé bláto, ucho natržené, pušku ztratil. Hlídači ho hnali od Dugy až do Théroigne. Ach, kdybyste ho byl viděl, jak do sebe vlil korbel piva, ani se ho přitom rty nedotkl. To byla žízeň! Občas na chvílku přestal, aby popadl dech, a tu jsem slyšel, jak hryže ten kameninový okraj a přitom sténá... Můj Bože, Filipe, mohl bych ho mít někdy rád?«

»Udělal bys beztoho dobře, kdybys ho zabil,« řekl Steeny vážně. Dal se však ihned do smíchu a vzal přítele za ruku.

»Nesmějte se!« zaprosil mrzáček. »Mám z vás opravdu strach, Filipe. A já se přece nikoho nebojím, ani toho strašného bastarda... jsou však dny... zdá se mi, jako byste mě k sobě ze všech sil táhl, upadnu, srdce se mi prázdní.«

»Tak mě pusť, brachu, mohu také padnout jen já.«

»Nikdy,« odpověděl chlapec tlumeným hlasem, »nikdy!«

Po kom, po kterém předkovi, po kterém drsném pánovi měl tu barbarskou tvářičku s mongolskými lícními kostmi, vpadlými očními důlky pod dvojitým čelním

obloukem, s těmi vladařskými, téměř divokými ústy a černými pačesy? Ještě podivnější, či děsivější byla však paradoxní pohyblivost těch rysů, neustálé chvění slabých svalů pod matnou kůží, neutuchající volání pohledu, připomínající plamen, zvrácený větrem.

Ani stařec, děd s obrovskými rameny, cizinec, který přišel před čtyřiceti lety z flanderských plání, nesnesl nikdy nevědomou výzvu těch očí příliš odlišných od očí jeho, očí jiného druhu: odvrací vždy tu svou růžovou, lysou tvář, jen tolik, co je nezbytně třeba. Co jim má říci? Syn je mrtev, snacha také, on vlastně dovolil, aby si jeho dcera vzala toho darebu, toho opilce; nedbalost fenouilleského lékaře učinila nadto z jeho vnuka kulhavého mrzáčka. Kulhavého! Nedej, Bože, aby zetě jednoho dne napadlo obtěžkat svou ženu! Klacek takový! Stařec však může aspoň mlčky polykat svou hanbu, sedat každého večera u stolu pěkně zpřímá, s hlavou vzhůru, a přitom potměšile zápolit s bedry, se šíjí, s palčivými klouby, ohyzdnou starobou. Bere si ostatně, co na něho připadá, ať jde o práci nebo polévku, kořalku, má nějaký ten groš, aby mohl zaplatit faráře, doktora, koupit rakev, odškodnit dceru za dvě zkažená prostěradla, za rubáš. Nikdo neumí líp než on ošetřit koně, propíchnout trokárem hovado, přecpané čerstvým jetelem, nebo vsunout nahou paži až po rameno do jalůvky a pomoci jí při prvním telení. Když byly špatné žně, plativali mu pouhým »mockrát děkuju, pane Devandomme,« dotýkajíce se přitom čapky z černého hedvábí. Třebaže si vzal Zeledu, troufal by si byl málokdo jednat s ním po sousedsku; měl v kostele svou lavici. Teď však přijímá svou mzdu, dává na jednu hromádku desetifrankové bankovky, na druhou dvacetifrankové, uhlazuje je pečlivě palcem jednu po druhé a nakonec svazuje starou tkanicí. Každého prvního

v měsíci položí balíček mlčky na stůl a vytáhne z kapsy svou ohromnou ruku, plnou drobných: »Tu máš, chlapče, na knihy,« řekne chraptivým hlasem. Děcko nalije do velké sklenice jalovcové.

Stejně jako zesnulá matka nemiluje ani Helena svého otce, toho pyšného sedláka. Bojí se ho, je v tom však i odstín nejasného, nepřiznaného, hlubokého výsměchu. Nezná rod svého otce, je pro ni stejně vybájený jako nějaký kmen africký - stařec nemá ani bratra, ani sestru a již čtyřicet let nikomu nepsal... Helena tedy náleží cele zdejším lidem, těm pijákům kávy s kořalkou, těm chvastounům v krásných nových nedělních košilích, svítících na hnědé kůži, se světlou čapkou, posunutou na ucho, s hezkými darebáckými ústy, stále vlhkými, a oplzlými slovy, která pochytily na plesích v Etaples. Otec by jí byl dřív dozajista nedovolil, aby tančila na poutích, a dívat se každou neděli po mši jen pokradmu na okna hospody, to je pro děvče věru ubohá útěcha! A pak musí jít člověk způsobně do té velké místnosti na faře, kde to tak nakysle voní, a vroubit kostelní roušky. Proto jí bylo, jako by dostala tupým předmětem rovnou do prsou, proto v ní zahučela všecka její mladá krev, když jednou večer před dvěma měsíci spatřila za plotem, na pouhých pár kroků, jeho krátkou dýmku v koutku úst a ty jeho smějící se oči. Byl to Eugen, krásný Eugen, Eugen Demenou, přijel před deseti měsíci s partou dřevorubců, vozy a koni kácet stromy v garbanském lese, platilo to ardennské židovské konsorcium... Ach, ach, již druhého dne přitiskla hlavu na jeho hrubou lněnou halenu, vonící vřesem a mechem, a zahryzla se do jeho bílého hrdla!

(Oba ustrnuli, když stařec odpověděl: »Dobrá, vystrojíme v srpnu svatbu,« navlas tak, jako by byl řekl: »Bude čas česat jablka.« Přitom se podíval na pozla-

cený rám, kde se bez ustání usmívá tlustá paní, je to úsměv mrtvý již patnáct let, pokojný, nezvratně klidný pod tou špínou a mušinci.)

Ještě ten večer o svatbě spatřil mrzáček, skrytý na pastvisku v trávě, starce, mířil k němu tím svým dlouhým, těžkým krokem. Topol se lehounce chvěje, ostražitá kráva ukazuje rub své růžové tlamy. Chlapec uchoopil spěšně berly a vzpřímil se, opíraje se o zem rukama i koleny. Vtom ho však již děd popadl, objal tvrdýma rukama, zdvihl se země a přitiskl na stará prsa, sukovitá jako kmen jabloně:

»Chlapče,« povídá, »pokořili nás, chlapče.«

Rod Devandommů nepochází z Erighemu, třebaže tam žily čtyři generace, ani z jiné vesnice flámského kraje. Snad z Ardennes nebo z Mosy - co na tom! Přes sto let odpovídali měšťané z Wormdhoudu, Steinwordu a Casselu na pozdravy těch dobráckých prchlivých obrů, úslužných, proslulých výcvikem nejlepších podloudnických psů, v obchodním jednání však přímých; Církvi dali nejednoho syna. Až do toho dne...

To zůstalo tajemstvím záhadného drobného nadporučíka v oranžových, zlatem premovaných kalhotách a jablkově zeleném kabátci, který právě doprovázel Karla X. z Rambouilletu do Cherbourgu a potom do Skotska. Vyjel na kutru z přístavu dowerského a vystoupil v Dunkerque. Vracel se do Lotrinska na hřbetě ježatého valacha, nestaraje se o orleanistické strážníky. Na podivné uniformě, pocházející z dob vyhnanství, nosil výzývavě kříž svatého Ludvíka. Únava po cestě či spíše ještě úsměv hezké budoucí babičky u studnice a její baculaté paže ho tu pozdržely celé tři dny. Chodil pozdě spat, brzy vstával a už za svítání hřebelcoval u studnice valacha, hvízdaje přitom jako pták. Dobří lidé si tro-

pili smích z jeho huhňavé flámštiny, kterou pochytil v Casselu u lehké jízdy, ještě však víc z jeho útlého těla, pěkných lýtek, hezkých boků, tanečního kroku. Jakmile uslyšel jméno Vandomme, hned začal: »Vandomme! Počkejte! Vandomme... Saprlot, Vandomme! Nejmenoval se váš pan děd křestním jménem Anthéonor? Anthéonor de Vandomme?« - »Ano, pane.« - »Saprlot! Znal ho někdo z vás?« - »Ne, pane. Víme, že to byl silný muž, ke kněžím ne zrovna uctivý, a nemám-li nic skrývat, pořádný proudník. Za mého mládí se staří ještě pamatovali, že přijel jednou večer zrovna jako vy na kosmatém koni, šatstvo ve vaku u sedla... Kdo se však tenkrát staral o lidi! Od Hazebroucku až ke Gravelines ležely v celém kraji loupeživé bandy, bylo to jen samé drancování. Na dvacet mil přes bambergueské kopce bylo vidět hořící vesnice, až do Furnes. Nakonec koupil tenhle statek, kde jsme teď, a ani ne za rok se oženil s Vanhouttovou dcerou z Herschelle. Pak zemřel, otec byl tehdy ještě docela malý.«

Devandomme se tenkrát dál nedostal, neboť ten zelený mužík byl vzrušením celý bez sebe, skočil a třel mu již o tvář svůj dlouhý nos, zapatlaný od slz a tabáku. »Služebník, markýzi de Vandomme! Naši dědové spolu žili jako Nisus a Euryale, Kastor a Pollux, Achilles a Patrokles. Válka, hra, holky a snad i nepěkná otrokářská aféra v Africe přervaly to něžné přátelství: váš děd zmizel, zanechav mého děda v slzách. Buď požehnáno božstvo, které nás opět spojilo! Nač je mi třeba jiných důkazů! Kdo se může pochlubit, že potkal Vandomma na této straně řeky Lys! A kdopak tam měl kdy trojské jméno Anthéonor?« Připouštěl ostatně, že má taková věc náramnou důležitost, a sliboval, že za ní půjde až do konce, zjistí prý podle věrohodných dokladů z vlastního archivu, jaké byly vztahy mezi oběma rody. »Oloupili

vás, pane, rozdělili se o vaši kořist. A co si má člověk myslit o rodu tak nevalném, jako jsou Crescent-Vandommové, kteří si přivlastnili vaše jméno, znak, ba i titul markýze - pěkné stádo jezevců! Mohu o tom mluvit ze zkušenosti, můj milý, vedeme spor o dědictví již od roku sedmnáct set osmdesát, a nebýt Robespiera a Napoleona, svlékl jsem je do naha. Teď však, co jsem poznal vás, kmotříčku, budou obě strany stejně silné.«

Za staženými žaluziemi se hnal mocný vítr, fučící z Flander, hučel jako moře. Na mrňavých pahorcích od Rosendaëlu k Poperinghe křičely na sebe srdceryvně přetížené mlýny. Čas od času prořal povětrí oblak jinovatky, ženoucí se z hlubin nekonečné ledové kry, ťal jako sekýra a padl s hvízdou na pláň, znělo to na umrzlé cestě, tvrdé jako kovadlina, jako klapot deseti tisíc kopyt, nesmírný útěk... Prokletý zelený mužík! Hovořil ještě, když už zvonili klekání, a otci samému, jak tu tak seděl s lokty na stole, probíhalo po zádech bolestné, dětinské mrazení, jako když znenadání probudíš spáče... Jaký podivuhodný příběh! Vandommové soky lotrinského šlechtického rodu! Jsou stejně staří a téměř stejně mocní jako ten rod, unavili však poznenáhlu štěstí podivnými výstřednostmi, ztrácejíce čas od času a znovu nabývající svého dědictví až do dob, kdy vládl onen velmož, který obchodoval v Africe s černochoy...

»Ach, přátelé, strachujte se té vznešené krve, kterou, jak se obávám, neochladily ani útrapy, ani čas... Zůstaňte řádnými lidmi a čekejte, až vám Prozřetelnost mým přičiněním vrátí ne sice jmění vašich předků, zato jejich jméno, právem uctívané. Přísahám, že splním, čím jsem povinován památce nejlepšího z dědů, přítele tak věrného.«

Bývalý emigrant jednoho večera odjel, vyměniv valacha za znamenitou buloňskou kobyly, na niž ho mu-

seli vysadit jako zelenou opici, tak byl opilý. Žel, nikdo v Erighemu se již nikdy nic nedozvěděl od toho podivuhodného mužika: za dva dny našli jeho mrtvolu na břehu zamrzlého rybníka, toho, co leží uprostřed lamberckého lesa - vlci mu servali s hlavy kůži.

»Vypravujte, vypravujte,« žadonil mrzáček. »Nejdřív mi však povězte, jste-li opravdu jist, že jste pochopil?«

»Ano a ne... Neotevřel ani na okamžik oči, ba nepohnul ani prsty, které jsem svíral v ruce, ale jeho hlas byl i tak jasný a silný, zněl jako polnice.«

»Polnice? Jak to, před chvilkou jste mi říkal, že jste musil přitisknout ucho až na jeho ústa?«

»Zkrátka, uvěřil jsem mu... Ale ano, Viléme, ujišťuji tě, že zněl jako polnice. Je pravda, že jsem byl kapánek opilý. Slabonožka škrábala dlouho na dveře, chudák bláznivá! Nebyla si jista, že tamten už odešel, slyšela mě sténat ve spaní; jako by to byl pan Ouine. On vždycky sténá ve spaní, představ si, i když se probudí a oči má už dokořán, ozve se najednou - trvá to deset, snad i dvacet vteřin - něco jako é, é... něco ohavného.«

»Co dál?«

»Co dál? Nu, tohle. Myslím, že je teď ten chudák už mrtev.«

»Vy už nemáte nic, co byste řekl, Filipe? Ne? Ach, Steeny, milý Steeny, viděl jsem vás onehdy v noci ve snách, tiskl jste se prsy na vyprahlou skálu, bylo to něco jako hořící zeď, solná zeď, a než jsem mohl vůbec pronést jediné slovo, křikl jste na mne: „Ne, ne, zůstaň tam, nehýbej se, nech mě,“ navlas tak, jako byste byl již proklet.«

»Otravuješ mě. Takové příběhy si mohu přečíst v příručkách. Znáš ostatně naše ujednání, vrhám se vždycky rovnou vpřed. Je-li život pouhou překážkou, kterou je

třeba zdolat, zdolám jej, vyjdu na druhé straně celý zpěněný, celý zkrvavený. A ty půjdeš za mnou, ale zpovzdálí, uvidíme tě, až i ty vyběhneš ven, nesa tíhu mých hříchů. Jsi zkrátka moje duše, dej mi tedy pokoj, naše spása, to je tvoje věc... Poslyš, Viléme...«

Ubohoučký dům s dehtovým pásem, bledou omítkou a malinkými okny vplouval zvolna do denního jasu, sunul pomalu z noční temnoty své staré boky, zalévané stínem, připomínaly naivní lodní kýl... Míjející oblak zastře ho svou závratnou siluetou, pak táhne dál od pahorku k pahorku na své nesmírné pouti, až zmizí docela.

»Poslyš, Viléme... nedostál jsem slovu, nedostál jsem slovu už toho dne, kdy jsem se vskutku cítil slovem, prvního dne, kdy jsem začal žít jako muž. Bude to kdy moci něco smazat?«

Ruka malého mrzáčka spočinula v jeho, cítil ji na dlani, byla tvrdá, chladná jako ruka mrtvá.

»Tím jsem já vinen, Filipe. Když jste zaklepal, poznal jsem vás hned oknem, měl jsem vám dopřát času, abyste si mohl oddechnout. Ano, mluvil jste náměsíčným hlasem, oči se vám otáčely jako lampy.«

Pokusil se zkrřížit na prsou obě berly; cvakly o sebe žalostně. Filip však ležel na břiše a bez ustání sledoval tu odhodlanou tváříčku, kolem níž malovalo svítání na trávě jasný kruh. Úskočné denní světlo zdůrazňovalo ještě její přehnanou, pathetickou pohyblivost. Viděl, jak se napíná bolestný oblouk jeho úst, viděl oba důlky s namodralými prohlubinkami, úzkostné hledání a pak nenadálou soustředěnost pohledu, celé to důvěrně známé drama, v němž znal již dávno každé tajné místečko.

»To nic,« vydechne tiše hlas, aby to slyšeli jen oni dva - jako by i ten starý dům měl uši - »netrapte se tím už, Filipe, neobracejte se nikdy zpátky, myslete vždycky jen na druhý den. A pak, pospěšme si! Pospěšme si,

abychom dělali velké věci spolu, příliš se bojím, že za vámi nebudu moci jít až do konce, opotřebujete mě předem.«

Vsunul obě ruce za šiji. Denní světlo ozařuje zcela tu tvář, Steeny ji nemůže znovu poznat s tím jejím mírným úsměvem, ani mladým, ani starým.

»Odpovězte, Steeny, nemračte se. Nebo mě odved'te o kus dál, ke stájím. Vstanou už každou chvíli.«

»To nestojí za to,« řekl Filip, »nebude to dlouho trvat. Můj Bože, proč jsem ti vyprávěl ten příběh? Je pravda, že jsem málo spal, liják mi šuměl nad hlavou, nikdy jsem tolik netoužil, abych tě mohl spatřit, abych se dotkl tvé ruky, slyšel tvůj hlas. Považ! Marně jsem s návrší hledal světla plantierského nádraží, nemohl jsem nic rozpoznat, noc do mne zezadu strkala... Najdou dnes ráno lůžko prázdné, můj klobouk leží ještě na stole. Když jsem otvíral po hmatu dveře, rozbil jsem nejspíš něco, rám, vázu, nevím, co to bylo, chrastělo mi to pod nohama... Je to konec konců jen velmi nejasná fráze, fantasmagorie zkomírajícího opilce, snad nějaká lekce, kterou opakuje... Kdo by nám to mohl říci? Představ si, že zprvu nechtěl ani otevřít oči. Ginette mu vytáhla tu hubenou ruku zpod přikrývky a zatřásla jím: „Anthelme, Anthelme, je tady Filip... Filip, maličký Filip, rád bys mu něco řekl, volal jsi ho pořád. (Ano, miláčku, nespěchejme na něho příliš, dopřejme mu času, jde tu, myslím, o vašeho otce, zlatíčko...) Anthelme, nu tak, Anthelme...“ Ten na posteli frkal, čenichal nebo zase zdobna sténal, vrtěl hlavou, ne, ne, řekl bys, že máš před sebou kojnou s děckem, fuj! Nakonec přestal přece jen fňukat. Slabonožka mě ihned přistrčila k posteli, tiskla obě ruce na má prsa a hlavu k mé tváři: „Bude mluvit, pacholíčku, poslouvej, poslouvej! Ulehči trochu té jeho ubohé duši!...“ A tu mi to řekl... tu věc...«

»Co vlastně? Rozpomeň se. Pověz mi to slovo za slovem.«

»Copak si vzpomenu? Hovořil o mém strýci Františkovi, kterého jsem ani nikdy neviděl, rozkmotřil se s mou matkou, o mém otci, který byl jeho kamarádem na lyceu v Etouy - jeho kumpánem, opravdovým kumpánem! - a přidal po každé několik slov, kterým jsem nerozuměl. Ginettiny dlouhé ruce mi jezdily před nosem, myslím, že ho štípala do boků, dělal hi hi a šklebil se. Podotýkám, že páchl alkoholem, pach alkoholu zastíral všecko... Konečně vykřikl - lhal jsem, nebylo to jako hlas polnice - řekl dvakrát za sebou, nejsilněji, jak mohl: „Filip není mrtev, chlapče! Tvůj otec stále ještě žije, chlapče!“ Potom potřásl vážně bradou - jako chrápon, který někoho právě napálil, prodal mu třeba nadmutou krávu nebo dýchavičného koně - a začal znovu fňukat; Slabonožčiny slzy mi zatím tekly za krk. „Nech si to pro sebe, Steeny. Přál si to, musíme dbát jeho vůle, vůle umírajícího. Vid', pacholíčku?“ Potom na mně vynutila čestné slovo, že budu čekat, že bez jejího svolení nikomu nic neřeknu. „Obzvlášť našemu příteli ani muk!...“ Náš přítel, to je pan Ouine. Ovšemže jsem jí to slovo dal. Dal jsem čestné slovo... Čestné slovo Slabonožce! Rád bych věděl, co si o tom myslí pan Ouine.«

»Přivedete mi ho, toho pana Ouina - ano, přivedete mi ho, já chci. Já chci! Slíbíte mi, že ho přivedete? Přivedete mi ho zítra.«

»Zítra? Proč ne hned? Víím ostatně, kde bude zítra? Představ si, brachu, že mi sám přinesl večeři - chléb, který byl samá střídka, a zavařeninu - zkrátka, tata večeře! - prostřel mi na tom svém smutném stolku z bílého dřeva. A pak jsem pil, jak jsem ještě nikdy nepil, kamaráde. Uložil mě nejspíš do své postele. Snad jsem ho viděl i potom, o něco později, měl na hlavě čepici a na

sobě podivný kožený plášť a ty své směšné plátěné kamaše, víš, jako prodávají v bazarech. Snad jsem ho viděl, snad neviděl, snad to byl jen sen? Když jsem se probudil doopravdy, byl pryč.«

»Pryč? Kam šel?«

»Copak já vím!«

»Přece jen! V noci, a venku lilo jako z konve! Podívej se, pastviny jsou dole zatopeny, řeka vystoupila až k langleské cestě.«

»Co ti mám říci! Nebyl již v pokoji, to je vše. Po tom všem si můžeš třeba myslit, že šel spat prostě jinam, o poschodí výš. Na tom všem je ohromné to, že si ho můžeš představit v jakékoli situaci, skutečné nebo předstírané, všední nebo neslýchané, tragické nebo komické, nesmyslné - přizpůsobí se všemu, přizpůsobí se všem snům. Já si ho umím naopak docela dobře představit uprostřed černé noci, když lije jako z konve, jde za nějakým cílem, který zná jen on, za svým cílem.«

»Musím ho spatřit,« začal zas mrzáček zamyšleně. »Jak se odvažujete mluvit o něm tímto tónem, když jste ho ještě včera neznal téměř o nic líp než já... Jaký je to tedy člověk? Ach, Steeny, bojím se o vás.«

»Hlupáku!«

»I ne, Filipe, vidím víc věcí, než si kdo myslí, tady z toho kurníku, odkud se dívám celý den na tu špinavou ves dole. Tolik jsem doufal, že mě odtud vytáhnete, příteli... A teď se mi zdá... Ano, jen se smějte! Teď toho vím víc než vy, víc než kdokoli z nich, příliš jsem trpěl. Trpět, tomu se člověk naučí, věříte? Z počátku je to jako lehké zurčení kdesi v nitru, ozývá se to dnem nocí. Dnem nocí, ať spíte, nebo bdíte, na tom nesejde. Leckdy si už myslíte, že to není slyšet, ale stačí zbystrit sluch: mluví to tam stále ještě, hovoří to svým jazykem, neznámým jazykem. Uplyne ještě mnoho neděl, a najed-

nou, náhle tomu začínáte rozumět. Ach, ovšem, rozumět a rozumět je dvojí! Nejsou to arciť slova, věty, které možno opakovat tak, jak byly vyřčeny, a přece rozhovor začal, nejste již sám, nebudete již nikdy sám. I když se cítíte vybrakován, prázdný, klade utrpení otázky a odpovídá na ně, myslí za vás. Stačí nechat je pracovat. Když si pomyslím, jaký jsem byl loňského roku, stydím se, Filipe, věřte mi. Tak neobratný, tak hrubý! Tenkrát byste byl neměl ze mne pranic.«

»A teď?«

»Teď se vás již nesnažím pochopit, není mi toho třeba: zdá se mi, že všechny vaše útrapy procházejí mnou.«

Odvrátí oči. Filipův krásný obličej právě ztvrdl, rty se mu chvějí.

»Zakazuji ti to,« řekl.

Hlas však vyjadřuje spíše divokou, bezdůvodnou bázeň nežli hněv.

»Nejsou to ostatně útrapy,« začíná opět hovor a vrtí hlavou. »Zakazuji ti, abys to nazýval útrapami. Už dlouhou dobu nemám dům - cihlová klec s dvěma hezkými zvířaty, to není dům.«

»Filipe!«

»Nu, co? Vadí-li ti ta dvě zvířata, myslí si třeba, že tam jsou hrdličky, holubice, nechci překročit hranice básnické licence. To přirovnání se ostatně hodí jen na jednoho z těch dvou. Když se člověk podívá na maminku, musí hned myslit na pozlacenou klec. Ten druhý však... Toho vidím spíš s ocelovým náhubkem na pro-radném čenišku jako ty mé fretky. Co na tom! Vidiš, Viléme, lidé mluví vždycky o otcovském domě.«

»Nu a?«

»Nu, a já jsem se nikdy necítil tak volný jako teď, kamaráde. Lehký jako včela. Budu sbírat med, kde se mi zachce.«

»Vy to tak nemyslíte, jak to říkáte, Filipe. Nač lhát? Řekl jste mi již stokrát: Nic na světě tak nenávidím jako snadnost. Co je snadné, to se vám protiví.«

»Co na tom? Když si pomyslím, co času jsme promarnili, hledající hrdiny v našich knihách, zbil bych nejraději nás oba, Viléme. Každá generace by měla mít hrdiny své, hrdiny podle svého srdce. Neuznali nejspíš, že bychom byli hodni nových hrdinů, dávají nám zas ty, kteří již sloužili generacím minulým. Sloužili od roku 1789 - jejich sláva pohasla maličko kolem roku 1880, tenkrát byli v oblibě hrdinové vědy - ten jako voják - občan, jiný jako osvoboditel národů, jiný zas jako champion demokracie a práva, kampak s tím vším! Nejsměšnější je na tom, brachu, to, že v roce 1914, kdy musili chtěj nechtěj dokázat správnost všech těch definic ve školských příručkách, nestačili málem ani tisknout ty barvotiskové obrázky, tolik bylo objednávek. Tři, pět, šest milionů hrdinů naráz! Kolik je v oběhu měďáků, tolik hrdinů! To vám zprotiví bronzové muže. Ať žije hrdina z mandlového těsta!«

»Jste přece jen krutý, Filipe. To už tak bylo a bude.«

»Krutý? Spíš lačný. Ach, ano, lačný! Nezdá se ti, že všichni vypadají, jako by se dívali na život z dálky, zdola nahoru, s kloboukem v ruce, jako na pomník? Chápeš, co chci říci? Palác, katedrála, museum - nebo prostě četnické kasárny, spořitelna, podle toho, jaký má kdo vkus. Pro nás nesmí být život jen cílem: je to kořist! A ne jedna, tisíce a tisíce kořistí, tolik, kolik prožijeme hodin. Jde o to, abychom žádnou nepromeškali, než přijde ta poslední, poslední z posledních, ta, která nám stále uniká - píp, a je konec. Hýbá se to, skočíš na to. Jen když se zmocníš toho zvířete, co na tom, zda lstí nebo násilím. Můžeš je pronásledovat nebo na ně čekat, číhat na ně, zastřelit je na zemi nebo na větvi, přepad-

nout v pelechu. Anebo je spolknout v letu jako pstruh, který se obrátí proti proudu a lapá jikry. „Naučím vás,“ řekl mi, „nechat se cele prostoupit chvílí, která míjí.“

»Kdo to? Ach, nemusíte ani odpovídat, opravdu ne. Poslyšte, Filipe, to je strašné, jsem jist, že jste teď mluvil navlas jako on, nebyl bych vás po hlase ani poznal.«

»Opravdu! Nedělej si z něho blázny, Viléme. Za bílého dne vypadá s těma svýma přivřenýma očima a holými tvářemi jako obyčejný člověk, jako nějaký cestmistr nebo špatný kněz. Musil bys ho vidět v jeho pokojíku u paní de Néréis - vypadá to jako pokojík pro služku - mezi čtyřmi holými zdmi. Víš, uprostřed tolika lidí, kteří si jsou podobní - je to až směšné, ošklivé, nestoudné, jak se jeden druhému podobá, všichni jsou stejní, jaká hanba! - uprostřed tolika lidí potkáme leckdy chlápiky, že si pomyslíme: tohle je Rastignac nebo Marsay nebo Julien Sorel, cítíme však téměř ihned, že to není pravda, že si v tu chvíli hraje sami se sebou, se svým snem jako kotě s vlastním ocasem. Kdežto pan Ouine... Hled', když na tebe upře ten svůj ospalý pohled - vypadá ten pohled, jako by se vznášel nizoučko nad šedou vodou - nedokázal bys říci slovo hrdina, a nedat se přitom do smíchu. A přece... Co chceš, i naši hrdinové se podobají jeden druhému. On je zvláštní, jedinečný.«

»Mlčte,« řekl Vilém, »nemáte ho rád.«

»Nemusím ho mít rád.«

»Používáte ho proti sobě samému, mstí se za vás. Bože, Filipe, vás už nic nezastaví!«

»Nač si nařikáš? Bylo to podle naší úmluvy, kamarádíčku. Vrhát se rovnou vpřed. První krok jsme udělali, teď už jen stačí udržovat rovnováhu, svah nás táhne sám. A tak si myslím, proč jsem k tobě vlastně dnes přišel. Nedostál jsem slovu, a ke všemu ještě div nezcepením v tom promoklém kabátě. Krásný výsledek!«

»Pojďte blíž,« řekl tiše mrzáček, »pojďte blíž, rád bych podržel vaši ruku ve své... ano... tak... Bože, Filipe, vy mě tu necháte samotného, možná, že vás už neuvidím. Jak vyslovit ve chvílce, co jsem pochopil teprve po tolika dnech? Každého jiného by to bylo udeřilo do očí. Vy jste tam u vás příliš dlouho zabíral místo mrtvého.«

»A co na tom!«

»Nepřerušujte mě, jinak nebudu vědět, jak dál, ztratím nit. Je mrtvý a mrtvý. Mrtví z války jsou zvláštní mrtví, ne jako ostatní. Lidé vyčerpaní, resignovaní, lidé, jimž nemoc, horečky, pot zprotivily vlastní tělo, takže je nakonec nenávidí, - já tohle všecko poznal, Filipe - ti nebo takoví, které překvapila katastrofa, kteří vešli do noci s očima dokořán, tak jak byli, se svými ubohými, drobnými každodenními starostmi - měli napsat dopis, jít na návštěvu, na schůzku, vypít aperitiv, což vím... místo aby...«

»Jsi ty hlupák! Jaký je v tom rozdíl, spadne-li komín, převrhne-li se na tebe autobus, trefí-li tě rovnou do čela kulka?«

»Ohromný, Steeny! Smrt je možná zastihla znenadání, nepřekvapila je. Sklálo je to uprostřed života, v plné síle a téměř vždy právě ve chvíli, rozumíš, kdy vydávali poslední zásoby energie, poslední v duši. Jak můžeš chtít, aby to byli mrtví podobní ostatním, aby přijali svůj úděl, aby se s tím vším smířili? Ano, ano, poslouchej ještě, vyslechni mě až do konce. Teď mě takhle myšlenka neopouští ani ve dne, ani v noci. Obzvlášť kolem druhé nebo třetí hodiny po půlnoci, kdy klesá horečka, vyvstává kolem mne, či spíše ve mně, ticho tak hluboké - ty to nemůžeš pochopit! - tak hluboké, že si představuji... Můj Bože, je možno, aby věřil, že nic - nic nepřejde nikdy z jednoho světa do druhého, nikdy? Šum, křik, což vím? Tobě se nestalo, že jsi šel

za říjnového večera po planině k Bringueville - v době, kdy táhne vánek od severozápadu? Přitiskneš-li ucho pořádně k zemi a zatajíš dech, uslyšíš nakonec cosi jako tlumené rachocení, které však nepřipomíná žádný zvuk na pláni, zní ti v prsou, svírá ti srdce: to tak duní rovnodenní příliv směrem k Roulers nebo dolů k Briville... Snad jsi přiložil ucho právě v tom bodě, kde je třeba, zrovna v místě, kde již můžeme uslyšet - ne silněji než hrčení dvoukolé káry - nesmírnou detonaci vln, odrážející se tisíce a tisíce mil na širém moři, pod jiným nebem, než je nebe naše - ne silněji než hrčení dvoukolé káry, chápeš? Nuže...«

»Tuším, kam míříš... Můžeš být klidný, brachu, mrtví jsou mrtví.«

»Ne tamti! Ne, jak si myslíš!«

»Třesky plesky! Zapomněli na ně naopak ihned, na ty tvé mrtvé. Bylo jich příliš mnoho.«

»Zapomenout na ně... zapomenout na ně... Chcete říci, že děláme, jako bychom zapomněli, Filipe. Jsou ještě příliš blízko, přespříliš blízko, neopustili ještě svět, drží se pevně. Ano, Steeny, mrtvý, kterého uctíváme, ten je teprve vskutku mrtev. Uctíváním z něho učiníme vzor, příklad, symbol - abstrakci. Oni nejsou ještě tak daleko, aby se živili kadidlem, dýmem. Říkají, že je zapřeli, to je mi vždycky k smíchu. Přemožení! A kdyby byli tyrany, byli by právem našimi pány, našimi skutečnými pány. „Nebylo by je napadlo, nebyli by chtěli...“ Víme, co si myslí, co chtějí? Co kdyby byli příčinou toho všeobecného zmatku? Vidím je velmi jasně na hranici, kterou překročili příliš brzy, proti své vůli. Snaží se přejít opět zpátky - rány, které zasazují, otřásají světem. Zkazili snad jednu, dvě, možná tři generace, poněvadž z nich nemohli uhníst jednu, která by byla podle jejich obrazu - pravého, autentického obra-

zu, ne jak je vidíme při výročních oslavách a svátcích - podle jejich podoby, podle podoby, jakou měl jejich poslední pohled, poslední výkřik, když drásali a hryzali zem a celý život z nich naráz unikal. Uvidíte však, že se jim to podaří, neminou se po každé s cílem. Nakonec ji budou mít, tu svou generaci, a Bůh ví, jaká bude. Generaci, která jim bude oddána tělem duší. Nebude mít dozajista nic společného s chlupáčem na náměstí před radnicí, s jeho velkými, dobráckými zinkovými vousy. Myslím ostatně, že na ně, brachu, nebudeme dlouho čekat, na ty dědice, na ty legitimní nástupce. Jsou na cestě. Vy na příklad, Filipe...«

»Jál«

»Vy! Vaše lačnost, tvrdost, vášnivá touha po odplatě - ta zběsilá chuť odporovat sám sobě, zapírat sám sebe, jako byste již udělal velké věci, pamětihodné věci, a ony vás zklamaly... Hleďte, třeba ten váš obdiv k panu Ouinovi, ta vaše představa jakéhosi hrdinství naruby... žel, Filipe, až budete unaven tím zápolením se sebou samým, bude příliš pozdě, budu mrtev.«

Jeho tvář, zářící v té chvíli zcela inteligencí a vůlí, byla obrácena ke krajině, tak nahé pod mlhou, chudé a nahé.

»Myslil jsem si to často,« řekl Steeny ponuře. »Máš za to, že jsem tak hloupý, abych již dávno nepochopil, že se ty dvě tam dole nebojí jenom mne? Co mi však teď na tom sejde? Obzvlášť, žije-li otec?«

»Bože, Filipe, jste opravdu schopni uvěřit, že by to bylo možné, a přitom o tom mluvit jako o něčem lhostejném? Vy však nevěříte, že by žil.«

»Žije-li, znamená to zároveň, že je pro mne mrtev, doslova mrtev, dočista mrtev: nikdy mu neodpustím.«

»Myslíte, že to není možné?«

»Už mě to nudí, ty tvé otázky. Věříš ty snad, že jsou

nějací markýzové de Vandomme? V celých dějinách Ardennes nebo Lotrinska není stopy po Vandommovi, to je tak, jako bys hledal Vandomma tuhle na mé ruce, už jsi mi to řekl aspoň dvacetkrát - zelený mužik si z nás vystřelil. Nuže, máme stejný osud, ty i já, žádný z nás nemá předky, svět pro nás teprv začíná. Mám to tak raději.«

Vstal v té své promoklé kazajce a Vilém spatřil ve výši jeho ramen nesmírnou ubíhající linii pahorků, odrážejících se na zataženém nebi, šedém jako louh.

»Jděte pryč,« řekl mrzáček mírně, »jděte pryč! Chci říci, odejděte opodál a obraťte se ke mně zády, jsem jist, že se co nevidět rozpláčete.«

»Hop, Steeny... tudyhle, Steeny, pacholíčku...«

Nad dolíkem, kde se skrčili, tvořil hlohový plot nepřekonatelnou překážku. I když se Steeny postavil, rozeznať jen stěží zježený hřeben, výhonky loňského jara, odrážející se na pozadí dosud temném. Náhle však v tom tichu zazvonila o kámen podkova neviditelného koně a téměř vzápětí se u přeřady objevila Ginette, několik kroků odtud.

»Zde, tudyhle, Steeny, dušičko zlatá...«

Bylo vidět, jak se mezi šedými lačkami míhá její nalíčený obličej, natřený od pokleslé špičky brady až k vysokému kaštanovému obočí - věru, násilný obraz, nevysvětlitelný v tuto chvíli a na tomto místě mezi klidnými věcmi, truchlivý jako uřatá hlava. Zaslechla poslední slova, která pronesl Filip?

Schválně je opakovala! Kdo by to mohl říci? Velká kobyla v mlze zakašlala.

»Chtěl byste mi prokázat velkou službu, Steeny? (Vstrčila mu prsty mezi košili a krk a lehce ho k sobě přitáhla.) Jděte domů, vezměte si kolo a vyřid'te panu

Ouinovi, že se nemohu ve Fenouille zastavit. Pojedu dál, mnohem dál. Uděláte to, vidíte, zlatíčko?»

»Možná,« odpověděl posměvačně Steeny. »Nejdřív se však vykoupám.«

»Vyřídíte,« začala svým dětským hlasem, obracejíc se k němu zády... V tu chvíli ji však kobyla udeřila poprsníkem rovnou do hrudi. Chtěla se zachytit ojí, ale svalila se na svah.

»Filipe!«

Užaslá kobyla hledala chvilku udidlo, škubajíc zběsile poletujícími opratěmi - vtom však již chlapcovy drobné ruce zatáhly za dlouhé ocelové pruty s kroužky pro uzdu a drtily tu jemnou tlamu. Podivuhodné uvolnění celé bytosti, zázračné zapomnění! Cítil pod prsty, držel cele ve svých dlaních mohutnost toho ohromného zadku, sraženého k zemi, těch obrovských stehen, chvějících se bolestí, pokrytých bílou pěnou mezi dvojím proudem stříkajícího bláta. Odpor byl zlomen, kobyla teď před ním pozpátku prchala, stále rychleji.

»Pozor!« vykřikl mrzáček za plotem. »Dejte pozor, Steeny!«

Nač má dát pozor? Velká kobyla padá na kolena.

»Neřáde!«

Pustil schválně otěže a otřel si obličej, plný bláta. Co dí! Co pochmurnějšího než cesta vymletá bouří, dvojím jílovitým proudem, v němž se roztéká močůvka v podobě mastných louží, nesmírným žblunkáním přepité země? Co na tom! Steeny vidí jen přemoženou kobylu, slyší jen drsný, chvatný dech, nesený rytmem úděsu, vrzání řemení, zmáčeného potem, vdechuje zuřivě plným hrdlem pach tak teplý, tak živoucí, že se podobá pachu krve. Všecko, co v něm jindy usuzuje, uvažuje, přijímá nebo odmítá, mlčí teď úplně. Bůh ví, kolikrát měl již poslední týdny za to, že se přetrhne

pouto den ze dne křehčí, že vyvstane ten netvor... »Jak je zlostný!« říkala miss s tím svým dvojsmyslným úsměvem, »jen se na něho, milostpaní, podívejte, řekla byste, že máte před sebou býčka!« Předčasný hněv, předstíraný ze tří čtvrtin, třebaže provázený slzami, marné bezmocné lsti, mající vysvobodit zajatého boha! Jejich prolhanost mu stále otravovala srdce, kdežto dnes...

»Vraťte mi ten balíček, Filipe...«

Paní de Néréis praskly v pase šaty, je vidět ubohé jerseyové kombiné; hedvábný cár se plouží v žluté vodě. Má snad Ginette strach? Ústa se jí bolestně zešklebila, rouge jí stekla se rtů až na bradu.

»Máte ho v ruce... tady, Filipe!«

Ajta! Když vůz drncl, vypadlo opravdu cosi beztvářého, zachytil to v letu... »Filipe! Filipe!« Jak žadoníl A přece ten její pohled již neprosí. Ruce zaleptané jí, lem, ruce s deseti nabarvenými drápy kreslí bezděky v povětří něco hrozivého, je to neobratné gesto jedné z těch dětských úzkostí, hotové zabíjet.

»Dejte pryč ty pracky!« křičí Steeny vztekle. »Nemohla byste aspoň zdvořile požádat o ten svůj krám?«

Uskočil dozadu a roztočil balíček, visící na provázku. Ginettin poblázněný pohled běhá za ním sem tam jako tkalcovský člunek. Tak! Rozmoklé noviny se najednou protrhnou a všecko se rozsype. Steeny se sklání a tahá z koleje hnědý sametový svrchníček... »Co je to?« chechtá se. Nemá však kdy dokončit, ba ani zdvihnout hlavu, hodí jen nazdařbůh, marně zadkem: to Ginette na něho dopadla, sténajíc žalostně. Když se Steeny opět vzpřimil, měl ruce prázdné. Velká kobyla, teď již zas klidná, ujíždí zprvu krokem, potom klusem.

»Děvka! Proklatá děvka!«

»Pojďte až k našemu domu, Filipe,« řekl mrzáček tím svým vážným hlasem, »můžete nahoru tamtudy,

vezměte mi jen berlu. Hele, to je divné, krvácíte na zápěstí.«

»Myslím, že mě ta díra kousla,« konstatuje Filip.
»Ano, otiskla mi do kůže všechny zuby. Koukej, Viléme, už zahýbá k Roches, nu, tamhle, vypadá to dokonce, jako by ujížděla cvalem! Kam by, k čertu, jela tak brzy ráno? A nekrč, člověče, pořád těmi rameny, rozčiluje mě to.«

»Nekrčím rameny,« říká mrzáček, »je mi vás jen líto, Filipe.«

Přelétl přítele rychlým pohledem a pokračoval tónem neobyčejně vznešeným, hlasem tak vážným, tak čistým, že se zdálo, jako by v jediné vteřině setřel i nejmenší vzpomínku na nevysvětlitelné, truchlivé zjevení.

»Bojím se vás a je mi vás líto.«

»Sbohem, Viléme!« vykřikl Filip a utekl.

Přinesli mrtvolku do síně obecního domu a položili ji na stůl, s něhož chvatně stáhli zelenou přikrývku. Vpravo od mrtvého postavil polní hlídač oba střevíce, tak nějak žertovně, jeden proti druhému, vypadalo to, jako by si dávaly znamení těmi zkroucenými podrážkami. To je vše. Nějaký forman z Croules, opilec, našel ho toho rána čirou náhodou v ostružiní u rybníka, byl dočista nahý. »To ho jistě svlékl ten proud, tam je hrozný proud! Voda se kolem něho vařila jako pivo.« Poznání však na první pohled Malicornova skotáka, chlapce pořádného, a ne starého. Hromel! Ta jeho ubohá hlava, to byla jen koule z bláta a oblázků. »Málem bych byl uvěřil, že je bez hlavy, chudák hoch!« řekl.

Starosta si právě natáhl kalhoty. Na konci němé ulice, té nesmírné němé ulice, omyté, překvapené právě svítáním a ještě plné tvarů a křiku z předešlého dne, zní již kovářova kovadlina. Jednu chvíli je ulice světlá, plavější, jakoby průzračná a tak chladná, že by k ní umírající přiložil tvář, tak blízka, že se zdá, jako by byla ve výši těch velkých prázdných okenních otvorů, vrhá až na strop odlesk... Vtom ji však již přelétl nakoso stín, cválá od jednoho konce k druhému, až k poslednímu viditelnému hřebeni, k cestě na vrch Trablois, jejíž stejně nazlátlé zákruty rovněž na okamžik zasvítí. Šedé nebe se řítí se všech stran, skučíc, potom se stejně rychle utiší: začíná padat jemný déšť, zvoní klekání.

»Rozprší se nám ještě do toho,« řekl starosta. »Těžko pak něco vyšetřovat.«

Jeho velké oči destilují podezřelou slzu, která se zastavila na okraji řas; valí se bez ustání. Bude ji muset dnes večer před spaním rozdrtit, v noci se zas utvoří jiná. Proklatý taškář! Nos, blyštící se lišejem, ten nos se sítkou modrých žilek, elasticky kulatý a přehnaně pohyblivý, děsí jeho ženu. Vybuchuje vskutku uprostřed té opotřebované tváře děsivým, výsměšným životem. »To je můj amulet,« říkával kdysi slečnám. A nejedna z nich chtěla držet v dlani ten obludný nos, neboť bývalý sládek se netají se svou zálibou v děvčátkách. »Ano, děvuško, představ si, že jsem cítil, jak mu docela na konci tluče srdce, to je tak, jako bys držela opravdové zvíře.« Ten dobrák smýšlí bezmála jako ony, ale teď střeží své tajemství. Tváře se, jako by šlo o důvěrné sdělení, vyslovené ostatně pro posměch, dotíral na něho doktor Malépine na shromáždění okresních delegátů nechutnými otázkami, mluvil o přecitlivělosti, o nervových centrech cibulek, a nakonec ho nazval význačným čichovým typem. »Drahý příteli, věda nazývá věci jejich pravým jménem: nosní výčnělek je pro nás jedním z orgánů rozkoše. Všimněte si, pánové, že tento postřeh není nijak nový: Duriez uvádí jako příklad nemocného, kterého nejmenší stopa po jodoformu vydráždila až ke křečím. Nos náhle zčervenal, byly dokonce zaznamenány - věc neuvěřitelná - příznaky ztopoření.« Nešťastný čichový typ! Smál se zprvu jako ostatní, aniž příliš chápal, oč jde, a byl také nemálo pyšný, když ho srovnávali s Emilem Zolou. Bylo třeba dlouhých dnů zahálky, dlouhých dnů strávených v loubí před tenkým komínem z cihel, tyčícím se v dáli - růžové střechy jeho bývalého pivovaru, ztraceného království - dlouhých dnů nudy, aby vyklíčilo malinké semínko pochyb, prvních pochyb. Nebyl věru nikdy obyčejným chlapcem v těch dávných dobách, než rozmarne kursy ječmene nebo

chmele vtiskly každé hodině, každé minutě jeho života jistý smysl... Můj Bože, je pravda, že si nabíral, čichal víc než jiní, že vychutnával mladost nozdrami, i začínající stáří má svůj pach... Jeho pravá paměť je zde, mezi očima, v těch tmavých dutinách. Závan větru přes cestu, míjející vůz, tak vlažný pod plachtou, nový kapeník, který člověk rozloží, ba ještě míň - to je svítivý rys jeho vzpomínky, takový a takový pohled, obličej, rozkošnické znamení: polostín pokoje, železná postel nebo pohostinný stůl, proděravělý poledním sluncem... a vzápětí ledový pot na dlaních! Na neštěstí každá z těchto ran ho zasáhne na témže místě šíje a jeho zrak jen s velkou námahou protrhává pavučinu, kterou mu náhlý nával krve tká ve zřítelnicích. Aby to kat! Je třeba, aby člověk po šedesátce objevil, že není jako ostatní: pohoršení nad pohoršením, strašné prokletí hlupáků! Žádná žena ho nikdy neviděla blednout, a teď v sobě před tím neforemným, nečistým, nevysvětlitelným nosem objevuje cosi jako komický stud. Marně se brání! Ta potměšilá myšlenka se zaryla přehluboko do jeho mozku a ten krásný doktor s plavým vousem by ji odtamtud nevypudil, ani kdyby na to vzal všechny své pincety. »Není jako ostatní,« - on, obecní úředník, starosta. »Poslyš, Malvino,« povídá své užaslé ženě, »byl bych radši farářem.« Co dělat? Neopatrný Malépine, mluvě o neurasthenii, zhoršil jen ostatně tu nemoc. Co tedy! Je tady, kdesi pod lebkou, nepatrňoučké pohmoždění, zděděné po některém neznámém předkovi, zanícený záhyb, do něhož snesl úděs vajíčko jako ty modré mouchy! Jak byl pošetilý, jakým ubohým bláznem to býval, když se pyšnil svým mrzkým čichem! Ještě minulý týden, když honili lišku blízko Goubaudových rolí, přišli kamarádi na starou zrezivělou past, uvázanou na řetězu, byla na něm čerstvá krev: »Tak, Arseniel!« Všichni vědí, že prý v mládí dovedl za

svítání vyčenichat pelech ještě vlažný pod hustým listím... »Tak do toho, Arsenie!« On však jen pokrčil velmi důstojně rameny, třebaže se přitom tvářil sklíčeně: »Hlupáci! Natropil jsem si z vás kdysi dosti šprýmů, oslící!« A dal se do smíchu... Žel, pozornost, s jakou sleduje svou podivnou manii, je pro něho neuvěřitelnou zkouškou, místo aby ho uklidňovala. Nikdy, nikdy jeho proklaté nozdry neokusily, neochutnaly líp, neprocedily neviditelnými řasami, triliony čivových bradavic bohatší, hutnější vzduch, obtížený vůněmi, které klouzají jedna po druhé nebo se prostupují, aniž se smísí, až do chvíle, kdy je palčivé poledne rozprostře jako jedinou tlustou vrstvu, kypící v slunečním žáru jako ty mastné vody, plné bublin. Tehdy někde za zdí, klobouk až na oči, vychutnává cosi jako odklad v nemírném napájení všech pěti smyslů, černý odpočinek po opojení. Nikdo netuší, že odpor - ne-li výčitky - k rozkoším, žel, nenávratným, nabyl u toho neřestného dobráka, cele obklíčeného předtuchou smrti, podoby takového směšného třeštění.»Hleď, Malvino,« zvolal jednou večer, »jsem vlastně jen prase!« - »Hlupáku, uslyší tě někdo!« A dovoláváje se svědectví nebes oběma hubenýma rukama, které krise zralého věku pokryla hebkým chmýřím, dodal: »Chtělo by to být vrchním radou, a nemá to v úctě ani samo sebe!« Nevadí, ten výkřik přece jen ulevil jeho srdci. Leckdy sní o tom, že v noci na polštáři vypoví všecko, co ho tíží, že se jednou provždy osvobodí, i kdyby měla stará puknout vztekem nebo se mu vysmát. Zatím se šplouchá každé ráno a večer ve vodě, stojí u kádě celý nahý a tře se zběsile, jako by se hněval na svou starou kůži, jak říká Malvina. Nevadí, nepochopí-li to Malvina! Chvíle, která potom vždy přijde, je příjemná, beze snů, není to téměř ani spánek. Když mu lékař v doktorském jazyku blahopřál, »že hledá v léčení vodou, třebas jen povšech-

ném, onu úlevu, kterou jistí naivní lidé očekávají od pověřčivých praktik,« odpověděl mu těmito hlubokými, drásavými slovy: »Těžké je dovést se smilovat sám nad sebou, rozumíte.«

»Antoníne, chovej se, k čertu, kapánek slušněji! Z úcty k mrtvému.«

Starý hlídač si položil na stole hlavu na ohnutou ruku a chrápe. Pravým rukávem se dotýká drobné bezkrevné ruky, otevřené jako květ.

»A ti z té prokuratury nejdou! Měli tu být už před hodinou! Ať se stane cokoli, začnu výslech sám. Kde je svědek?«

»Který svědek?«

»Ten člověk, co našel mrtvolu.«

»Je opilý,« řekl hlídač, »na mol opilý. Museli mu otevřít hospodu. Zdá se, že tam pije dočista sám, roztahuje se tam fouňovsky.«

Starosta ani nemrkl, ale jeho měkké, dobrácké tváře se zachvěly, potom zčervenaly. Žel, doktor Malépine je tak strašně starostlivý a již týdny tahá za kouzelné nitky kolem něho. Příliš pozdě utajené slovo, úsměv, mlčení nebo nenadále uniknuvší pohled, návyk sledovat v prostoru jakousi neviditelnou dráhu letu, jak vídáme u doktorů, osud známý jen jim: to věru stačí, aby byla otřesena důvěra obecního úředníka, aby byl dočista zdrcen. V podvečer života, který strávil jako vážený obchodník - kolikrát předkládal dlužníkům vítězoslavně směnky! - stojí tu teď bývalý sládek mezi plačtivou ženou, tajnůstkářským učitelem a lehce ironickými zřízenci ve své pravé podobě, stejně bezbranný jako kdysi, když cpal děvčatům do kapsiček marcipánky - v zimě před školou, pod jediným plynovým hořákem, praskajícím a syčícím ve větru - ano, i teď, kdy je opásán trojbarevnou

purkmistrovskou šerpou, zůstal stále tím velkým chlapcem, lačným a bázlivým, podobným obrovskému dědku.

»Nechte si ty své úvahy... není tu nic k smíchu.. odpovědný za všechno... Udělal byste líp, kdybyste se držel v uctivé vzdálenosti...«

Pootevřenými dveřmi stoupá vůně teplé kávy. Ze starých kamen v přízemí vymetli ve chvílce popel, naložili do nich suchého dříví, Malvina si převázala přes šerkové šaty zástěru a nalévá do konvice kávu pro pány. Její černý tančivý pohled skáče z jednoho koutu ohromné místnosti do druhého, zkoumá každou píď holých zdí. »Náš první zločin!« myslí si. Neboť věří v zločin. Když před chvílí Arsenius, celý bez sebe, kroutil obráceně klikou okna a bušil pěstí do žaluzií, přistoupila k mrtvole a obrátila ji svými tichými, zkušenými rukama, neboť ona se mrtvých nebojí. A pak, nu dobrá! Co viděla, do toho nikomu nic není.

»Poslyš, Arsenie... Nu tak, zas už je celý zelený, myslí si, že se ten mrtvý pohnul.«

O tabule oken pleská déšť. Na každé zaškvrčení v odpadové rouře odpoví někde daleko okap, zanaříká to, připomíná to kuňkání ropuchy. Je to vskutku okapní žlab či korouhvička nebo nějaká zamyšlená vrána, spadlá s nebe? Venku zastírá všechno nesmírný tepot lijáku.

»Někdo jde, ťulpo. Pojď rychle nahoru.«

Je hrozně ošklivý, jak tak bere čtyři schody najednou, v ruce zapomenutou láhev s jalovcovou. Křikne na něho:

»Antonín nejspíš nezavřel dveře sekretariátu. To je jistě doktor. Polož tu butelku.«

»Na, tady máš tu svou butelku.«

Vyhodí vztekle láhev pootevřeným okénkem.

»Tak co, doktore?«

Na prahu však, bohužel, opět ztratí odvahu. Doktor Malépine obrátí ke dveřím růžový obličej a ústa se po-

kusí o hrozivý úsměv; jako kojná na své buclaté mimin-ko.

»Jejé, zas porušil dietu! Podřízený vám vzdává hold, ale doktor se bouří. Nepříjemný rozpor!«

A hladí roztržitě růžovou rukou se zlatým náramkem šedá prsa mrtvého, jsou teď tvrdá jako kámen.

»Nemohl jsem přijít dřív, venku je hrozný nečas. Poslyšte, můj drahý, celá ta věc je prostá jako facka. Byl tu spáchán zločin.«

»Jste si tím jist?«

»Jakpak ne!«

Odstrčí ukazováčkem bradu mrtvoly a na zvrásněném krku se objeví jiná, hlubší čára, tenký prstenec barvy jedlého lilku.

»Uškrcen... Povídám, že byl uškrcen tenoučkým provazem nebo snad mosazným drátkem. Podívejte se: tady máte zářez. Hm? Co? Copak? To vás tak rozrušuje, trochu té rezie? Promiňte, mluvil jsem neopatrně, jako s kolegou. Nu, tak se na něho nedívejte, a je to.«

»Doktore,« řekl najednou ten chuděra s komickou vážností, »oni ukládají o mou šerpu. Oni ukládají o mou šerpu, a dostanou ji. Prožil jsem krušné chvíle. Nevěřil byste, doktore, že jsme už byli na téhle chalupě sedm let, a ještě jsem nosil bankovky v měchuřině: první tobolku jsem dostal od své staré roku 1895. Taková plňoučká, kulaťoučká tobolka, nabitá, div švy neprasknou, to člověka hřeje na srdci. Nosil jsem ji v zimě v létě pod košilí, nasákla mým teplem, byla moje jako kůže na mém těle. K ďasul! A teď najednou ztrácím důvěru, já! Nejsem nikomu nic dlužen, znám život! Prokletý žebrácký kluk!« Pozastavil se, a pak vedl dál svou:

»Říkají tomu oběť. V jistém smyslu to ve mně budí možná větší odpor než ten vrah, doktore. Vrah, to je nám podobné, chodí to sem tam, dýchá to, je to živé.

To by musil být náramný lišák, aby mu to vyčetl z tváře. Hledte: dejme tomu, že byste ho potkal zítra v Montreuilu, v Boulogne, třeba si s ním i přiřuknete, a nepoznáte nic. Zločin! Co v něm zbylo z toho jeho zločinu! Co je to, jedna nebo dvě chudácké minuty v životě člověka? Kdežto tihle umrlí, ti mají ten zločin v břiše, prasata, potí se to z nich, ten zločin. Nevyčítám jim to jejich neštěstí, to se rozumí. Lituji jich, mám k nim úctu. Jak je to však jednou hotovo, ta vražda, a zákon jim už nemůže nikterak pomoci, zdá se mi, že z nich ta zloba vylézá všemi póry, hanobí kraj, ti umrlí, zostudí svět, zesměšní společnost. Vy mi namítnete, že vrahy musíme trestat. Souhlasím. Jenomže celá ta věc by se měla vyřídit na policii, abychom se vyhnuli pohoršení, a taky ovšem podle toho, o jakou oběť jde... Mezi námi řečeno: je v tom špetka zdravého rozumu, zburcovat celý soud kvůli nešťastnému mrtvému skotáčkovi, jako by to byl nějaký slavný vědec nebo ministr? Ten usmrkánek mě bude stát šerpu, jako že se Arsenius jmenuji, mohou ji s ním pohřbít do země. Podívejte se jen na něho! Leží si tu klidně, usmívá se, řekl byste, že je to syn z nějaké dobré rodiny, vlastní matka by ho nepoznala. Hrom do toho! Napadlo by mě, když jsem ho vídal, šlapal si bos za dobytkem, že jednoho dne.. Tisíc láter! Tím spíš, že člověk nikdy neví, na čem je s těmi uličníky, nedělají nikdy nic jako ostatní, jsou lstiví jako divoši. Kapánek silná důtka, pořádný pohlavek, a vezmou si život, jen aby mistra dopálili, z pouhé prostopášnosti. Nebo ho snad proud vlekl celou noc z řečiště do křoví a tam uvízl v oku nějakého pytláka.. Přece... přece... Není líp urovnat tu věc, než se vydávat v nebezpečí, že bude všecko vzhůru nohama, že rozvrátíme tu mou spořádanou obec? Obec tak klidnou, srdce, morek okresu! Proklatý skoták!«

»Poslyšte, můj drahý, tohle povíte soudnímu lékaři, mému kolegovi. Co se mne týče!«

Popleskává roztržitě bývalého sládka po širokánské tváři, je to totéž domácí gesto, jímž povzbuzuje těhotné dívky před chladným pohledem černého mramorového Aeskulapa, trůnícího na krbu.

»Jste děcko, můj milý, nečervenejte se tak! Všichni nervosní lidé jsou děti, opravdová nemluvňata. Co vás to, k čertu, napadlo, že by vás mohl stát takový všední případ šerpu? Jak? Proč? Hm? Co říkáte?«

»Před... předtucha...«, koktá staroch, celý rudý.

»Předtuchy? Dejte mi pokoj s těmi svými předtuchami. Hled'te, nakonec vás možná pošlu některý den ke zpovědi - ano, čestné slovo! Děláte si výčitky, milý brachu, jako mnoho starých hříšníků po šedesátce. Zkrátka, něco tu vážne, tuhle v prohlubince nadbřišku, ne? Tak tedy trochu níž, chcete-li, v plexu, sídle duše... Pořádný zbytek nestoudných představ, které teď již nelze tak snadno odstranit, alespoň ne jako dřív, co, vy taškáři! Člověk sní tedy o nevinosti, čistotě, vykoupení - zkrátka, hlouposti. Prostopášník je vždycky idealista, to si pamatujte, staroušku...«

Vzal roztržitě zařatou pěst mrtvého, ležící na stole, a třel ji lehce oběma rukama, jako by ji chtěl otevřít.

»Podotýkám, že máte plné právo nevěřit ani slovu z toho, co vám říkám. Běhá-li takový veselý chlapík celý život za děvčátky, neuvěří tak snadno, že u něho opět začíná jinošská krise, arcíť obráceně... Nečervenejte se, k ďasů! Jsme tu přece sami dva, tisíc láter!«

»Nemám nic, co bych si vyčítal... naprosto nic... Hlouposti, jaké tropí kdekdo... Jít s hlavou vztyčenou, doktore... Dívat se zpřímá do tváře těm... těm...«

»Ale to je právě to, co od vás chci, dívat se lidem rovnou do očí. Ani ti nejlepší nestojí za mnoho.«

Položil si na koleno tu drobnou mrtvou ruku, stále ještě zavřenou, vsunul lehce konec pravitka pod dlaň a snažil se narovnat prsty, jeden po druhém, bez násilí.

»Poslyšte, Arsenie,« pokračoval, tentokráte téměř potichu, »uděláte dobře, dáte-li si pozor na vše, co říkáte. Povinností úřední osoby je pomáhat spravedlnosti, ne jí másti... Ostatně ta domněnka, jako by šlo o sebevraždu, je náramně vratká.«

»Najdu to drátěné oko, k d'asu!« vykřikl náhle starosta hromovým hlasem. »Ano, půjdeme po proudu řeky s těmi pány z prokuratury - všude podél břehu jsou pěšinky, snad chtěl nějaký hňup nalíčit na vydry, lidé jsou tak hloupí! Především: kdo by byl zabil toho chlapce? Dejme tomu, že to byl nějaký záškodník, tulák, cesta patří všem, ne? V tom případě by se mohlo říci, že se ta věc netýká obce. Kdežto... kdežto...«

Obrátil dvakrát zprava doleva svou velkou brunátovou tvář, zvolna, slavnostně. Měl nejasný, jakoby mléčný pohled, jaký vidáme u velmi malých dětí.

»Radši bych si vzal život,« řekl.

»Počkejte si na konec,« odpověděl doktor hlasem přehnaně klidným, »konec bude, jak se zdá, velmi napínavý, můj milý.«

Téměř u země kývala se lehýnce ta nevelká prázdná ruka, teď už bez tajemství, ukazujíc a hned zas skrývajíc zčernalý důlek dlaně. Krásný doktor ji náhle vzal a položil na stůl:

»Vůz? Ti páni z prokuratury si dnes přivstali.«

»To není prokuratura,« řekl starosta od okna, »to je ta bláznivá de Néréis, Slabonožka, přijela s kobyrou... Nejspíš pan Anthelme zemřel.«

»Počkejte, Arsenie, tiše! Zadržte ji dole, kamaráde. Je docela možné, že zvěřila toho našeho nebožtíčka už tam v tom svém kurníku, jako vrána.«

»Tak sem ho dali, pacholíčka nebohého,« řekla zámecká paní de Néréis, stojíc na prahu.

Ten hřmotný muž se ani neobrátil. Nastavoval svou smutnou tvář bledému světlu, rýhovanému deštěm, jakoby v úplné odevzdanosti, ramena skleslá, šíjí ohnutou, paže ochable visící podél těla. Jednu chvilku přelétl pohled krásného doktora, tak čilý za skly brýlí, jakoby zábleskem tu tvář najednou nesrozumitelnou - byla hladká a tak nějak zastíněna hanbou, výčitkami, zoufalým soucitem se sebou samým - výčitkami bez příčiny a beze jména.

»Udělal byste líp, kdybyste se ihned klidila, milostpaní,« poznamenal s překvapující mírností. »Tady nemáte co dělat.«

Zamířila rovnou k němu tím svým vznešeným krokem. Při pádu se jí na kyčli otiskla ohromná blátivá skvrna, měla to bláto i vzadu na obnažené paži, rozedrané o ostružiní, také na tváři, jak si po ní nejspíš hmatala rukama. Div divoucí, že se udržela na těch svých směšných sametových střevíčkách, celých promočených; za chůze musila nadto odstrkávat nohou roztržený cíp své dlouhé sukně, činila tak pohybem dětinsky směšným. Sedla si.

»Co útrap, co překážek... Ta velká kobyla mi div nepřerázla ruce - ano, doktore, jen se na ně podívejte - takový je to blázen! Představte si, že nás tam nahoře na pláni vzal z boku západní vítr. Kobyla začala říčet hrůzou, ano, pane, myslila jsem, že ji neudržím...«

»Nač máte ten podivný balíček?« optal se fenouille-
ský lékař. »To jste nejspíš sebrala cestou, někde v potoce, že?«

Zasmála se.

»Vidíte? To všecko ty zatrachtilé děti, obzvlášť ten Steeny, rošťák jeden! Potýkal se s tou velkou kobylou, roztrhl mi šaty, viděla jsem ho všemi čtyřmi v blátě,

hněvem jen hořel - milánek. Ale teď už dost klábosení, doktore, přišla jsem sem, abych splnila jistou povinnost, ráda bych mluvila s panem vyšetřujícím soudcem.«

»Hrome! Máte-li něco vyřídit, je zbytečno čekat, podíváme se na to sami. Nejdříve, Arsenie, otevřete okno! I když mě příroda neobdařila tak znamenitým čichem jako vás, rozpoznávám přece jen příjemné vůně od nepříjemných. Nic ve zlém, ale páchnete po čertech nepříjemně, paničko.«

»Opravdu? Bože, to mě mrzí,« odvětila. »Nemyslíte, že... že je to možná od...«

Dotkla se starostovy paže svou dlouhou rukou, byla ještě dost čistá pod vším tím blátem a kolomazí.

»Třesky plesky!« pokračoval hrubě doktor, »známe vás, znám ten váš krysí pelech. Poslyšte, Arsenie, podal byste mi laskavě kleště na uhlí? Nedotknu se jinak toho balíku.«

»Není tak špinavý, ujišťuji vás,« namítla s hrozným úsměvem. »Je to jen hlína, trochu hlíny... Dovolte ostatně, rozvážu jej sama, pane.«

Její nádherný ponížený pohled, ten magický pohled, který pohltil celý jeden lidský život, putoval od jednoho svého kata k druhému jako nevinné zvíře.

»Nedávejte to na stůl!« zařval doktor. »Dejte to na zem, rozuměla jste? Na zem, k ďasul!«

»Dobrá, dobrá,« odpověděla. »Nemrzte se, vždyť na tom nesejde! Hled'te, tady je košilka, kalhoty, šle. Našla jsem však jen jeden střevíc. Snad ten druhý odnesl proud.«

Rozkládala postupně na podlaze každý ten kus, dotýkajíc se ho špičkou prasklé botky.

»Co to tu rozbalujete? Kde jste to našla, ženská?«

Na prahu stála Malvina, dívala se mlčky na ten výjev, ruce složeny na zástěře.

»Jděte pryč, paní,« poprosila ji Slabonožka a celá se chvěla.

»Jsem tu doma, milostpaní,« odsekla starostka, vrtíc s výsměšnou vážností hlavou.

»Budiž, paní, ale pak budu mluvit jen před panem vyšetřujícím soudcem.«

»A to zas ne, budete mluvit hned, má drahá,« ukončil fenouilleský lékař ledabyle spor. »Kus papíru, Arsenie. Vezměte si mé plnicí pero, drahý příteli. Poslouchám, děťátko.«

»Nepište! Ne, pane, nepište nic,« zasténala Slabonožka. »Zůstane to všechno mezi námi, přísahajte. Ano, ano, doktore, řekněte: přísahám. Neřeknu ani slova, dokud neodpřísáhnete, ani slova. A ať se o tom nikdy nedozví, nikdy, nikdy - dáte mi na to slovo, pane starosto? Nikdy. Zabil by mě jako myš.«

»Cha, cha, víme, kam míříte, má milá,« řekl doktor a smál se, až mu tekly slzy. »Víte, kam míří, Arsenie? Jde zřejmě o jejího strážníka. Poslyšte,« pokračoval, »pospěšte si, ať už máte za sebou tu nepatrnou formalitu. Za jediný rok - nemluvme o anonymních dopisech, které hází pan státní prokurátor pravidelně do koše - nařkla jste ho nevím z kolika roztomilostí, od prostého šejdířství až k pokusu o vraždu na vaší vzácné osobě nebo osobě vašeho manžela, samá směšná obvinění, která se rozplynou, jakmile bude vyslechnut první svědek. Prokletý Néréisův zámek, prokletí zámeční pání! Oheň, rozumíte, má milá, jen oheň by zničil tu prolhanou peleš, tu žabárnu! Pěkný ohniček, povídám, to by pomohlo! A zámecké paní dát košili namočenou v síře jako za časů mnichů - ano, - hezkou košilku namočenou v síře, pěkně tuhoun a drsnou, takovou širokou, s rohatým čepcem.«

»Jaké podivné žerty!« promluvila, pokoušejíc se o

úsměv. »Jak se odvažujete mluvit takto před mrtvým... Bože, božínku, podívejte se, jak je krásný, jak poslouchá... Nuže! Ano, doktore, obviňuji výslovně...«

Vrhla znovu na starostku vyděšený pohled.

»Pánové,« začala opět potichu, »našla jsem ty šaty v jeho pokoji... ne, zrovna v pokoji ne, budme spravedliví. Víte, že dveře jeho pokoje vedou na konec jakési chodby...«

»Dobře, dobře,« řekl chladně fenouilleský lékař, »ušetřte nás podrobností. Zkrátka, obviňujete z vraždy tohoto mladíka rovnou vašeho strážníka, pana Ouina. Výborně. Milý příteli, požádejte svou ženu o několik čísel starých novin a o kus provázku. Nenecháme tady na podlaze ty špinavé hadry, jak aspoň doufám.«

Paní de Néréis pokrčila lehce rameny a začala zvolna sbírat jeden kus oděvu po druhém, rozkládajíc je postupně mezi koleny po své žalostné sukni. Na ruce jí skápla velká slza.

»A co tomu říkáte vy jako starosta?« optal se náhle elegantní doktor s předstíraným hněvem. »Máme viníka nebo nemáme? Již deset minut se dívám, jak upřeně hledíte na tu zajímavou pomocnici spravedlnosti, jako byste ji chtěl zničit. Tisíc láter! I já si mám s milostpaní něco vyřizovat, a nijak mě nemrzí, že jsem k tomu našel příležitost, u sta hromů! Že, má milá? Příliš dlouho se už honíte po silnicích, ačkoli úřad jen trochu dbalý o mravní zdraví této obce by vás byl zavřel již prvního dne. Ano, zavřel, internoval, tak! Tam za těmi vašimi trávníky nebo za tou svou čertovskou kobyloou jste dáma. Zde, přede mnou, jste jen případ, a to ještě případ všední, tady nejste nic. Rozumíte, Arsenie? Tato zajímavá osoba zničila nejspíš jednoho muže a do druhého se již bezpochyby taky dala: nuže, zneškodnit ji na nějaké pořádné klinice - myslím jako pod mým do-

zorem - udělal bych z ní, jak tu před vámi stojím, neškodné zvířátko, účelivé jak psík... Hled'te, dokonce... Stačí k tomu takt, klid, autorita, autorita obzvlášť... Byl jsem spolupracovníkem Duriezovým, co mám víc říkat. Spolupracovníkem velmi skromným, můj milý, externistou, prostým externistou, ale slepý jsem nebyl, z každé bryndy jsem se dostal, medik jak se patří... Medický duch mizí, přáteli; nahrazují nás obrýlenými chlapičky, puntičkáři, fysiky, chemiky... Ó, lékařské povolání je první mezi všemi, ale žádá si charakteru...«

Fenouilleský starosta pokyvoval hlavou, přitakával svou ohromnou tváří, jako stvořenou pro smích, a přece nevýslovně, přízračně smutnou. Slova mu zněla v uších jako neutuchající štěbetání bez počátku a konce. Řečnickova gesta a kroucení obličeje dodávaly všemu tomu čehosi nadpřirozeně výstředního. Obhroublost toho mužíka měla teď v moci jeho i jeho slabost. Zvíře tak sleduje na tajemné tváři svého pána posvátná znamení, z nichž se pro něho zrodí útrapy nebo radost.

»Poslyšte,« křikla s prahu starostka, »hodláte mi odnést celý ten motouz? Půjč jí nůž, Arsenie.«

»Tenhle provázek stačí,« řekl doktor. »Položte balík na krb. Dobrá. Promiňte, že jsem s vámi mluvil tak otevřeně, vzácná paní. Vy jste nemocná, já jsem lékař, nemocná mě zajímá jinak než mrtvý. Nu, je-li v téhle hlavě ještě nějaké tajemstvíčko, povězte mi je bez otálení, radši mně než panu vyšetřujícímu soudci... Ve vlastním zájmu - naléhám jen kvůli vám, má drahá...«

Jeho hlas ztratil teď něco ze své burleskní jistoty a ruce, položené naplocho na kolenou, načrtávaly cosi jako bázlivé pohlazení, připomínající objetí; gesto ptáčníka. A ona k těm rukám vskutku bez ustání stáčela svůj divoký pohled, zmatený hanbou, hrůzou, a přece plný lsti, plný nesmírné, neúprosné trpělivosti, s jakou se se-

tkáváme u zajatého zvířete. Jednu chvilku sklouzly ty oči, poukryty dlouhými přivřenými řasami, k otevřenému oknu, k obzoru, k ubíhajícím pahorkům, k nazdvižené linii vernoulských lesů, k oblaku natrženému větrem, k prostoru.

»Tak tedy - pochopil-li jsem dobře - byl by původcem vraždy váš strážník?«

»Ano, doktore, přísahám.«

»S těmi přísahami počkejte na pozdější dobu. Nejprve důkazy.«

»Já... ho viděla.«

»Dobrá, pane starosto, napište, že byla svědkem vraždy.«

»Počkejte... Ne... ale ne vraždy. Můj ty Bože, chci říci, že jsem bděla, bděli jsme celou noc, tu noc stejně jako jindy. Pan de Néréis zemřel v pět hodin ráno.«

»Jak? Cože? Anthelme je mrtev?«

»Ano, pane,« řekla, stále se tak usmívajíc. »V pět hodin. Velmi trpěl, pane.«

»Milostpaní bude muset oznámit úmrtí úřadům,« podotkl starosta. »I pro milostpaní platí zákon.«

»Náš přítel vyšel nejspíš z domu kolem půlnoci. Vrátil se za dvě hodiny. Našla jsem tohle - přísahám - ve skříni ve zdi, byl na tom velký pytel s brambory, ano.«

»To je vše?«

»Ano, pánové, to je vše.«

»To je vše,« řekl po ní doktor písklavým hlasem, nakláněje jako ona hlavu k levému rameni. »A tomu vy říkáte svědectví? Je tu však ještě anonymní dopis, to je jisté. Vsaďme se, že dnes najdou ve schránce pana státního prokurátora anonymní dopis, co, má roztomilá? Není pochyby, že ctihodný profesor Ouine bude zítra tam, kde ho chcete mít, půvabná Nemesis... A pokud jde o ty ničemnosti tuhle v novinách...«

Vytáhl hodinky.

»Dozvíme se za chvíli, na čem jsme. Pozval jsem Malicornovy na devátou. Paní starostová! Paní starostová!«

»Jdou právě nahoru,« řekl starostčin hlas na schodech.

»Počkejte! Počkejte! Sem se přece nechodí jako do mlýnice, k čertu! Je tady mrtvý, do d'ábla!«

Obrátil se zády ke stolu, snaže se zakrýt mrtvolu. Plýtl doslova spoluvinnickými posunky a zarmoucenými pohledy, ačkoli návštěvníky nebylo ještě vidět; překypoval sympatií a profesionální vroucností.

»Promiňte, pane doktore,« zakoktal příchozí, spíše znepokojen než uklidněn tou pantomimou, z níž nechápal ani zbla, »je to můj zaměstnanec, mám právo... Můžeš jít dál, Alido, co by ses bála, neděláš přece nic zlého... Nemluvě o tom, že v obecním domě jsme všichni doma, že, Arsenie?« ukončil svůj proslov, vyhýbaje se starostovu pohledu; mluvil falešně srdečným tónem.

»Obstarej si, co máš,« odpověděla stařena za dveřmi. »Krev by mi v žilách ztuhla, kdybych se na něho podívala.«

Stařec pokrčil opovržlivě rameny, přistoupil ke stolu a položil těžce ruku na prsa mrtvého.

»Měli jsme s ním vždycky jen trápení,« řekl. »Zlý nebyl, chudák chlapec, ale hašteřivý, to zas jo. Měla by ses na něj, Alido, podívat, je jako živý, jen promluvit.«

»Nenaléhejte, příteli,« zasáhl fenouilleský lékař velmi mírně. »Pan soudce rozhodne, je-li třeba přivést vaši paní k oběti či nikoli. Věřte mi: takovou podívanou každý nesnáší. Poněvadž však první úředník této obce uznal za vhodné vyslechnout nejprve vaše svědectví, dovolte, abych vám dal otázku, jednu jedinou. Odpovíte-li na ni nebo neodpovíte, to záleží na vás.«

»Přijde na to,« odvětil sedlák, celý popletený. »Pojď sem, povídám, Alido, u všech hromů! Rozumíte, pane doktore, ona dovede zvážít pro i proti, ona se na všechno pamatuje.«

Stařena vešla pozpátku, obrácena tváří ke zdi.

»Poznáváte tyhle šaty?« optal se bývalý externista slavnostním tónem. »Nelekejte se, panímámo, přemýšlejte.«

»Nemám o čem přemýšlet,« odpověděla. »Ovšemže je poznávám, jako že je Bůh nade mnou.«

»Aj, aj!«

Přistoupili všichni k oknu; nespořádaně, skloněni nad ubohými hadříky. Mhouřili až oči, jaký z toho vanul nechutný pach, pach bahna a shnilé vody.

»Rozmyslete si, co říkáte, paní. Tvrdíte, že měla oběť na sobě tyhle šaty tu noc, kdy se stala vražda?«

»Ne, to ne!« odvětila. »Plátěné, prosím vás! Ty odložil, jak uhodila první chladna. Musím vám říci, že si ho kolem Všech svatých zjednal pan Anthelme na deset dní na dobývání brambor, platil mu pět franků denně. Vrátil se v aksamitovém obleku, docela novém, vid', Julku. A co se týče těch padesáti franků, čekám na ně, nic ve zlém, dodnes.«

»Paní de Néréis,« spustil vítězoslavně fenouilleský doktor.

Marně se ohlíželi po té podivné ženě. Pustá ulice, plná řinoucí se vody, zívala v slunci jako zrcadlo. Tajíce dech, slyšeli, jak ve velké dálce, směrem k Saint-Vaast - tak se jim aspoň zdálo - zařehkala v západním větru její velká kobyla, dvakrát a pak ještě jednou.

Vpravdě mě ta jejich příroda nudí, myslí si Filip. Měl jsem vždycky rád jen cesty. Cesta, ta ví, co chce. Ne až zítra: dnes. Ještě dnes.

»Dnes...,« říká si znovu a zrychluje krok jako omámený. »Ještě dnes!«

Ta krásná cesta! Ta drahá cesta! Závratná přítelkyně, nesmírný slib! Člověk, který ji dělal vlastníma rukama, píď za píď, který se prokotal až k jejímu srdci, k jejímu kamennému srdci a pak ji konečně urovnal, uhladil, ten ji už nepoznává, věří v ni. Velké dobrodružství, nejvyšší dobrodružství, jedinečné dobrodružství jeho života je zde před jeho očima, pod jeho kroky, báječný průlom, rozvíjení bez konce, zázrak samoty a úniku, vznešený oblouk, vržený do blankytu. Udělal ji, dal si sám sobě tu skvělou hračku, a jakmile šlápl na tu dráhu barvy ambrové, zapomíná, že jeho vlastní výpočet určil předem její neúchylný směr. Při prvním kroku na tu kouzelnou půdu, vyrvanou jeho uměním tíživé, ohyzdné plodnosti země, na tu nahou, neplodnou půdu, vypouklou jako krunýř, nabývá i nejopuštěnější člověk znovu trpělivosti a odvahy, sní o tom, že je možná pro jeho bídnou duši ještě jiný východ než smrt... Kdo neviděl cestu za svítání, mezi těmi dvěma řadami stromů, tak svěží, tak živoucí, neví, co je naděje.

»Dnes,« říká si znovu Filip, »ještě dnes...«

Proč ne zítra? Zítra by bylo příliš pozdě. Promeškaná příležitost by se již nenaskytla. Tak čtyřicet hodin, říká si opojen, a ztratí člověk život. A nějaký lichotný

hlas, který ještě nikdy neslyšel - je stejně strašný v tom jasném ránu jako obraz rozkoše na dětské tváři - vzdychá nejasně: »Co na tom, ztratíš-li jej! Neváhej! Neváhej!« Nějaká věta, četl ji kdesi (neví, bohužel, kde), míhá se mu v hlavě tak pravidelně jako tikot hodin: »Kdo chce zachránit svou duši, ztratí ji... Kdo chce zachránit svou duši... Kdo chce zachránit...« To tak!

Opojení z předešlého dne, nevyspalost, oděv dosud vlhký, to vše udržovalo v žilách lehkou horečku, podivnou fyzickou úzkost na povrchu těla, z níž mohl čerpat klamně zdání jakési svrchované jasnozřivosti. Kouzelná hodina, kdy první den stoupá zvolna z hlubin, kam se již nikdy nevrátí; tryská jako velký uhrančivý květ na povrch vědomí, stoupá v mozku jako jed. Opravdu, kouzelná hodina, kdy lidské zvířátko dává srozumitelné jméno své síle, radosti, půvabu; a ony již nejsou. Co na tom! Snad jenom na několik dní jsem pánem sama sebe... Cesta byla tak svěží, tak čistá, pruhovaná stíny, tak podobna představě, jakou si v té chvíli o sobě tvořil, že by si byl v ní koupal ruce i hlavu, válel se v ní jako v průzračné vodě. Vracela se mu stále myšlenka na život zcela nový, zářivý, netknutý - netknutý, neposkvrněný - vložený zázračně do jeho rukou, aby s ním naložil po své vůli; život, jež by nejlehčí polaskání, nejmenší dotyk potřísnil navždy: dokud by se obraz smrti, lišící se co nejvíc od smrti, o jaké kdysi snil, dokud by se zářivý obraz smrti sám od sebe nezaskvěl na vrcholku jeho radosti.

»Podívejme se,« řekl náhle, »Slabonožčina kobyla!«

V dálce vyletovaly čtyři podkovy a bez hluku bily do vlhké země. Aspoň je neslyšel. A nerozeznával rovněž poskakující zadek. Halucinace, či co to bylo, do níž byl pohroužen, uzavírala nad ním kruh, poskytující tajemnou ochranu: cítil, že se pohybuje s ním, bylo to

světlo, které je možno ohmatat, podobalo se to hedvábnému kokonu, v němž zraje larva. Na zlomek vteřiny byla i krajina pouhou bizarně zbarvenou mlhou, vlněním tvarů a barev, z něhož se náhle s krutou přesností oddělila chvějící se kobyla, sama, holá, s hlavou vztyčenou. Pod nohama jí poletoval modrý stín.

»Prr! Prr!«

Přibil ho k zemi ne strach, nýbrž bezmezný úžas, či ještě lépe, tupá zvědavost, silnější než strach. »Co? Co ji to napadlo?«

Na nějakých deset metrů zahrnula kobyla rovnou doleva, řítíc se na něho jako blesk. Téměř v téže vteřině učinil Steeny nesmyslný pohyb, chtěl oběma rukama odstrčit ty ohromné plece, lepkavé potem. Ležel však již v příkopě, zarazilo mu to v prsou dech. V slavnostním tichu se nad ním ještě prudce točilo kolo převrženého vozu.

»Chyběl jen vlásek,« pomyslil si. »Ta hrčka se zhoupala v pravou chvíli.«

Vzrušovala ho myšlenka, že právě unikl ne všední nehodě, nýbrž opravdovému pokusu o vraždu... Ne, neřekne o tom nikomu, snad ani... panu Ouinovi? Náhle jím projely strašné pochyby:

»Mohu vstát, chodit?«

Nedokončil ještě tuto otázku, a už zas stál, nejistý v nohou, oslněn světlem jako po tvrdém spánku. Na nějakých dvacet kroků odtud pásla se klidně na svahu kobyla, tahajíc za sebou zlomenou oj. A do nedohledna prázdná cesta.

»Kam jen, k čertu, zmizela? Fanny,« řekl, nezvýšiv téměř hlas, »nedělejte hlouposti, pojdte ven.«

Vůz, podoben obrovskému hmyzu, obrácenému nohama vzhůru, ukazoval svůj černě nalakovaný spodek, pobitý železem a umazaný od kolomazi. V trávě se vá-

lel řemen, vedle ležel bič, dočista zlomený. Steeny vylezl po čtyřech na svah, aby líp viděl.

»No tohle!«

A právě v tu chvíli ji spatřil.

Poslední zatáčka ji odmrštila za cestu jako kámen vržený z praku. Lezla polehoučku ke stínu jako raněné zvíře, obrácena tváří k zemi, ruce složeny na prsou, roztrhané šaty podivně stočeny kolem dlouhých nohou. Díval se dlouho, jak se kroutí v prachu, oněmělý hrůzou, ošklivostí, nějakým jiným nejasným pocitem. Nespořádané pohyby jejích ramen a boků, hrozná ztrnulost šíje, ochablá nehybnost nohou, to vše mu připomínalo chvíli, kdy skomíral Kim, starý křepelák, našli ho kdysi téměř na témž místě, nějaký pobuda mu přerazil obuškem páteř. Lezla ostatně zrovna tak šikmo jako ten raněný pes, téměř neznatelně, škubajíc sebou co chvíli. Filip již nespouštěl oči s rýhy, kterou za sebou nechával neviditelný obličej, vlekoucí se po zemi; byla lehýnce zkrvavena. Co dělat? Co tu viděl, podobalo se spíš obludné rozlámané hračce než tvoru, který je ještě na živu.

»Pěkná práce, chlapče!« řekl čísi hlas.

Ten muž na svahu nijak nespěchal, nehnal se dolů, točil čile na všechny strany drobnou hlavou, zkroucenou, černou.

»Na nic nemakej, hochu! Měj se na pozoru! Nejdřív dej všecko vyšetřit, to je zákon. Požádáš prvního člověka, který půjde kolem, po téhle cestě přejde hodně lidí. Tisíc láter! Vůz se překotil na levý bok, oj se zaryla na střevíc do země - mířila na vás, chlapče, jed bych na to vzal!«

»Hled'te si svého, jo,« zavrčel Filip. »Žádné povídačky! A nejdřív mi povězte, odkud jste vůbec vylezl, vy chytrý!«

»Odkud jsem vylezl? Odkud jsem vylezl? Nu, po-

vím vám to, chlapče. Tamhle z toho plotu jsem vylezl, co je na konci Fontanova pole. Od toho velkého ořešáku je vidět celou cestu až k Meursaultu, brachu. Viděl jsem všecko.«

Je to bývalý dřevorubec ze saint-vaastského lesa, přišel sem s partou z Alsaska. Starý les byl prodán, pak znovu prodán a ještě jednou prodán, přecházel ve špinavých notářských kancelářích z jedné rukou do druhé, až bylo najednou o jeho osudu napevno rozhodnuto: za dvacet týdnů jej pokáceli, porazili, rozdrtili, rozdělali, celé řady vozů dnem nocí jezdily, až konečně poslední z nich projel vítězoslavně vesnicí, hudba hrála, prapory vlály. A pak se znovu sneslo ticho na zpustošené, holé mlázi, chvějící se v zimním větru... Ale ten černý, ten zůstal tady v kraji, protože měl zlomenou nohu.

»Teď už leží klidně,« řekl, »docela klidně. Už se nekroutí, kamaráde. Ta se z toho dostane, to je jisté: bláznivé ženské, to je horší než pijani, nikdo nemá, brachu, větší štěstí než ony. A podívej se na kobylu, jak ta se prochází! Chroupá si trávu jakoby nic, ale po očku kouká, jen se na ni, na mrchu, podívej! Hnáty si to mělo polámat... Přece jen se ji pokusím chytit!«

Zapjal si pečlivě kožený opasek.

»Nemusíte, jestli nechcete, ale snad byste mi mohl, chlapče, pomoci...«

»Tak co,« řekl Filip, »nejdřív kobylu? Nu, brachu, pro strach máte uděláno, to zas jo.«

»Strach? Co strach?« mužík na to a ošklivě se zašklebil. »A kam máme dát tu tvou křehotinku? Kam, co? Dolezla si sama do chládku, stranou cesty, bába pálená, jakoby nic, polehoučku, a teď by se ti nehnula, kdybys dělal divy. V trpělivosti, chlapče, v tom se jí žádný hmyz nevyrovná. Hmyz, povídám, taková je ona.

Zdejší lidé jsou však příliš hloupí, mladí sklapnou zobák, staří dělají, jako by nic neviděli. Jsou zbláznění do dryáčnických řečí toho učitele. Ani hoši se již neodvážejí mluvit o Slabonožce, aby nedostali přes hubu. Do čeho se to plete, ten skrček! Ví on vůbec, co je to hmyz? Hmyz tak velký jako ženská, ví on, co to je? Nic horšího, brachu. Žádné divoké zvíře se tomu nevyrovná. Škodu to netropí, nikoho to netrápí, nic, co by bylo vidět, nic, co by zalarmovalo četníky, komisaře, soudce a celý ten jejich tingltangl, nic. Jen takové nepatrné píchnutí žihadlem, jen tak mimochodem, poškrábeš se a nemyslíš už na to. Je ji slyšet bzučet dnem nocí od jednoho konce kraje k druhému jako velkou mouchu. Paní de Néréis sem, paní de Néréis tam! Kuje klidně ty své plány před nosem, před očima těch hlupáků. A ti chlapani, kteří se chvastají, že ji položili naznak, cha, cha, to bys měl vidět, jak se červenají, když se na ně tak podívá, rovnou do očí, celá nalíčená, s tím svým umrlčím úsměvem. Ale kdepak! Nejsou zrovna příliš smělí, bratříčkové! To proto, že ona zná každého až do dna, všecky jeho silné i slabé stránky, čubka proklatá! A to už dlouhá léta, chápeš?»

Mluvil a přitom se blížil se strany ke kobyle, spásala řídkou travu na svahu. Minul ji o několik kroků, a náhle se skokem vrhl na oprať, ploužící se po zemi. Měl tak tak kdy uskočit stranou, kořist však už nepustil. Kobyla, sražena na okamžik prudkým trhnutím téměř na zadek, vzepjala se náhle, řičíc. Jedna z podkov hvízdla dřevorubci kolem uší.

»To mě musíte naučit,« řekl Steeny. »Pěkný způsob, jak chytat koně, opravdu. Proč ne lasem?«

»Je příliš pálená, herka,« odpověděl klidně dřevorubec. »Jdi stranou, k čertu! Uvážu ji dole, aby nemohla kopat. Bije i předníma dobře, co?«

Sklouzl nazad, celým tělem, ztrnule, opřel se zády i bedry o svah a s námahou zkřížil příliš krátké paže.

»Nikdo,« řekl, »ani človíčka, podivná cesta!«

A mrkl na Steenyho.

»Jdeme na to?«

Marně se však chlapec pokoušel čelit vzdorovitě tomu pohledu, upřenému na něho. Cosi jako vánek, jako chladný dech přelétlo po jeho stažené tvářičce, zkřivilo bolestně všechny její rysy. Pocítil s hněvem, pak pln zoufalství, že se mu ústa zas krabatí jako v dětství, že se stahují, jen se rozvzlykat.

»Bojím... bojím se, že je mrtva...«, vypravil ze sebe. »Ani za nic se jí nedotknu. Jděte pryč! Ano, jděte pryč!« řekl znovu a dupl přitom, »klidte se! Nedovedu snad bez vás zastavit první vůz, který přijede? Zakazuji vám, abyste zde zůstával a chechtal se jako paňáca, rozumíte? Do toho, co se mi stalo, vám nic není, dočista nic,« zakvikl. »Seberte si svých pět švestek a klidte se.«

»Kolikrát...«, zahučel tamten výsměšně.

Oči mu sklouzly s Filipa na natažené tělo, potom utkvěly na papírku, který muchlal v prstech. Jeho tvář nabyla náhle směšně vážného vzezření.

»Měj se na pozoru, člověče,« promluvil. »Je to ženská jedovatá.«

Vyskočil na svah, udělal ještě několik kroků a najednou se zastavil - jeho kulatá černá hlava střídavě mizela a zase se objevovala na hřebeni svahu.

»Idiote,« zařval, »osle! Mířila na tebe, povídám, mířila na tebe jako na koroptvičku!«

Cesta se pod ním začala lehýnce, pomaloučku hýbat, jako zlatisté zvíře. Vidí ji mezi koleny, je plavá, prchá, je tajná, a jakmile se pokusí zdvihnout hlavu, otevřít víčka, nadme se ta cesta a pleská od obzoru k obzoru, až

k nebi. A tu zavře Steeny znovu oči. Teď ji však cítí pod rukama - proklatá cesta! - zdvíhá se zvolna, pravidelně, podobna jemnému boku. Před chvilinkou padl strachem na všechny čtyři. Můj Bože, udržet rovnováhu, udržet na ramenou v rovnováze tu prázdnou hlavu, to je vše, co může dělat... Po čtyřech? Tak vstaň, vstaň! Snaží se odlepit od země jednu ruku, potom druhou, prohýbá se prudce v kříži, vrhá se nazad. Marná snaha! Teď sklouzne celá krajina právě do prohlubiny toho vlnobití a překotí se. A pláň, zjevující se čas od času - je zelená a šedá - vzdouvá se pod nesmírnou modrou kupolí, cuká sebou stále rychleji jako hrdélko ropuchy.

»Filipe! Tak vstaň, Filipe!«

Hluboký hlas, tak vážný. Když se zlomí na příliš tvrdé slabice, zdá se Steenymu pokaždé, jako by se prodlužoval v jakýsi divoký nářek, hrozivé laskání, stěží lidské: chvěje se v jeho vlastních prsou, snoubí se s každým vláknem jeho bytosti, jitrí ho podivnou zvědavostí, silnější než strach, jako by se díval na krev, jako by cítil její pach. Proč ho to nenapadlo prve! Nemiluje snad právě tento hlas? Co na tom, má-li jej rád, či nenávidí-li ho! Cítí jeho moc jako urážku; zraňuje divoce jeho pýchu... Šťastné dítě, které vstalo na jeho volání, oddychující těžce překvapením a hněvem, připraveno čelit protivníkovi - první prohřešek proti touze.

»Vstaň, Filípku!«

Probouzí se. Hlava se mu nejspíš skulila po zemi, drží ji dlouhými tvrdými prsty, snaží se ji neobratně zdvihnout až ke kolenům.

Tvář naklánějící se nad ním není ostatně tvář paní de Néréis, alespoň její výraz je mu úplně neznám. Co plane v těch černých očích - v jednom z těch černých očí, druhé je uzamčeno, zalepeno sraženou krví, prachem - nepodobá se ničemu z toho, co kdy viděl. Bolest,

hanba, soucit, nic nemůže ani na vteřinu srazit ten vysoký, utkvělý plamen.

»Nechte mě!« říká Steeny.

»Ne, ne, Filipe, vstaňte, andílku, vstaňte rychle, ihned vstaňte! Je mi líp, daří se mi dokonce velmi dobře, už je to pryč. Jen bych ráda, abyste mi narovnal kapánek záda, třeba zrovna tady, opřu se pěkně o svah.«

Steeny vstane sténaje. Cesta je prázdná.

»Netahejte mě takhle za paže, Filipe. Vezměte mě za ramena... Tak... Ó, ó!«

Dýchá obezřele, ale hlavu má zpříma. Jaká netrpělivost v těch rukou, které jen stěží udrží na prsou!

»Nahnala jsem vám strachu, co? Podivný chlapec! Vy mě opravdu nenávidíte, Steeny?«

»Přál bych si, abyste si zlomila vaz, tak vás mám rád.«

»Lháři! Před chvilkou jsem se dívala, jak jdete po cestě. Když jsem otevřela oči, spatřila jsem blizoučko sebe váš nehybný stín. Pak se vám, myslím, zatočila hlava. I já jsem si myslila, že jsem mrtva, představte si. Je to jakoby silný výkřik, velmi silný výkřik, ale ušima jsem jej neslyšela, chápete? Jediný mocný výkřik, který se odkudsi vydral, snad z duše... Smrt, opravdová smrt, to je jistě navlas takový výkřik, stoupá, stoupá, stoupá, dokud se - píp! - nerozpadne poslední částička ticha. Tak si myslím, Filipe, že na onom světě není vůbec ticha. Bože, nikdy jsem neměla pocit, že mám tak křehké tělo, blána, pouhá mázdra - jistě je skrze ni vidět - tenoučká kůže, která by praskla - pfl - píchnout do ní špendlíkem. Tehdy se do mne se řevem dral se všech stran ten výkřik, potápěla jsem se v tom hluku jako navrtaná loď.«

V každém rysu její tváře je neobyčejná ztrnulost. Sní? Blouzní? Ruce, které položí se vzrůstající úzkostí hned křížem, hned zase spustí, mluví po svém, jiným jazykem. Jejich potměšilá pohyblivost Steenyho dráždí.

»Ano, hrála jste si na mrtvou,« řekl, »slyšela jste všechno. Ten chlapík měl pravdu, je to úžasné, jak se podobáte zvířeti, opravdovému zvířeti - nějakému velkému hmyzu, jak jsou takové ty potvůrky s tykadly, štítem, čelistmi a klepety. A jestli se mi zatočila hlava, tedy jistě ne kvůli vám, má drahá. Nechtěla jste mě ostatně před několika minutami zabít nebo něco podobného? Tintili vantili, neříkejte, že ne. Cítil jsem, jak na mne míří ta velká klisna jako muška pušky. Chybila jste mě o vlásek, měl bych v tuhle chvíli ležet za cestou, oj v břiše. ‚Nešťastný Steeny, nebohý pacholíčku!‘ Eh, nemelte pořád nohama, ležte klidně, já se na vás nezlobím. Vydávala jste se konec konců také v nebezpečí!«

»Jak je hloupý, můj ty Bože!« odvětila. »Stane-li se vám jednoho dne, že zlomíte pravou osu, nepomůže vám nic a poletíte také rovnou doleva. Mluvme však vážně, andílku.«

Obrátila se právě na bok a teď pomalu ohýbá kolena, sténajíc přitom. Leží chvíli nehybně, víčka přitisknuta jedno na druhé, rty tak bledé, že tvoří v té její zsinalé tváři už jen tenkou tmavší čárku. A najednou vstane uprostřed té oslnivé cesty.

Ruka jí vklouzne pod paži Steenyho, opírá se o ni však jen pralehounce. A přece má v sobě každý její pohyb cosi vzteklého, marného, neukončeného jako pohyby vyčerpaného plavce, který tone.

»Zachráníme ho,« říká znovu s nenadálou vážností. »Zachráníme ho. Bez nás se nezachrání, Filipe. Nic se ho napříště nedotkne. Ach, kdybys ho byl viděl, když se za svítání vracel, celý promoklý, ale pořád tak klidný. Ani stopy po blátě na kalhotách, na kazajce, a ty jeho krásné čisté ruce, ty jeho ruce, které konají lhostejně dobro i zlo jako ruka nějakého boha... Poslouchej!«

V údolí houká vlak.

Zavravorá, vzpřímí se, znovu vravorá. Pustí hněvivě Filipovo ramě - chlapec se teď na ni dívá jakoby s hrůzou. To podivné stvoření, které tu před ním stojí, nepotřebuje dozajista nijaké pomoci, ať už je poraněna nebo ne; ta myšlenka, která se poznenáhlu zmocnila jeho duše, mění se na okamžik přímo v tuto duši, plápolá v každé nervové buňce, řídí každý tep krve v žilách, jako by to bylo druhé, nezkrotné srdce. Steeny myslí na tu velkou kobyly, vrženou prudce přímo proti svahu... Ji už taky nic nezastaví, říká si. Ona je s to vrhnout se i proti zdi. Kvůli komu však, proč?

»Poslouchejte, Filipe, to je auto, projelo právě bernovillskou zatáčkou, bude tu za chvíli. Pojede-li přes Aigues, bude nás moci vysadit na nějakých sto metrů od Wambescourtu, v Plantieru se zas dostanou na cestu k Boulogne. Rychle! Rychle! Takový trest nás stihl, andíkul!«

Za chvíli se již spolu řítí k temnému domu. Jak se to vše podobá snu! Je to nit, která se rozmotává, myslí si Filip, člověk má za to, že se přetrhne, a ona se nikdy nepřetrhne... Či přetrhne se? Dojdou až na konec cívky? Má ostatně nějaký konec?

Otočil náhle hlavu a spatřil pohled paní de Néréis, dívala se mu upřeně do očí. Zavřela však ihned s úsměvem víčka.

Anthelmův pokoj je prázdný. Filip ho již nepoznává. Zdál se mu ve svitu lampy ohromný s těmi svými velkými lesklými dlaždicemi a vysokými holými zdmi, jejichž římsa zůstává i nadále neviditelná. Vcelku není mnohem větší než jeho pokoj ve Fenouille, je docela neviňoučkový, všední dokonce. Je jenom špinavý. A ještě ta špína, nahromaděná za tolik let, nebudí ošklivost. Má ráz čehosi nezbytného, onu živoucí sílu, s níž se setkáváme u lišejníků. Voda ji nesmyje, zdá se naopak, že by vláhou jenom nabubřelo její símě, pohřbené hluboko pod kamenem. I kdyby byly zdi zničeny, vládla by ještě dlouho na zříceninách; dokud by z nich tráva a břečťan nevyssály všechny mocné šťávy.

Fanny sešla dolů dlouhou ulicí, plnou kolejí; sama, aniž klopýtla. Vylezla sama i po schodech tím svým dlouhým, svižným krokem, poněkud divokým, nebezpečně členěným, připomíná válečný tanec. Tato pružnost má v sobě dnes cosi násilného, křehkého, pohled prozrazuje tutéž temnou, vysílenou svéhlavost, jakou vídáme u zvířete, chyceného do želez: to také - Filip to ví - stráví noc, den a ještě noc v nesmírném úsilí vymanit se z toho všeho, a pak skomírá vstoje, vlekouc za sebou past i řetěz, tváří v tvář druhému svítání, stejně neodvratnému.

Hodiny odbíjejí zostra devět, kdesi velmi daleko. Devět hodin. Co si asi myslí tam u nich miss a mami, ty dvě přítelkyně? Pasáček přišel jistě do Fenouille velmi pozdě, i když běžel, protože noc je tak tmavá. Miss mu

přišla otevřít, krčíc rameny a zívajíc, jistě měla přes pyžama tu svou velkou pelerinu. Snad se o tom zmínila mamince teprve dnes ráno. »On spal tam u té bláznivé! Ať jdou hned pro něho! Povím Fanny ještě dneska večer, co si o tom myslím.«

Maminčin hněv však nemá dlouhého trvání. Sama se tváří, jako by se tomu jen podvolovala; jako lhostejný divák. Jistě si nakonec zapláče na rameni hezké miss, někde blizoučko té svěží, tajné šíje, pod oblakem zlatistých vlasů. Steeny si protře dlaněmi dvakrát oči, jako by chtěl rychleji smazat takový obraz.

Jak je od něho napříště vzdálen ten dům s habřím! Ještě včera, snad ještě dnes ráno měl za to, že ho nenávidí. Teď by se tam vrátil bez lítosti, žil by tam dokonce; pocestný připravený stále k odchodu, pán nad svým tajemstvím, člověk jistý svou samotou. Co čekal, přišlo. Ačkoli byl již svobodný, třebaže si to neuvědomoval, kreslil dál ze zvyku kolem toho domu bez duše týž kruh den ze dne širší - trvalo to celé týdny, a byly to týdny mnohem delší než léta zralého věku. K tomu, aby jej prolomil, bylo třeba jen znamení cizí ruky, nejspíš by však bylo stačilo ještě míň. Co záleží na té ruce, co sejde na tom znamení, čeká-li na něho kdesi dobrodružství, určené jen pro něho, čeká-li na něho učitel? Zdálo se mu totiž, že volá ze všech sil své duše po osvobození, ale osvobození je jen prázdné slovo. Žádný život nenalézá v sobě nástroj, jímž by sám sebe vysvobodil. Ne vysvobození - nýbrž učitel.

Druhý pan Ouine! Od prvního pohledu toho prostého muže utišila se vzpoura v divokém srdci Filipově. Od prvního pohledu, neboť z tolika slov zapamatovalo si dítě téměř jen ten jednotvárný přízvuk, byl tak palčivě něžný, a přece pevný, vladařsky osobivý. »Kdybych měl být oběšen,« myslí si, »chtěl bych, aby mi on četl roz-

sudek.« A opravdu, ten neobyčejný pohled, příliš laskavý, příliš obtížený poznáním a dobrotou, příliš těžký, ten pohled jako by do noci zapudil, jako by vyhladil i vzpomínky na dva ženské tyrany, na jejich únavnou něhu. Stačil okamžik, aby všechny ty včerejší obrazy splynuly v jeden jediný obraz, nenáviděný, zoufalý: ten pokoj se svěžím kretonem, ten nevelký květovaný budoár, plný ozdůbek, se štíhlými sloupky u krbu, ty prudké, křiklavé tulipány v tmavém rohu. Dětská jitra, poledne svítící netknutým blankytem, večer, který se plazí od portiéry k portiéře, sevřen lampami, až nakonec ulehne pod stůl jako domácí zvíře. Věčně nedokončené dílo prázdných hodin, marných vlídných slov, nepravé veselí, budící hnus, šustění sukni, drsný lesk prstenů, slabý smích, po každé spoluvinický, vůně. To vše připomíná pozlacenou klec - ozdobenou pokud možno velkou stuhou z růžové dykyty - pozlacenou klec se čtyřmi zdviženými rohy, jak mívají pagody, klec a nic v ní, nic. Kdežto...

Filipova vrozená zpupnost je dozajista u vytržení při vzpomínce na břichatějícího poloboha s tím absurdním kloboukem na kolenou. »Vsaďme se, že do něho kopnu.« Ví však, že prohraje. V tom podivuhodném dobrodružství má každá věc své místo, a také prostředí by si byl nevybral jiné: maličký pokojík, tak dokonale připomínající pokoj pro služku s tou svou železnou postelí, skoupým světlem, s tím stínem smrku na zdi. Právě v tomto pokoji pro služku pocítil jasně, jak se tříští jeho život či to, co nazýval naivně tímto jménem - teď už ví, že minulost byla jen dočasným útočištěm, podobným skořápce vejce, tam zrála jeho radost. Jaká radost? Vychutnává, zmocňuje se jí, vstřebává ji, vyčerpává, aniž jí dává nějaké jméno. »Nesneseš nic, co by tě vázalo,« poznamenává smutně Michaela, »obzvlášť ne štěstí.« A oprav-

du, samo slovo štěstí se mu zdá již několik let hloupé - první slabika je rozměklá, druhá jen svistí. Slovo slast ho opájí čímsi stručným, bleskotným, nenahraditelným. Vyslovíme-li je potichu, zdá se mu, že rytmické bušení jeho srdce není než jedinou hlubokou vibrací, tak hlubokou, že ničí v mžiku jeho radost, nechává ji v jakési kruté ztrnulosti, v rozechvění, jaké cítíme, vezmeme-li na sebe velké riziko, v opojné jistotě, že hrajeme sami pro sebe hazardní hru, partii snad předem ztracenou... Nemá příliš rád ani slovo vítězství, ohromné, veselé, končící jako štihlý hrot. Osoba páně Ouinova však nepřipomíná nic, co by se podobalo vítězství, třebaže působí tajemnou mocí. Filip vytuší na zlomek vteřiny, že odpovídá podivuhodně tomu, co v sobě nejméně zná, jisté části jeho bytosti, tak tajné, že nemůže ještě říci, je-li to síla nebo slabost, princip života nebo princip smrti. Cítí alespoň nejasně, že ho to odlišuje od ostatních lidí, že ho to mění v samotáře. A právě pan Ouine první vstoupil do této samoty, aniž ji porušil.

Opouští pokoj po špičkách. Schodiště ho již jalo do své temné spirály, zeď, o niž se opírá rukou, klouže mu pod dlaní, mastná, ledová... »Kde je Fanny?«

Má ji před sebou, stojí vzpřímena u zábradlí. S hořejší podesty padá jí na šíji a na ramena slabý svit, nevidí ani její oči, ani ústa. Jedna z jejích rukou je jakoby zavěšena ve vzduchu, právě ve výši nader. Steeny najednou ucítí na rtech její teplo.

»Mluvte potichu,« zašeptala. »Dala jsem odnésti nebohého Anthelma sem do jeho bývalého pokoje, bydlil v něm jako malý hoch. Chcete se na něho podívat? Je velmi krásný.«

»Ne, opravdu ne. A co jste dělala celou hodinu nahore? Stopujete mě, zdá se mi.«

»Ano,« odpověděla. »S vámi člověk nikdy neví, co vlastně chce. Jste zvláštní chlapec.«

Zadívala se na něho dlouze, couvajíc lehounce ke zdi; měla stále ten podivný pohled. Jednu chvíli se octl její obličej právě ve středu bledého světelného kola, a než zavřela víčka, postřehl Filip, že už ten pohled není vůbec průhledný.

Snad se jí to dotklo krutěji, než jsem se domníval, myslí si cynicky... V tu chvíli mu dala znamení, aby šel za ní nahoru.

Dveře pana Ouina jsou dokořán. V průvanu skřípou na tyčích červené a bílé záclonky. Fanny si přitiskne obě ruce na ústa a vyprskne smíchem.

»To je už moc dávno, zlatíčko, co ukul Anthelme klíč. Vcházíme sem, kdy se nám zlíbí. Jednou jsme se dívali, jak spí.«

Vklouzne v rohu pokoje na postel a skrčí se, ruce křížem na ohnutých kolenou. Filip je vždycky nesvůj, je-li průvan. Strčí špičkou nohy do dveří, zavře je.

»Poslyšte, Filipe! Už dost, Filipe...«

Škubá paží ze všech sil, ale Filipova ruka ji popadla nad loktem, svírá ji tvrdě.

»Povězte mi - ano, povíte mi to - jakýpak je to člověk, ten pan Ouine? Co tu pohledává?«

Fanny ukazuje s pláčem na své nahé rameno, vyplulo právě z koupacího pláště, je opuchlé, zsinané. Narazila prý nejspíš na kolo, když se vůz převrhl.

»A proč jste hnala tu velkou kobylu rovnou na mne, vy zlá? Byla tu větší pravděpodobnost, že zabijete spíš sebe než mne.«

»Pst!« udělala, »byl jste tak malý. Je nám líto mouchy?«

Odstrčí lehounce Filipa nataženou rukou.

»Proč bych vám byla ubližovala, srdíčko? Nemám však k tobě důvěru, podobáš se mu příliš.«

»Komu?«

»Našemu příteli,« odpoví se smíchem. »Jakže, on vám to neřekl? Ne? Můj ty Bože, jak vypadá hloupoučce, jaký je směšný, miloučký! Počkejte, ukážu vám jednu fotografii.«

Skočí na zem, celá rozjařená radostí. Je to táž žena, která se dnes ráno plazila po cestě, obličej v prachu?

Obraz je tak otřelý, tak zažloutlý, že lze na něm jen stěží rozeznat studenta, rukávy i kalhoty jsou mu krátké, je již příliš tlustý. Co by měl Filip, k čertu, společného s tím směšným chlapcem? Nejspíš pohled... A najednou - jakoby tím vybledlým papírem - prokmitnou dva nevelké stíny, couvnou, ještě couvnou, zúží se, jsou z nich dvě nepostřehnutelné, téměř zaniklé zřítelnice, dva blede body, které se dívají na Steenyho s podivným neodbytným smutkem... Mé oči, myslí si, navlas mé oči!

Wambescourtská zámecká paní klade prst na ústa.

»Vraťte mi ji, miláčku!«

Je však již příliš pozdě, útržky létají po pokoji.

»Co jste to udělal?« optala se. »Pan Ouine tolik opatruje ty své drobné poklady. Ale, ale!«

Sklouzne k Filipovým nohám, skrčí se u nich, hlavu zvrácenu nazad. Steeny vidí, jak v záhybu mocného štíhlého krku bije chvatně tepna.

»Mluvili jsme často o vás. Jak vás má rád! Když vás po prvé potkal, je tomu už dávno, snad několik let... (léta zde ubíhají rychle), zkrátka, ano, bylo to jednoho zářivého večera, blátivého, smutného. ‚Právě jsem znovu spatřil sám sebe,‘ řekl, ‚jako když se mrtvý dívá do minula... Viděl jsem toho malého hošíka, jímž jsem býval v dětství, byl bych si mohl na něho sáhnout, slyšet jeho hlas...‘ Ach, pan Ouine jistě není zrovna příliš veselý, ale věřte, andílku, od toho dne jsme neviděli, že by se byl někdy zasmál.«

»Ale jděte! A proč?«

»Kdo ví?«

Položí obě své dlouhé ruce na ruce Filipovy.

»Nenávidím ho,« říká, usmívajíc se bez ustání. »Nenávidíme ho jako smrt. Potřebuje, žel, tolik, aby ho někdo chránil, aby mu sloužil. Je neobyčejně naivní, je to až k nevíře. Sám neudělá pranic, je bezbranný jako dítě. Chce být obsluhován, to je to pravé slovo, slepě obsluhován - uctíván, obsluhován jako bůh. Ovládá nás svými rozmary, neboť co se jeho vůle týče, o tom nemluvíme. Nemá větší vůli než děcko.«

»Povídačky,« povzdychne si Filip opovržlivě. »Proč ho obsluhujete, jestliže ho nenávidíte? Milujete ho po svém, to je vše.«

»Jeho milovat!«

Vzpřímila se na kolena, celá ohromená.

»Toho člověka milovat! Je tak velký, tlustý, celý lep-kavý, ruce mu kloužou, fuj! Nevíte, že je nemocen? Jeho starý hlas se chvěje, jako by mluvil do bubnu. Bože! Jeho milovat! Kdo se však, andílku, k tomu člověku přiblíží, ten už necítí potřebu lásky. Jaký mír, jaké ticho! Milovat ho? Já vám to povím, holoubku: jako jiní září, hřejí, náš přítel pohlcuje veškeré záření, veškeré teplo. Genius pana Ouina, rozumíte, toť chlad. V tom chladu duše odpočívá.«

»Třesky plesky... duše odpočívá... duše odpočívá... Jak ho tedy může vaše duše nenávidět, odpočívá-li? Nenávist, jak tomu já rozumím, to se hýbá, to se hýbá, taková nenávist.«

Fanny pokrčí útrpně rameny.

»Kdybyste byl mužem, a ne chlapec mudrlant, věděl byste jasně, že se to nehýbá. Jasná, ledová voda, to je nenávist. Aspoň já si ji tak představuji, milánku. Vy však, vy ji vidíte jako rozzuřené zvíře - jako ďábla, co?«

»Nehádejme se o slova. Nenávidět nebo milovat, to je ve vašem jazyku totéž.«

»Jak? Co jste říkal? Kdopak vidí jasně do svého nitra? Kdo na příklad miluje zlo? A přece, kdo z nás by se odvážil vypudit je ze světa, kdyby to bylo v jeho moci?«

Opře si bradu o ruku a Filip teď vidí zdola ty podivuhodné oči, v nichž denní jas ztrácí znovu veškeru barvu, bledne, tratí se.

»I já jsem si kdysi přála, abych se líbila... Nač se líbit? Co na tom, najdeme-li rozkoš v cizí rozkoši? Co mi po tom, dostanu-li, co jsem předem zaplatila? To však... to, co nikdo rád nedává, to, čeho se vzdává s lítostí, sténáním a pláčem, to, to jediné...«

Věta končí nějakým zabručením, které Fanny potlačí, tisknouc hlavu mezi Filipova kolena. Steeny cítí skrze látku její dlouhý, mocný dech, pravidelný jako dech odpočívajícího zvířete. Spí? Odkloní se polehoučku do stínu a sotva dýchá, trčí tu bez hnutí, jako když číhá na okraji fenouilleského lesa na divoké holuby.

»Projevy úcty, jak ženy říkají... Bože! Nevylisovala jsem z jednoho muže víc, než by byla jiná vydobyla snad z deseti, ze sta milenců?... Poslyš, pacholíčku, v jediném muži je dosti podstaty, aby z ní byl člověk živ až do smrti - a kterýpak život se může holedbat, že vstřebal jiný život do poslední kapky, až do dna, až do morku?«

Zdvihne náhle k Filipovi oči plné nedůvěry.

»Nač ti říkám věci tak prosté, holoubku? Ty je znáš, jsi přece jedním z nás. Stačí se na tebe podívat, vidět tvé oči, dotknout se tvých rukou, slyšet tvůj hlas. On to vlastně ví, tamten. Nic mu neunikne.«

Rozesměje se.

»Poslyš, ptal ses, máme-li ho rádi. Nuže, milujeme ho, a zároveň nenávidíme. Já ho nenávidím, jak jsem se naučila nenávidět jen to, co nazývali kdysi mou krásou.

Hnusí se mi jako mé vlastní tělo, tak je tomu vpravdě. Podívej se: oblékám to své tělo do starých směšných cárů, nepečuji o ně ani za mák, cítím rozkoš, mohu-li je ponižovat. Slouží mi tím líp. Jakápak je to žádost, která nepřekonala odpor, neznásilnila přirozenost, nezajistila si kořist před výčitkami a hanbou?«

Sklání hlavu; mezi vlasy, plnými stínu, vystupuje neuvěřitelně čistý profil. Každý rys její tváře se uvolnil, odpočívá, dětská ústa vypadají, jako by se chystala pít nějakou tajemnou vodu.

»Poslyš,« řekla po chvílce, »musíme našeho přítele zachránit...«

»Zachránit? Jak to, zachránit?«

»Je to člověk neopatrný, rozumíš, náramně smělý...«

»Smělý? On, pan Ouine?«

»Mlčte,« odvětila přísně. »Máte za to, že jsou smělí pouze ti vaši hlupáci, kteří myslí jenom na motory a na tanec? Náš přítel dělá, co se mu líbí, nic ho nezadrží, a vždycky v tu dobu, kterou si vybral. Spíše bychom Bohu zabránili posílat hromy a blesky.«

Znovu se zasmála.

»Nemá ke mně důvěru, věřil bys? Je totiž také náramně nedůvěřivý. Jak umí ztlumit ty své velké, těžkopádné kroky! V noci slyším jeho dech skrze zeď. Dýchá jak nikdo jiný, ten jeho dech prozradí i nejmenší hnutí jeho duše, marné jsou všechny jeho lsti. Ví, kam jde, odkud se vrací... Ví... Nikdo se to však nesmí dozvědět kromě nás,« vykřikla náhle, celá zsinalá. »Musíte mi to nejdřív odpřisáhnout, Steeny. Musíte přísahat. Je to naprosto nutné. Věříte v Boha?«

»Přijde na to, snad ano. A proč mám věřit v Boha? Slovo je slovo. Ostatně nikdy nelžu.« Vstane tak příkře, že se musí Fanny opřít oběma rukama o zem, aby nesklouzla. Steeny stojí, hlavu má prázdnou. Co v něm

ještě bylo z ironie a zpupnosti, rozplynulo se v mžiku, čerpá teď ze slepé umíněnosti, kterou má v záloze, je to poslední útočiště v zoufalých chvílích. Nebojí se Slabonožky, to jistě ne; to, čeho se strachuje, je v něm, stěží to cítí, je to podivné zpomalení, jako by kdosi tajemně zabrzdil. Snad ještě několik vteřin, a jemný mechanismus se přestane točit, bude z něho již jen balvan, pouhá tíživá masa, vlečená vlastní vahou jako kámen. Již dávno ho zkušenost poučila, aby se měl na pozoru před tím, co nazývá miss roztomile rozmarem, před tím vnitřním zvířetem, kterému rozum klade jen nicotné léčky nebo před nímž směšně uhýbá; nic je nezastaví.

»Odpřisáhnou vše, co chcete,« odpoví. »Považujete mě za špicla?«

Fanny vstane a opře se mu o rameno. Zdá se mu teď ošklivá, téměř ohyzdná. Právě proto již neváhá. V takových chvílích uzavře všechny východy, vrhá se sám na sebe se strašnou jasnozřivostí. A tak bude jen v životě snít o podivuhodných bláznovských činech, dokud se nenasytí, dokud si to vše nezhnusí: až bude v koncích se svými silami, vezme nakonec na sebe risiko bez velikosti, z pouhé vyzývavosti; opojí ho nesmyslnost takového podniku.

»Tak tedy,« řekla, »naš přítel vyšel dnes v noci...«

Položí si prst na ústa.

»Nuže, musíte přísahat, že o tom nikdy nikomu nepovíte.«

Stařec snědl polévku jako obvykle mlčky, ale dcera se ani neodvážila nalít mu do sklenice moštu. Sedla si v šeru u kamen, tváří se, jako by přešivala nedělní živůtek; sklání hlavu, vypadá jako potměšilé zvíře, rty podivně zešklebené, to všecko ta trpká vráska kolem úst: zanechal ji tam první Eugenův polibek - ach, že tenkrát večer nezemřela!

Talíř právě cinkl o láhev s moštem. Srdce jí v prsou poskočilo, nezdvihla však ani víčka. Pohled klouže mezi řasami, nebohá kolena se pod sukní chvějí. Nespala již týden, od té první starostovy návštěvy, od Eugenovy tajemné cesty do Montreuilu; nejí již téměř, hltá dnem nocí plné hrnky černé kávy, pije ji přes kousek cukru, jak je zvykem u zdejších lidí. Pak je vždy její hlava lehká jako mýdlová bublina. Nejprostší práce, které jindy mechanicky dodělávala, ji teď nudí, její myšlenky jsou po každé rychlejší než údy, nedokončí z ničeho nic pohyb, stojí tu celá rudá. Ano, nejprostší práce ji odpuzují, je však připravena na nejhorší, bude toho třeba, bude čelit nejhoršímu. Ten svěrák, který cítí kolem ňader, ten už neuvolní žádná síla na světě. Její láska je ztracena, buď, zaplatí jí však za ni draze.

Starý si prostě sedl ke kamnům... Uf!... Co kdyby byl tak šel rovnou k ní?... Přijde dřív nebo později, čeká ho, je si tím jista. Co na tom! Nalezne v sobě sdostatek síly, aby ho vyslechla, on z ní však nedostane nic. Ztratí-li odvahu - to se stěží stane - nevádí, udělá, co ještě nikdy před nikým neudělala, rozpláče se. Všecko, jenom ne

promluvit! Rozpláče se, rozvzlyká, i kdyby měla hanbou zemřít. - Dej Bůh, aby tak vykoupila své neopatrné vyznání!

Prokletá noc! I tentokrát zas bděla až do svítání; ne-nudila se, nebyla unavena, neboť již dlouhý čas téměř nespí. Pak ji na úsvitě přepadl spánek. Probudila se smutně, do oken šlehal déšť a pod jazykem cítila onu nejasnou úzkost, která dodává slinám fádni, medové příchuti. Když sešla po schodech dolů, viděla ihned, že je konvice s kávou ještě plná; dole na druhé straně dvora, z něhož se jen prášilo, jak do něho liják bil, spatřila otevřená vrata stodoly, zdřímne si tam obvykle hodinku dvě, zabalen do pláště... A tu se dala hezky rychle do práce, směle, sukni vykasanou, rozlévala na dlaždice plná vědra čisté vody, jako by chtěla zahanbit ten neblahý osud, tu předtuchu, to neštěstí... Kolem poledne déšť přestane a na obloze vystoupí bledé slunce, ihned však zase zmizí. Pršelo silněji zas až večer, když šla za kamny. Vrátil se teprve za úplné tmy. Zahvízdal ti-chounce, ukryt za dveřmi, neviditelný. Působí mu potěšení, že za ním chodí potají jako kdysi, uchystal jí v rohu půdy, kam nikdy nikdo nepřijde, pěkné hnízdo ze slámy, rovnou nad stájí. »Dokud se na mne bude starý dívat z vysoka, nebudu si tě brát pod jeho střechou, už je dost toho, že jím jeho chleba.« A tu ho objímala vzlykajíc; po každé se to hezké rameno, lesklé jako rameno ženy, vlní pod jejími lačnými ústy jako plaz, zbožňuje ten pohyb, plní ji bláznovstvím. Často také - žel, příliš často - uchovává ta vzácná kůže, která je cítit houštím, rybníkem, suchým listím, ještě jinou vůni, po každé jinou: oblíbený parfum děvčat, s nimiž se v Montreuilu nebo v Etaples stýká, cpou mu do kapes plavé cigarety a korespondenční lístky, zkrášlené různobarevnými cet-

kami. Nežárli ostatně na ta děvčata, nežárli na ně o nic víc než na hezké fretky, které se nasýtily krve a teď spí v koženém pytli... Avšak toho večera, toho proklatého večera strkal ji sám polehoučku ke dveřím - polehoučku, třebaže s tváří tvrdou. Zkadeřené vlasy, z nichž se řinula voda, byly také plny hlíny a jeho ústa - ta jeho drahá ústa ji obzvlášť soužila, byla zkřivena únavou, rty se chvěly!... »Floupe se rozvodnila,« řekl, »neřád řekl Proud mi vzal polovičku náradí, nese to teď bůhvíkam! Brodil jsem se v ní čtyři hodiny, voda mi sahala až po břicho. Pak se za mnou hnál na úsvitě markýzův hlídač, podle arbellotského lesa. Nechal jsem mu tam v tom zmatku čepici, novou čepici, k ďasul!« Jistě je pořádně uštván, říká-li mi tohle všecko, pomyslí si. Proto také druhého dne ráno, když přišel ten podivný chlapík s bradkou a otec ho z počátku tak nepěkně uvítal, myslela si, chudák děvče, že je to nějaký Eugenův kumpán, jeden z těch překupníků, platících hotovými za zvěřinu, a odpovídala mu na vše upřímně, dávala jen pozor, aby starý nic nezaslechl... To je vše. Arsenius ji ostatně nijak neplísnil, smál se. »Mluvila jsi s chlapcem od policie, ty chytrá,« řekl.

Bože, jak je sama, sama s tou svou divokou láskou, divočejší než kterékoli zvíře z lesů - ta touha, kterou jen jitří, místo aby ji utišila! I v této chvíli smrtelného očekávání, kdy zápolí tak těžce, aby už teď neskryla chvatně hlavu v náručí toho starého mlčenlivého muže, aby ji neschovala pod jeho ramenem jako kdysi - líbezné dětství první stoupá z hlubin každé agonie - i v tuto chvíli, kdy slábne naděje, zardívá se hanbou nebo rozkoší nad těmi obrazy, které se míhají pod sklopenými víčky... Jakže, jen smrt tedy utiší oheň jejích útrob! Ó, jakým roztomilým, veselým druhem je ten velký smělý hoch s těmi svými nenadálými rozpaky, s tím svým nepředví-

datelným útlocitem, zůstane po každé naivně zmatena překvapením i něhou. Dej Bůh, aby zemřela s ním!

Nemá ostatně jasné představy o tom, v jaké nebezpečí se její milý vydává. Co zmohou proti takovému muži policisté nebo četníci? To se radši dát lstivě do boje se zajícem, který upláchl z pelechu, to se raději pokusit strčit ledňáčkovi pod ocas zrnko soli! Od svého mládí pohrdala štěbetáním děvčat, ale teprve od Eugena se naučila plachému mužskému mlčení, které v ní budí soucit s ostatním světem. Teď je dnem nocí kolem ní jen to mlčení, odpočívá v něm, krčí se v něm - mírné, trpělivé zvíře - jen to mlčení. Mimo ně je všecko tak jalové nebo podlé! Nesvedou nic, ti advokáti, to je jisté. Ani ten vrchní hlídač markýze de Mirandol, který musil jednou před montreuilskými soudci odvolat svůj výrok... Ne, těch mluvků se nemusí bát... Je tu jen ten otec!

Sklání nad šitím hlouběji hlavu, oči jí pálí, v prsou však takový chlad! Kdykoli se dnes večer starý náhle pohne, běží to od jednoho podpaždí k druhému, jako když začíná zamrzat pramínek ledové vody. To svírání je tak bolestné, že vsune leckdy ruku pod živůtek a diví se, když se dotkne vlažné, hladké, živoucí kůže... Již dvě léta s ní otec mluví jen zřídka, třebas ne hněvivě; jako hovoří s cizími lidmi. Teď se mu však hlas občas trochu zachvěje, zjihne. Když otočí Helena hlavu, setká se leckdy s jeho pohledem, je to pohled jakoby soucitný. Můj Bože, opovrzení by nebylo tak tvrdé! Rozhodnutí je dozajista učiněno, zatykač již vydán a její osud - osud její nebohé lásky, vložený do těch starých rukou - její láska... co sejde na ostatním, že? Není tu ostatně nic jiného, není nic. Na věži bije dvanáct.

»Podej mi čepici, dcero,« řekl.

Ten hlas ji náhle probudil jakoby z hlubokého, bezešného spánku. Vstane. Země se jí houpá pod nohama,

když zdvíhá v temné chodbě nazdařbůh ruce, bere s věšáku čepici. Světlo lampy ji udeří při návratu rovnou do tváře a to úsilí, které vynakládá, aby nemhouřila oči, aby se neusmívala, je jednou z útrap, leptajících nenapravitelně jakoby na samém kořeni života - dvakrát se o něco takového člověk nepokusí. Minutu, kéž to vydrží ještě aspoň minutu v tom zběsilém víření, jímž se lijí v proudech blesky - minutku, a pak ať se svalí třeba na dlaždice a zůstane tam - ach, jak sladká by byla smrt!

Stařec šel rovnou na pastvíska, kde se potuluje dobytek, dlouhé flámské krávy se smutnýma očima, přicházejí leckdy a žerou mu z ruky oves, funíce rozkoší. Žádá z těch krav, pohřížených do svých snů, nezdvihla dnes ani hlavu. Jsou však zde, je v nich cosi pokorného, a to on právě potřebuje, sám se na ně také téměř nepodívá! Poslouchá jejich klidný dech. Koldokola jejich velkých ležících těl je tráva vlažná, sladká, voní nejasně mlékem.

Proklatý zelený mužík! Vzpomíná si na něho zřídka, jeho obraz se již téměř rozplynul. A teď se najednou znovu objeví, ve chvíli, kdy starce postihlo neštěstí palčivější než kdy jindy. Zdá se mu, že ho vidí před sebou, směje se, zpívá, obrací vzhůru dnem svou sklenku, a ta slova, která řekl té památné noci - před sto lety - ta slova, která roznítla srdce, vyvstávají teď z ticha a temnot... Ano, opravdu se mu zdá, jako by na sobě cítil ten výsměšný, zpupný pohled, přicházející ze stoleté dálky... A tu otřese svými ohromnými rameny jako kůň, kterého bodají střechkové. »Byl bych ho popadl za kůži na krku,« myslí si, »třebaže byl tak prohnáný... s mrtvými se však nelze potýkat...«

Mrtví. Na ty taky téměř nemyslí... Jakmile nás však postihne neblahý osud, sbíhají se se všech stran, semk-

nuti jako hejno vran. Živí se snad mrtví útrapami živých? Ó, těch, které znal, miloval, těch se nebojí; dokud žije, nejsou ani oni dočista mrtvi. Jsou tu však ti ostatní. Není dozajista v jeho povaze zpěčovati se, má-li klásti účty, kdo se však kdy bude moci holedbat, že se vypořádá s těmi vybájenými postavami, které už neznáme ani podle jména? Nechtějí ostatně nic, či aspoň nic, co by pořádný člověk nemohl dát. Marně je znovu a znovu vyháníme, vracejí se zas - horší než krysy. Třeba ten děd Vandomme, jaký to byl veselý chlapík! Stále plný piva až po okraj, až po vlněnou čepičku s třapcem, ale úslužný k chudým - nenašel se člověk, který by dovedl jako on potěšit písničkou chlapce od baterie, a jak se měl k děvčatům, třebaže už byl starý... Když tak v étapleském nevěstinci vyvstal ztrnule za stolem celým svým velkým tělem a položil na desku ty své obrovské ruce, dívaje se s jednoho na druhého šedým, opilým pohledem - to už mu bylo pětasedmdesát či ještě víc - nebyl by se žádný chlapec odvážil sáhnout na sklenku, dokud zas nedopadl s hromovým smíchem na lavici. A přece nikdy jeho synové neslyšeli z jeho úst ošklivé slovo, zaklení. Druhého dne po takových pitkách jedl zas svou polévku a přitom se tak podivně usmíval, že jim stydla v žilách krev. Na mou čest, byli by se nechali ty dny od něho třeba i zabít, u sta hromů! Nemoc na něho přikvačila na poli, jak tak stál v plném zimním větru za koňmi, na okraji brázdy, z níž se kouří. Uložili ho na káře na náruč slámy a odtud ho přenesli na postel, rovnou těmi velkými zablácenými botami do krásných nových peřin. Otevřel jednou dvakrát oči, oči kapánek užaslé, klidné. Do večere neřekl ani slova: bylo slyšet jen jeho mocný dech. A tu přišli v hloučcích kamarádi, přes pastviska přišli, chlapi, které panímáma jakživa neviděla; vešli s kloboukem na hlavě. Ani si boty neotřeli, v ústech dýmky, stále

je vyklepávali do popela. »Nu, Thierry,« začali, »tak co, Thierry?« A tu otevřel opět oči, stále tak klidný, s podivným úsměvem, který mu nazdvihoval obočí, a řekl tím svým hlasem, jímž poroučel zvířatům: »Už je toho dost, jděte všichni pryč!« Poslední vyšel Manerville, kumpán z vojny, od dvanáctých kyrysníků. Stařec mu dal rukou znamení. Pak zase zvolna oddychoval. Tamten tu stál zpřímá ve své aksamitové kazajce, celý rudý. »Já se na ně nezlobím,« řekl stařec, »ale všechno má svůj čas, rozumíš? Čas na švandu, čas na umírání, ne? Nejsem jen tak ledakdo, jmenuji se de Vandomme, a musím proto dbát, abych dětem neublížil.« A říkal mu ještě cosi do ucha. Manerville běžel ihned na práh a zavolal chlapce zpátky. Vraceli se nespořádaně, čepice v rukou, celí zkroušení. »Vandomme...«, začal Manerville. A tu se ozval starcův hlas, stejně klidný jako jeho pohled, snad ještě klidnější: »Mohl bys snad říci pan de Vandomme, ne, Ludvíku?« - »Pan de Vandomme,« začal znovu bývalý kyrysník, »nechce být nikomu nic dlužen. Kdo by měl něco na srdci, ať to řekne rovnou!« Vrčeli více méně, spokojeni zrovna nebyli, a Mirouettův syn chtěl odrazit ránu: »Oho! To jsou mi řeči...« A bylo znovu slyšet ten hlas, byl stále klidnější: »Klid se, Mirouette! Ukaž mu, Ludvíku, kde nechal tesař díru! Myslí si snad, když se mnou pil, že má právo mluvit se mnou jako s pastuchou?« Pak všichni odešli. A stařec už neřekl do večere ani slova. Kdykoli panímáma strčila nos do dveří, ukázal jí, aby šla pryč, že mu je dobře; jako by se bál, že zastaví třeba jen na vteřinu ten mocný dech, kterému se nechtělo umírat. Potom si kapánek zdříml, kůže na lících mu zešedla a synové si sedli v hlavách postele do stínu. Umírající je však sledoval zpod víček, aniž to dal na sobě znát. A právě v tu chvíli začal tichounce chroptět, tak přirozeně, že se zdálo, jako by si chtěl pořádně odkašlat,

aby měl jasný hlas: jako kdysi, když se chystal zanotovat svou píseň. »Vandommové,« řekl chlapcům, »poslouchejte dobře. Snad jsem příliš hýřil, co na tom; nesud'te svého otce. A jestliže jsem před chvílí mluvil kapánek zvysoka k přátelům, tedy ne proto, že bych jimi pohrdal, to ne, ale v takovém postavení, v jakém jsem teď já, musí si každý vést, jak se na něho sluší. Nechci si zadat ani před svým otcem, ani před jeho předky. Zdá se konec konců, že jsme bývali kdysi šlechtici, my Vandommové.« Potom políbil prostě panímámu na stará ústa a zemřel tiše, mnohem později, to už byl docela sám: dveře do kuchyně byly dokořán, broukal si tam oheň, tančil po stropě svým růžovým jazykem.

Proklaté přízraky! Stařec je už bezmála čtyřicet let pod drnem, a teď je zas starcem on, Martial... Hle, jak ho obkličuje to černé hejno, ty proklaté vrány! Marně je nenávidí - věřil vůbec kdy těm příběhům o hrabatech, baronech? - jde jim přesto naproti, musí dnes v noci za nimi, dělej co dělej. Dnes v noci se bez nich neobejde! Teď když zná své neštěstí, bojí se jednoho jediného: aby mu dal, co mu patří. Ne, nechť vejde jednou provždy to neštěstí, nechť pročeničá, prohrabe jeho život, nechť vstoupí až na jeho dno, hodně hluboko! Ať je to cokoli, všecko bude lepší než ten nejasný, neurčitý pocit, jaký v něm teď probouzí ta potupa; lepší než ta strašná únavu duše. Co by za to dal, kdyby ještě cítil to ostré bodnutí mezi rameny - jen hrůza tak bodá! - jaké jím projelo v první chvíli, když mu to starosta po prvé potají řekl. Obraz zete vraha ho totiž nepobuřuje, nebudí v něm opovržení, ač jej má stále před sebou - snad k němu dokonce cítí nejasnou, nepřipustnou sympatii, jako by byl i on spoluvinníkem. A přece je třeba, aby se ta věc provedla; provede se. Chlapci jiného nezbyvá než si vzít

život, to je jasné. Stačí nejspíš vyložit mu to pěkně, najít vhodná slova. Nalezne je, až přijde ta chvíle? Zdá se, že ty věty, které si tolikrát naivně opakoval, ztratily svůj tajný, strašný smysl - svou sílu - a teď je nechtíc nahrazuje deseti, dvaceti jinými, stále chabějšími, a pak už tak složitými, tak nejasnými, že chutnají v ústech opravdu jako popel. Ach, ta věc není z těch, jak se domníval, které člověk provede se srdcem žhoucím; ne, nejspíš z únavy a ošklivosti, jako když kat popravuje posledního odsouzence, ruce samou krev.

Šel dál přes pastviska, až k desvreské silnici. Dlouhou chvíli sledoval dokonce podezřívavým pohledem nejasně svítící třásně, které noc poznenáhlu zastírala. Objeví se znovu o něco výš, to třepení, tajné, proradné; tísní je se všech stran závrtné masy stínu, pronásledují je od vrcholku k vrcholku, aniž kdy zastaví, ba aniž zpomalí ten šikmý únik... Tam někde leží vesnice, ukrytá v lipách a kaštanech se svými cihlovými nebo lepenicovými baráky, rozhozenými nazdařbůh, jsou tak smutné v prosincovém dešti. A za každými z těch nízkých, pečlivě uzamčených dveří jeden z těch mužů, jimiž opovrhuje - těch španělských bastardů, černých jako mouchy, potí se všemi póry, prýští z nich káva místo vody. Kdyby si troufal, šel by si sednout na pusté náměstíčko u kašny, tam je tma nejhustší; když však chce přelézti plot, ztratí odvahu. Nač? Není tam dole žádný nepřítel, kterého by vyzval k boji, jen čtenáři novin, hospodští mluvkové, tlachalové ješitnější než holky, nevinní a krutí zároveň, jak bývají děti. Má ostatně dost a dost času vyzvat je k boji! Neboť nikdy nespátří kraj, kde by si tolik přál zemřít, neustoupí, neukáže své hanbě paty. Ať se stane cokoli, tihle lidé se nebudou chvastat, že před nimi klo-pil oči, pohřbí ho jednoho dne chtěj nechtěj, smeknou pěkně klobouky před jeho truhlou. Zanechá po sobě do-

konce tolik peněz, kolik je třeba na krásný pomník, krásný velký kus žuly, dovezený z Ardennes, bude na něm velkými písmeny jeho jméno, konec konců jméno s partikulí, jméno šlechtické!

Zakopne o jabloňový pařez, padne na kolena, vstane, dívá se pátravě do tmy. Kolem vesnice se ještě plazí kalný přísvit, cosi jako soumrak s ryšavým okrajem, úsvit jej každého rána zaplaší, ale večer se to vždy utvoří znovu tam za lesy u Saint-Venant a u Lamare; v zimním dešti, nad vybledlými rybníky. Pak ten přísvit pohasne. Teď nadešla ta noční chvíle, kterou žádný člověk do dna nezná, které se nikdy cele nezmocnil: když tma stále hustší plní prostory nebes a přesycená země jako by potila inkoust ještě černější, drží ta chvíle v šachu všechny smysly. Vítr kamsi prchl, nikdo neví kam, bloudí v nesmírných pustinách, po nejvyšších samotách, kde skomírají echa jeho divokého cvalu. Vánek, dech, šum, roj neviditelných věcí klouže na třicet stop od země, jako by se vznášel na té čiré noční tmě. A stařec, napínaje sluch, slyší, jak tichounce pohvizdují nejvyšší vrcholky topolů.

Šel ještě dlouho, našlapuje velkými, těžkými kroky, a občas neobratně máchl nataženou rukou. Jak je mu zima! Ohmatává rukama sotva nadýchlou mlhu, která bude houstnout až do svítání; při každém vdechnutí se mu naplní prsa jemnou parou s kouřovým pachem. Mezi svahy, které má před sebou, vystává nejasně nesmírný hřbet merlimontského lesa, je to jiná čerň než čerň nebe; noc uprostřed noci. Zeť se nejspíš plouží tam někde dole - sám jako zvíře v té tmě - jde tím svým měkkým krokem, který připomíná tajnou chůzi lišky; je stejně čilý, stejně neúnavný, stejně opatrný jako zvěř, kterou

pronásleduje, třebaže se tváří potměšile, lhostejně. Le-daže...

Stoupá zvolna po svahu k domu, dává pozor, aby pod okovanými střevíci neskřípěly křemínky na dvoře. Ticho. Slaboučký odlesk kaluže tvoří na skle okna bledou skvrnu, vědro je v koutě na prahu a hadr, kterým dcera každého dne po večeři utírá v síni dlaždice... Zbystří naposledy sluch, otevře dveře. Vlažný vzduch na něho ihned dotírá laskáním tak známým, tak sladkým, že se zdá, jako by to bylo jeho vlastní tělo, jemný obal jeho vlastního těla, druhá kůže. V krbu svítí ještě v popelu žhavé uhlí, a když sáhne stařec na stůl, nahmatají jeho prsty s údivem nikoli dřevo, nýbrž chladný ubrousek, jeden z těch krásných, úplně nových damaškových ubrousků, ještě tuhých po apretuře. Pro něho Helena jistě neuchystala ten květovaný talíř, džbánek moštu a na cínové poklici kousek uzené slaniny, nažloutlé jako starý čínský porcelán... A on se nejspíš ani nevrátí, ten její krásný dareba s matnými, věčně klidnými očima, zítra najde v siném svítání každou věc tam, kam ji položila, chudák holka... Zítra.

Přistoupil ke krbu, udupal zablácenými střevíci žhavé uhlí a vyšel opět; hladov, žízniv. Jakmile prošel bran-kou ohrady, popadlo ho stáří tak prudce, jako když se celý zpocený zastaví za svými koňmi na poli a z dálky zaduje severák - zmocnilo se ho stáří, neví, co to je, otočí se na podpatcích, couvá, rozvlíní svaly svých mocných ramen, jako by měl před sebou protivníka, zdvihne pěsti do výše čela, tytéž pěsti, které srazily na kolena tolik mladých býků. Potom se sveze na lepkavou trávu, oči stále obráceny k tomu tmavému cípu, který vidí jen on, k domu, teplému domu.

»Odrbal ses už konečně, Arsenie? Není to holé bláznovství, když se muž v tvém věku hřebelcuje jako osel? A ještě na našem dvoře!«

Na prahu tmavého dřevníku se na okamžik objevil dřík fenouilleského starosty, kouřilo se z něho. Arsenius ždímá oběma rukama pečlivě ručník, napitý vodou, zkroutí jej tak jednou dvakrát, rozloží na slunci na nízké dveře a pak zmizí znovu v šeru. Na podlaze z udusané hlíny, na niž klade opatrně své boulovité nohy, svítí velké kaluže.

»Tajemník už čeká od rána na podpis. Dnešní pošta není ještě ani otevřena, člověče nešťastná! Vzpomeň si, že doktor...«

Zdálo se, jako by ten žalostný hlas vycházel ze zdi.

»Doktor... Bude mě teď ještě trápit s hygienou, doktor?«

Objevil se na prahu, měl na sobě jen zefyrové spodky s fialovými pruhy.

»Mohl by ses aspoň obléci ve dřevníku, nestydo! Vypadáš jako divoch, celý ještě rudý jak rajske jablíčko!«

»Eh co, Malvino, muž je muž. Už skoro dva tisíce let si lidé ze samého studu nesmějí stáhnout ani kalhoty, náboženství udržuje zemi ve špíně, dusí ji, abych tak řekl. Kůže přece dýchá, má milá, to je známo, náramně dobře známo!«

»Jdi aspoň kuchyní, umažeš mi pořádně linoleum, máš nohy samou hlínu. Koupací plášť jsem pověsila nad kamna. A kávu pij hezky teplou, ťulpo!«

Starosta však ženu lehounce vystrčil a zavřel dveře.

»Počkej, Malvino,« povídá, »rád bych ti něco řekl, děvečko.«

»Už to zas začíná,« vykřikla sklíčeně. »Nejdřív poslouchej, Arsenie. Už dva měsíce meleš pořád dokola ty své zatrackané historie, ani jednu mi neodpustíš. Co je mi, prosím tě, do těch tvých povídaček? Na sebe to vzít nemohu, ne? Tak co!«

»Tady jde o to, že se k tomu mohu přiznat,« řekl ten zavalitý chlapík zahanbeně, »o nic jiného tu nejde. Je mi hned líp, uleví mi to.«

»Ale vždyť ti pořád říkám, že jsem ti to odpustila, ťulpo! Člověk zkrátka nedělá vždycky to, co by chtěl, někdy si taky vyhodí z kopýtko... A to bych ještě musila být jista, že jsi opravdu tropil takové pitominky.«

»Při hlavě své zesnulé matky...«, začal chudák muž.

»Dobrá, dobrá, tys měl vždycky příliš bujnou fantazii, Arsenie, ta tě zavedla, to si už dávno myslím, to mi z hlavy nevezmeš. Zkrátka, odpouštím ti, ať mluvíš pravdu nebo ne, a nechme toho už!«

»Nechme toho! Ale mně dělá, k d'asu, právě dobře, když o tom mluvíme! Bez urážky, ale vy ženy si žijete a na nic nemyslíte, jak ta hovádka. Já jsem byl stvořen, abych byl něčím jiným, než jsem, rozumíš? Nevím, čím... nu, třeba pstruhem v mlýnském náhonu, něčím chladným, čistým... A ani voda... pro mne není ani voda čistá. Zdá se ti čistá, když se na ni podíváš, budiž. Jen k ní ale přistrč hezky zblízka nos...«

»On se zbláznil,« zanaříkala starostka, »dočista zbláznil! Žije už jen pro ten svůj nos, huř než pes, chudák! Oblékni se, Arsenie, nastydneš.«

V kotlíku to hučí, dlaždice se lesknou, talíře narovnané jeden na druhém se chvějí, když jede po cestě nákladní auto. Všecko je na svém obvyklém místě. Je slyšet

již jen tlumené vzdechy fenouilleského starosty, který se pachtí, aby si zavázal tkaničku u bot.

»Malvino,« řekl a odkašlal si maličko, aby měl pevnější hlas, »pamatuješ se na Celestinu, dceru starého Dumoucheta?«

»Co tě nemá!«

»Ta, co šla sloužit do Boulogne a pak se otráвила fosforovým těstem na myši, nu, pamatuješ se na ni?«

»Dej mi pokoj,« zaprosila starostka, »ještě slůvko, a jdu pryč.«

Stojí nehybně za svým podivným druhem a prohlíží si jeho brunátnou šíji dvojsmyslným pohledem, v němž nakonec zvítězí cosi jako mateřský soucit.

»Jestli ti ty tvoje historie leží tolik na srdci, vyprávěj si je třeba do polštáře. Mně nebo nejdřív do polštáře, to je pořád pět. Už několik týdnů mě večer co večer nutíš, abych až do jedné po půlnoci přežvykovala ty tvé povídačky. Myslíš, že tě slyším? Já spím, človíčku, hovím si. Když přestaneš, probudí mě to na chvíli, co bych řekla ano ne, a ty začneš znova. Ostatně, mezi námi řečeno, ty vaše mužské pitominky jsou všechny na jedno kopyto, rozumíš...«

Pokusí se ze slušnosti o smích, ale tvář, kterou k ní právě obrátil, ne, ta není k smíchu.

»Mal... Malvino,« koktá ten chudák.

Teď už i ona koktá, ztrácí rozvahu. Z nepochopitelných řečí starostových si zapamatovala jen to, co je v nich směšného; dívá se na ně potají jako na pošetilost, dětinství. Snad jí některé dny proběhlo hlavou, aby nebyl blázen, ale slovo bláznovství - stejně jako slovo náboženství - patří mezi výrazy, které jí pobuřují svědomí, cítí se pak vždy zahanbena, ohromena, jako by jí někdo řekl hrubou urážku. Při slově nemoc se jí naopak vybaví jen přesný, prostý obraz přirozených útrap, které vždycky

nějak skončí, ať tak nebo onak: smrtí, uzdravením, zapomněním. Které jiné utrpení než utrpení tělesné by nakonec nepodlehlo pomalému, jednotvárnému střídání každodenních radostí - práce, jídlo, lůžko a ty krásné zvučné neděle s rámusem skřípajících pump a překoceaných kbelců, s vůní voskové pasty a čistého prádla - rozkoše dětského věku, které týden co týden znovu zázračně nalézáme, dokud nepřikvačí poslední neděle, plavá a černá, kára upravená jako umrlčí vůz, hřbitov se svými zimostrázy a tisy, mocný selský hlahol, provázející pohřební hostinu... Život je přece tak prostý! Zdá se, že jej obhlédneš od jednoho konce k druhému jako známé pole. Copak by v něm mohl objevit ten hřmotný chlapík, ten starý druh - jakého nepřítele, jakou neviditelnou překážku?

»Nu tak, nu tak, Arsenie...«

Fenouilleský starosta si položil obě ruce na nahá kolena a sklonil hlavu, řekl bys, že pláče.

»Nu tak, nu tak, staroušku...«

»Mlč,« řekl mírně, »není to tvoje vina, ty to ani nemůžeš pochopit. Doktor také nikdy nepochopí... Někdy si říkám: jen dítě by mě dovedlo pochopit, malé děcko. Poslyš, Malvino...«

Vstane, přistoupí k ní. Jeho žalostný pohled bez ustání tančí, velké ruce, jimiž se opírá o lenožidlo, se chvějí.

»Poslyš, Malvino, člověk neví, co je to švanda. Nejdřív máš ty potěšení ze švandy, dobrá! A pak jednoho dne má švanda potěšení z tebe. Byla jsi kočkou, teď je z tebe myš, chápeš?«

Starostka pokrčí bez hněvu rameny.

»Mluvíš, a káva ti vystydne, milánku.«

»Poslyš, brachu milá,« pokračoval, »člověk je mladý, má všelijaké myšlenky, krev to chce, nikdo se tomu neubrání. Tehdy máš právo vybrat si, co se ti líbí, vezmeš

si tedy nějakou tu myšlenku jako dýmku, dýmku dokouříš, odplivneš si, a sbohem! Jednoho dne ale marně strkáš dýmku do zásuvky. Chyba lávky, tabák už není v dýmce, máš ho v nose, v hrdle, v břiše, vylézá ti ve dne v noci z kůže, spadl jsi holt do močky jako moucha...«

»A co na tom, Arsenie... Myšlenky, to nikomu neuškodí.«

Starosta položí neobratně jednu ruku na Malvinino ramě, a třebaže se druhou drží křečovitě židle, cítí jeho žena, jak se vedle ní chvěje celé to velké tělo.

»Taková myšlenka, ta je zatraceně sveřepá, rozumíš. Dejme tomu, že jsi špinavá, umyješ se, není nic vidět. Ale proti myšlence, že jsi špinavá - myšlence, chápeš? - nuže, proti takové myšlence nepomůže nic.«

Ta nebohá žena by byla jistě nedovedla opakovat ani jediné slůvko z té podivné řeči, snažila se jen, aby pochytla něco aspoň z pohledu toho nešťastného muže, v němž, jak se kdysi domnívala, našla svého pána - nikdy se k tomu nepřiznala.

Jednu chvíli se ostatně zdálo, jako by se ten pohled zjasnil a ustálil; pak znovu ochabl.

»Ty mě nesleduješ,« začal opět s hrozným smutkem. »Když se tak pod pumpou celý nahý drhnu a drhnu, vypadám opravdu jako blázen. Nevadí! Co ti mám říci? Jdi a vysvětluj slepému, co je světlo! Kdyby ses píchla špendlíkem, vyskočíš, ale zápach, to je pro vás španělská vesnice. Čichový smysl u moderního člověka odumřel, to je nad slunce jasnější, můžeš se optat doktora. Necítíte pach, jako nevidíte mrtvé; kdybys viděla, že se všude hemží mrtví, nemohla by ses ani chleba dotknout. Ostatně všichni páchnou, muži, ženy, zvířata, země, voda, vzduch, který dýcháme, všecko - celý život páchne. Někdy v létě, když den ne a ne skončit, když měkne a táhne se jako těsto, uvěřil by člověk, že i čas páchne.

A co teprve my! Řekneš mi na to, že bychom mohli všechno omýt, opláchnout, oškrabat. Chyba lávky! Připouštím, že v mém případě je jistá úskočnost. Pach, o němž mluvím, není vpravdě pach, vychází to z větší dálky, hloubky, odněkud z paměti, z duše, což vím? Voda tu nepomáhá, bylo by třeba něčeho jiného.«

Přiblíží k tváři omámené starostky své mocné kníry.

»V mém věku by bylo zapotřebí, aby si mohl člověk vyčistit paměť, jako čistíme studni, navlas tak. Když schne bahno na slunci, není v něm již nic tajemného. O ta má tajemství, o ta já už, děvče, nestojím. Pamatuj si, že teď kašlu i na to jejich starostenství, tak daleko to se mnou došlo. Hleď, co kdybych si tak jedné neděle vyšlápl na Hlavní náměstí a řekl jim: ‚Není už pana starosty, není už obecního úředníka, je jen člověk, člověk docela pravdivý, upřímný, člověk zbrusu nový, ten vám bude vyprávět o svých útrapách...‘«

Vzlykala teď zdrobna, hlavu v dlaních, celá zaražená.

»Neplač, miloučká,« řekl, »nutno s tím skoncovat. Kdybys mě byla za těch nocí vyslechla, místo abys chrápala, nermoutilo by mě to teď tolik, necítil bych se tak osamělý, chápeš? Mohl bych žít...«

»Ale vždyť já ti odpouštím,« zasténala. »Hleď, Arsenie, já to přece nemusím vědět - ženská, které je osmapadesát, považ!«

»Tak dělej, jak chceš,« odpoví pohněván. »Půjdu s tím tedy za našinci, ať mě čert vezme, jestli nepůjdu!«

»Nikam nepůjdeš,« vykřikla zoufale. »Ne, nepůjdeš, i kdybych tě měla uvázat u své postele, blázne jeden, ťulpo! Chceš, aby si na nás ukazovali odtud až do Boulogne? Je-li ti hanba, je-li ti nanic nad těmi tvými bláznivými, proč zase začínáš, hlupáku!«

Seděl s hlavou skloněnou a srkal horkou kávu. Slyšela, jak mu na okraji šálku skřípou zuby.

»Není to hrozné,« pokračovala dojatě, »není to hrozné, když člověk vidí, jak takový chlapec, jako jsi ty, starosta, ztrácí hlavu kvůli nicotné příhodě, kvůli špinavému, usoplenému skotáčkovi... Nu, co je? Co jsem řekla?«

Šálek vyklouzl Arseniovi z ruky a roztřískl se na dlažbě.

»Měla bys mě upozornit,« řekl celý zsinálý. »Musíš mě upozornit, než o tom začneš, jinak se hned celý chvěju, neudržím se, to ty nervy.«

Snaží se zasmát, ale ona se mu teď dívá rovnou do tváře těma svýma černýma okrouhlýma očkama.

»Arsenie, ty přede mnou něco skrýváš!« zasykla.

»Jál!«

Tvář má už brunátnou, ruce se mu znovu chvějí. Již dávno zapomněl na šťastný rytmus života, na jeho pokojný běh. Jeho život je teď již jen dřímota, přerušovaná co chvíli náhlým procitnutím, nezadržitelnými záchvaty hrůzy, po nichž vždy přijde na okamžik uvolnění, úleva, která mu, jak říká, podlamuje nohy; zůstane po každé bez vůle, bez myšlenek, líbezně vysílen. Jak ho dovede Malvina ovládat tím svým ptačím pohledem!

»Spěje to ke konci,« povzdychne si starosta, »co ti mám říci?... hotová věc, nic míň... ach, ouvej! Ve středu nebo ve čtvrtek zatknou nejspíš Vandommova zetě - domněnky, to se ví! - tu noc, co se stal ten zločin, byl v lese... našli jeho stopy... chlapec udělal chybu, rozumíš, zapíral zprvu... tvrdil, že spal ve stodole... Jenomže ho Maloinův syn viděl, jak si řeže kolem čtvrté hodiny na Boubaudově dolině proutek... tři míle odtud, chápeš?«

Široké líce začínají blednout, Malvina by přísahala, že se valem úží, protahují v bolestném zešklebení od koutků úst až ke spánkům.

»Dobrá,« odpoví starostka prostě. »Z tohotohle se starý Vandomme už neprobere.«

»Ne, ona to, bohužel, nechápe. Nemůže pochopit...«
A miss mávne svou plavou rukou, jako by odháněla kouř.

Je obrácena zády k oknu a zdá se menší, než ji kdy viděl, má v sobě cosi bezcitného, nicotného, co ji tak nebezpečně udržuje mimo život a jeho nejistotu, mimo vše, co by ji mohlo zasáhnout v té kouzelné samotě, v jaké žijí jen loutky. Tváří se, jako by si roztržitě stahovala na ňadra šátek, ale Filip ví velmi dobře, že je to obranné gesto: že bedlivý mozeček právě upozornil každý nerv, každé vlákno toho křehkého těla, že se bude mít od té chvíle celá na pozoru.

»To je hrozné, jak se i vy podobáte zvířeti,« poznamená Steeny prostě. »Ostatně všechny ženy se podobají zvířatům. Jak to, že si toho člověk dřív nepovšimne?«

»Díky... Divokým zvířatům, ovšem.«

»Divokým, zajisté.«

»Chlapci tak odjakživa smýšlejí, už od počátku světa.«

Pokrčí sklesle rameny. Bůh ví, s jakou péčí se Filipem obírala! On je však zrovna tak mužem jako ostatní, že: chtivý, zpupný, rozmarný, cynický i něžný, zvířátko, zkrátka, Filip, a vůbec ne na příklad divoký, chraň Bůh! - spíše domácí zvíře, třeba pes, Steeny, velký pes, takoví jsou právě muži, přáteli.

Dívá se na něho svýma matnýma, pozornýma očima. Ne, tentokrát neuvidí - spatřila ho tak již tolikrát - jak zatíná náhle pěsti a vrhá se tou svou opilou tvářičkou, naběhlou slzami, rovnou k pohrdavé, nezranitelné odpůrkyni.

»Bylo by líp, kdybyste se matce omluvil,« pokračuje.
»Vaše maminka je tak shovívavá, tak mírná, Steeny...
A tak nešťastná, tak osamělá...«

»Vůbec není osamělá, Daisy!«

Miss se tváří, jako by neslyšela. Příliš pozdě. Ještě nikdy se neodvážil volat na ni tím viktoriánským křestním jménem. Vidí jeho pohled, upřený zpupně, krutě na její ruce, ráda by je nedbale složila pod šátkem, cítí však, jak se jí chvějí hněvem.

»Co může vědět takový chlapec jako vy o osamělém životě?« začala opět, dívajíc se ke stropu.

»Tady jsem sám a sám já, a vy to, miss, dobře víte.«

Ó sílo! Ó mírnosti! Steeny v sobě právě potlačil první hnutí slepé vzpoury; najednou se již nic nehýbe v tom nezkrotném tělíčku, jemuž vždy podlehne. Ten povyk, to hlučení, jaké vychází z davu nebo z moře - má pocit, jako by mu stoupalo k uším, kdykoli vytryskne jeho vůle, dosud tak nemotorná, tak neobratná - to vše umlklo, a jemu se zdá, že navždy. Celá jeho duše odpočívá.

»Nač myslíte?« optá se miss směle.

Neunikne mu, Bože, lépe tedy rovnou čelit. Ať řekne hezky rychle, ihned, co chce, je rozhodnuta nedat mu nic z toho, nikdo jí to nevyrvé - nikdo ji nevyrvé z tohoto domu!

»Myslím si, že budete hrozně ráda, až budu pryč.«

Jaký mír, jaký podivný mír! Slova se jako obvykle zmateně tísní, Steeny však s výšky ovládá to zkrocené stádo. Řekne jen to, co chce ve vhodné chvíli říci, dbá pečlivě, aby měl řádný odstup, zkoumá, kam udeří, jako když prakovník roztáčí prak... »Jak se ovládám!« myslí si s naivním pathosem. Je však již mnohem dál, není to prosté ovládání sama sebe. Jen živelná vášeň, jen instinkt sám má onen okamžitý, přesný, ďábelský smysl pro jistou míru v rozkoši, v ukájení nenávisti. Vpravdě ho úsilí

posledních dnů zlomilo, je opojen, dočista opojen překonaným utrpením, jistotou, pýchou.

Obrátí k němu zvolna napolo zavřené oči. Její úzký obličej, vyznačující se šikmými rysy, je jakoby protažen k ústům, takže se její nevelká trojhranná hlava podobá hlavě hadí. Steeny si myslí, že každou chvíli zasyčí.

»Pochopila jsem, pane Filipe,« řekla.

Soustřeďuje zřejmě své síly, třebaže se tváří, jako by se bránila; spustí ruce podél těla, otevře dokořán své podivuhodné oči, oči andělské.

»Neopustím vaši... (zaváhá na vteřinu, právě jen tak dlouho, co by zachytila do svého matného pohledu pohled Filipův) - Michaelu,« doloží tak přirozeně, tak prostě, že Steeny nemá, co by odpověděl; pokrčí jen rameny.

Ne, nepokoří ji! Čelila mu pevně hned napoprvé, je již z jeho dosahu. Potměšilá bázeň, kterou cítila před dítětem, se právě nenávratně rozplynula. Teď má před sebou muže, a žádný muž na světě od ní nikdy neobdržel nic, leda onu klidnou pozornost, jakou věnuje kterémukoli nezkrotnému zvířeti. Povzdychne si a pokračuje tímž tónem:

»Napovídali vám strašných věcí, Steeny, nebo jste si je vysnil. Ostatně, ať už je kdo řekl nebo ne, jistě jste si je nejdřív vysnil. Tím hůř pro vás, pane.«

První slova pouštěla do ticha jedno po druhém, poslední však vrhla naráz, s neslýchanou smělostí.

»Vždycky jsem vás nenáviděl,« zahučí Steeny.

Obklopil ho náhle zářivý úsměv miss, bylo to jako zlatisté sluneční kolo.

»Já jsem vás také neměla příliš ráda,« odpoví zamyšleně. »Snad jsem se vás dokonce bála? Mnoho pýchy, mnoho neřesti, obé znásobeno nudou. Která žena by se necítila bezbranná před takovým mužem!«

Zavrtí roztomile hlavou, ale Steeny právě v letu zachytil krátký, úzkostný pohled, zkoumala ho zřejmě až do dna. Filipova neobvyklá zdrženlivost ji zneklidňuje. Zmýlila se? Promluvila snad příliš brzy?

»Jak dlouho jste již přítelem té hrozné ženy, Filípku?«

»Já?« odpoví sebevědomě. »Slabonožky? Můj Bože, snad už celé měsíce...«

»To ona... Kdo...«

Nedůvěro! Ruka, která se již zdvíhala ke štítivému gestu, opět klesá. Miss se jen prostě, znechuceně posměje.

»Co na tom?« optal se zpupně Filip.

Jiný pohled, jiný úsměv. Celá její hezká tvář je teď modelována hněvem, plna velkých tmavých důlků. Je to opravdu spíš tvář mladého pokořeného muže, Filipova bratra.

»Myslím, že lžete,« řekla, »ale co na tom! Je věru dost té zloby už ve vás samém, můj milý!«

Filip pokrčí nejasně rameny, zřejmě souhlasí. Vrhł tu výzvu nazdařbůh a teď se naivně, krutě raduje ze zla, které právě natropil - téměř nevědomky; jako když kotě náhle přejde od klubka vlny k živé kořisti, od hry k vraždění.

Mlčí oba dva. Nemají si již opravdu co říci, než vyřknou slovo rozhodné, nenapravitelné. Miss je dozajista připravena vyslovit je první. Musila přijít ta chvíle, dřív nebo později, kdy bude sveden zápas o jedinou naději jejího ubohého života. Čtrnáct let přihlížela, jak vedle ní vyrůstá její soupeř. Měla za to, že bude den ze dne méně nebezpečný: tou měrou, jak se v něm bude prohlubovati rána, udržovaná ostatně s takovým uměním. Až pochopí, bude zachráněna. Opravdu, co by se bála otevřené vzpoury, která může už jen dočista odtrhnout

ponížené dítě od toho maličkého vesmíru, kde si zvolna uhnětla své vlastní štěstí? Co se jí teď snaží vyrvat, to má pro něho již jen pramalou cenu, kdežto ona se chystá bránit statek den ze dne dražší, statek, který teď nelze nikterak dělit: musí jej ztratit nebo zachránit celičký. Chvilka ochablé pozornosti, slabosti, a bude znovu vyvržena z přístřeší tak jistého, tak sladkého; vyvržena mezi strašný zástup mužů. Muži! Nestrachuje se jednotlivých mužů, děsí ji však představa, co jich je, jakou mají moc, představa jejich hrubé spoluviny. Tučné tváře, cynické pohledy, a co nade vše nenávidí nenávidí krvavou: matný, potměšilý úsměv chytče s tou jeho pokornou grimasou. Když zavře oči, zdá se jí ihned, jako by rázem znovu prožívala své ošklivé mládí ve Stirlingu, později ve Swansea. Otec, ubohý lékárník v Lancastru, zemřel velmi mlád - matka pak byla prادلenou, stávala s nahými pažemi mezi stohy prádla a žehlila dnem nocí v oblacích páry, páchnoucí mazem a konopím - první milenec, pozorovala ho skulinami ve dveřích - pak jiný a zas ještě jiný, potom podezřelí návštěvníci, »dobří přátelé«, obtlouští ochránci, kteří jí cpou do kapes lepkavé bonbony, posléze dlouhé, kruté skomírání - matka stála do posledního dne u rozpálených kamen - sirotka se ujal strýc James, bývalý královnin voják, který nechal jednu nohu u divokých Afganců, jak tvrdil (uřízli mu ji v kterémsi nemocnici, když se mu na koleně objevilo příjičné gumma) - první kouzelné, zázračné týdny v cihlovém venkovském domku, vždy až do večera... ó, ty dusné, lepkavé letní noci, plné pachu z toho starého muže! - útěk do Londýna, methodistický pastor, který ji živí tak špatně a obléká jako malou holčičku - krátké sukně, nahé nohy, ponožky - posílá jí však do jednoho z nejlepších londýnských kursů, a potom pád, propast, černé vise měst, přístavů, strakatých nábřeží, konečně ten vlídný přístav,

líbezný dům ve Fenouille, jeho svěží trávníky, jeho tajemství... Jednoho večera to s pláčem vyprávěla své paní.

»Filipe! Steeny!«

Vymrštil ruce prudce vpřed, docela nazdařbůh, či spíše vstává, uniká: vtom již ucítil, jak se ta plavá šíje prohýbá. Pružné uvolnění beder ho přitahuje a zároveň odpuzuje jako bleskotně měnivý pohled. Ani bázeň, ani hněv, stěží tak kratičkový záblesk plný překvapení, a pozornost najednou rázem dosáhne vrcholu; jako u štváreného zvířete. Co na ní chce ten blázen? Co dělat?... Vymaní obratně levý bok, předejde úder jeho ohnuté paže, svalí se se svým protivníkem na koberec.

»Filipe! Dost, Filipe!«

Hlas jí hvízdá mezi zařatými zuby. Hra, kterou hraje, je hra strašná, riskuje v ní všechno. Co na tom! Tělo, které Steeny tiskne, je stejně pružné, bezbranné jako tělo děcka, ale tvář je stále napjatá, neproniknutelná. Na okamžik se dotknou Filipova ústa vlažného záhybu krku, kde začínají zlatisté vlasy.

Vzprímí se s ďábelskou čilostí na kolena. Nikdy se necítil tak klidný, nikdy neměl takovou moc sám nad sebou, nad svými nervy, nikdy si nebyl tak jist svou nenávisť jako podivuhodnou zbraní. Jediný pohyb, ostatně nevypočítaný, téměř nevědomý, vydal mu všanc jeho nepřítelku, ošálenou, pokořenou. Smích, který mu stoupá do hrdla, nevyjadřuje radost z odvety, nechá jej ostatně téměř ihned dohasnout. I jeho pohled se odvrací od přemožené, přejde zpupně nad ní.

Miss ho dlouhou chvíli sleduje zpod svých dlouhých řas. Není jí důstojno, aby vstala, popleskává po záhybech sukně, přejede nedbale prstem po květech koberce; Filip se však potají raduje, když vidí, jak se jí na schýlené šíji perlí pot.

»Nechci vás, nenávidím vás!« prohlásí Steeny klidným hlasem.

Miss zdvihne hlavu, oči stále sklopeny.

»Jste prohnáný chlapec,« poznamená, »učiněná holka! Nevadí! Na tohle brzy zapomenete, a ještě na mnoho jiných věcí. Muži na všechno zapomenou. My, my nezapomínáme nikdy na nic.«

»Tím líp,« odpoví. »Teď můžete zase vstát. Octla jste se na zemi, abyste dostala, co vám patří. Nemluvme už o tom.«

»N... ne,« řekla. »To věru ne. Vidím na vás takhle líp. Dívám-li se zdola, nemůže taková tvářička, jako máte vy, lhát, ani kdyby chtěla. Dojde na vás, Filipe.«

»To je možné!«

»Bože, což nevíte, že od dámy se výzva nikdy nepřijímá? Vy si tu však stojíte, vzpřímen jako kohout, a pak si ovšem myslíte, že jste nezranitelný.«

Opřela se oběma dlaněmi o zem, naklonila poprsí maličko dopředu, ohnula jednu ze svých dlouhých nohou, byla to poloha dětinská, ale tak pružná, tak smělá, že se Filip nemůže dívat na ta ramena pod lehkou hedvábnou bluzou, aniž se zachvěje nevolností. Ucouvne maličko, jako by se bál, že se neudrží a skočí.

»Byla bych vás naučila mnoha věcem,« promluvila, »nevadí! Nejdříve toto: žena, která okusila tyranii mužů a byla vysvobozena z jejich moci, nevezme na sebe nikdy okovy, leda od jiného milence. Vy si však raději hraje na siláka, vy radši hryžete nebo vyhazujete jako poney. Potom jednoho dne - možná dnes večer - přeskočíte brlení ohrady, a bude to.«

»A kdybych nepřeskočil?« optal se.

Hlas se mu při poslední slabice trochu chvěje - poněkud víc, než je třeba. Miss si povzdychne.

»To by bylo moudré,« odpoví lhostejně. »Vsaďme se,

Filipe, že ji přeskočíte. Ano, chlapče, přeskočíte a dokonce... mám vám to říci?«

Hezké matné oči najednou ztemní a miss vrhne potají na Filipa fialkový pohled.

»Přeskočíte ji, až se vám už nebude chtít. Vzpomeňte si na to. Všecky hlouposti jste provedl takhle, z umíněnosti, když jste byl jist, že vám to přinese už jen nudu. Podivuhodné je na tom ostatně to, že se člověk nabaží, musí-li je předvídat, stejně jako vy, který je vymýšlíte, takže je jedni i druzí přijímají s touž nudou.«

Odvrátila hlavu, zdá se, jako by mluvila s těmi vysokými okny, v nichž se slavnostně míhají všecky stíny, co jich na zahradě je.

»Přeskočíte ohradu. Přeskočit ohradu však není nic. Kolik takových ponej jako vy se takto rázem octlo až v Indii! Odejít neznamená pranic. Navrátit se, na tom jedině záleží.«

Ruce se zdvihnou a pak se zase přitisknou na totéž místo.

»Nedokážete to,« řekla. »Člověk se řádně zmocní jen toho, co navždy opustil. Zdá se však, že vy, francouzští chlapci, držíte vždycky konečky prstů, co vaše dlaň pustila. Kdo může na příklad vědět, co chcete nebo nechcete od své matky, Filipe? Je to žena nešťastná, mírná, nicméně pána by nesnesla. Bylo by ji snadné zlomit, ohnout ji však nemůže nikdo, nechce-li ji zabít. Co by si, prosím vás, počala s podezřívavou láskou, která chce vše, a nežádá nic? Ve vašem věku toho neví malý anglický gentleman o mnoho víc než mladý pes, jeho fantasmie je stejně růžová a svěží jako řízek hovězího. Vaše fantasmie je před ním o celý lidský život; bude vám sloužit již jen k tomu, abyste utiskovali své milenky, ženy, neboť vy Francouzi, vy jste, chlapče, domácí tyrani, cosi jako dobyvatelé-peciválové. Vy musíte mít celičkový ves-

mír mezi stolem a postelí - celičký, s veškerým nebezpečstvím, které v sobě chová! Vy se musíte mstít na nějakém nevinném stvoření za výboje, které jste neuskutečnili, za nebezpečí, do něhož jste se nevydali, za odjezdy, které jste zmeškali. Vaše matka si však přeje jen klid, odpočinek, zapomnění. Doufal jste, že začne znovu se synem pokus, který navždy poznamenal její život? Proč vás odtud neposlala dřív, dokud byl k tomu ještě čas! Tento dům není pro vás ničím, Filipe - ani tento dům, ani jeho obyvatelé...«

Ztlumí hlas a řekne tichounce, jakoby pro sebe:

»Nikdo z jeho obyvatel, ať živých nebo mrtvých.«

A pak už ani slova. Řekla, co chtěla říci, dala ruce křížem na ohnutých kolenou a sklonila hlavu, takže pohled může sledovat tmavou čáru, běžící od šíje k bedrům. Zdá se, že se takto soustřeďuje do svého nitra, a Filip znovu myslí na fretky, stočené do klubíčka, nepustí kořist, ani když mají hřbet přeražený, zhynou na své oběti. Dlouhé mlčení.

Žádná síla na světě by z ní teď nevyrvála ani slova, dřív musí promluvit on, promluvit nebo zasténat, třeba i udeřit - co na tom! Optá-li se, odpoví stůj co stůj. Jediné slůvko navíc však může všechno zničit, může znovu vrhnout pokořené dítě do Michaelina náručí, a snad navždy. Z temných živelných sil, které dovede její hluboká moudrost ovládnout, je jinošská pýcha nejkřehčí - křehčí než stud ženy - nestálá a křehká. Miss se v té rozhodné chvíli stěží odváží pozorovat vysoké okno, kde se mezi modrými stíny obráží něžná bleďá tvář.

»Lžete,« řekl Steeny mírně. »Není mrtev.«

Zdalo se jí, že cítí tíhu té ruky, ještě než se dotkla jejího ramene. Zavře oči.

»Ujel, co? Jen se nestyděte. Upláchl, že?«

»Ano,« odpoví, »ale ne tak, jak si to představujete...«

»Nejsou tu dvě možnosti,« vedl dál svou. »A kam?«

»Optejte se...,« začne miss. »Poslyšte, Filipe, my jsme věděly, že Anthelme něco říkal. Jinak byste byl ze mne nedostal ani slova. Teď však budete musit matku šetřit. Která žena na jejím místě by nejednala navlas tak? Až se dozvíte...«

»Co?«

»Co vám mám říci? Není mrtev, ne... Žel, Filipe, je víc mrtev než skutečně mrtví.«

Vztyčila se zvolna na kolena a její mdlé, neproniknutelné oči sklouznou se dveří na Steenyho.

»Nechod'te teď hned! Uklidněte se!«

Při prvním chlapcově kroku vyskočí a postaví se na práh, čelem proti němu. Stín zdůrazňuje tvrdý relief čelistí, lícních kostí s hezkým čelem, smáčknutým na spáncích. Má kolem úst hrozivou vrásku jako kterýkoli hladový londýnský uličník, stojící v prosinci na nábřeží mezi hromadami pomerančů.

»Žádné povídačky!« řekne chraptivým hlasem, který ho neobyčejně udiví; ucítil vzápětí, jak se mu k šíji divoce hrne krev. Oči ho tlačily v důlcích jako dvě olověné kuličky.

»Myslíte, že mi naženete strachu, *you sniveling, street urchin, sissyl*!«

Měl za to, že lomcuje prudce knoflíkem dveří, a nebyl ani s to vzítí jej do ztuhlých prstů. Ochromení stoupalo po celé paži až k rameni, za nic na světě by byl nedokázal pohnout krkem.

»Jsi ty ale kluk surová! Bože, on mě škrtí!«

Zdálo se, jako by ten výkřik vycházel odněkud ze zdi, nebudil ozvěnu. To děsivé ticho se jí proto zdálo ještě tíživější, bylo v několika vteřinách nepřirozeně hutné.

»Zlatíčko, *dear heart*, otevřte oči, prosím vás o to!«

Plavá hlava se polehoučku převalovala mezi Michaelinými koleny; Filip se na ni díval s hlubokou pozorností. Bylo to opravdu to, ta křehká, zářivá věc, ta křehká číše světla, měnící se bez ustání i za svého podivného spánku, co držel prve u zdi v natažené ruce? Levá ruka držela stále ještě křečovitě knoflík dveří, druhou opíral zahnanbeně o prsa jako vražedný nástroj. Je docela možné, že ta ruka jednala nechtíc, nevědomky, jak ho tak strhl ten hněv! Podivné bylo teď to, že ta černá skvrna v něm dosud tkvěla; světlo, které se znovu vrátilo, ji oblévalo, aniž z ní ždibec ubralo... Nepamatoval se na nic. Ty zavřené oči - Michaela se neobratně pokoušela shrnouti s nich víčka - ty oči v sobě nesly tajemství toho, co spatřily, tajemství aktu ještě záhadného: rozum by si jej mohl jistě snadno rekonstruovat, ale jemu by zůstal i tak cizí, jako by jej byl provedl někdo jiný. Cosi z jeho života - ať díl sebemenší, na tom nesejde - mu před chvílí navždy uniklo, cosi z jeho bytosti bylo usmrceno, zničeno. Jakou tajemnou ranou, jakou otevřenou trhlinou duše vklouzlo toto cosi v nicotu? Zdálo se, jako by s tím zmizelo veškeré bezpečí, veškerá jistota, jako by vědomí, podobno puklé cisterně, propouštělo napříště na povrch jen bahnitou vodu, obtíženou úzkostí. Cosi jako klidný děs, hrůza stejně fádňá jako ošklivost, prosakovalo po kapkách z té černé, prohnílé rány.

»To nic není, zlatíčko, *the boy was a bit rough, that was all, pardon him, dear love!*«

Právě v tu chvíli se setkal maminčin pohled s pohledem jeho. Spatřil ji na zlomek vteřiny, stála vzpřímená u zdi a tiskla křečovitě pod bradou své drobné ruce, jak dělávají děti, prosí-li o něco.

»Filipe! Filipe!«

To již miss kráčela vrávoravě k němu, pozorovala ten

výjev svýma matnýma očima. Vzpurná tmavší kadeř jí splývala na rameno.

»Nebud'te dětina, drahoušku«, řekla miss už klidně, »vždyť je to konec konců jen Steeny. Je mi tak líto... *so sorry!*«

»Jdi pryč, Filipe! Dost! Ať jde pryč, ať jde z pokoje, já už nemohu dál. Podívejte se na něho, to je on, celý on, Filip!«

Nezáviselo však na něm, měnil-li výraz, pohled, nikdo na světě nebyl by měl na to vliv. Měl pocit, že je každý jeho rys jakoby vtesán do hmoty tvrdší kamene, a tato nehybná maska se podobala masce tamtoho.

Miss teď zdobna plakala, hlavu v dlaních. Viděl z její tváře jen čelo, jemné uši a blizoučko čelistí nepatrný šerý důlek, kam by byl s chutí vtiskl rty. Neznámý soucit, smíšený či jakoby zastřený lehýnkým opovržením - podivné tělesné nasycení, nevýslovné, nevysvětlitelné, to vše mu vzdouvalo srdce, hledal marně zapadlá slova, žijící stále v nejhlubším, nejtajnějším koutě jeho paměti - které? - slova pronesená kdysi - kde však a kdy, snad v jiném čase, na jiném světě - paměti bez data a beze jména.

»Vysvětlete mu to, drahoušku, řekněte mu vše.«

Znovu byli sami, tváří v tvář, a když se odvážila položit ruku na jeho, pochopil, že očarování zmizelo, maska spadla.

»Tak je to,« řekla. »A teď ji můžete zabít, chcete-li, je vám vydána na milost a nemilost... Abyste mi rozuměl,« pokračovala po malé přestávce, »ji je mnohem snáz zabít než pokořit. Ano, Filipe, její ubohý život patří tomu, kdo si jej chce vzít, ale nikdo nikdy nepřemohl hrůzu v dítěti. Mám vám ještě něco říci? Nepodaří se vám to o nic líp než vašemu... než tomu, kdo...

víte zkrátka, koho myslím... Její mírnost zvítězí nade vším.«

Obestřela ho naposled tím svým podivným pohledem.

»Tak si myslím, jakou barvu mají vaše oči,« poznamenal zasněně Filip, »či mají-li vůbec nějakou, tohle je kouř.«

Mávl rukou, jako by chtěl zahnat, rozptýlit tu páru. Měl pohled mnohem jiskřivější než obvykle, a přece smutný, unavený.

»Prosím, abyste mi odpustila,« řekl ještě, »opravdu... jsem vás uhodil, ano?... stiskl hrdlo?«

Strkal ji polehoučku před sebou; nezpěchovala se.

»Ano, vidíte, a také šíji jsem vám přimáčkl ke zdi, co? Jednou? Dvakrát? Víckrát? Nu tak,« usmál se, »promiňte mi to, hrozně bych rád, kdybyste se postavila přesně na to místo - přesně! - stojím takhle dobře? Tuhle ruku na knoflíku dveří... Jakže! To mi neříkejte, že bych byl mohl druhou rukou... Ano? Aby do toho hrom! Ať tak nebo onak, nedozvím se nikdy nic.«

Pokrčil rameny.

»Koho by to napadlo, taková hloupost! Kolik hodin mého života mi již proklouzlo před nosem, pfit!... hodiny, měsíce, snad léta... Jistě léta, počítám-li noci. A pro několik neblahých vteřin... Jak je to podivné! Aparát byl v pořádku, objektiv je nedotčen, světlo dobré, a na desce je jen černá skvrna - všechno je černé? Myslíte, že je to možné, miss?«

»Znám vás,« zasykne zařatými zuby, »znám to vaše prokleté plemeno. Plemeno mužů, tvrdších než peklo. Podívejte se na sebe do zrcadla: vypadáte jako kočka, která si právě smočila čenich v krajáči se smetanou. Bojím se, že vás nikdy nic nenasytí, ani mléko, ani krev. Jak se říká tady ve Francii - vždycky si jen líznete, můj milý.«

»Co vás to napadlo?« optal se Filip s úžasem. »Nedovedl bych již ublížit ani kočce. A pokud jde o ty zprávy, které byste mi hrozně ráda řekla: promiňte, vím toho téměř tolik jako vy, zbytečno o tom mluvit. Pochopil jsem špatně toho ěňupa Anthelma, to je vše. Jen ještě slůvko. Věřil někdy někdo tomu, že je otec mrtev, ano či ne?«

»Pět let. Vaše úřady ho našly čirou náhodou někde ve Slezsku, myslím, v nějaké docela malé vesnici - nevím zkrátka kde. Léčil se v brémské nemocnici, potom byl v útulku v Luckau. Upozornila na něho repatriační komise, když prchl.«

»Dobrá,« řekl Filip.

Podivná chýše, ta krychle z lepenice, rozpraskané mrazem!

Došková střecha se sesouvá a poslední deště naplavily k rozviklaným dveřím ohromnou hromadu bláta. Uvnitř jsou však díry pečlivě ucpány jílem, stěny obíleny a na nejnižším trámu visí puška, svítící mastnotou, nůž v koženém pouzdře, brašna a tlumok na zvěřinu, je ještě ztuhlý krví.

Vyskočil; naráz. Kabát a košile dosychají na slámě, nahý trup svítí v šeru.

»Musím si s vámi promluvit, Eugene,« řekl stařec.

Tamtén se na něho s úžasem podívá, tvář se mu zeklebí v tutéž grimasu, za niž kdysi dostal od učitele Pécou tolik políčků: není v ní ani tak výsměšná drzost, jako spíše tajná, hluboká plachost, která ho činí osamělým mezi lidmi a dělá z něho pytláka a holkaře, sverpého i lstivého zároveň. Stařec se však na něho dívá rovněž bez opovržení. Ten vzpurník nikdy dlouho nenesl pohled příliš jasný, příliš moudrý, příliš čistý, budí v něm cosi z hrůz dětství. Tentokráte v něm marně hledá obvyklý odstín neúprosné lhostejnosti a je tím tak překvapen, že zapomene sklopit oči.

»Chlapče,« řekne znovu stařec zamyšleně, potichu.

Zašuměl to pod došky vítr, snesl se s oblohy skřek nebo ťapká v trávě nějaké neznámé zvíře? Pytlák nakloní hlavu známým pohybem poněkud dopředu, aby líp slyšel... Ne, to se mu právě vedrala do srdce úzkost.

»Copak je, otče?« optá se.

Tuší teď každou žilkou nebezpečí, ale jaké nebezpečí?

»Vědí všechno,« řekne starý. »Včera večer jistě už podepsal soudce zatykač. Přijdou si pro vás dnes v noci nebo zítra.«

»Dobrá,« odpoví prostě. »Uvidíme.«

»Ne,« stařec mírně na to, »ne, Eugene, tady není o čem uvažovat.«

Po doškové střeše se s hebkým šelestem sem tam smýká větev. Sluneční skvrna tančící s trámu na trám se najednou zastaví, otevře se právě ve středu dveří jako okrouhlé oko.

»Chlapče,« začne znovu otec, »Helena provedla, co si usmyslila; proti mé vůli. Ale to nic. Věřím, že jste muž.«

»Budiž,« odpoví tamten.

Jeho divoký pohled nevyjadřuje nějakou určitou bázeň, přijímá však plně nebezpečí dosud nejisté: vtiskuje mu to podivnou vznešenost, podobnou čistotě.

»Udělal jsem, co jsem mohl, chlapče. Nebýt starosty, byl zatykač už vydán. Mají důkaz, nepustí vás. Všecko má konec, chlapče. Zemřeme všichni, co na tom, zdali dnes nebo zítra. A teď... A teď...«

Proklatá věta! Trčí nečinně v hrdle. Stařec nepochybuje o bastardově vině, ale sama myšlenka na zločin slábně, mizí, propadá se do ticha - do toho podivuhodného lesního ticha - pustého, plného listí a hnijící vody, tam je Eugen doma, zvíře mezi zvířaty, volný jako zvíře... Marně se snaží narovnat svou vysokou postavu, bolí ho v kříži, ve stehnech, paže má jako z olova. Veškerý chlad té poslední noci protéká mu ještě žilami, chce se mu zvracet.

Eugen sundá jednou rukou se zdi kabát.

»Odpusťte,« promluví, »musel jsem ho dát uschnout.«

Poslední starcova slova mu zazněla v uších s odstí-

nem nejasného stesku. Dědovo opovržení se ho již zajisté dlouhou dobu nedotklo o nic víc než hlad, žízeň, vítr, přeháňky, všecky ty tajemné maličkosti, které zkoušejí trpělivost mužů: dráždí jen ženy a děti. »Starý má své vrtochy,« řekl si prostě. Teď se mu však po prvé zdá, že s ním otec mluví jako rovný s rovným; napadne ho najednou, že si nic tak nepřál jako právě to.

»Co chcete?« optal se konečně. »Můžete to říci rovnou. Nebojím se ničeho.«

Bože můj, Vandomme už neví, co chtěl. Vůle ho drží stále zpřímá, ale myšlenky víří stále rychleji jako velké mouchy. Měl říci hned, co má na srdci, teď je příliš pozdě. Připravená věta, která se tak příjemně dotýkala jeho pýchy, nemá již dozajista ani váhy, ani objemu těla - je dutá, prázdná. A stejně dutí a prázdní jsou i ti předkové bez minulosti a téměř beze jména, druhové té poslední noci; vbrzku bude věřit jen on sám, že vůbec kdy byli. Co mají ty přízraky společného s tím divokým dítětem, které se naň v té chvíli dívá cynicky, ale beze strachu. Jak je mlád! Jak je silný! Jak mu až do svých starých dutých kostí závidí tu mladost a sílu!

»Rozhodnete se po svém, chlapče,« říká.

Bývalý dřevorubec nakloní hlavu, aby líp slyšel. Slova byla pro něho vždycky jen nebezpečně odtažitými znaky, které bylo příliš těžko vyložit; ještě proradnější než čísla. Používá z opatrnosti jenom nepatrného počtu slov, reaguje však naopak nesmírně citlivě na přízvuk, gesto, na tisíce odstínů, které s touž neomylnou jistotou zaznamená i pozorný pohled zvířat. Ostatně i teď, stejně jako jindy, upozornil ho instinkt jasněji než jakékoli slovo: otcova přítomnost v jeho chýši v tuto dobu, toť ortel smrti.

»Dohodneme se snadno,« řekl. »Jste od přírody spíše mlčelivý, já zrovna tak. Ale minulost je minulost. Jestli-

že jsem vás všechny přivedl do neštěstí, musím to napravit, nejsem člověk, který by se s vámi hrdloval o vaše právo, sám jste to řekl, kvůli mně se ho zříkat nebudete.«

Jeho ruka hledá ve výši čela nějakou pomyslnou skrýši, potom zas klesne neobratně dolů. Ten prokletý kabát je stále ještě vlhký, studí ho v kříži jako led!

»To je pravda, že jsem potkal toho skotáčka uprostřed těch nových mýtin, pustil se nejkratším směrem, přes Mauchaisme, a minul cestu do Fenouille. Dali jsme se tedy spolu nejkratší cestou přes Mauchaisme. Došli jsme k rybníku, nebylo vidět dál než na špičku nosu, déšť nám bubnoval do tváře, ztratil jsem čepici. Je možné, že vypátrali, kudy jsme šli. Zním to místo, voda po něm sklouzne jako po gumáku, zrovna tak. V takovém terénu zůstane kančí stopa od léta do podzimu, to mi věřte.«

Utáhne si opasek, zavrtí přitom rameny, je to týž rváčský pohyb, jaký dělá, když stojí na prahu krčmy před soupeřem. Snědé líce jenom nepatrně zbledly, příliš úzká ústa si však uchovávají tentýž záhadný úšklebek, jímž vzdoroval kdysi faráři, učiteli, mistrovi, rozumářským mocnostem, proti nimž se bouří, jak se lidé domnívají, ačkoli jemu stačí, prchá-li před nimi: navlas jako zvěř, kterou dnem nocí štve, ta před ním také prchá - bez nenávisti a téměř beze strachu, stejně přirozeně, jak pije a žere.

»Mluvili jsme na neštěstí každý jinak, děvče i já,« podotkne a škaredí se zamyšleně. »Já však ničeho nelituju, před soudem musí člověk vždycky lhát, ať je vinen nebo ne. Nechte je, aby vyndali z toho svého pytle jednu pravdu, ne větší než zrnko rýže, a ostatek tamtudy projde taky, jste ztracen.«

Jeho pohled teď hledá pohled starcův; klidně, směle.

»Na nějaké hádky, na to já nejsem,« řekne prostě.

Oba odvrátí oči, jako by si řekli, a dívají se upřeně úzkým otvorem na les, tichne, nehybní poznenáhlu ve vlažném denním jasu. Jemný, voňavý, jakoby pižmem nasáklý déšť utkvívá ve výši listoví, vánek kolébá mezi nebem a zemí duhovou páru; od jednoho konce nesmírného lesa k druhému.

»Jsou případy, kdy by měl člověk mluvit bez okolků,« poznamená bývalý dřevorubec, přeháněje schválně špatnou výslovnost, »možná však, že si toho nezasloužím, ne?«

»Neřekl jsem, že bych vás nechtěl vyslechnout, chlapče,« řekl starý.

»To je možné. Nejsem advokát,« odpoví ten krásný dareba s podivnou důstojností. »A pak, nač by vám to bylo, i kdybych se vytáčel sebelíp? Potřeboval bych spíš alibi, vidím do nich. Kde myslí, že najdu takové alibi, co?«

»Eugene,« začal starý.

»Dobrá, pochopil jsem. Devandomme, je ve vás leccos, s čím nesouhlasím, ale k vaší osobě jsem měl vždycky úctu, čestné slovo! A když to všechno pořádně promyslím, musím uznat, že jsem vás vždycky jen trápil. Nepřál jste si nijak zvlášť, abych seděl v Boulogne mezi dvěma četníky, aby byla v novinách moje podobizna a bůhví co ještě, to taky uznávám. Teď se vás na něco optám: zajímá vás dozvědět se, jestli jsem zabil toho skotáčka? Ano nebo ne?«

»To se týká především soudu,« řekl stařec přitlumeným hlasem.

»Nu, tak se to nedozvíte,« odpověděl tamten týmž tónem; na tváři se mu objevil strašný úsměv. »Vy se konec konců staráte o soud zrovna tak málo jako já, co? Vám stačí, když se ta věc urovná, jak vám se to hodí, správně, já jsem taky takový. Mezi námi řečeno - jako

chlap s chlapem - pro mne je to jak dělané, já jsem nikdy ničí výzvu neodmítl.«

Stařec pohne ústy, jako by chtěl odpovědět, a pak se k němu mlčky obrátí zády. Na prahu ještě zaváhá a potom zvolna odchází, nejpomaleji jak může; s hlavou skloněnou, naslouchaje pozorně. Otevřenými dveřmi se hrne proud světla, je tak oslnivé, že stařec zdvihne hlavu a vzpříčí svá široká ramena, jako by chtěl líp čelit tomu mocnému zářivému vlnobití, valícimu se z hlubin nebes.

Zdá se, že na něho mrzáček čeká, stojí u plotu, berlu si položil vedle sebe, obě šedé ručky se zachytily tyček. Stařec se pokusí na okamžik o úsměv, odvrátí oči, zardí se. Kdykoli se náhodou octnou takto tváří v tvář, cítí u srdce totéž podivné, nevýslovné svírání. A opravdu se stydí za své zdraví, za svou sílu, za své bujaré stáří, má-li před sebou ten mladý křehký život, teď už docela bezbranný: zdá se, jako by se již vznášel na povrchu čehosi neviditelného, ten mrzáčkův život je úžasně vratký. I toho se stařec bojí.

Dcera se na okamžik objeví v úzkém okénku chlěva, potom znovu zmizí.

»Nech je tady,« říká stařec bázlivě, »neber si ty berly, donesu tě tamhle na sluníčko.«

Posadí ho na svah, hlína je již vlažná. Chlapec se však převalí na bok a natáhne se polehoučku, obě ruce za hlavou. Výstřihem košile je vidět jeho ubohá prsíčka.

»Nebudu už jíst jejich chleba, hochu,« promluví stařec.

Smekne čepici, přeje si třaslavou rukou čelo i tváře, potom si s ošklivostí odplivne. Mrzáček se na něho dívá stále mlčky. Nikdy se neptá.

»Proklatý bastard!« řekne ještě stařec.

Stejně jako tamten má i on jenom nevelký počet slov, ale vždycky se mu zdálo, že jich je mnohem víc, než potřebuje. Ani teď ještě nedovede jeho nevědomost změřit hloubku té velké samoty, do níž se poznenáhlu den ze dne uzavíral. Opravdu je tak těžké sdílet se s někým o svou trýzeň, i kdyby jenom na vteřinu, jen co si člověk oddychne? Snad by stačilo slovo, gesto. Jaké gesto? Zdvihne naivně své ohromné pěsti, ale hned je zase spustí.

Dítě se na něho stále dívá. Stařec složí ruce na záda, poodejde několik kroků, pak se znovu vrátí s hlavou sklopenou. Veškerý jeho hněv opadl, i záští mlčí. Hanba, jen hanba se v něm tichounce ozývá jako hlodavé zvíře. Ach, ne, Bůh není spravedlivý!

»Poslyš, chlapče,« řekne.

Mrzáček se ani neobrátil, zavře oči.

»Poslyš, chlapče,« začne znovu stařec chvějícím se hlasem, »přemýšlej dobře, než odpovíš, hošku.«

Zarděl se až po uši; on sám se přece neptá, sama se tu ta otázka nachomýtla, sama vyvstala - spadla jako zralý plod.

»Co ty si myslíš o tom zeleném mužíkovi, o těch li-dech z Ardennes a o všech těch povídkách o šlechticích?«

Tentokráte skloní chlapec hlavu a jeho pohled vnikne do pohledu starcova jako žhavé železo do vody.

»Není žádný zelený mužík, ani lidé z Ardennes, taky ne ty povídky o šlechticích, nic není...«

»Co?« vypraví ze sebe stařec.

Ne snad, že by ho ta odpověď nějak zvlášť překvapila, čekal něco takového: přišla však příliš brzy. Je tomu již dva dny, co mluvil se zetěm, a od té doby policie bastarda marně hledá. A přece ho včera nějaká žena viděla u Plantieru, lidé si myslí, že si přišel do

krčmy ke kamarádovi pro zásoby. Je tu ještě něco horšího. Stařec má v kapse lístek, na němž si tamten smlouvá s Helenou schůzku: na úterý večer na cestě k Royé, blízko Roudru. Úterý večer, to je právě dneska. Pravda, našel ten kousek papíru ve stáji pod slamou, je také docela dobře možné, že byl napsán před několika týdny, inkoust se již vlhkem rozpil. To nic! Lehne si dnes večer ještě dřív než jindy, a vrznou-li kolem půlnoci dveře, nevystrčí nos z okna, nebude dceru špehovat, ne. Neodvážil se provésti to sám, a teď jsou kostky vrženy. Soudcem bude Bůh.

Pohled dítěte je stále ještě upřen na starce, zdá se, jako by mu četlo v očích.

»Vy jste ho viděl?« optá se konečně mrzáček. »Vy jste s ním mluvil?«

Má právě jen tolik síly, aby přikývl. Co by za to dal, kdyby našel slova, jakých je třeba.

»Neměl jsem odvalu, chlapče,« řekne konečně po strašném mlčení.

Mrzáčkovy oči žhnou stále, zdá se však, jako by ta tvářička bledla. Ne, nebledne, tratí se skutečně; jako starý obraz, odřený, zašlý.

»Už nic,« promluví znovu, »už nikdy nic.«

Teď se i oči zasmuší. Mrzáček doloží svým obvyklým hlasem, svým dětským hlasem:

»Nazdvihněte mě trochu, dědečku, buďte tak hodný. Jsem příliš nízko, dusím se.«

Ty drobné ruce, které nikdy ani spánek neutiší - jsou stále tak prudké - zavěsí se na vteřinu na dědovo rámě. Starci se zdá, že ho táhnou s úžasnou silou k zemi; tíží ho strašně v kříži to tělo jinak tak lehké. Co mu však nakonec vezme veškeru sílu, to je ten sten, který uniká z fialových rtů, přilepených téměř k jeho líci: sotva je postřehne, to zasténání - pak zazní kapánek silněji - není

to ani tak nářek, jako slavnostní povzdychnutí, slavnostní sbohem. Únava, nadržená za tolik hodin, propukne náhle v srdci toho starého člověka, a tu se snad minutu, dlouhou minutu neobratně pokouší smísit svůj vlastní nářek s tím voláním, přicházejícím z takové dálky, z jiného světa.

Položí mrzáčka polehoučku níž, do stinného důlku. Zdálo se mu snad všecko to, co právě zaslechl? Ten dvojitý temný plamen, který znovu zachvátil jeho pohled, neprosí se o ničí soucit. Také on se již neprosí o soucit. Ať se stane v budoucnu cokoli, stačí právě tak na to, aby stál zpříma jako kdysi; jako stál u hrobu, když spouštěli do země na skřípajících provazech truhlu s jeho ženou. Dobří lidé, kteří pláčou na každém pohřbu, dívali se tázavě jeden na druhého, oči ještě vlhké. »Hrome, to je odvaha!« U něho to však nebyla odvaha. Také netrpěl. Podléhal prostě po svém té své trýzni; v neuvěřitelném mlčení. Tehdy, stejně jako dnes, umlklo náhle v mozku to tiché lomození. Změnil se od hlavy k patě v čiré mlčení, neústupnost, temnou trpělivost. Všecky obrazy útrap, jejichž počet i různost mu na chvílku rozjitřily nervy, splynuly v jeden jediný, základní: obraz překážky, bezvládné masy, proti níž se vzpírá čelem.

Když se na něho dívali všichni ti lidé na fenouilleském hřbitově, přál si ještě cosi, sám nevěděl co - stoupalo to teď bez nejmenšího úsilí z největší hloubky jeho nitra, z největší hlubiny jeho života či snad z propasti života vůbec. Ten pyšný sen, který tolik let marně, téměř nevědomky hýčkal - byl tak úzce spjat s útkem jeho žalostné, jednotvárné práce, s každodenním smutkem, pokořením - ten sen se teď v krajní nouzi rozplývá, tratí, nepoznává ho již, hanbí se za něj. Jiná, zázračná mladost nadouvá mu prsa, hrdlo, tryská mu náhle z očí jako pramínek vlažné krve. Neplakal od svého dětství, a jis-

tota, že pláče naposled, že už nebude nikdy plakat, že je tato milostivá chvíle jediná, dokonalá, mění se mu v trpkost, v cosi nevýslovně osvěžujícího. Zdá se mu, jako by veškerá únava odtékala z jeho údů do země, do níž se boří svými velkými střevíci. Dlouhou chvíli si nechá tvář laskati větrem, dívá se pevně, rovnou před sebe, nemyslí. Nač myslit? Zlo pochází z mozku věčně pracujícího, je to obludné zvíře, beztvaré, měkké, zabalené v bláně jako červ, neúnavný strůjce myšlenek. Ano, nač myslit? Stačila jediná noc, aby z něho udělala jiného člověka, slabého jako žena: noc, kdy se přel sám se sebou, kdy marně přemílal nicotné myšlenky. Proč nesrazil nejprve toho, kdo snad už zítra zhanobí jeho jméno! Teď je příliš pozdě. Nevadí. Nic ho již neodvrátí od jeho povinnosti. A jeho povinností je žít, trvat, nic víc. Žít, setrvat, zůstat bez hnutí uprostřed toho, co se hýbá, trvat jako strom, jako zeď, odolávat.

Otře si hřbetem ruky staré líce. Mrzáček zavřel oči. Zdá se, jako by spal, ale v tom polospánku, do něhož se propadá, má jeho úzká tvářička onen zvláštní výraz, kterého nabude, kdykoli v ní už nezáří pohled: potměšilou tvrdost, podtrženou ještě reliefem mongolských líčnicích kostí a nedefinovatelným úsměvem. Právě toho úsměvu se stařec bojí.

»Leží se ti tu pěkně?« optá se nakonec váhavým hlasem.

»Ach, ne, dědečku, odved'te mě.«

Vzal ho do náručí a nesl až k domu. Dcera se z dálky dívala, jak se blíží, opírala se o zeď a jednou rukou si zacláněla oči. Nalila jim kávy jako ostatní dny a potom si sedla u kamen do kouta, hrnek mezi koleny.

»Má návštěva se zdá nevhodná, to uznávám,« řekl pan Ouine, »ale nebude snad tak docela marná...«

Fenouilleský farář protestuje pokrčením ramen, potom obrátí zmatený pohled k oknu se staženými žaluziemi. Červeň jeho lící, čela, uší, třebaže ji není v šeru téměř vidět, přehání poněkud hloupoučký výraz tváře, zdůrazňuje jeho dětské obrysy. A ještě chlapečtější je jeho hluboký hlas, příliš pomalý, příliš vyražený, poplaší se vždy na posledních slabikách, škrť se...

»Přišel jsem právě do této farnosti a mohu vám být jen vděčen... Úřad tak nesnadný... Náš ctěný předchůdce...«

»Váš ctěný předchůdce,« pokračuje klidně pan Ouine, »váš ctěný předchůdce byl hlupák. Promiňte, že mluvím s cynickou otevřeností, je ostatně mnohem bližší mým zvykům a povaze, než si kdo myslí.«

Vytáhne z kapsy směšný bavlněný kapesník, ještě celý tuhý po škrobení, ponoří do něho na okamžik tvář a potom jej vloží do klobouku.

»Naše vztahy byly srdečné, důvěrné. Myslím, že mě považoval za spisovatele nebo něco podobného.«

»Vždyť já sám jsem, pane Ouine, až dosud... myslil...«

Úsměv pana Ouina je najednou tak žalostný, tak mírný, že mladý kněz znovu cítí, jak mu planou líce.

»Náš přítel,« pokračuje bývalý profesor řečí, »náležel k onomu druhu neviňátek, od nichž pochází v míře tak hojně veškeré zlo. Nevinnost, pane... Nevinnost...«

Vdechne hlučně, jako by se dusil.

»Nevin... nevinnost, pane, je nemoc, kterou trpí právě zralý věk. Aspoň tehdy je její zhoubný vliv úplný, dokonalý.«

»A co naše děti, co naše drahé dětičky?«

»Hm... hm...,« udělal náhle pan Ouine, potom umkl.

Teď zas jemu vzplanuly líce a tlusté záhyby krku na tvrdém límci přecházely z jasně červené barvy do jakési siné modři. Zdálo se, jako by celý obličej opuchl hněvem, ze rtů, čilejších než nehnutě klidný pohled, unikalo netrpělivé hvízdání. Zůstali tak na chvíli mlčky tváří v tvář.

»Dovolte,« promluvil zas konečně pan Ouine (oči se mu zalily slzami), »byl jsem mlád, věřil jsem sám v dětství, až příliš jsem skrze ně trpěl.«

Otřel si dlaní klopou kabátu, zdálo se, jako by úsilovně hledal nějakou neviditelnou skvrnu.

»Setkáváme se dozajista s nevinnými dětmi,« řekl, »ty zůstanou nevinné až do konce. Nevinnost odolá všemu, je tvrdší než život. Žel, poznal jsem, jak tu před vámi stojím, některé z těch nešťastníků...«

»Nemyslíte,« začal nebohý kněz, ale námitka, kterou se chystal vyslovit, zdála se mu najednou tak marná, že se ji neodvážil dokončit.

»Společnost se brání proti takovým stvůrám,« pokračoval bývalý profesor s nezvratným klidem, »vytlačuje je poznenáhlu ze svého lůna, izoluje je. Podívejte se, jaký osud byl uchystán těm prostým starým pannám: sama rodina se před nimi uzavírá... Pane... pane...«

Hlas zněl již pyšně, ukrotit ho však.

»Nechci tu snad definovat nevinnost, pane, je to něco velmi odlišného od toho, co si představujeme, od toho, co slovo nevinnost napovídá. Vím jen - vede mě k tomu zkušenost - že nevinný je vždycky středem, jádrem jistého kvasu. Země kvasí kolem nevinného, tak se věc má.«

Odmlčel se, aby nabral dechu; skláněl tu svou silnou hlavu dopředu, dlaněmi se opíral o kolena. Dřevěná vyřezávaná kukačka opakovala několikrát své hloupé volání. Usmál se blaženě, zřejmě se mu ulevilo.

»Pane profesore,« začal fenouilleský farář, ne bez jisté důstojnosti, »je pravda, že je toho ještě mnoho, co nevíme o lidech, o jejich útrapách.«

»Nemyslil jsem tím vás,« řekl pan Ouine téměř něžně. »Ne, pane.«

V hrubých rysech se najednou objevil výraz vážného a jakoby povědomého soucitu, třebaže se ústa bez ustání usmívala.

»Útrapy lidí...,« řekl, »jejich neštěstí... Také jsem v to věřil. Žel, pane, soucit svede v tomhle zrovna tak málo jako chirurg v záplavě hnisu. Při prvním škrábnutí...«

Vzal mu ruku jemně do své.

»Bojím se opravdu, aby při prvním poranění této soucitné ruky nevystoupila všeka ta nečistota až k srdci... Ó, sympatie, soucit, *trpěti s někým*. Spíš hnít s někým. Nebyl byste ostatně poslední.«

»Jaké to poranění máte na mysli?« optal se fenouilleský farář. »Neboť zklamání...«

»Eh, tady nejde o zklamání,« namítl pan Ouine zasněným hlasem. »Co vám na tom sejde, budete-li zklamán? Nebudete zklamán, nýbrž rozleptán, sežrán. Můj Bože, vaši učitelé se tak pachtili, abyste se měl na pozoru před rozkoší, a tady vás nechají bez obrany proti... proti... jak je to hrozně nesmyslné!«

»Bojím se jen hříchu,« zakoktal nebohý kněz, »promiňte, nedovedu to říci světským jazykem.«

»Ale zrovna tohle, právě tohle chci říci,« poznamenal pan Ouine s úsměvem.

Vytáhl z klobouku nenápadně kapesník a otřel si čelo, oči.

»Tím spíš, že není neštěstí, sužujícího lidi, je jen nuda, pane abbé. Nikdo se nikdy nesdílel s člověkem o nudu, aniž zahubil svou duši. Člověčí nuda přemůže všechno, pane abbé, změkčila by i zemi.«

Velké prsty udělaly pohyb, jako by hnětly pomyslný jíl.

»Já však odbíhám,« začal opět po chvilce ticha. »Nepřišel jsem k vám klábosit, jdu sem za něčím jiným. Ústraní, v němž žiji, mé zdraví, ba i má nálada, to vše mi ponechává jen malou možnost být vám cele k službám. Pokusím se o to nicméně. A ze všeho nejdřív se vynasnažím, abych vyjádřil několika slovy city, přiznám se, dosti složité... Vaše samota mě přitahuje.«

»Jsem opravdu dočista sám,« řekl fenouilleský farář.

»Víc, než si možná myslíte,« pokračoval pan Ouine s bolestnou grimasou. »Jak vás mohli vaši představení bez výčitek, prostým administrativním zásahem vytrhnouti ze semináře a vrhnouti sem, rovnou do bahna? A to jsou ještě bahniska klidná a jakoby dřímající. Bahno v této kaluži se zdá od jisté doby d'ábelsky rušné. Člověk má dojem, že slyší, jak vře a syčí. Podotýkám, drahý příteli, že tohle je stěží jen obrazné přirovnání. Poznáme jednoho dne zákony dosud tajemné, které řídí - urychlují nebo zpomalují - tyto různé druhy kvašení. Zde je ostatně všechno jasné, aspoň pokud jde o blízký proces.«

Mlčel dlouho a potom doložil:

»Mám na mysli smrt toho skotáčka.«

»Pane profesore,« řekl mladý kněz, »naše noviny nesou velkou vinu, matou jen lidi.«

Pan Ouine pokrčil rameny.

»Teď je v každém domě mrtvola,« řekl mírně. »Přiznám se vám, pane, že v mládí by mě byla ta věc hrozně zajímavá. Snad by mě byla ta přemrštěná zvědavost,

které jsem příliš často obětoval spánek, dohnala dokonce k nějakému neopatrnému činu. Žel, zvědavost tak svévolná je nejspíš jen duševní zpustlost. Vaše zvědavost se inspiruje nadpřirozenými pohnutkami. Dovolte však starci...«

»Ó!« namítl fenouilleský farář zdvořile; měl za to, že je povinován něčím takovým.

»Dovolte, abych vás varoval ne před těmi a těmi, nýbrž přede všemi.«

»Pane... drahý pane... pane profesore, skláním se před vaší zdatností, před vašimi vlohami. Nicméně... ať se zdá to slovo v ústech kněze sebenevhodnější...«

Farářova nebohá ruka, rozpraskaná zimou, samá černá skvrna (natíral si puklinky inkoustem), udělala pohyb, jako by už předem chtěla smazat to nebezpečné slovo.

»Láska, kterou chovám ke svým... ano... ke svým dětem - farníci jsou mé děti - nemohu připustit, aby mě někdo varoval před mou farností, pane profesore.«

»Zajisté!« řekl pan Ouine. »My jsme si však špatně rozuměli. Mé záliby, zvyky - abych již nemluvil o citech hlubších, intimnějších - činí ze mne za těchto okolností přirozeného spojence, skromného spolupracovníka. Zkrátka, o duše se tu zajímáme jen my dva.«

»Prosím vás za odpuštění,« odpověděl fenouilleský farář tiše, pokorně. »Mluvil jsem jako hlupák.«

»O duše,« řekl znovu zamyšleně pan Ouine. »Hodilo by se snad líp k mé povaze, k mému stavu, kdybych řekl: o pravdu bytostí, o jejich tajné pohnutky. Mlhavost takových opisů mě však odpuzuje.«

Otřel si čelo, ponořil tvář do kapesníku a dlouho tak zůstal; rameny mu škubal nervosní kašel. Když ji znovu odhalil, postřehl fenouilleský farář v jeho rysech neobyčejnou změnu.

»Ovšem,« pokračoval pan Ouine, »mavní úpadek obce Fenouille byl hluboký. Stačil nejspíš všední zločin - je to ostatně zločin? to nikdo neví - aby dal tomuto úpadku nesnesitelný ráz. Mé dny jsou sečteny, pane. Bylo by pro mne nepříjemné zemřít za takových okolností, uprostřed detektivního románu, a to ještě prauboze, pranízce vymyšleného. Ó, nejsem moralista! Zlo je zlo. Bylo by mi dokonce milejší, kdyby tu bylo něco, nad čím by se kapánek zdvíhaly ty příliš jemné žaludky; já se jeho pachu nebojím. Oni však udělali z té prosté vesnice bazar, trh, kde je vše vyloženo bez ladu a skladu, v odporném nepořádku - dobré i špatné. Tohle, pane, nesnáším.«

»Já musím všechno snést,« řekl fenouilleský farář mírným hlasem. »Snesu to stejně jako vše ostatní, ať sám nebo ne.«

»Odolávejme spíše společně,« navrhl pan Ouine, »použijte mých služeb. Žiji zde léta, znám tedy tuto vísku. Má svá tajemství. Tajemství ubožáků nezdolá pranic, ani zvědavost, ani láska. Vydá se samo všanc tomu, kdo mlčí. Střezte se zasáhnout příliš brzy! Snad jste již obdržel až příliš mnoho důvěrných zpráv... Mám na mysli ony písemné projevy, které zákon označuje slovem anonymní, hi, hi! Dopisy... o něž bych snad směl projevit osobní zájem...«

Fenouilleský farář sáhl rychle do spodní kapsy své sutany, potom však ruku znovu neobratně položil na stůl. Pan Ouine se usmál.

»Dejte mi jej,« řekl smutně. »Či spíše dejte mi je, vy jste jich dostal jistě víc, jak se domnívám.«

»Pane,« odpověděl kněz, »snad jsem je neměl číst. Bůh je mi však svědkem... že... Nebyl bych se s nimi ostatně nikomu svěřil, dokonce ani svým představeným.«

Pan Ouine učinil zdvořile lhostejný pohyb.

»Bohužel, pane, dostal jsem jich opravdu mnoho,« zakoktal fenouilleský farář. »Mám je spálit? Či nemám? Je mi, jako by byl v domě nepřítel, dýchám volně jen v kostele, a ještě... Je možné, aby víska, ztracená v leších, tak daleko od měst... Copak jsem jim udělal? Myslí vám si někdy, pane, zda... zda tyto strašné věci... nepocházejí všechny z téže ruky, ale tato domněnka se mi zdá výstřední... Soužití takového ubohého kněze, jako jsem já, špinit jeho život, stojí to za to, aby na to někdo myslil... Promiňte, pane, že se vás takto ptám: to, co jste mi právě řekl, jsou slova přítele...«

»Nejsem vaším přítelem,« odvětil profesor vážným hlasem. »A i kdybych měl už teď ztratit vaši důvěru, nebudu před vámi tajit nic ze svých útrap: pochyboval jsem o vás, pane.«

Fenouilleský farář rozepjal sutanu a vytáhl rozechvělou rukou svazek dopisů.

»Račte mi dát jednu obálku,« řekl pan Ouine.

Napsal na ni: *Panu vyšetřujícímu soudci* a pak ji položil s radostným zabručením na stůl.

»Bůh je mi svědkem,« začal nebohý kněz se směšným pathosem.

Nedokončil však. Jeho bezvýznamná tvář, tak pramálo vhodná k tomu, aby vyjadřovala úzkost, změnila se náhle cele, znetvořila, opravdu se zdálo, jako by ji zkřivilo zoufalství téměř směšné - nebýt tu arciť toho srdcevroucívho volání v očích a oné divoké nevinnosti, jakou vidáme v pohledu dětí a také ovšem krotkých zvířat, uštvaných, vysílených.

»Vezměte si je, pane,« řekl, »vezměte si je, odnese si to všechno... (Hodil zároveň na stůl tři balíčky, převázané blankytně modrým cukrářským motouzem, vypadaly směšně.) Pane profesore, kněz by si neměl nikdy stěžovat, to vím, cizí soucit nám nijak nepomůže. Samota mě

ted' však plní ještě větším strachem než soucit. Samota mě opotřebovala mnohem dřív, než jsem byl ve věku, kdy ji člověk unese. Můj otec byl horníkem v kraji len-ském, zemřel na dole dva měsíce před mým narozením. Matka ho dlouho nepřežila. Vychovala mě jedna teta, byla krčmářkou v Noirentfontes. Ach, pane, ještě dnes mě děsí tvář opilého člověka! A přece nejsem nějaké neviňátko, znám zlo. Ve věku, kdy jsou děti jen samá hra, smích a zpěv, pocítil jsem, že se s ním nikdo nedohaduje, že spravedlnost a nespravedlnost jsou dva oddělené světy. Jedinou opravdovou radost, kterou mi Bůh dal, jsem poznal jednoho říjnového dne, když jsem vešel na dvůr nižšího semináře - zdálo se mi, že zemřu radostí. Nalezl jsem rodinu, chápete, pane, vlast! Bohužel, nejdražší z mých kamarádů je dnes notářským písařem v Marseille, druhý četníkem, jiný kočím. Jsem stejně osamělý jako kdysi, ba osamělejší... Namítnete: jsou tu představení, spolubratři... Ach, pane, nic se tak od kněze neliší jako druhý kněz; naše samota je naprostá. Když jsem hovořil o těch věcech, litovali mě, usmívali se. Každý má dost toho svého, že? A pak je tu ještě ten neobyčejný, neproniknutelný, zarputilý optimismus představených, starých kněží: ‚Člověk se s tím musí smířit,‘ opakují všichni. Zajisté. Ovšem, pane, smířil jsem se s krutou hloupostí lidí. Nebouřím se proti zlu. Bůh se proti němu nebouřil, pane, bere je na sebe. Neproklínám ani ďábla...«

Udělal oběma rukama srdcervoucí pohyb, jaký dělá nešťastný člověk, který vychrlí spoustu slov, a potom postřehne, že se mu podařilo jen jedno: změnil své neštěstí, aniž může doufat, že by kdy někoho přiměl, aby se s ním sdílel o tajnou, nevýslovnou podstatu jeho žalu. Pan Ouine vložil převázané balíčky pod paži.

»Poroučím se vám,« řekl.

»Neodcházejte ještě,« zaprosil fenouilleský farář, celý bez sebe. »Máte před sebou přetíženého člověka, to je to pravé slovo... přetíženého. Můj Bože, všichni mají vpravdě jen jedinou touhu, roste s věkem, neduhy, nemocemi - a marně jí dávají různá jména, šetřící jejich pýchu - touží, aby byli zbaveni svých hříchů, to je vše...«

Zatím co farář mluvil, zdravil a ukláněl se pan Ouine znovu a znovu, couvaje ke dveřím. Při posledních knězových slovech se najednou zastavil.

»Největším neštěstím člověka je to, že ho i zlo nudí,« řekl.

Otřel si rubem rukávu klobouk, uklonil se hluboce a vyšel.

Téměř u dveří fary cesta náhle zatáčí, řítí se do údolí Louetty. Svah je tak příkrý, že fouká-li vítr z pláně, je slyšet od kraje městyse až k posledním domům, jak skřípou a mrňoukají brzdy kár, mířících každou středu na úsvitě k Brügge. A právě za panem Ouinem se ozve pronikavý nářek, jako by se s nebe snesl. Zní to tou droboučkou, úskočnou mlhou, zkreslující každý výhled, tou chladnou mlhou, kterou shnilé plíce pana Ouina vdechují jen s námahou, jako volání některého z těch nebohých zimních ptáků, zahnaných na tisíc stop nad pahorky, sevřených jako v kleštích polární bouří. »Tisíc láter!« zahučí profesor řečí.

Došel právě na můstek, i rozprostře si na kamenném schodu kapesník a usedne, ruce na kolenou. Voda se valí u jeho nohou, modrá jako obloha, siná. Mastné mydliny, uplouvající z míst, kde se pere prádlo, tvoří v úzkých zátočinách s třepením trav tenký šedý povlak; kdykoli zavíří voda, zbarví se ta mázdra do růžova. Občas pluje velká bublina podél dlouhých rákosových stvolů, zatočí

se na vteřinu a praskne s lehoučkým puknutím uprostřed jednotvárného zurčení pramenů.

»Tisíc láter!« řekne znovu profesor řečí.

Již léta, bez ustání, dozajista však od prvních záchvatů nemoci, která ho hlodá, strachuje se pan Ouine rána. Poledne ho aspoň sužuje, musí chtěj nechtěj na lůžko. Stáhne žaluzie, i když je to třeba v polou prosince: zdá se, jako by byla jeho malátnost poslušna tajemného rytmu denní hodiny, nikoli roční doby. Kdežto jitřní úzkost prodlužuje neobyčejně ospalost, je ráno dobou jakoby jejího nesnesitelného rozkvětu. Ten ostrý chlad, ten jas, to bublání neviditelných pramenů, to obnovování všech věcí ho izoluje bolestněji než ticho, temnota, v níž nervy nalézají podivný klid a jakoby truchlivé bezpečí. Zdá se, že ho jitra vylučuje pohrdavě ze života, odmršťuje s mrtvými. Nenávidí je.

Položí vedle sebe lhostejně balíček dopisů. Z prudké zvědavosti, která ho hnala téměř proti jeho vůli k mladému neznámému knězi, nezbylo pranic. Zvědavost? Záliba nebo risiko? Nebyl by to dovedl říci. Věděl jedině, že tam nahoře za lipami a tisy byla jeho poslední naděje. Není jí již. Čarovný kruh, úžící se každého dne, nebude již možno prolomit.

Ne snad, že by byla zničena nebo prostě pozměněna ona víra v sama sebe, která mu měla až do konce nahrazovat úspěch, naději, radost - byla tvrdá jako démant. Blížící se smrt jí možná naopak dodávala ještě většího lesku a tvrdosti. Jakkoli byl lhostejný ke svému budoucímu osudu - předpokládáme-li, že mrtví vůbec kdy poznali nějaký takový osud - byla tato víra mezi tolika statky, za nimiž se pachtí ubozí lidé, zajisté nej-schopnější odolávat času, přežít všecko to vrtkavé. Ne-napadlo ho dosud, že by měl při smrti něčeho litovat,

že by se měl zřít jedině z těch hodin, z nichž každá znamenala jistý pokrok na cestě za osvobozením, za úplnou svobodou. A bylo lze mihnout a mihnout předpokládat, že by ho taková myšlenka vůbec kdy napadla. Když se pokoušel dojít v nejvzdálenějších vzpomínkách až ke zmatené směsi dojmů z dětství, k první hybné, hemživé době života, která vchází poslední v nehybnost smrti, vtiskujíc nejspíš každému lidskému umírání svůj vlastní, nesdělitelný ráz, měnící každé z nich ve zvláštní, jedinečné drama, uvědomoval si, že vpravdě nenáviděl vždy jen jediný útlak. Útlak, jehož princip byl v něm - vědomí dobra a zla - jako by to byla druhá bytost v jeho bytosti, ten červ.

Mlha stoupá poznenáhlu po úbočí pastvisk, až ji pomalé kolísání vzduchu zatlačí dopolou svahu. Vesnici je vidět celou, vyčnívá nad ní vysoká břidlicová věž a domy se krčí jako kuřata. Na tuto vzdálenost je příliš slabý zrak páně Ouinův nerozezná jeden od druhého, je to jen jednotvárná kupa, jedna jediná masa, které se jeho oči dotýkají s odporem.

Neboť stejně dnes jako kdysi, jako ve dvaceti letech plní ho město nebo ves neklidem, svírá mu srdce: co dím, stačí nejskrovnější dům, z něhož stoupá kouř. Přítomnost člověka nebyla pro něho zajisté nikdy ničím přátelským, ani mu neposkytovala pomoci, ale shromáždění lidí, ať jakékoli, to v něm již teprve probouzí muživý neklid a zvědavost, nevysvětlitelnou nevolnost, jejíž tajemství nemůže nikomu svěřit. Kolikrát, vraceje se večer z dlouhých procházek, zabředl do rozježděných cest, jen aby se vyhnul hlavní ulici, v tuto dobu již beztoho pusté, s lampami obklopenými velkými zlatožlutými koly: tehdy se pohled chtěj nechtěj noří do síní, přistihne rodinu shromážděnou doma, starce plivajícího

do popela, babičku ještě čilou, raneček s ohyzným děckem, přivázaným ručníkem ke slaměné židli, rozpálené tváře děvčete, leckdy i malého chlapce, sní s násadkou mezi zuby a jeho andělské oči... Jak se vždycky cítil sláb a samotný před těmi zvířaty, lišícími se jen nepatrně jedno od druhého: vyměňují si navzájem pohledy i dech, od narození až do smrti, pod týmž špinavým stropem, mezi stolem, u něhož jedí, a postelí, která vpije jejich poslední pot! Ani vůle, ani rozum, žádná tyranie - ba ani zvědavost, nejmocnější z prostředků, rozrušujících kdeco, zvědavost dohnaná až k nenávisti - nemůže překonat odpor, měkkou pružnost té těstovité hmoty. Představuje si, vidí téměř, má za to, že vidí na vlastní oči ty truchlivé plochy, ta blátivá jezera, jako by se na ně díval s jiného světa, s jiné planety. Kdo se pokusí sáhnout po tom rukou - nějaký podivuhodný člověk, který se opravdu narodil jako svobodná bytost - ucítí najednou, jak mu nohy sjíždějí kolmo dolů, mizí téměř ihned, stahuje tvář v pitvornou grimasu, mávaje rukama: vstřebává ho to símě lidí mrtvých či živých. A přece kdysi...

Ohmatává si bolestně oběma rukama prsa, jsou měkké, ty ruce, a prsty na nich ztuhlé. Leptání studeného vzduchu nedráždí mu již dokonce ani průdušky, a plicní křeč, přicházející po každém vydechnutí, prodlužuje lehýnkou úzkost, která mu není nijak nepříjemná. Kam až sahají jeho vzpomínky, splývá pro něho trpět a myslit v jedno. K práci jeho mozku bylo vždycky třeba, aby byla nějak raněna jeho tělesnost, ať dobrovolně nebo ne. Když v jedenácti letech skrýval pod kupami červených, fialových a zelených sešitů svazek Spinozy, ukradený v jizbě pro učitele, nebyla by se mohla tehdy žádná báseň měřit s těmi vyprahlými stránkami, četl je slovo za slovem, s divokou trpělivostí. Dovedl si je

v myšlenkách spojit jen po ohromném úsilí; zůstal leckdy shrben, s tváří přitisknutou na dřevo pultíku a takovým prudkým svíráním v nadbřišku, že se mu zdálo, jako by umíral. Netoužil zajisté, aby na konci těch odtažitých formulí našel pravdu, byly pro něho ostatně téměř vždy nepochopitelné: nedychtil nikterak po pravdě, ať jakékoli. Když ho jednoho dne přistihl profesor dějepisu a divil se tak neobvyklé horlivosti, s jakou čte toho amsterdamského žida, nevěděl, co by odpověděl: měl takový nějaký roztěkaný pohled za směšnými brýlemi se železnými obroučkami, krčil na nebohé tvářičce, ztvrdlé únavou, ty své drobné prsty s nehty ohryzanými, celé krvavé. Tamten - hřmotný, uštěpačný sedlák z údolí Ange, páchnoucí dýmkou a kořalkou - hladil ho lehce po líci, kýval, aby šel za ním, vystrčil ho ze studovny na černé schodiště, chladné jako sklep, dovedl tak až do svého pokoje a posadil si ho otcovsky na kolena... Nebylo tam jiného světla než v okně ten bledý odlesk plynové lampy, hořící dnem nocí na krytém nádvoří. U zdi se vršily velké kupy rozházených knih, za záclonou z červené šerky bylo vidět rozestlanou postel, stůl z bílého dřeva, umyvadlo plné šedé vody. »Nuže, ty můj malý filosofe, nuže, ty můj filosofku...,« opakuje ten velký Normand'an jednotvárným hlasem. A on, Ouine, se po prvé v životě - nejspíš naposled - pokouší, aby mu ten druhý porozuměl, chce mu vysvětlit, co ho k tomu vedlo. Zdá se, jako by ta slova tryskala z nějakého zapomenutého a teď najednou znovu nalezeného koutu duše, tryskají jako z nevysychajícího zřídla. Sotva je ústa stačí vyslovit, již se zas jiná tísní v hrdle, nemůže je zadržet, vybuchují v disharmonické vzlykání. Bože, jak jsou ty slzy sladké! Ano, jak sladký, osvobozující je horoucí stud! Slzy plynou hojněji a ještě snáz než slova, nechává je stékat po lících, zaplavují mu ústa

svou vlažnou solí. Železné brýle mu sklouznou, sletí, roztrhne se mu u nohou na dlažbě. Vidí již jen kolo, zprvu nejasné, z něhož jako z bledé mlhy vystupuje poznenáhlu tvář profesora dějepisu. V téže vteřině ucítí píchnutí jeho ryšavých vousů a nad sebou, nad vlastním pohledem, na samém okraji svých řas jiný pohled, neznámý, prázdný a utkvělý, jaký mívají mrtví...

Neslyšela ho, ubohé děvče! Je ještě s to vidět nebo slyšet? A přece mnohem dřív, než promočené listí vydalo pod jeho kroky ten strašný zvuk, jaký vydávají gumové dětské sosáky, mnohem dřív, než se jeho vysoká, jemná silueta - ach, tak mladá, řekl bys silueta některého z těch vyběračů hnízd, potřísněných morušemi, druha dávných nedělí, krásných nedělí! - objevila nahoře na stezce, bylo již její srdce v prsou zázračně volné a lehké, byla v něm nějaká nesmyslná, oslnivá naděje.

»Poslyš,« řekla, »už jsem myslila, že jsem se zmýlila, čekám tu ve tmě tak dlouho.«

Stála způsobně opodál, jako obvykle, ani úsměv se jí v očích neobjevil. Tak to má rád. Tentokrát ji však k jejímu velkému údivu strhl mlčky na prsa.

»Poď se mnou k nám,« řekl hlasem, který Helena naráz pozná, slyšela ho jenom jednou, ten večer o svatbě.

»Je tma jako v pytli,« odpoví, »a já mám na nohou dřevěné střevíce. Jak můžeš chtít, abych šla takhle až k chatě? Je deset pryč a kobyla ještě ani nedostala seno.«

»Ponesu tě, až budeš unavena,« on na to.

Vydala se za ním ihned; mlčky. Od té chvíle přestala předvídat, myslit. Jak je to hloupé, myslit, člověk je, bohužel, sám ve svých myšlenkách, kdežto první milencovo slovo dává dokonalejší zapomnění než spánek, taje tak líbezně v žilách, mění krev ve víno!

Noc je vskutku černá. Ke které chatě jdou? Ta v do-
lině je nejbliž, ale on má raději chatu Na zastávce, staré
místo z dob šlechticů, kteří tu přepřahali; zařídil si je
pohodlně a hlídači o něm nevědí. Stezka, po níž jdou,
vede nejspíš podél silnice k Roye; okraj lesa je tak blíz-
ko, že jim vítr z pláně duje do tváří, zatím co se nad
jejich hlavami zvolna, těžce zdvíhá hutný, přesycený
vzduch. Octnou se znovu na skrytých svazích Rouvru,
osázených buky a téměř holých pod mocnými oblouky
větvoví, pak se jim nohy opět boří do kluzké mrvy ze
shnilého listí, která syká a vyplivuje při každém kroku
rzivou vodu. Heleně nohy prokřehly až k břichu, ubo-
houčkový vlněný šátek se zachytává o šupinaté kmeny.
Pane Bože, nebude mít dosti síly, aby ušla před svítá-
ním tu cestu ještě jednou! Její srdce je však již klidné,
jako by se blížilo rozuzlení příliš podivuhodné, aby v ní
mohlo probudit jiný pocit než pocit slavnostního oče-
kávání. Co má být, bude. A to, co má být, nesouvisí ni-
kterak s minulostí, noc jistě vyústí v den nový, oslnivý.

»Kam jdeme?«

»Na Zastávku,« řekl. »Je ti zima?«

»Trochu,« odpoví bázlivě, neboť viděla, jak si rozpí-
ná aksamitovou kazajku, a je u vytržení, pomyslí-li si,
že ucítí na krku, na ramenu líbezná teplo mladého
bratrského těla. Můj Bože, byl někdy tak přívětivý, tak
něžný? A políbí v letu, velmi rychle tu hebkou látku,
zmáčenou rosou.

»Jsme tady, děvečko.«

Jsou to dveře zbrusu nové, s pevnými čepy, visí na
nich zámek. Také skryš by nepoznala: stěny jsou po-
taženy rohožemi, které sám upletl, postavil si i postel
z hladce ohoblovaných prken, natřených tmavozelenou,
lesní barvou. Jeho krásná puška tu leží napříč postele,
velká zavalitá dvanáctka, lesklá jako zvíře. Zachce se jí

náhle sáhnouti si na ni, přejede potměšile svou drobnou rukou po kohoutcích.

»Neboj se, nekousne,« řekl podivným hlasem.

Jeho oči nevyjadřují nic, ani hněv, ani něhu, aspoň nic, co ona zná, leda snad hlubokou pozornost. Zdvihne ji náhle, přitiskne na prsa, až se prohne, a již jeho prudká ústa hledají ústa její; vtom ji však znovu postaví na zem, zároveň pevně i něžně.

»Radši ne,« podotkne zamyšleně.

Zarděl se až po uši. Helena se pokusila o úsměv.

»Copak,« optala se, »nejsi připraven?«

»Neutahuj si ze mne,« odpoví, »neutahuj si, když nevíš - chci tě zrovna tak jako dřív, děvče, a víc: nic ve zlém...«

Ucouvl o dva kroky a celý se zachvěl, až se mu ramena otřásla.

»Škoda, že člověk nezná nějaký jiný způsob, opravdový - nevím - takový, kterého by bylo možno na příklad použít jen jednou - jedinkrát s jedinou ženou. Děvčat, těch jsem měl, co jsem chtěl, to mi věř, ale ty... ty... to nikdo neví, čím ty pro mne jsi s tím svým pěkným tělíčkem, neváží víc než náruč čerstvého sítí - jsi statečná jako muž.«

Zarděla se radostí, oči však nezdvihla.

»Eugene,« promluvila konečně po dlouhém mlčení, »dneska bys mi mohl říct už všechno...«

Je to nejspíš nejsmělejší věta, kterou kdy pronesla, neboť Eugen nesnese, aby se ho někdo vyptával, ba ani v tuto chvíli nemohl potlačit hněvivou grimasu, dvojitou vrásku v koutcích svých lstivých rtů, zmizela ostatně ihned.

»Starý přišel.«

»Sem?«

»K papeži ne, to víš.«

»Nu, co chtěl?« řekla; snažila se, aby hlas zněl pevně.

Eugen však pokrčí rameny a zamíří ke dveřím. Nevadí: jde za ním a položí mu tu svou drobnou ruku na rukáv.

»Policie?«

»Dej mi pokoj, myslí si, co chceš.«

»Ach, tomu jsem zvykla, myslit si kdeco.«

Nedostává se jí slov, a myšlenka, že již nemůže mlčet, že musí po prvé prolomit to vnitřní ticho, do něhož zabředla se svou láskou, rozechvívá ji jako lupínek.

»Nepodléhej tomu tak,« procedí Eugen mezi zuby.

Zarděla se znovu nad tou výčitkou, ale nemá opravdu kdy trpět, sbírá své síly. Všecky síly jejího života krouží kolem několika ubohých, příliš prostých slov jako hejno obrovských ptáků.

»Jestliže tě otec nechal na holičkách,« řekla, »já... já...«

Znovu ji to však rozechvělo, strašný chlad, který jí bere z prsou dech; srdce jí buší mocnými, temnými údery div ne do žeber.

Díval se na ni tímž pozorným pohledem. Obrátí k němu poslušně svou žalostnou tvářičku, po níž přebíhá mráz.

»Nenechal mě na holičkách,« odpoví, »a já ho na holičkách taky nenechám.«

Eugen dýchá klidně, zhluboka, nadouvá prsa.

»Podej mi tu láhev s rumem, děvče, je za tebou, na prkně. Člověk tady zimou div nepojde, co?«

Zdá se však, že ho neslyší, stojí bez hnutí, oči přivřené, rukou se opírá o stěnu.

»Nač myslíš?«

»Budeš-li pít, budu pít taky,« odpoví, »ale radši bych nepila.«

Dívá se se sklíčeným úsměvem na své zablácené stře-

více, promočené punčochy. A za ty své prsty s olámanými nehty se taky hanbí. Schová je do záhybu sukně.

»Otec ne... ne...,« začala.

»Co ne?«

»Nic. Jsem bláznivá holka.«

»Co ne? Teď není přece, děvče, chvíle hrát si na schovávanou.«

»Nemluvil... s policisty?«

»Ne. Zdá se jen, že na mne vydali zatykač. Zítřka mě mohou zatknout.«

»K tomu nesmí dojít!«

Řekla to zrovna jako starý, týmž hlasem; velmi hlubokým, s drsným přízvukem. Potom sklouzne k milenci těžkým pohledem, zvolna, opatrně, ani hlavu nezdvihne.

»Snad bychom mohli my dva odjet, odejít někam daleko, nevím, třeba na moře, do cizích zemí...«

»Nemluv hlouposti,« odvětil tvrdě.

»Řekla jsem to, ale sama tomu nevěřím,« omlouvá se. »Zdávalo se mi však poslední dobou pořád jen o velkém, velmi vysokém lese, byly tam samé pně, rovné, černé, měla jsem za to, že vidím v dálce moře. Aspoň jsem si myslila, že je to moře, já je nikdy neviděla.«

Poslední slova se udusí v hrdle. Helena couvne poněkud do šera, aby si zavázala tkanici, má ji místo podvazku. A tu se setká s jeho pohledem. Zardí se až po uši.

»Chtěla jsem pod dobyt看kem obrátit stelivo,« řekla, »to víš, přišla jsem, jak jsem byla.«

Je však v koncích se svým ubohým úsměvem, na okraj řas se jí skulí velké slzy.

»Kdybych byla věděla, že se už nevrátím, byla bych si vzala šaty a punčochy.«

»Ty se už nevrátíš?«

»Ovšemže ne,« řekla prostě. »Copak si myslíš, že jsem tak hloupá?«

Oči jí rázem oschly, žhnou jí v úzkém obličejí, obráceném teď ke dveřím; je pln nesmiřitelné vůle.

»Však je všechny dostanou...«, podotkne.

Obrátí se k němu zády, může si ji pohodlně prohlížet; s naivním úžasem, do něhož se mísí bázeň, s jakýmsi temným záštím. Obraz smrti se teď zajisté vtiskl příliš hluboko do jeho mozku a žádná síla jej odtamtud nevypudí. Marně si utahuje pás oním rváčským pohybem boků, jímž tolikrát vyzýval své soky v mekneských kavárnách, nestojí před ním, bohužel, žádný nepřítel, žádná známá, domácká síla, s níž by se mohl měřit, jen prostý, strašný pocit, jehož jméno nezná, holá zeď, hladká jako sklo, do níž ani hrůza nemůže zatít své spáry, pýcha, průzračnější a tvrdší než démant.

Hledá, marně hledá větu, kterou je třeba říci, větu, kterou vždycky našel, kdykoli dával všanc život, kdykoli se vydával v nebezpečí, ale teď krouží myšlenky dokola jako krysy v pasti. Ostatně život byl dán v sázku, v nebezpečí se také vydal. Teď již není nic.

»Nu co, je to osud!« řekl konečně, jako by mluvil sám se sebou.

Helena pokrčí lhostejně rameny. Snad by si byla přála, aby odmítl její oběť, aby ji úpěnlivě prosil, žij, přežij mě, aby to řekl slovy, která čteme v knihách, a přece jí také není nijak proti mysli, že před ní v té slavnostní chvíli odhaluje láska ještě jednou svou pravou tvář - neboť ví již dávno, že je to necitelná, tvrdá paní; sloužila jí, berouc ji tak, jak je, bez zbytečného soucitu s vlastním údělem, činila tak s jakousi krutou umíněností. O smrt se ostatně nikterak nestará. Zdá se jí, že je to cosi z dětství, pohádka. Je pro ni tak neskutečná, že jí v tu chvíli ani nenapadlo ovinout Eugenovi paže kolem šíje, přitiskne na ňadra toho ohroženého druhá, hýčká ho teď něžně jen tím svým klidným pohledem. Stěží

si uvědomuje nejasnou, téměř rozkošnickou bázeň, tajemné vzkypění něhy k vlastnímu ohroženému tělu, když se tak pod živůtkem lehce, roztržitě dotýká mladých nader.

»Co chceš,« promluví, »neprožili jsme snad ani jeden pěkný, pokojný měsíc.«

Přiblíží se k němu a se slastným zamražením vloží lehounce rty do důlku na jeho bradě. Nikdy se necítla měkčí, pružnější; sama poddajnost, samo laskání. Zdá se jí, že se vznáší bez tíhy v hluboké klidné vodě, kde ji nemůže zachytit žádný vír. I sama myšlenka na blízký konec k ní přichází už oslabena, vybledlá, jak prošla tou průzračnou silnou vrstvou. Ach, provést rychle, co má být provedeno, sklouznout z tohoto míru v tamten...

Odtáhne se poněkud, zřejmě bázlivě, aniž má však odvahu vyprostit zcela ruce, které mu položila křížem na rameni. Kam se teď Eugen dívá tím divokým pohledem? Blíží se chvíle, kdy opadne malátně veškeré záští, vznesené proti jejich skrovnému osudu. Eugen vypadá, jako by čelil té strašné nenávisti; čelo je skloněno, svaly napjaty. Co hodin asi takto promarnili kvůli lásce, když čas patřil ještě jim!... A teď... Je pravda, že ona už teď vůbec nic nechápe, ale co na tom! Touží jen po jeho milované vůli, je ochotna obětovat jí i útěchu posledního sbohem.

»Poslyš, Eugene,« promluví, »snad... snad je líp...«

Matčin hlas není sladší! Dá si znovu ruce křížem na nadra, nalézá instinktem to posvátné gesto chův.

Eugen o poznáníčko ucouvne, potom se zastaví, ruce mu visí podél stehů, ramena má zvrácena dozadu, je jako člověk, který dostane ránu rovnou do prsou a zůstane na vteřinu bez hnutí, než padne tváří k zemi. Ale jen v těle je ta tragická resignace, ta odevzdanost. Propadlé, zsinale líce, bolestná pliha kolem rtů prozrazují

ještě umíněnost a lstivost; dokonce i v tom, jak se zřiká veškeré naděje, za vši tou předvídavostí, bázni, ba za všemi myšlenkami je nikoli odmítavé gesto smrti, nýbrž ona láska, s níž se zkomírající zvíře obrací s posledním krvavým škytnutím k životu, zarputilá láska k životu.

»To je podivné,« odpoví Eugen, »jsi zrovna jako starý, navlas taková. Nevypadáš, že by ti záleželo na tom, dozvědět se, jestli jsem zabil nebo nezabil toho chasníčka.«

»Co mi to pomůže, můj milý?«

Tentokrát zachytila ten buřičský pohled, neklade jí již odpor; vidí, jak se ty kruté oči postupně vyjasňují. Bože, teď je takový, jak se před ní kdysi objevil za plotem, vlasy rozčuchané, krk holý, kolem úst ten sladký drzý úsměv. Přikrývá ho polehoučku těma svýma slabýma rukama, klade na tu milovanou tvář chladné dlaně, odvracejíc přitom oči. To je jeho první rubáš, ty její ruce.

»Nesahej - nesahej si na obličej, miláčku... slib mi to!«

Odhrne mu zároveň košili a položí ústa tam, kde má srdce. Pochopil? Může říci víc? Ne, že ne? Teď je nutno rychle jednat. Rychle! Rychle! Levou rukou mu přidržuje víčka, aby se neotvírala, cítí, jak se jí na okamžik třepetají pod prsty; druhou tápe za zády a nakonec přitáhne k ňadrům tu černou hamerlesku s krátkou hlavní. Vsune obratně pažbu mezi prkna a slamník, přiloží to dvojité ocelové ústí pod prs, opře se celou vahou, hledá palcem spoušť... Nelze zvědět, zda rána vyšla či ne, chata je však plna červeného, šarlatového dýmu, který ve vteřině ztemní, změní se v cíp ticha a noci.

Rozhodli se, že pohřbí toho nebožtíka ve čtvrtek, ten den mají děti prázdnno. Již před svítáním rozestavila stará zvonička dřevěné kozy a svícny, rozprostřela bílou draperii, z níž je cítit oltářní pokrývka, kadidlo a nějaká jiná slad'oučká vůně. O něco později objevil se na prahu školy učitel, měl na sobě černé kalhoty, lakové střevíce a na prsou novou náprsenku jako kyrys, zvučela pod prsty jako buben. V devět hodin se tvoří na prazích hospod hloučky, nedělní radost stoupá se sluncem a první zahlaholení zvonů, tak vážné, zaplní rázem celé nebe.

Zaznělo prudce i v uších starého Vandomma, stojícího na prahu, a teď už to vyzvánění obestírá i ubohý prázdný dům, chvěje se celý. Je to vlastně již jen bzuchení, jako by letěl roj obrovských vos, zpřetínaný zvučnými blesky. A náhle kdesi v hloubi prostoru, právě nad jeho hlavou, vybuchne křišťálová koule s třesknutím tak jasným a čistým, že se zdá, jako by se rozpadla ve světlo, jako by padala v podobě světelného deště na nesmírnou, sluncem ozářenou krajinu...

Když se vítr obrátí, ozve se občas srdcervoucí, téměř lidský výkřik, to dělá ozvěna.

Nevadí! Starcova hlava se na ramenou maličko chvěje, ale již učinil krok vpřed, již statečně čelí tomu podivnému hulákání, které se rozlévá z nepřátelské vesnice. Nic mu nezabrání, aby nebyl za chvíli tam dole, na svém místě, nesklopí oči před nikým. Jediné nebezpečí, jemuž se může vystavit zoufalý člověk, čelící nenávisti nebo opovržení: dojme-li ho vlastní neštěstí. On

však k sobě necítí nijaký soucit. Jeho oči budou až do smrti suché. Měl jen jednu slabost, vpravdě lehkou, byla to snad jen závrať, jaká provází nespavost, neboť od smrti své dcery a zetě již nespí... Když si v siném odlesku denního jasu oblékl sváteční košili, polámal nehty na knoflíkových dírkách, uvázal tu malou směšnou černou kravatu, která mu po každé vyklouzne z ohromných prstů... Dcera kdysi... Co na tom! Dcera a její milenec jsou již pod drnem, tam v rohu poperingheského hřbitova - dva stejné hroby, beze jmen, bez křížů - a mrzáčka musil nechat v kritickém stavu v merenghienské nemocnici. Teď si však musí znovu vydobýt své místo, postavení, držeti to i ono až do konce, užírat se hanbou před očima všech lidí, žít den ze dne bez citu, bez naděje, že někdy vyčerpá tu ohyždnou zásobu; umře v tom jako dobytek na slámě.

Nemilosrdný sám k sobě, bez lítosti. Pýcha udržovaná tolik let v nejtajnějším koutku jeho duše, pýcha tak dokonale smíšená s jeho životem, podstatou, s podstatou jeho života, že by jí byl snad ještě ani nedovedl dát pravé jméno, ta pýcha v něm právě strávila i výčitky. Jistota o naprosté samotě, o jakémsi prokletí, do něhož upadl, otrásá v tu chvíli tak silně jeho nervy, že se neobratně pokouší vyjádřit nějakým obrazem aspoň sám pro sebe ten pocit téměř nepochopitelný. Podobá se starému shnilému stromu, plnému pilin, pomyslí si na zlomek vteřiny. Potom pokrčí rameny a vykročí směle vstříc svému osudu.

Pěšina vbíhá na cestu, cesta je liduprázdná. Stařec si pečlivě otírá o svah podrážky, jsou plny bláta. Pod vyhrnutými nohavicemi je vidět šedé vlněné ponožky, vítr mu pleská o stehna šosy svrchníku, který má směšně malý, staromódní límec. Tisíc láter! Okna hospody se černají zády lidí, a když jde kolem, obrátí se všichni

najednou, zsinalí v tom kouři dýmek, zsinalí jako tváře, které vidáme ve snách. Směle, chlapče! Krásné střevíce se vlekou proti jeho vůli po oblázcích a strašně skřípějí. Marně se prohýbá v kříži, marně vyráží prudce nohou, je mu, jako by již nešel vpřed, táhne se... Směle, směle, chlapče! Rychleji, rychleji... »Koukni, koukej, člověče!« Všichni vyjdou na práh, strkají se, aby líp viděli, ale ten mocný hučící smích nevybuchne, pohasne v dlouhém repotu. K jejich úžasu se dal totiž stařec v běh, ohnut v zádech, s hlavou sklopenou; jakoby proti své vůli, jakoby nevědomky. Utíká alejí vzhůru ke hřbitovu, zastaví se teprve u vysoké dubové brány, opře se o ni oběma rukama.

Z kostela vyprchala sladká vůně pryskyřice, mechu a suchého listí. Je tmavý a teplý jako chlív. Od absidy se plouží záře svíc po dlaždicích lodi, plazí se podél kamenných pilířů, potících se bez ustání ledovou vodou, hnijící vodou, po níž zůstávají ruce mastné, a potom se ztrácí pod klenbami. Kůr je pln lidí, stojí nehybně nebo se zas chvílemi všichni najednou zavrtí jako zvířata ve stádě. Sama, úplně sama mezi těmi stíny, izolována hlouběji tou dvojitou řadou svíc než propastí, stojí maličká truhla s bílou draperií.

Když už bylo po všem, nedovedl nikdo říci, jak se to stalo, jakým zázrakem. Ne, nikdo by byl nevěřil, že má ta blátivá víska duši, a přece měla, byla tak podobná duši zvířat; pomalá, hloubavá, nadmíru sužovaná bezcílou zvědavostí, plná obrazů téměř nezřetelných. Rozvíjejí se skoro neznatelně, pak se najednou prudce rozběhnou a poblázní mozek, trýzní jej. Je pravda, že se všichni semkli jednomyslně kolem mrtvolky; jako stádo, obklíčené vlky... Ach, ať s sebou vezme pod drn vše, co mezi nimi již týden dnem nocí bloudí. Trpělivost a lstivost mrtvých nelze však tak snadno přemoci.

Začalo to nudou. Nuda zažehla v břiše oheň. Alkohol vypitý předešlého dne je potměšilejší, neplane tak prudce, zato je zlomyslnější, trvanlivější... A kovář Trioulet, jeden z pijáků, řekl: »Měli jsme už nad hlavu toho nebožtíčka, už jsme nemohli dál. Těch výpovědí a vytáček a ty proklaté anonymní dopisy, které museli nakonec potají pálit! Zkrátka, vesnice se už několik dní brodila v tom svém zločinu. Kdyby si byl každý hleděl svého, kdyby každý jenom na svůj vrub, jistě by se to bylo pomaloučku urovnalo. Na neštěstí jsme šli všichni na mši, všichni najednou, všichni společně; jako by nám byl vlezl z ničeho nic do hlavy nějaký vrtoch. Opravdu, když farář mluvil, bylo najednou nějak málo vzduchu, čestné slovo, pane! Vzduch byl z ničeho nic teplý a mastný, jako když v naší prádelně zabíjím vepře.«

Žel, nikdo by byl v té chvíli nezadržel nebohého kněze. Ačkoli byl obvykle plachý, budilo v něm hlučení toho zástupu spíše chorobnou zvědavost než bázeň, a jakmile se odvážil pohledět zpříma na ty stovky tváří, proměněných stejným očekáváním, jako bylo očekávání jeho, vytryskla ta slova z nejtajnějšího koutu jeho bytosti jako meč z pochvy; šikovala se v něm zvolna ty poslední týdny, aniž si to uvědomoval.

Nepamatoval se z toho ostatně na nic. Snad byla ta slova v jeho vlastních uších jen nesrozumitelným hlučením, odpovídajícím tamtomu ryku, který k němu doíhal; bylo třeba čelit mu stůj co stůj. Nebyl aspoň stále ještě schopen opakovat přesně ani jedno z těch slov, která rozpoutala požár. Snad tvořila dohromady jenom neobratné, neumělé věty, ale i tak byla každá neodolatelným signálem, výkřikem vrženým všem těm tvářím, které bylo jedině vidět v té polotmě, těm nahým tvářím, natěsnaným tak hustě, že byly jakoby jediným nahým tělem, odpornou nahotou celé té proklaté vesnice, sví-

jející se u rakve. - »Co jste?« říkal ten nebohý člověk svým smutným hlasem. »Proč jste sem dnes ráno přišli? Co chcete od svého kněze? Modlitby za toho mrtvého? Bez vás nezmohu pranic. Nezmohu pranic bez své farnosti, a já nemám farnost. Není již farnosti, bratři... jen obec a farář, ale to není farnost. Chtěl bych vám zajisté sloužit, miluji vás, miluji vás takové, jací jste, miluji vaše slabosti, ba zdá se mi leckdy, že miluji vaše hříchy, ty vaše hříchy, které tak dobře znám, ty vaše ubohé hříchy, v nichž není jiskřička radosti. Je pravda, že trpím a modlím se za vás ze všech svých sil. Mnozí - ať zde nebo jinde - řeknou možná, že je to dost, že se mám jen modlit a trpět tak dlouho, dokud mi budete odpírat své duše. Tomu mě aspoň kdysi učili moji profesori v semináři. Bože můj, smýšlím snad stejně jako oni. Tyto myšlenky však již ve mně nejdou až ke dnu, je konec. Co jsem mezi vámi? Srdce, které bije mimo tělo, viděli jste to kdy, vy všichni, jak tu jste? Nuže, já jsem to srdce, přítel. Srdce, vzpomeňte si, to je jako pumpa, mísící krev. Já biji co mohu, jenomže krev již nepřichází, srdce přijímá a žene zpět jen vítr. A vy... a vy...«

Zakýval svou hubenou hlavou vpravo vlevo jako opilý člověk. Hluk přicházející z posledních lavic zaduněl, vzdul se poznenáhlu, šuměl, dokud kněz nezdvihl hlavu. Všecko umlklo.

»Vy jste ovšem nečekali od faráře taková slova. Jsou, pravda, tvrdá, tíží jako kámen. Právě proto je už nepotlaču. Kéž by dopadla na vaše hlavy, přítel, a jednám-li špatně, nechť mě Bůh potrestá s vámi! Ať špatně nebo dobře, jiní budou soudci... ty... ty poslechnu bez reptání, ne však dřív... ne však dřív, než...«

Sklonil hlavu, a ihned začal sílit temný hluk; obličej, zkamenělé čekáním, se všechny stejně křečovitě zakřivily. Znovu se mu zdálo, jako by se před jeho očima svíjelo

to velké tělo, celé nahé, nadmíru živoucí, ty zsinálé boky.

»Pane faráři,« řekl mu do ucha čísi hlas, »drahý příteli... vzpamatujte se... klid.«

Pan Ouine postrkoval poznenáhlu svou židli vpřed a teď stojí ve stínu pilíře blízko něho; s tím svým pohledem, plným soucitu. Smutný hlas se však již znovu ozve, právě jen tolik, aby měly první řady za to, že ho slyší jenom ony, a přece se nese až do hloubi velké lodi.

»Musím říci, přátelé, že jsem se vás velmi bál. Ano, než jsem vás poznal, bál jsem se vás. Nutno vědět, co a jak, nutno pochopit... Chlapci, kteří studují na školách, připravují se na životní dráhu, rozumíte, mají přesně narýsovaný, podrobně rozvržený plán, cestu, po níž mají zprvu jít, a později stav, rodinu, oprávněné ambice, jsou zkrátka tak trochu ve světě - nerad bych, aby vás mé přirovnání urazilo - tak trochu jako červ v jablku. My, přátelé moji, my nemáme žádné místo, my nepatříme nikomu. Opustili jsme své rodiny, domy, vesnice, a když jsme byli hotovi s těmi svými sešity, knihami, s tou svou řečtinou a latinou, poslali nás mezi vás s jediným příkazem, abychom se z toho, jak se říká, dostali, abychom si vedli co nejlíp. Věru, jiný příkaz nám nemohli ani dát. Uvažujte, přátelé! Jakmile uděláte, co je třeba, zoráte, zasijete, uvláčíte, ošetříte svá zvířata, ulehnete klidně, váš den je dokonán! My máme také své každodenní úkoly. Když je však dokončíme, máme ještě před sebou dílo zcela nehotové: získávat vaše duše. Člověk je mlád, cítí v sobě horlivost, vůli, sílu... proč bych nepoužil pravého slova, slova, které pro vás již nemá valného smyslu: lásku, přátelé, lásku - bořím se, že jste už zapomněli, jak vypadá - lásku, která bdí dnem nocí, lásku, která bolí. A je v té lásce, jak se sluší, něco z Boha a také něco z člověka - člověka osamělého, člověka, který chodí sem tam mezi vámi, stále sám. Vy mi můžete vyprávět o svých

trampotách, o svých radostech, o tom, co je, žel, mírou toho všeho, o penězích, o těch penězích, které jsou tvrdým, neúprosným zákonem vašeho života, ale já, o čem bych vám já vyprávěl? Ano, ano, vím dobře, že tohle nejsou věci, které říkáváme na tomto místě, poslouchejte mě tedy tím líp, můžete-li, neuslyšíte je dvakrát. Neviděl jsem nikdy, neuvidím už nejspíš nikdy, abyste byli shromážděni v tak velkém počtu, celá má nebohá farnost je tu přede mnou, tváří v tvář... Nuže, když jsem se obrátil, abych vám přál pomoc a sílu Páně, *Dominus vobiscum*, přišlo mi opravdu na mysl - ne, to je slabé slovo - proletělo mi hlavou jako blesk, že naše farnost již neexistuje, že již není farnosti. Ovšem, jméno obce je stále ještě zapsáno v rejstřících arcibiskupství, farnost však už ani tak neexistuje, je konec, jste volní. Jste volní, přátelé. Stokrát volnější než divoši nebo pohani, úplně volní, volní jako zvěř. Není to od včerejška, to jistě ne, to se táhne už dávno, farnost nelze jen tak zabít! Tahle se nejspíš držela až do konce. Teď je mrtva. Vy mi odpovíte, že i tak dozraje vaše obilí, ať je živa nebo mrtva, že vám pro to jablka na mošt se stromů neopadají. Budiž. Hrozba nevzchází z takových nevinných věcí; co vás ohrožuje, je ve vás, ve vašich prsou, přátelé, ve vaší kůži. Jak vám to mám, Bože můj, vysvětlit, jak to říci, abyste pochopili! Jsou mezi vámi hříšníci, a velcí hříšníci, ale to ještě neznamena nic, každá farnost má své hříšníky. Dokud farnost odolává, tvoří hříšníci i ostatní jedno velké tělo, v němž obíhá milosrdenství, ne-li milost Boží jako míza stromu. Marně budete, přátelé, odporovat, člověk není stvořen, aby žil sám nebo ve dvojicích jako tygři nebo hadi. Bohužel, nejskrovnější shromáždění lidí se neobejde bez spousty neřádu, a co teprve ve městech, ve velkých městech! Teprve když se snese noc, probouzí se město, vdechuje všemi póry ne-

čistotu dne, který právě skončil, mísí ji ve svých žumpách, stokách, dokud z ní není než bahno, valící se poznenáhlu v nesmírných podzemních řekách k moři.«

Můj Bože, co to říká, co se to odvažuje říkat na několik kroků od svatostánku, před tím tajemným zástupem, plným pohledů, tolika pohledů, očí dokořán otevřených, lačných, podobných černému nehybnému hmyzu, číhajícímu na kořist... Necítil ostatně ani hanbu, ani bázeň, chtělo se mu jen plakat.

Židle pana Ouina skřípěla již chvíli zdrobna, pravidelně po dlaždicích. Kněz na neštěstí neviděl se svého místa do obličeje bývalého profesora řečí, slyšel však jeho úzkostný dech, přerušovaný občas nepochopitelným šeptáním. Daleko odtud, téměř u podstavce kazatelny, vystupovala brutálně z přítmi zkřivená postava fenouilleského starosty, ozářená zplna světlem z okna absidy, pokrývalo jeho širokou tvář nevelkými okrouhlými skvrnami, modrými nebo fialovými, tančícími bez ustání. Jednu chvíli se mu zdálo, že se směje, vzápětí ho však bolestné stažení úst vyvedlo z omylu. Fenouilleskému faráři se zdálo, že všechn hluk pohasl, že všechna ta slova, která se chystal říci, padnou jedno po druhém do toho zejícího ticha, marná, černá.

Jeho pokorný pohled bledl ošklivostí, paže se však zvolna, slavnostně zdvíhaly, ani si to neuvědomoval: tak je zdvíhá vyčerpaný plavec, který se již nebrání, který padá ke dnu. Byl příliš prostoduchý, byl příliš málo básníkem, aby změřil sílu obrazů a jejich nebezpečí. Obraz, který právě vyvolal, zmocnil se ho s neodolatelnou silou. Viděl, dotýkal se téměř těch hor výměšků, těch jezer bláta.

»Žel, přátelé, nadpřirozený život, život duší, ubohých duší, neobejde se rovněž bez všeliké nečistoty... Je tu

neřest, je tu hřích. Kdyby Bůh otevřel naše smysly neviditelnému světu, kdo z nás by nepadl mrtev - ano, mrtev - při pohledu, při pouhém pohledu na ohyzdné... strašné proliferace zla?«

Tentokráte se fenouilleský starosta zasmál, o tom nebylo pochyby, vysunul ramena dopředu, opřel se oběma dlaněmi o stehna a stále se smál týmž smíchem - byl to smích, který se spíše podobal křeči, vzniklé z dychtivého očekávání, nesmírného toužení celé rozpálené tváře. Po lících mu stékaly velké slzy, jedna za druhou.

»Stěží to překonáme, i když se dáme všichni do díla, přátelé. Bůh to dovolil; proto vytvořil svou Církev. Farnost je malá církev ve velké. Není farnosti bez velké Církve. Kdyby však - ač to není možné - zašla poslední farnost, nebylo by již Církve ani velké, ani malé, nebylo by již spasení, nebylo by již nic - Satan by navštívil svůj lid.«

Hlas se s dlouhým povzdechem zastavil na posledních slovech, jako když školák dojde na konec úkolu. Sklonil hlavu doprava, celým tělem se nahnul dopředu, jako by chtěl uprchnout: zdálo se, že ho drží před tím reptajícím posluchačstvem jen ty dvě hubené ruce, sevřené na mřížce, u níž věřící přijímají.

»Na světě je ještě mnoho farností. Tato je však mrtva. Je snad již dávno mrtva? Nechtěl jsem tomu věřit. Dokud zde budu, říkal jsem si... Bohužel, osamělý člověk netvoří farnost. Vy mě necháte chodit sem tam a myslíte si: ‚I tak se vyrovnáme farníkům z Noyelles, Arcy nebo Saint-Vaast, můžeme si zaplatit faráře jako ostatní.‘ A čekali jste trpělivě na příležitost, až si zas přijdete na své, myslili jste si: ‚Není drahý, je zatím pořád zde, nakonec bude možná sloužit.‘ Když byl však odhalen ten zločin, nepřišli jste pro mne. Zločin, to se týká jen soudu

a žurnalistů, že? Nevadí! Stačí dát o ždíbec kvasnic víc, a vykyne všecko těsto. Zlo bylo již ve vás, ale začalo vystupovat ze země, ze zdi, tak se aspoň zdálo. Zprvu se vám to docela líbilo, že, přátelé? Cítili jste se dobře, bylo vám teplo. Vesnice vypadala jako úl v dubnu. Když jste si pomyslili, že vinník je nejspíš mezi vámi, že je to jeden z vás, snad zrovna váš soused, svědila vás krev v žilách. Díval jsem se každého večera, jak podél našeho údolíčka září vaše okna, a myslel si, že se asi podezření, nenávist, závist, strach činí, seč jsou, že by stačilo, aby přišla druhého dne policie, a sbírala by smetanu. A pak... a pak...«

Starý de Vandomme seděl kousek od něho, šosy svrchníku si pečlivě rozložil na kolenou a díval se vážně, upřeně. Zablácené střevíce zanechaly na dlaždicích dvě velké tmavé skvrny.

»A pak,« zakoktal fenouilleský farář, »jiná rána... dvojí rána... dvojí smrt...«

Byl by býval již rád co nejdřív hotov s těmi nebezpečnými slovy; zdálo se mu však naopak, že vyvstávají v tom tichu úžasně jasně, neúprosně. A osudovým řízením stejně podivným byl neodolatelně přitahován pohledem starcovým, nemohl od něho odtrhnout oči.

»Smrt měla vbrzku zasadit mezi vámi dvojí ránu...«

Ticho. Vandomme právě zvolna, rozvážně vstal, narovnal jednu nohu po druhé, navlas tak, jak to kdysi dělával večer co večer u stolu, když spolkl poslední sousto a zavíral nůž. Vypadal jako člověk, který plní bez ilusí tvrdou, naléhavou povinnost, ne snad s nadějí, že zvítězí nad nespravedlností: prostě proto, aby se neobracel zády ke svému neštěstí.

»Ten chlapec nebyl vinen,« řekl tlumeným hlasem; i tak však vyslovil docela jasně každé slovo.

Potom stejně pomalu odstrčil židli a obrátil se k temné chrámové lodi.

»A teď vás už zlo nezahřívá,« pokračoval fenouilleský farář. (Zdálo se, jako by ta slova, která právě slyšel, zrušila kouzlo, vížící mu jazyk k patru.) »Cítíte se celí zkřehlí, studení. Mluví se vždy o ohni v pekle, ale nikdo jej, přátelé, neviděl. Peklo, toť chlad. Ještě včera nebyly noci dosti dlouhé, aby vyčerpaly vaši zlobu, vstávali jste každé ráno, v prsou ještě plno jedu. A teď se i sám ďábel od vás odtáhl! Ach, jak jsme sami, konáme-li zlo, bratři! Ti nebozí lidé sní století od století o tom, že prolomí tuto samotu - marná snaha! Ďábel, který může tolik věcí, nedokáže založit svou Církev, církev, která by učinila společným statkem zásluhy pekla, která by učinila společným statkem hřích. Až do skonání světa bude musit hříšník hřešit sám, stále sám - budeme hřešit sami, jako sami umíráme. Ďábel, rozumíte, to je přítel, který nezůstane nikdy až do konce... A tu jste si vzpomněli na svou farnost, na svého faráře. Podezřívali jste se navzájem, pomlouvali, udávali, nenáviděli, ale teď vás sblížila nezbytnost bojovat společně proti chladu, zahřívati se. Nuže, co vám mám říci? Je příliš pozdě. Odejdete odtud, jak jste přišli. Nejsem nic bez vás, bez své farnosti. Nač by vám bylo, kdybych dal požehnání tomu nešťastnému nebožtíčkovi? Byl nevinným nástrojem vaší zkázy, je to váš společný hřích, nebudu žehnat vašemu hříchu!«

Hlas byl tišší a tišší a tlumený hluk, který jej doprovázel, slábl s ním, až nakonec zanikl docela. To bylo vše. Nikdo by byl napříště nedostal z fenouilleského faráře ani o slovo víc. Slova, která právě pronesl, byla již velmi daleko od něho, mimo něj, kdežto jeho pohled, dosud

nehybný, unikal náhle jeho vůli, jak se aspoň zdálo, a poskakoval z jednoho konce kostela na druhý jako poplašené zvířátko. Jednu chvíli měl za to, že jej ustálí na velkém kříži z černého dřeva, který visel na oblouku klenby, ale pohled znovu sklouzl a těkal sem tam v hluboké lodi. Tváře, obrácené k němu v té lehké mlze, vznášely se nad rozpálenými těly, tvořily stále ještě jediné nahé tělo, bylo teď nehybné nebo jím probíhalo lehké chvění, pomalé vlnění, jaké se objevuje na bocích mrtvých po poslední křeči agonie. Stál tu s ústy otevřenými, ruce mu bezvládně visely podél těla, hlavu skláněl k rameni, byl tak ztrnulý, že se školní děti, stěsnané po pravé straně kůru, šfouchaly se smíchem lokty.

Málo se jde na tom, zda byl tak duchapřítomný, že farníkům několika tichými slovy požehnal, než vystoupil opět k oltáři, či obrátil-li se ke všem zády, jak tvrdili potom někteří svědci. Co přišlo potom, zastřelo všecko ostatní.

Výkrop skončil bez nehody, ačkoliv byl farářův hlas občas přehlušen bzukotem soukromých rozhovorů. První lavice, vyhrazené fenouilleské honoraci, se poznenáhlu vyprázdnily, ale téměř ihned je zase zaplnil zástup, sbíhající se ze zadní části chrámové lodi nebo rozlévající se z postranních kaplí. Několik dívek, které chlapci potměšile postrkovali od židle k židli, tísnilo se na stupních kazatelny, pochichtávaly se tlumeně, svírajíce sukně stehny. Učitel, sháněje své stádo, pouštěl děti podél zdí, proklouzly tamtudy obratně k nízkým dveřím, vedoucím na hřbitov. Sám pak vyšel, aby je shromáždil na několik kroků od zejícího hrobu.

»Chtěl jsem vám to zrovna poradit,« promluvil za ním pan Ouine, »či dokonce...« Utíral si zdrobna čelo zalité potem... »Či dokonce bych vám rád navrhl (pro-

miňte starému kolegovi, je-li poněkud nediskretní), aby-
ste už nehnal dál ten pokus...«

»To není pokus,« odpověděl suše učitel. »Poslouchám rozkazů svých představených.«

»Dovolte,« opáčil pan Ouine (tváře se mu zalily na-
chem), »mám jisté znalosti, pokud jde o odpovědnost
našeho zaměstnání. Zde, stejně jako ve škole, máte tytéž
výsady jako kapitán na lodi, jste prvním pánem po Bo-
hu. Je možné, že spatříme za chvíli politováníhodné vý-
jevy, komické i tragické zároveň - bojím se toho, pane.
Smísí-li se tragické s komickým, vznikne cosi bizarního,
a proti bizarnímu není jiné odpovědi než ironie - pocit,
který na neštěstí dětství nezná.«

»Trapná povinnost, která nás tu shromáždila...,« za-
čal fenouilleský učitel.

»Počkejte!« přerušil ho pan Ouine s neobvyklou prud-
kostí. »Lituji stejně jako vy těch nesmyslných slov, která
jsme právě slyšeli. Přiznejme si nicméně, že tu snad ne-
byla ani promile pravděpodobnosti, že by ta slova za-
sáhla cíl: obyvatelstvo této žalostné vesnice nám však
podává zajímavý příklad úplného vymizení mravních re-
flexů. Bez nich je naprosto bezbranné proti jakémukoli
jedu. Tvořil by se v nich teď jed z čehokoli, jako cukr
v diabetických... Ano, pane, jsou takové stavy, kdy se i city
nejlidštější, na příklad milosrdenství, mění v jed. Nečis-
tým je vše nečisté, pane.«

Pohupoval se s nohy na nohu, jako by se snažil uko-
nejšit nesnesitelnou bolest. Učitel se na něho užasle dí-
val.

»Pochopil-li jsem správně, předvídáte, obáváte se ně-
jakého pohoršlivého výjevu, kdežto obyvatelstvo vesnice
chce nejspíš poskytnout povzbuzující podívanou na...
opravdové, posvátné sjednocení. V tom případě... do-
volte... jaké pohoršení máte na mysli?«

»Ctil jsem vždycky dětství,« řekl pan Ouine, zesiluje to své směšné klinkání, které působilo tím podivněji, že oči byly naopak úplně nehybné, »miloval a ctil dětství. Dětství je solí země. Zfádní-li, bude svět vbrzku jen hniloba a sněť. Hniloba a sněť,« řekl ještě jednou vysokým, silným hlasem.

Stál teď dlouho bez hnutí; jedna jeho ruka, dokořán otevřená, visela ve výši obličeje, byla nejspíš naběhlá touž serosní tekutinou, která mu bez ustání stékala s víček. Potom se otočil a vzdaloval se mlčky velkými kroky mezi hroby.

Poslední knězova slova zanikla v lomozu, neboť obě křídla hlavních chrámových dveří se právě otevřela a v aleji již na všech stranách skřípěly oblázky pod okovanými střevíci. Sousední hospoda, v mžiku vyprázdněná, vrhla téměř ihned na hřbitov jinou ponurou vlnu svrchníků a plstěných klobouků. Hluk se ještě zvětšil všemi těmi otázkami, které kladli chvatně noví příchozí. Kdyby se byl fenouilleský farář opozdil jen o několik minut, bylo by se nejspíš to vzrušení samo utišilo: objevil se na neštěstí téměř ihned, kráčel za ministrantem. Zástup, zalévající ho opět se všech stran, ho spíše nesl než postřkoval ke hrobu. Uklouzl oběma nohama na čerstvém jílu a upadl na okraji jámy. Zadržovaný smích, připomínající klapnutí pěti set hladových čelistí, dozněl v temném, protáhlém bručení těch, skrze něž si váhající, zstrašený zástup uvědomuje svou sílu. Komže fenouilleského faráře ztvrdla blátem.

»Místo pro pana starostu!« vykřikl kdosi. »Ve jménu obce: místo pro pana starostu!«

Nastalo velké hemžení, každý chtěl vidět, ale první se neobjevil starosta, nýbrž pan okresní školní inspektor s černými bourovými rukavicemi na ruku. V jedné svíral kus papíru, pokrytý písmem tak útloučkým, že nechal luštění a začal téměř nesrozumitelně:

»Dámy a pánové, mladistvá památka, před níž jsem právě... kterou uctivě zdravím, toť památka prostého dítěte z lidu, jehož život by byl uplynul v temnotě... v temnotě temné každodenní práce... Ačkoli byl tem... ačkoli

byl prostý jeho předčasně přervaný osud, republika jej ve své péči již uznala... Republika, stále plná péče, uznala ho za jednoho ze svých synů, a kdyby ho nebyly nezbytné potřeby tem... každodenní práce příliš často vzdalovaly od školní budovy - vašeho společného domu, pánové - byla by mu dopřála jako každému občanu nesmírného dobrodiní vědění... Dovolte, abych se sklonil, abych se poklonil, ábych...«

Ať se namáhal sebevíc, nechtěla ta podobná slova za nic od sebe, jako by byla poslušna nějakého temného příbuzenského svazku; zdálo se, že se mu lepší společně na jazyk. Vychrlil je nakonec jedno za druhým, vztekle, zabreptáváje se zmateně.

Přítomní ostatně věnovali jen malou pozornost tomu plešatému mužíkovi, který se podobal tolika jiným plešatým, obvykle i vousatým človičkům, mluvícím při obřadech jménem státu. Nespouštěli oči se svého poníženeho kněze.

Nenávist ke knězi je jeden z nejhlubších lidských citů, také však jeden z nejméně známých. Nikdo nepochybuje o tom, že je tak starý jako lidský rod sám, ale náš věk jej téměř zázračně zjemnil a zdokonalil: je to tím, že úpadek nebo zánik ostatních mocí učinil z kněze, na pohled tak úzce spjatého se společenským životem, bytost ještě podivnější, výlučnější než některý z těch magických starců, které bývalý svět zavíral jako posvátná zvířata v chrámech, kde se úzce stýkali jen s bohy. Tím podivnější, tím výlučnější, že se sám za nic takového nepovažuje, jsa téměř bez ustání šalen hrubým zevnějškem, ironií jedněch, podlízavou úctou druhých. Jak se však tento odpor, ostatně spíše politický než náboženský - jejich pýcha z něho příliš dlouho žila - mění poznenáhlu v nepřátelskou lhostejnost, vrhá je vzrůstající pocit samoty do samého středu sociálních konfliktů, a to úplně bez-

branné: chtějí je ve své prostomyslnosti řešit biblickými texty. Co na tom! Blíží se chvíle, kdy se na troskách toho, co ještě zbývá ze starého křesťanského řádu, zrodí nový řád, který bude vskutku řádem Světa, řádem Knížete Světa, řádem knížete, jehož království je z tohoto Světa. Tehdy pod krutým zákonem nezbytnosti, silnější než jakákoli iluze, ztratí pýcha duchovního, tak dlouho udržovaná prostými konvencemi, zbytky to různých věr, i svůj předmět. A zemi znovu rozechvěje krok žebráků.

Vídali ho zajisté téměř každého dne, míval šos své ubohé sutany uvázan u pasu: zastříhoval ploty, ryl zahradu, ba jedné noci loni v zimě ho sebrali při úpatí pahorku Sauves, ležel vedle rozbitého kola, celý lepkavý od deště a krve. Nikdy ho však neobklíčili tak zblízka při vykonávání jeho tajemné moci - jediné, jejíž představa jim ještě vnuká něco pověrečné bázně - jeho tajemné moci nad mrtvými. Když šel kolem jejich dveří oním pokorným, spěšným krokem, který vždy vyloudil z kmotřiček poznámku: »Hleďme, farář jde k tomu a tomu s Pánem Bohem,« odvrátil nejeden hlavu a cpal si mlčky dýmku... A teď tu stál v tom syrovém, siném světle, obklopen nejasnou vůní kadidla, mísící se s mdlým pachem jílů; kříž držel nakřivo.

Podezření, záští, nenávist, hromadící se již týdny, ba i hrůzu ze zločinu roztavila, jak se zdálo, slova toho nevinného kněze v jediný pocit, příliš prudký a zároveň příliš jemný, nesnesitelný pro jejich duše; mohl je z toho vysvobodit jen smích. A vskutku jim smíchem, smíchem farnosti - jaký to však byl smích! - farnosti znovu nalené, farnosti padlé, ale jednomyslné, svítily oči i zuby, ten smích jim loudil z hrdel podivný chraptivý vzdech, když se tak s příšernou srdečností hledali lokty, stehny, pohledy.

»Slovo má pan starosta!« říkal znovu ten hlas.

Okresní školní inspektor, který dával náramný pozor, aby si neumazal botky blátem - byl ještě celý červený a lesklý, tak hluboce byla raněna jeho ješitnost - přikývl křečovitě hlavou a odešel z prázdného kruhu, ponechaného kolem hrobu; prostranství se ihned ještě víc rozšířilo. Lidé si všimli, že kněz stále ještě mlčí, nepozdvihl ani hlavu. Někteří měli za to, že pláče.

»Pánové, drazí spoluobčané,« začal první fenouille-ský občan.

Jeho řeč, věta o dvaceti řádcích - sepsal ji v dohodě s doktorem a Malvina ji pečlivě nakreslila kapitálkami na list bílého papíru - ta věta tolikrát marně opakovaná vybuchla teď bezmála v jeho paměti, nejinak než oslnivý ohňostroj. Slova, ještě před chvilkou roztroušená nebo udržovaná pohromadě jen zázrakem, seskupila se v podivuhodné rovnováze, byla to drobná souhvězdí, napříště nezměnitelná. Pánové, drazí spoluobčané - prodlužoval tu pomlku, aby se déle pokochal tou hlubokou, neznámou jistotou, přesahující daleko svůj předmět - pánové, drazí spoluobčané - zdálo se mu, že všechny pohledy, obrácené k němu, vyjadřují tentýž šťastný úžas, tutéž úlevu bezmála nadpřirozenou, cosi jako blaženost. Ta podivuhodná slova se stále ještě blyštěla kdesi v něm, třebaže světlem mírnějším... Jak se všechny ty tváře ozářily, jak se teď skvějí bratrskou sympatií! Promluví, až bude chtít, promluví téměř mimoděk, snadno, se vzdušnou lehkostí, promluví, jako když létáme... Bože, přišla chvíle vysvobození? Poznají snad oni i on, všichni společně zapomnění, blažené zapomnění minulých hříchů, blažené odpuštění? - Pánové, drazí spoluobčané. Ano, ano, zajisté, je to jen velmi prostá věta, ale jejich oči mu již odpovídají, prozrazují spoluvinickou radost, která mu dává rozhřešení. Nebesa, není již jeho mrzkého tajemství! Vytryskne co nevidět jako proud blátivé vody

a jeho stará duše se nakonec vyprázdnil ústy, ó rozkoši! Očekávání spásy, jistota, že jí dosáhne, roztrásá mu kolena, rozechvívá kosti, a slova tekou, plynou bez ustání, zaplňují ticho. A teď s ním zase hovoří oni, křičí na něho slova, která nemůže pochopit. Stačí obrátit se k nim čelem, nabídnout, rozhazovat plnými rukama tu znovu nalezenou radost, nevinnost. Již není mezi námi pranic, přátelé, žádná lež. Ta lež se hroutí na všech stranách... S nebe padá - ne! - z hluboké země stoupá svěží, čistý dech, který rozpouští staré jedy. Ve vřavě, která nabyla strašných rozměrů, vysvětluje starosta, že je konec s tou nechutnou, smrdutou věcí, která se lepí na duši jako na kůži, s tou špínou. Dupá, štípe se do nosu, tahá se za něj, dívá se užasle na ruku smáčenou slzami, padá konečně na kolena uprostřed smíchu a hulákání.

Učitel se prodral až k mřížové bráně hřbitova, ale po každé, když se pokouší překročit práh, smete ho vlna nových příchozích, jeho i zbledlý houfec dětí. Teď je tu celá ves a rámus, který tropí, nepodobá se žádnému jinému hluku, leda snad hukotu vod, když se otevrou vrata jezu.

»Vyzývám vás, abyste přikročil k inhumaci, Duponchele... Ihned!« křičí náměstek Vidauval.

»Řekněte jim, aby couvli, pane náměstku, nebo mě shodí do hrobu, k ďasů! Dáte mi sem to náčiní, holomci!«

»Pánové, pánové...«

Najednou se zdálo, jako by se ten nezřetelný povyk, ten temný hluk roztránil v množství různých zvuků... A všechny hlavy se obrátily k ústřední aleji, která zůstala prázdná, jak diváci couvli: neotočily se naráz, nýbrž jako klasy na obilném poli, začne-li náhle foukat vítr opačným směrem, běží-li od jednoho konce k druhému.

»Slabonožka! Slabonožka!«

Za plotem zatlačil právě zástup tu velkou kobylu ke břehu: vztyčila se v celé své výšce a snažila se udržet na svahu. Oje se zpřelámaly na kusy a postranky jí hvízdaly kolem boků jako provazy praku, kdykoli vyhodila zadkem. Jeden z nich srazil na zem mlynářova syna, řemen mu rozťal tvář.

»Slabonožka! Slabonožka!«

Když skočila s vozu, vymkla si kotník, kromě toho se jí nohy zaplétaly do záhybu dlouhé sukně, takže šla, hupkajíc neobratně; směšné to však nikterak nebylo...

»Slabonožka! Slabonožka!«

Kráčela na druhý konec hřbitova, rovnou ke hrobu. Pot se jí řinul po tváři, bral s sebou i ličidlo, ale čelo pod silnou vrstvou pudru zůstávalo i v tom žhavém dni blede jako čelo pierota... Při každém jejím kroku umlkaly hlasy jeden po druhém, a když přišla k okraji hrobu, bylo už takové ticho, že od jednoho konce hřbitova k druhému, až k cestě mohli všichni zřetelně slyšet šustění její hedvábné sukně, vlekoucí se po hromadě hlíny.

Ani jedna ruka se po ní nevztáhla, zato ji všichni tiskli potměšile k hrobu. Co čekali? Nikdo z nich by to byl nedovedl říci. To opuštěné stvoření, které tolikrát na oko pronásledovali podél úvozů - zastavili se vždy najednou a dali se do hřmotného smíchu - ta nepochopitelná bytost, která rok od roku chátrala, to viděli, třebas by se byl nikdo neodvážil říci jí do tváře nějakou urážku, zůstávala pro ně pro všechny zámeckou paní de Néréis, neboť uměla po sobě zastříit všecky stopy tak obezřele a důvtipně, jak to dovede jen stará vlčice. Nebylo dozajista jediného z těch mladých holkařů, který by se neholdbal, že ji zvrátil toho a toho večera po pitce do příkopu, na vnější stranu svahu, na seno ve stodole, který by neukazoval pyšně cigarety, jež mu nacpala do kapes,

ale jiný důkaz o svém štěstí u ní podat nemohl. I ti nej-
lživější ztratili již dávno naději, že ji přistihnou, neboť
si příliš často odnesli zánět průdušek z toho nekonečného
čihání v měsíčním jasu. »Jistě nás zvěřila,« říkali,
pohněvaně, když slyšeli, jak odpovídá korektním po-
zdravem na prohnané řeči chlapce, vybraného jako vna-
didlo. Snad ji nenáviděli, ale nejspíš si to ani neuvědo-
movali. Možná, že v ní viděli tajemný obraz vlastní pod-
losti, aniž jej poznali? Vlastní lidé ji zapřeli, byla teď
ubohá, pokořená, podezřelá kdekomu - zdálo se, že je to
oběť, kterou jedna třída ponechává choutkám třídy dru-
hé, zástava předem ztracená. Čekali však ještě na chybný
krok, který by jim ji skutečně vydal, na směšnou pří-
hodu, budící povyk a ospravedlňující kdeco. Čekajíce
na ni, očichávali ji zpovzdáli, aniž kousli. Moderní svět
je pln takových skrytých rukojmí.

Zdála se v tu chvíli volná, a přece již volná nebyla.
Kdo by byl mohl pozorovat s výšky tuto neobyčejnou
scénu, byl by viděl, že ten neuvědomělý pohyb davu má
již od té chvíle děsivý ráz pečlivých příprav, které vy-
značují první období, kdy se hladové zvíře přibližuje ke
své kořisti. »Byli jsme jen zvědaví, co hodlá dělat,« řekl
později tlachal Clodiot. »Čekali jsme spíše, že bude
švanda.« Ostatně lidé začali mezi sebou opět hovořit,
ačkoli byly jejich pohledy obráceny k zámecké paní; po-
vídali si jen o nevysvětlitelné řeči fenouilleského staros-
ty. »Je to blázen,« opakovali jeden druhému a oči jim
zářily, »jen ho zavřít. Proklatý Arsenius! Proklatý taš-
kář!« V tu chvíli se ozval hlas, který zprvu nikdo nepo-
znal, zdálo se, jako by vycházel ze všech koutů hřbitova,
takže se i pohyb davu náhle zastavil; tvořily se v něm
hluboké víry jako v mlýnském náhoně. Hlas třikrát roz-
kázal tónem stále vyšším: »Rozejděte se!« Odpověděli
hněvivým bručením.

Byl to náměstek Merville. Pochyboval, že by ho uslyšeli, když je tak malý, i vylezl si na hrob, zavěsil se jednou rukou na kříž a druhou rozkládal. Soukromé rozhovory splynuly v jediné hlučení, které se náhle vzdulo, když byla Slabonožka právě ve výši toho mužíka; byl k ní obrácen zády. Uvědomila si nebezpečí? Chtěla mu čelit po svém způsobu, totiž přehánět až do směšnosti, do absurdnosti ten pokrytecký tón, chování, obyčejný příznak jisté všední nervové ochablosti, který psychiatři dobře znají? Trhlinou, která se utvořila v zástupu, bylo vidět Slabonožku u rakve, stála, dlouhé ruce položeny na víku, hlavu zvrácenu dozadu, přes tvář jí visel chomáč vlasů.

»Pomstím tě!« řekla ostrým, nesnesitelným hlasem.

Dav se začal tlačit, byli by ji málem srazili do hrobu. Její první výkřik, plný hrůzy, přehlušil ten povyk jako zařinčení činel.

»Hlídači, vyved'te ji!« poručil náměstek. »Vyhod'te ji, k d'asu! Rozzuří je ještě všechny!«

Zámecká paní de Néréis dala ruce křížem a vykřikla: »Pomstu!«

Odpověděl jí burácivý smích, který zprvu zarachotil jako hrom, a když se chtěla znovu opřít rukama o truhlu, ťukl ji přes ně hrobař Mégars zostra lopatou. Vytryskla krev. Nejspíše si to ani neuvědomila, a když shrnula chomáč vlasů, který jí visel do tváře, objevil se její zsinálý obličej nad ostatními hlavami, pomazán červeně jako maska clowna. Zasmáli se ještě silněji, potom náhle ustali. Po prvé se rozlehlo ječení žen, tlačících se v houfu na mříže. Odněkud vyletěla hrouda a rozpleskla se jí o prsa, zůstala po ní na živůtku blátivá hvězda.

Všichni měli za to, že po tom úderu zakolísala, ale ona si jen zajistila rovnováhu, přivřela oči a prohnula se v zádech docela nepatrně - byla od pasu nahoru velmi

dlouhá. Zdálo se, jako by se nabízela jejich zběsilosti, zároveň však hledala v té tlusté zdi z lidských těl díru dosti velkou, aby se do ní mohla vrhnout; ponoukala ji k tomu nějaká divoká předtucha. Týž instinkt, který ji přiměl k té poddajně nehybné póze, vtiskl její tváři podivný výraz potměšilé resignace - bylo ji možno považovat stejně za lhostejnost, jako za smutek. »Vypadala, jako by vstoje spala, opravdu jako náměsíčná. Jednu chvíli jsme myslili, že se rozpláče.« Ti, kdo stáli nejbliž, postřehli, »že tropila ústy podivný hluk, jako když nemocná jektá zuby«, a Belgičan Simonot, který ji sevřel poněkud těsněji, byl ohromen, že jí nemohl »pohnout ani o palec, zrovna jako by to byla socha«. - »Měla stehna tvrdá jako bronz,« řekl, »zdálo se, že je samá šlacha.«

Ten »podivný hluk«, jak dosvědčili ti, kdož jej slyšeli, podobal se vzdychání na jediném bezmála rozechvělém, velmi nízkém tónu, nářku spíš zvířecímu než lidskému. Mnozí si na to ostatně vzpomněli teprve dlouho potom, neboť je v tu chvíli nenapadlo, že by ten nářek mohl vycházet ze zavřených rtů s vráskami dosud pánovitými. »Jestliže chtěla ze hřbitova,« řekli, »mohla klidně odejít, my jí nechtěli ublížit. Nebo nám říci. Mívala přece dosti dobrou vyřídilku.« Měli také za to, že hledá očima někoho v zástupu, a Maigretova žena dokonce tvrdila, »že čekala do poslední chvíle na pomoc, která nepřicházela.«

Všecko se sběhlo ve chvíli, kdy to již nikdo nečekal. Simonot se k ní znovu blížil, drápaje se na kopeček, a octl se náhle tváří ve výši jejího obličej. Slabonožka mu do ní najednou zařala nehty, potom povolila jako luk, zdvihla v děsivém tichu ruce, vrhla se vpřed a zmizela v davu. Výkřik, který tak dlouho zadržovala, vytryskl jí z ničeho nic z hrdla, vybuchl nad všemi těmi hlavami.

Téměř současně dostihla hřbitovní zdi, a tisknouc se tělem k mříži, proklouzla s podivuhodnou rychlostí od tyče k tyči k hlavnímu vchodu. Simonot, šílený vztekem, ukazoval všem zkrvavenou tvář, byl lehce poraněn na čele. »Vyškrábla mu oči, děvka,« vykřikla jedna žena.

Ta slova rozhodla nejspíš o osudu zámecké paní de Néréis: dav na ně odpověděl podivným repotem. Váhal ještě několik vteřin, zdálo se, jako by se točil dokola, byl to pohyb, který vidáme často u kočky, tvářící se uprostřed svých krutých her, jako by chtěla kořist pustit.

Ti, kdož se tísnili u mříže, tvrdili, že ji nemohli zadržet. »Proklouzla nám mezi nohama,« řekli. Spatřili ji však náhle všichni samotnou uprostřed cesty, a než mohli udělat krok, uviděli podivný výjev.

Po cestě se blížila drobným klusem její velká kobyla, škubala udidlem, pořehtávajíc radostí; opratě za ní vlály. Nikdo se nikdy nedozvěděl, odkud vyběhlo to podivné zvíře: je pravděpodobné, že je jeho paní zavedla pod svah u hřbitova, na velmi úzkou cestu, končící o něco níž na obecním pastvisku, známém pod jménem Močálová rovinka. Prázdný vůz skřípěl a poskakoval za kobyloou při každém drncnutí. Slabonožka do něho skočila, a poněvadž cesta po pravé straně byla zatarasena, vjela jedním kolem do nehlubokého příkopu, obrátila na tom pevném bodě, a nedotknuvši se ani opratí, uvázaných na opěradle kozlíku, mlaskla jenom na kobylo: ta skočila dobrých patnáct stop.

»Pozor tam dole!« vykřikl kdosi přiškrceným hlasem. Výstraha však přišla příliš pozdě, splynula s jedním z těch děsivých výkřiků, podobných zpěvu, je to sám hlas davu. Když se kobyla vzepřela na zadek, chystajíc se ke skoku, hrábla pravou nohou a kopyto zasáhlo lehce na prsou malého Denisana. Otočil se dvakrát a zůstal

bez hnutí, nosem v prachu. Pak bylo již jen slyšet dusot velkých podešví, sbíhajících po svahu.

První se chopil otěží čeledín jménem Roblard, ale ten pak popíral, že by uhodil kobyly do chřípí. Byl ostatně odmrštěn tak prudce stranou, že si vymkl rameno a neúčastnil se již toho, co přišlo potom. Tvrdí se, že převržený vůz byl vlečen přes dvacet metrů, alespoň četníci našli druhého dne hluboké rýhy, vyryté v zemi. Je však pravděpodobné, že tíha útočníků, zavěšených v chomáči na volném stupátku, stačila, aby se vůz opět narovnal. Zaslechli nad hlavami dvojí prásknutí bičem, pustili se, a tu spatřili s úžasem černou siluetu zámecké paní, udržela se i po tom strašném nárazu na kozlíku. »Myslili jsme, že nám upláchla, ale běželi jsme i tak za ní, abychom viděli, co bude.« Od té chvíle byli jisti, že vůz daleko nedojede. »Skákal sem tam jako žába, měl zkřivenou nápravu.« V zatáčce vyklouzlo kolo z osy a kutálelo se klikatě po vedlejší cestě.

Spatřili Slabonožku, vyrazila z trosek, vyšplhala po druhé straně svahu a objevila se před nimi naposled proti šedému nebi; černé hedvábné cáry jí visely v dlouhých třásních až po kolena, vítr jimi jen lehýnce povíval. Někteří se později holedbali, že ji viděli plakat, třebaš měla tvář nehybnou, jako z kamene. Když doběhli na pahorek, všichni najednou, klopýtajíce, zdvihla Slabonožka mlčky ruce. Obnažený levý bok svítil jako sníh, tak byl bílý. »Chtěli jsme ji zadržet a dovést na četnickou stanici nebo ke starostovi, ale ženy měly za to, že je ten malý Denisane mrtev, a hrozně zuřily, ze všech nejvíc.« První na ni nejspíš vztáhl ruku Riguetův syn, řečený »Pipo«, dvacetiletý chlapec. Mnozí to aspoň tvrdili. »Popadl ji za hrdlo, poznali dobře jeho ruku, chybí mu totiž prst.« A zběsilý dav, který se tiskl na druhé straně cesty ke hřbitovní zdi, zaslechl v tu chvíli velmi zřetelně

hlas zámecké paní de Néréis. Vykřikla dvakrát »Filipe«. Podotkli, že se Pipo Riguet vskutku jmenuje svým pravým jménem Filip, nemohli však s jistotou říci, že právě k němu se obracel poslední výkřik té podivné ženy.

»Důstojný pane,« řekla starostka, »nemohu to s ním již vydržet. Včera mi vytrhl v kuchyni dlaždici a přeřízl vedení, dělal, jako by to spravoval. Chudák! Nač ho dnem nocí hlídat? Mate se mu to v hlavě čím dál víc.«

»Promluvím s ním ještě,« odpověděl farář svým mírným hlasem. »Ke mně se ostatně chová dokonale, je velmi poslušný.«

»Poslušný? Chcete říci pomínutý - ó, ne ovšem tak, jak vy tomu slovu rozumíte. Neskřípe to zuby, nemá to u úst pěnu, neleze to po zdech - nic takového. Lidé si totiž představují... Ale to proto, že neznají vůbec zvířata. Takové zvíře, kterého se chytá vzteklina... z počátku není nic přítulnějšího, klidnějšího, má oči jako člověk, když se na vás dívá. Až do toho dne... Kdybych vám řekla, že někdy v noci, když si konečně na chvíli zdřímnu a pak se probudím a vidím ho stále na témž místě, v tom jeho tmavém koutku, s těmi ubohými hyžděmi rovnou na dlaždicích... musím ho politovat, dojíám mě to, přemýšlím...«

»Nu a?«

»Nu, někdy neodpoví, vzdychá, někdy se celý chvěje. A jindy... Můj ty božíčku!«

»Uklidněte se, paní. Nač na to vzpomínat? Zbytečně se tím trápíte.«

Nešťastná žena k němu zdvihá rozpálenou tvář.

»Důstojný pane,« řekla se směšnou vážností, která přesto nebyla k smíchu, »nejsem už mladá, znám život. Bez urážky - myslím si, že se mi vaše matka podobala...

ani příliš dobrá, ani příliš zlá, nu, žena je vždycky tak trochu, jakou ji udělá muž, a muž... to je náramně těžké říci, co je muž. Dejme tomu, že je to pořád dítě, ne, důstojný pane? Roztomilé a úlisné, když je to popadne, ale plné neřesti - choulostivým ženám nezbude než zůstat starými pannami. Je pravda, že tenhle...«

Její plochá šedá tvář pod směšným hladkým účesem s pěšinkou uprostřed vyjadřovala jen bezmezný údiv, ale fenouilleský farář nemohl odtrhnout oči od těch silných rozpraskaných rukou, jimiž jezdila křečovitě po stole.

»Paní starostová,« řekl, »se zlem neděláme kompromisy. Nutno s ním bojovat podle svých sil a ostatek v míru snášet.«

Podívala se na něho, snažíc se zřejmě dáti nějaký smysl těm nepochopitelným slovům, potom pokrčila rameny, zarazila se najednou a skryla tvář do dlaní.

»Ještě dneska v noci mluvil celé hodiny. Vypravuje rozvážně o svém životě, věci pravdivé i vymyšlené, ale je to všecko tak pěkně pomíchané, že se na to po každé chytím, je to jako sen. Nezapomeňte, že lže. Lhal ostatně vždycky hodně. Je však teď už tak pálený, tak prohnáný, že ho zarazím vždycky příliš pozdě, když je již všecko příliš zašmodrchané, kdepak bych se v tom s tou svou ubohou hlavou vyznala! Začne po každé jako nějaký kejklíř házet jmény a daty, říká to takovým klidným hláskem, člověk by myslil, že mluví se soudcem, začne se vždycky třást jako list. Ano, to byste nevěřil, v takových chvílích mu patřím tělem i duší, chci všecko, co chce on, na popravu bych s ním šla. A přece, přísámboh, v mém věku již nemůže být řeči o tom, však víte, co chci říci, že jsem tak smělá, mne už něco takového ani nenapadne. Ty jsi dobrá žena, řekne, ty se musíš se mnou dělit o mou hanbu. Nejpodivnější je na tom to, důstojný

pane, že mu věřím. Aby to kat! Manželka, která si nemá co vyčítat... ani to... ačkoli mezi námi... Arsenius nebyl nikdy to, čemu se říká... zkrátka, vyznám se v tom.«

»Paní starostová,« řekl kněz zardívaje se, »musíte na příště vidět v panu starostovi jen nemocného člověka, opravdu nemocného, nic víc nic míň.«

»Vy se na něho tedy díváte jako doktor?« říká s povzdechem. »Vy taky myslíte, že Arsenius patří do mon-treuilského ústavu?«

»Promiňte,« odvětil vlídně fenouilleský farář, »mluvil jsem jen o vašem úkolu, paní, nikoli o svém. Já nebudu mít, bohužel, možná kdy. Přiznám se, že můj úřad je od posledních pohoršlivých událostí velmi nesnadný, a moji nadřízení...«

Složil chvějící se ruce křížem a zas je vždy uvolnil.

»Neměl jsem ho v úmyslu léčit, tak pošetilý nejsem, byl bych býval jen rád, aby pochopil...«

»Co aby pochopil?«

»Milosrdenství,« odpověděl s rozpaky tak vzrůstajícími, že mu bylo líto sama sebe.

»Milosrdenství?« optala se. »Jaké milosrdenství?«

Její pohled těkal od fenouilleského faráře ke dveřím, aniž kde spočinul.

»Mluvíte tak trochu jako on,« řekla konečně. »Milosrdenství! Copak může být někdo takový blázen, aby mu nebylo líto sama sebe? Konečně, vy do toho jistě vidíte líp než já.«

Natáhla ruce na stůl a udělala hlavou pohyb, který se jí kdysi zdál neodolatelný; byl tím grotesknější, že se jí na okraji brady zachytila kapka.

»Já jsem nebyla nikdy nějak zvlášť zbožná,« začala důvěřivým tónem, »a přece jsem slyšela... i doktor v beznadějných případech...«

»Nejsme kouzelníci,« zakoktal nebohý kněz se srdce-

rvoucím úsměvem, »a fenouilleský pan doktor to dobře ví.«

»Kdo to mluví o fenouilleském lékaři?« přerušil ho veselý hlas.

Vešed kuchyní, kráčel milý doktor potichu a teď tu stál na prahu a podával zsinalému knězi široce otevřenou ruku.

»Uklidněte se, pane faráři,« řekl, toče se na podpatcích. »Klaním se, paní. Doufám, že nevyrušuji.«

Došel pozpátku ke krbu a opřel se o něj zády, klada opatrně lokty na mramorový okraj. Teprve potom shodil s nosu skřípec, cvrknuv do něho malíčkem, na němž se skvěl zlatý prsten; byl to velmi nenucený pohyb a doktor měl vždy za to, že eleganci tohoto gesta nelze vůbec napodobit.

»Takový nemocný, jako je náš,« řekl svým lehýnce huhňavým hlasem, »náleží bezpochyby stejně knězi, jako lékaři. Musím se však nejdříve zhostit jisté povinnosti vůči vám, pane faráři. Pro mne, prostého venkovského lékaře, zůstává nezávislost srdce a ducha zákonem, jediným zákonem, zákonem svrchovaným. Když se k tomu naskytla tak vhodná příležitost, ujistil bych vás rád v té těžké chvíli svou upřímnou sympatií. Vaše chování za posledních událostí bylo přísně posuzováno i vašimi představenými, jak se tvrdí. Vážím si toho, že jste jednal a mluvil jako kněz. Profesionální svědomí je dnes vlastností příliš vzácnou, abych se před ním velmi hluboce nepoklonil, ať se s ním setkám kdekoli... Jste bezúhonný,« ukončil nezvratným tónem.

Jeho pravá ruka zůstala nehybně viset ve výši čela; řetízek skřípce byl zaklesnut mezi ukazováčkem a prostředním prstem. Ke starostové plynul z doktorových očí pohled spíše překvapený než prudký. Kněz, jak se zdálo, ho neslyšel, stál na témže místě, nakloněn svým dlouhým

tělem dopředu; ukazoval mu téměř záda. Malvina položila prst na rty.

»Pane doktore...«

Hlas fenouilleského faráře, zprvu rozechvělý, se poznenáhlu uklidnil, ale jakýsi plachý, neproniknutelný smutek měnil jej až do konce jakoby v prosté bručení, které stěží rušilo ticho; tak tenký plamen, šlehán větrem, posouvá zvolna sem tam nejrůznější stíny, vrstvicí se jeden na druhém, aniž je poruší.

»Hled'te, pane doktore, nutno znát, nutno chápat, jak to často říkám. Není radno posuzovat nás podle vzezření, to neříká pranic. Můj Bože, kdo z nás by si nepřál vypadat jinak? Nemohli jsme si však vybírat. V semináři jsme se smávali, jak vypadáme. My první jsme si tropili žerty ze svých ubohých vlajících sutan, vlněných punčoch, velkých střevíců, nemluvě ani o tom, jaký jsme měli směšný krok, snažíme se totiž vložit do něho vše, co nám ještě zbývá z nevědomé koketerie, mladosti. Eh co, říkali jsme si, měsíc na svobodě všecko spraví. Svoboda! Když máme za to, že jsme jí dobyli, je již daleko za námi. Žel, naše vězení nemá zdí! Náležíme všem, a nesmíme záviset na nikom. Nemáme, proč bychom se tvářili jako vítězové! Víte však, jaké je to pokušení, proti němuž musíme bojovat, jakmile jsme v první době našeho úřadování vydáni sami sobě? Nenamáhejte se, pane, je to pýcha. Naše pýcha. Neboť to, čemu vy ostatní říkáte často pýcha, zasloužilo by si nanejvýš jména domýšlivost, malicherná sláva, ješitnost. Jsme sami. Pýcha, stejně jako lakota, je neřest samotářská. Vklouzla do nás, aniž jsme o tom věděli, za těch ubohých lopotných let, která se nám zdála krátká, protože kázeň, o jejíž nesrovnatelné důvtipnosti jsme neměli ani potuchy (a jak bychom ji byli mohli správně posoudit, když snad ani naši učitelé ji nechápali o mnoho líp než my?), vymezovala

každou hodinu, každou minutu. Měli z nás udělat apoštolů, lidí, jejichž království není z tohoto světa. Ach, to není tak lehké, vyrvat ze srdcí drobných venkovanů lakotu! Je možné, že v nás potom prasklo pero. Aspoň je až příliš napjaté. Myslí si o nás, že jsme provždy pokorění, a my se zatím musíme tolik přemáhat, abychom na lhostejnost neodpověděli opovržením. Naše znalost lidí a jejich útrap je tak naivní a zároveň tak hluboká! Nemůžeme vám to však nikterak dokázat, protože nemluvíme touž řečí. Žel, vyslovili jsme o vás svůj soud!«

Starostka hleděla upřeně na roh stolu s oním protektorsky starostlivým a zároveň unuděným vzezřením, s nímž hospodyně přijímají dětské tlachání nebo mužské hádky. Krásný doktor, zaskočen náhlým mlčením svého společníka, odpověděl nazdařbůh, ačkoli se mu hlas třásl hněvem.

»Nu co,« pokračoval fenouilleský farář, »opustím už brzy tuto farnost. Za několik dní spatříte, jak z vlaku od Boulogne vystupuje mladý kněz stejně prostý, jako jsem byl já; půjde do téhož kopce, jako jsem šel já, ubohé zavazadélko v ruce. Pak se vám možná ta slova, která jsem vám řekl a ještě řeknu, nebudou zdát tak zbytečná. Kéž by vás varovala před omylem, který učiníte! Ó, nic snazšího než udeptat toho, kdo po mně přijde! Přijede a bude mít uši ještě plné rad, nabádajících k mírnosti, opatrnosti... Jenom ne dotěravou horlivost, váš předchůdce vám tu zanechal dědictví velmi těžké, nový skandál by zničil všecko. Myslím, že se v této farnosti učiní Bůh ještě menším než kdy předtím. Nuže...«

Fenouilleský lékař držel skřípec mezi palcem a ukazovákem na kus od očí, jako by pozoroval nějaké báječné zvíře.

»Vedete řeči vskutku překvapující u člověka vašeho stavu,« řekl, »a pochybuji, že by vaši představení...«

»Nečekám již nic od svých představených,« odpověděl fenouilleský lékař s podivným úsměvem. »Nečekám již od nikoho nic, aspoň na tomto světě. Ano, tato vesnička mě přemohla, a přemůže ještě mnoho jiných. Přemůže i vás...«

»To připouštím...«

»Když začne tato vesnice hořet - stejně jako mnoho jiných vesnic, které se jí podobají,« promluvil opět fenouilleský farář, stále tak klidně, »ano, uvidíte, jak z ní vylézají všeliká zvířata, jejichž jména lidé už dávno zapomněli, jestli jim vůbec kdy nějaké jméno dali.«

»Co je to? Jaká zvířata? Ale, ale, známe jich už hezkou řádku, a všechna jsme pěkně určili, roztrídili.«

»Ó, dost jsem o tom přemýšlel,« pokračoval kněz, aniž zvýšil hlas. »Dokonce jsem si vždycky myslel, že přijde chvíle, kdy nadpřirozeno najde cestu z oblasti, která je mu vlastní. Mohu vás požádat, abyste mi věnoval trochu pozornosti?«

»Velmi rád,« řekl zdvořile krásný doktor. »Tyto these jsou pro mne ostatně nové.«

»Obávám se, že se zdají nové mnoha lidem. Abych použil výrazu, který vás před chvílkou překvapil: nelze popřít, že se Bůh již dávno učinil malý, velmi malý. Lidé z toho usoudili, že stejně jako včera, zmenší se i zítra, že bude menší a menší.«

Na rtech se mu objevil tentýž podivný úsměv; fenouilleský lékař na něj odpověděl neklidnou grimasou.

»Ostatně i věda uznává, že člověk má jisté potřeby...«

»Dovolte, jako bývalý externista doktora Bouvillona mohu říci, že moderní psychiatrie klade značnou váhu...«

»Na tom nesejde,« přerušil ho kněz svým jednotvárným hlasem. »Chci jen vysvětlit, že chudý nemá napříště slov, aby řekl, co mu schází, a chybějí-li mu tato slova, tedy proto, že jste mu je ukradli.«

»Mluvíte, pane, jako demagog, byl by z vás možná nebezpečný člověk.«

»Vskutku,« odvětil chladně fenouilleský farář.

Učinil krok vpřed a položil obě ruce na ramena svého společníka, zabodávaje pohled do jeho oči; nikdo by byl nečekal toto gesto od takového člověka.

»Zapečetili jste jméno Boží v srdci chudého,« řekl.

»Obraz je to krásný,« poznamenal doktor, zatím co starostka tlumila zívání, »je to však jen obraz, nic jiného. Stěží by byl co znamenal v době, kdy Combes potíral kongregace.«

»Obávám se, že je ten výpočet nesprávný,« pokračoval farář a stále se tak tvrdě díval. »Lepší by byla bývala pro nás všechny ta směšná válka. Odvracela staré, leckdy neodůvodněné zášti, soustřeďujíc je jen na kněze. Udržovala představu božského, byla, aniž jsme si to uvědomili, jakoby voláním k bohu nespravedlnosti, pokrytectví, prostřednosti nejlepších. Rouhání, pane, zavazuje nebezpečně duši, ale zavazuje ji. I sama zkušenost dokazuje, že člověkova žeň zůstává záhadným aktem, jehož tajemství nezná snad cele ani démon. Kdežto mlčení... Ano, pane, blíží se chvíle (přišla snad již?), kdy touha, zazděná v hlubinách vědomí, jak se domníváme - ztratila tam i své jméno - vyhodí do povětří svůj hrob. A jsou-li jí uzavřeny všechny ostatní východy, najde si východ v těle a krvi - ano, pane - uvidíte, jak se objevuje v podobách netušených, ba troufám si říci, ohyzdných, strašných. Otráví rozum, zvrátí instinkty a... kdo ví? Proč by tělo, proč by naše bídné tělo nezaplatilo znovu výkupné za... d'ábla... nové výkupné?«

»To je bláznovství,« poznamenal fenouilleský lékař, »čiré bláznovství. Tři hlavní božské ctnosti, přecházející ze světa neviditelného do světa viditelného a měnící

ve zhoubné nádory, jak se domnívám, pane... Věru se může člověk ptát, jak by smýšleli na vyšších místech o těch podivných úchylkách...«

»Obávám se, že spatříte vbrzku věci podivnější,« řekl fenouilleský farář a tvářil se stále tak chladně. »Jsme zajisté ještě vázáni mnohými ohledy k tomu, čemu se říká společenský řád,« pokračoval důvěrným tónem, »ptám se vás však, co budeme moci napříště učinit v jeho prospěch? Nejsme četníci, máme jen za úkol ospravedlňovati bídu tak dlouho, jak ji ospravedlňovat lze. Žádné se nebojíme, na všechny máme lék, vyjímaie jedinou: vaši bídu. Chci říci bídu, kterou jste vynalezli. Ano, pane, nikdo vám nebrání, abyste nastolili řád, z něhož by byl Bůh vyloučen, rozvázali jste však takto smlouvu. Ten dávný svazek nebude do zajista přerván za jeden den, Církev je spiata příliš mnoha pouty se společností, třebas padlou. Přejde však chvíle, kdy bude stejně ošidné hlásat naději v takovémto světě, uspořádaném pro zoufalství, jako házet hořící uhel do soudku se střelným prachem. Tehdy...«

»Stačil by opravdu nevelký počet takových fanatiků, jako jste vy...«

Tvář fenouilleského faráře náhle zbledla, polkl několikrát slinu, než odpověděl. Starostka pozorovala zvědavě širokým výkrojkem límce hubený, bledý krk, šku-bal sebou jako krk kuřete.

»Nechali jsme vám chudáka dost dlouho v rukou,« řekl.

Rty se mu ještě chvílku chvěly, potom se jeho pohled poznenáhlu vyjasňoval a putoval od jednoho svědka té podivné scény k druhému, jako by se probouzel ze sna.

»Vrátíme se ještě k tomuto rozhovoru,« řekl doktor, a teď zas jeho bílá ruka opsala ve vzduchu elegantní křivku a spočinula lehce na rameni fenouilleského faráře.

»Poslední události mohou věru zvrtnout solidnější hlavy, než jsou naše, proto mi není nijak zatěžko připustit - i kdyby vás to mělo překvapit - že vášně rozpoutané v této vesnici mají zvláštní ráz: výraz hromadného šílenství.«

»Poroučím se,« řekl kněz svým obvyklým hlasem.

Otočil se ještě jednou k doktorovi a vyšel pozpátku. Zapomněl zavřít dveře. Starostka pokrčila rameny a strčila do nich špičkou nohy.

»Proklatý podivín!«

»Lidé hloupnou,« poznamenala starostka s hlubokým povzdechem. »Musí být něco ve vzduchu, jak se říká, jed, bůhvíco. Hled'te, pane doktore, za mých časů - mluvím o své mladosti, ovšem - nebyli staří ani z poloviny tak prostopášní jako dnes. Já si myslím, že všechno zlo pochází právě z toho. Svět zahnívá od starců.«

»Ale jděte!«

»Vím, co říkám,« pokračovala starostka, obličej celý rudý. »Myslím si, že je trápí smrt, oni by tu chtěli být věčně. Musí mít pořád v hlavě nějaké blázniviny; stávají se z nich zrovna takoví ťulpové jako ve dvaceti, jenže mají o ty své zkušenosti víc. Hled'te, když si vzpomenu na svého děda Artauda nebo na matčina bratra - byl to Gentil - Gentilové z Mannerville, silní muži, nikdy nestonali, bylo jim osmdesát nebo ještě víc a oni chodili přes náš dvůr s košem jablek na každém rameni, ti neviděli nic než práci, práce, to byl jejich bůh. Nesmáli se zbůhdarma, jen když byla nějaká pitka, byli takoví klidní. Smrt, prosím vás, to byl odpočinek v té chladné zemi, kterou tolikrát otevřeli, kterou hladili rukama a potom vdechovali, jako by čichali ke sklence s jalovcovou - ne, ze země neměli strach. Není se taky čeho bát, země člověku neublíží. Nač si ostatně myslit na smrt? Taková myšlenka na smrt, to nepřijde jen tak samo se-

bou, to je zlá myšlenka - kam bychom došli, kdybychom se nechali vést tím, co nás napadne? Myšlenka na smrt, to je jako nebožtík, na to se nemá sahat. Ti ničemní dědkové, ti toho však mají dneska plná ústa. Čím jsou smutnější, tím jsou starší. Poslyšte, pane doktore, právě ten smutek...«

»My říkáme úzkost,« podotkl fenouilleský lékař.

»Mluvím o smutku,« vedla starostka umíněně svou.
»Dřív měl i pořádný dělník své trampoty, své špatné dny, to vím. Netrvalo to nikdy dlouho. Me... mel...«

»Melancholie.«

»Melancholie, to bylo pro bohaté. On je v tom rozdíl, jak je kdo nervosní, ne? Boháči, ti mají svůj způsob - vypůjčí si tu a tam nějaké to soužení v těch svých knihách, v divadle, v hudbě, zkrátka bůhví kde, to je takové soužení bohatých, soužení pro smích. Naši hlupáci to musí rvát ze sebe, hryžou se, užírají. Na mou duši, člověku je hanba, když tak vidí ty jejich špinavé, potměšilé tváře a lesklé oči. Nemohu se ubránit, abych při nich nemyslila na zvířata, na němou tvář. Dočista tak: jsou smutní jako zvířata.«

Zívala, brada jí klesla až na prsa.

»Slabonožka je mrtva?« řekla po dlouhém mlčení.

»Zemřela včera večer.«

»Ani jsem se o tom Arseniovi nezmínila. Neví nic.«

Fenouilleský lékař mávl lhostejně rukou.

»Říkám vám znovu, že mu nemůžeme nijak pomoci, leda ho odtud odvézt, z téhle vesnice, z tohoto domu, izolovat ho. Vy tomu však nechcete rozumět. Měl dnes pěknou noc?«

»Lepší, dosti klidnou. Dnes ráno se šel dokonce podívat na úly. A přece...«

Krásný doktor neodpověděl, obrátil se k ní zády a zmizel. Seděla s hlavou skloněnou, ruce zkříženy na

břiše; poslouchala chvíli, jak sem tenkým stropem záleňají jeho kroky. Potom všecko umlklo. Marně číhala, kdy klapnou dveře, kdy někdo promluví. Chystala se už nahoru, když se objevil doktor.

»Ptáček uletěl,« spustil. »Pěkná novina!«

»Uletěl? Ale vždyť má šaty zamčeny, boty, všecko. Je v pyžama, bos. Ach, to je nadělení!«

Prohledala půdu, stodolu, ale marně. U vchodu do stáje ukázala na prázdné prkno.

»Sem si dává obyčejně dřeváky. Vsaďme se, že je má na nohou... Fenouilleský starosta v pyžama a v dřevácích, to je přece jen kapánek moc!«

Nahoře na kopci zpomalil fenouilleský farář krok, ale zastavil se teprve za zahradní brankou, pod směšným loubíčkem, které jeho předchůdce osázel ve své horlivosti pomponovitými růžemi, připomínajícími papírové květy, docela podle seminářské estetiky.

Po čele, po tváři mu stékal pot. Opíral se dlaněmi o dveře a divil se, jak chvatně mu buší srdce. »Copak jsem šel tak rychle?« Vzadu za ním ubíhala cesta, vinula se do údolí; marně se jí doptával, jako by mu mohla vydat své tajemství. Stromy na ni vrhaly velké stíny.

Udělal krok k tomu smutnému cihlovému domu, tak smutnému ve své nahotě, svítící mezi zakrslými stromy, štíhlými tisy a jahodami. Pootevřenými žaluziemi bylo vidět šedé tapety velkého pokoje, vlhké i uprostřed léta. Ostrý pach sanytru se vznášel i venku v přehřátém vzduchu, plném včelího bzukotu. Farář se náhle obrátil a dal se maličkou alejí, posypanou pískem, vedla k ohradě. Došel ke plotu, překročil jej a zamířil podél pastvínku ke kostelu.

Nedoufal ostatně, že by tam v tuto chvíli našel něco jiného než klid, chládek, ono bezpečí, které ho poslední týdny přivedlo tolikrát k modlitbě, iakoby proti jeho vůli. Modlitba? Náhle ho napadlo: Od kdy se modlím, skutečně modlím, tak jako kdysi? Nevěděl, co by odpověděl. Nezameškal zajisté žádnou ze svých každodenních pobožností, byly pro něho dokonce čímsi sladkým, docela sladkým, až proradně sladkým, jitřilo to pozne-

náhlu, téměř k závratí ten zvýšený pocit samoty, za nímž se prostíralo mlčení, nehybnost, hrůza z té mrtvé vesnice.

Zasloužily si jména modlitby? Nepřetrhaly spíše poslední pouta, která ho vážala k jeho tvrdé práci, k jeho farnosti? Nikdy předtím na něho nepřišlo pokušení stěžovat si, cítit dojetí nad sebou samým. Zdálo se mu, že rozpoznává v tom neobvyklém soucitu símě revolty, které den ze dne otravovalo jeho srdce.

Podíval se těžkým pohledem na kostel, na svůj kostel. Čeho se bát? Jakého nebezpečí? Přistoupil opatrně, drobnými krůčky ke dveřím - a otevřel je. Objevila se před ním nesmírná chrámová loď, podivně pustá s těmi svými lesklými lavicemi, velkými rozpraskanými dlaždicemi, které čas ohlodal - stoupá z nich truchlivý pach - s vysokými holými zdmi, jejich tlustým vápenným krunýřem, s výstupky, na nichž visí vlaštovčí hnízda... Vbrzku někdo jiný... Co na tom! Byl tu vždycky jen pocestným, ten starý kostel ho bez hněvu odstrkoval, jako ho zapudila ta ves, jejíž střechy bylo odtud vidět - kostel i ves tvořily jediný celek. Dokud bude ta dávná tvrž tyčit do výše svou věž, dokud bude vrhat do prostoru svou výzvu, bude při farnosti, bude při těch lidech tam naproti. Budou ji moci zhanobit, rozbořit, ale ona jim bude náležet až do konce, až do posledního kamene; nikdy je nezapře. Ano, ležíc v trávě, nabídne ještě těm zrádcům, těm křivopřísežníkům své krásné rozryté boky - jejich děti si přijdou hrát do jejich zřícenin. Nemohouc už pro ně udělat nic lepšího, ochrání je stará Matka před deštěm a sluncem. Ach, ovšem, přijala i jeho vlídně, ale byl tu jen jakoby dočasným hostem. Ať se stane cokoli, nebude ho chránit proti nim, proti svým synům. A jakmile opustí Fenouille, farnost, nebude ho již znát.

Spustí ruku a dveře se s lehkým zaskřípěním samy zavřou. Ne, dnes večer nenajde útočiště na svém oblíbeném místě, v nejtemnějším koutku kůru.

Jde vzhůru po kamenité cestě, krok za krokem, a ještě jednou se potají podívá žárlivým pohledem za sebe. Můj Bože, jak se mu bude zdát ten večer dlouhý! Bude si musit za chvíli připravit svou podivnou večeři: jako obvykle misku teplé vody, do níž nahází páté přes deváté zeleninu, vezme ji nazdařbůh ve sklepe a přidá kousek slaniny. Neměl nikdy služku, zvonička Elisa přichází jednou za týden uklidit a vyprat. Nevadí, obejde se dnes večer bez polévky. Ta velká chudoba, v níž se narodil, vyrostl, stala se pro něho něčím tak známým, že nedoufá, ba ani již netouží, aby jí byl konec. Pocítí najednou s temnou, pyšnou radostí, jak ho ta chudoba pokořuje. Když jeho odvaha ochabuje, vídá obraz, který mu vrací klid a mír, uvolňuje nervy: obraz žebráka, krácejícího po cestě, opravdového žebráka s mošnou na zádech a psy v patách.

V kuchyni bylo všechno tak, jak to před čtyřmi hodinami opustil, a přece mu srdce v prsou poskočilo... To ho tak zmátla pouhá sklenice, naplněná dopola vodou, nepamatoval se, že by ji byl nechal na tom místě. Obešel pohledem celou místnost. Zavřené okenice propouštěly jen kalný šedý svit, který ostatně poznenáhlu slábl.

Stál dlouhou chvíli bez hnutí, vydán všanc podivné, nevysvětlitelné hrůze. Dveře do zahrady byly ve dne v noci otevřeny: bylo velmi pravděpodobně, že zašel na faru třeba kostelník nebo zahradník Denis, koupil od něho semena a má tento týden přinést účet. Pokrčil rameny, vyšel ven a octl se dole u úzkého schodiště, bylo již celé zešeřelé.

Kolik minut takto stál, ruce na zábradlí, kolena na-

půl pokleslá, v poloze tak nepohodlné, že se pak vzpřímil jen s bolestným úsilím, které z něho vyrvalo výkřik. Spánek ho přepadl vstoje, znenadání, jako děcko. Když otevřel oči, zdálo se mu nejprve, že se již dočista setmělo, ale denní světlo, prosakující štěrbinami ve dveřích, ho vyvedlo z omylu. Zamířil k velkému pokoji, a znovu se zastavil.

»Pane...«

Starosta k němu zdvihl tvář, zdála se klidná či dokonce šťastná; byla totiž celá opuchlá, podtrhávalo to ještě její hloupý výraz. Faráře to zmátlo.

»Co tu děláte?« začal s úsměvem. »Budou se po vás shánět.«

Bývalý sládek sebou pohnul, chtěl zřejmě vstát, ale podařilo se mu jen schoulit se poněkud dál do kouta, kde dřepěl na bobku, kolena u brady. Pohlédl na zmuchlané pyžama, na dřeváky a řekl s překvapujícím klidem:

»Zamkli mi šaty, to je blbé. A všichni jen pořád mluví, mluví... Zítra přijdou lidé z ústavu a odvezou mě. Nevadí! Nejsem přece větší blázen než oni, pane faráři. Milostpaní mě má však v merku... to je to...«

Opakoval dvakrát tu větu, byl s ní, jak se zdálo, spokojen:

»Má mě v merku...«

»Co chcete ode mne?«

Fenouilleský starosta, jak se zdálo, neslyšel, hladil si ostříhanou hlavu oběma rukama, avšak pohled, který obrátil občas potají ke dveřím, byl podivně pozorný a jasný, třebaš ještě zakaboněný strachem.

»Musíte uznat, že jsem je napálil s tím svým nosem!« řekl. »To jsou hlouposti. A stejně jsem nebyl v právu onehdy na hřbitově. Nač? Člověk má zůstat tím, čím

je, ne? Podrobit se svému osudu. A právě při té příležitosti jsem...«

Přimhouřil oči a usmál se maličko, potměšile.

»Milostpaní« - kdysi, za dnů, kdy pivovar zkvétal, za blažených dnů svého života neopomenul nikdy nazývat starostku tímto jménem - »milostpaní nemá valné chuti zavřít mě do ústavu, bojí se skandálu. Já ji znám, já znám její povahu. Čím víc doktor naléhá, tím je umíněnější, je nedůvěřivá jako myš. Takhle to může, jak vidíte, trvat celé měsíce. Kdybyste však vy...«

Umlkl najednou a jeho červená tvář nabyla netušeného výrazu, tak mírného, že fenouilleského faráře na okamžik napadlo, zda do jednoho nenaletěli tomu hřmotnému chlapíkovi a těm jeho složitým výmyslům.

»Znáte mé mínění,« řekl, »netajil jsem se s ním ani před vaší ženou, ani před doktorem. Opravdu by vám však několikaměsíční pobyt... klid... samota... Žel, lidské prostředky jsou tak omezené.«

Starosta s něho nespouštěl oči; faráři se zdálo, že v nich vidí střídavě ironii nebo soucit.

»Proč se mi díváte na ruce? Myslíte si, že jsou celé poškrábané? Budiž. Nemám právo ostříhat si plot? Jenomže já si to nechávám pro sebe, ať hledají, ať se z toho dostanou! Měl jste slyšet doktora... Otíral si skřípec, čichal mi k nim téměř. „Aj... aj... zajímavé, svrchovaně zajímavé,“ říkal. Byli by mě pro maličkost podezřívali, že jsem zabil toho skotáčka. Co chcete, je to moje vina. To je ta moje slova na hřbitově tak pobláznila. Hlupák! A jen proto, že jsem... Jakže! Což nemůže člověk jednou jedinkrát - jednou za celý svůj život doufat ve spásu?«

Hlas se zlomil, ale pohled se dál usmíval, jakoby upřen do jiné duše, do hlubší, méně známé oblasti jeho duše. Jednu chvíli zápolil kněz s nesmyslným poku-

šením nechat zde toho chudáka a utéci, pak mu však vhrkly do očí slzy. Pochopil, že mu bylo dáno spatřit poslední záblesk rozumu, vcházejícího do temnot. Kmitlo mu hlavou poslední ozářené okénko lodi, potápějící se uprostřed černé deštivé noci.

»Jaká spása?« zakoktal konečně.

»Spása?«

Zdálo se, že už blázen zapomněl to slovo, které před chvílí vyřkl; opakoval je několikrát.«

»Nepodezřívám vás ze žádného zločinu,« odvětil fenouilleský farář. »A mýlíte se, máte-li za to, že pan doktor... Žel! Budete i vy stále nepřítelem sám sobě? Není dovoleno, aby člověk nenáviděl sám sebe. Kdybyste se byl dopustil vraždy, byl byste jen tím víc hoděn soucitu, aspoň v mých očích.«

»Podívejte se, v ústavě budu mít pohodlí,« odvětil ten chudák důvěrným tónem. »Napadlo mě to tyhle dny. Ať si ošklivím sám sebe nebo ne, nedá se, pane, nic dělat, je to nevysvětlitelné...«

»Kdybyste dovolil, abych s vámi mluvil otevřeně...,« začal kněz.

»Nevysvětlitelné. Nikdo neví, co je ošklivost, já vám to říkám, je to v člověku. Možná, že to v něm spí jako zrno v zemi. Lidé o tom mluví neprávem. Já si myslím, že se to podobá smrti. Co si o tom myslí mrtvý, opravdu mrtvý - nemluví o umírajícím - opravdový nebožtík v truhle, když ho nechají samotného, když se každý tam nahoře vrátí ke svým zvykům, jí a pije a spí jako dřív; nebožtík pod zemí, pěkně dotažený, pěkně shnilý?...«

»Hled'te, pane Arsenie, všichni jsme prožili chvíle...«

»Chvíle... chvíle... To, o čem s vámi mluvím, to není chvíle.«

Zdálo se, že se velmi namáhá, aby ze sebe dostal to vzpurné slovo. Spustil bezvládně ruce:

»To je život,« usoudil sklíčeně. »To je nejspíš život. Vy toho však nevíte o nic víc než ostatní, co? Nikdo nic neví. Podotýkám, že neříkám nic zlého o kněžích, mají tajemství, tajemství, která znají jen oni, jsou náramně stará, z dob faraonů - podívejte se na mumie. To byli jejich svatí, svatí té doby. Zkrátka, kněží vyhovují mnoha lidem, jenomže... co chcete? Já nejsem pověřčivý, pověřčivost není v mé povaze.«

»Pane Arsenie,« řekl nebohý kněz, který byl jak na skřipci, »měl jsem vždycky za to, že ty vaše... že ty vaše obavy jsou... zdají se podivné... bizarní... jen lidem příliš povrchním, aby se o ně sdíleli, nebo příliš... příliš zbabělým, aby se je odvážili hledat sami v sobě, jsou totiž v každém z nás.«

»To je možné,« zahučel fenouilleský starosta ponurým hlasem. »Já si však myslím, že se vůbec nepodobám ostatním lidem,« doložil s podivnou mučivou melancholií. »Nejednou mě to zlobilo. Teď se mi ta myšlenka nezdá vůbec ošklivá. Přece jen! Starosta v pyžama a v dřevácích u faráře! A mluví spolu jako my teď! Viděl jste někdy něco takového?«

»Nevadí: bylo by záleželo jenom na vaší dobré vůli, abyste byl vhodně oblečen. Troufám si takto mluvit, protože je to moje povinnost, pane Arsenie. A chcete-li čistou pravdu...«

Umlkl, poděsilo ho zasténání, které vyloudila poslední slova z toho nešťastného člověka. Starosta pomaloučku couval, choulil se do kouta, jako by měl před sebou nějaký strašný přízrak, který vidí jen on.

»Pravdu? Chci-li pravdu? Proč bych byl mluvil ten den o pohřbu, kdybych nechtěl pravdu, co? Ničemové, nelidové, kteří si ze mne tropili šašky, místo aby mi pomohli. Povím jim všechno, řekl jsem si tenkrát, všechno, budu takový, jaký jsem, jsou to moji přátelé, bratři.

Jednu chvíli jsem měl za to, že jsem volný. Ještě vynaložit kapánek úsilí, myslil jsem si. A zrovna v tu chvíli otevřu oči a vidím je všechny, mají huby od ucha k uchu a popadají se za břicha, jak se řehtají.«

»Nebyl v tom zlý úmysl, pane Arsenie. Nepochopili, to je vše.«

»Nepochopili! Ale ale! Já jsem sám sebe pochopil velmi dobře. Slyšel jsem každé slovo, hovořil jsem, jak ještě nikdy nikdo nehovořil, kámen bych byl obměkčil... Ostatně co vy, pane faráři, co vy? Odpovězte ano nebo ne. Mluvme jako chlap s chlapem!«

»Nebudu vám lhát,« odpověděl fenouilleský farář. »Byl jsem opravdu na místě tak nevýhodném, že..«

Zarazil se. Starosta s námahou vstal, snažil se zapnout si na nahých prsou pyžama. Velké rozechvělé prsty se omeškávaly na knoflíkových dírkách.

»Poroučím se, pane faráři,« promluvil povýšeně.

»Kdybych byl slyšel vaše slova, byl bych je pochopil,« začal opět kněz, »jaký zázrak jste však očekával od lidí, oddaných nejnižším vášním, od lidí, kteří si za několik minut máčeli ruce v krvi?«

»Krev?« zvolal starosta a otočil se s překvapující čílostí. »Krev! Slyšel jsem od doktora, že staří považovali krev za... za... Podřezávali býka a...«

»To jsou staré povídačky. Ani krev, ani voda nemohly by samy o sobě vrátit člověku čistotu srdce, jestliže ji jednou ztratil.«

»To je možné!« odpověděl tamten hlubokým, liknavým hlasem.

»A kdo z nás nikdy neztratil čistotu srdce? Kdo z nás si může o sobě myslit, že je bez poskvrny? Milost Boží však mění nejzatvrzelejšího hříšníka v malé děcko.«

»V malé děcko?« řekl po něm učelivě bývalý sládek; mluvil stále týmž tónem.

»Máte-li... ve své minulosti... takové... takové poklesky, které zneklidňují naše svědomí... nezaslouží, jak se zdá, odpuštění... poklesky zdánlivě nenapravitelné, mohu, ano, vězte, že mohu... mám moc... je mi svěřena moc dáti vám rozhřešení.«

»Rozhřešení...,« opakoval znovu ten chudák a jeho tvář nabyla na kratičký okamžik onoho lstivě nedůvěřivého výrazu, s nímž přijímal kdysi dohazovače ječmene a chmele. »Dejme tomu, že vám řeknu svá tajemství, budiž. Budeme je znát dva, a co z toho? Nejdřív bych je musil vyndat tuhle odtud,« pokračoval, ťukaje se do čela. »Člověk je člověk. Můžete ho zbořit jako starou shnilou stodolu, plnou krys, a postavit ho zas z nového? Ne. Tak co mluvíte o rozhřešení? Jaký jsem, takový zůstanu.«

Přešel si třaslavýma rukama po bocích, po kyčlích a zašklebil se znechuceně.

»Rozhřešení, to by vlastně znamenalo narodit se znovu,« promluvil konečně tím svým podivným hlasem a zamířil ke dveřím.

»Ujišťuji vás,« začal kněz. Celý ten záměr - zasáhnouti srdce toho blázna - zdál se mu teď nesmyslný, a přece nemohl mlčet. »Okamžik!« vykřikl. »Co jste vlastně ode mne chtěl?«

»Měl jsem nápad,« odvětil tajemně fenouilleský starosta. »Ať tak nebo tak, zavřou mě jistě nakonec do blázince. Nemám tak dalece, co bych proti tomu namítal, bude to z mé vůle. Je však třeba... (zašilhal neklidně k oknu), abyste znal pravou pohnutku... Je ve mně jakoby nějaký prokletý neklid, který mě nutí vyjít ze své přirozenosti, chápete, nebýt podle své náтуры. Někdy si myslím, že už nejsem ten, co jsem býval, že opravdu vystoupím ze své kůže, někdy ne. A někdy zas pochybuji, to je nejhorší... Hraju si sám pimprlátkové divadlo,

jen pro sebe. Nedá se nic dělat. Leckdy se mi zachce ukončit to mocnou ranou, sám nevím co. Jdi sám do blázince, chlapče, říkám si. V blázinci si každý hraje pimprlátkové divadlo, nikdo je nevidí, nikdo je nezná, matu tě, brachu, budeš mít pohodlí... Blázen, to je po mém rozumu člověk, který vyjde ze svého domu, zamkne za sebou dveře a klíč hodí do studny, bác! Že?«

»Ze své duše nevyjdeme tak snadno jako z domu, pane Arsenie.«

»To se jen tak říká. Dejme tomu - chcete-li - že je to člověk, který proklel, zapřel sám sebe... naplil zkrátka na všecko.«

»To by byl zločin, pane Arsenie, zločin zločinů, sebevražda.«

»To je možné,« odpověděl fenouilleský starosta. »Co chcete? Nejsem od přírody příliš statečný, nemohu si zvyknout na myšlenku, že bych se mohl zničit jinak.«

»Zničit sám sebe!« vykřikl farář. »Musil byste mít k tomu právo. Musil byste mít také ještě moc vykonat něco takového. Bůh je mi svědkem, že nezničíte pranic. Nenávist nelze ukojit ani na tomto, ani na onom světě, a záští, které chováme sami k sobě, je pravděpodobně jediné mezi všemi, pro něž není odpuštění!«

»Nechci si nic odpouštět,« řekl bývalý sládek tím svým liknavým hlasem. »Není odpuštění!«

»Bůh vám je dává. A já, pane Arsenie - nezavírejte předem své srdce před slovy, která pronesu - já, jak tu s vámi mluvím, mohu vám dát odpuštění jeho jménem.«

»Nemám nic proti Bohu,« promluvil fenouilleský starosta po chvílce ticha. »Ani proti vám. Dřív jsem nikdy ani nohou nepáchl na kázání, jak se sluší; můj otec neměl kněze rád. „Pozor na peklo!“ říkával mi farář, když mě potkal na cestě. Byl to takový velký chlap, valil vám sud piva tak lehce jako kluk obroučku. Peklo, to mi bylo

spíš k smíchu. Dneska se mi ta myšlenka nezdá tak hloupá. Oheň přemůže všechno. Žádná špína, žádný pach neodolá ohni. Nikdo neviděl čistou vodu, která by byla tak čistá jako oheň, oheň by si našel něco pro sebe i v čisté vodě, ne? Viděl jsem v Boulogne hochy, odstrojovali starou nákladní loď, plotny z ocelového plechu mnohokrát natřené, byly na nich šupiny jako má ruka - opravdu neřád! Nu, a ten chlapík přinesl dmychadlo, a teď začal ten sviňský plech syčet a prskat jako drak. Ve chvílince to bylo jako slunce, ten plech dštil sluneční paprsky! Měl jsem si už tenkrát říct, že voda nesvede nic s tím mým soužením, že není nad oheň. Oheň. To je Bůh, říkám si.«

Zdvihl ruku ke stropu. Lehký rukáv pyžama sklouzl až k rameni, objevila se tlustá, holá paže.

»Nepůjdete přece ven v takovém úboru,« vykřikl fenouilleský farář, »půjčím vám pelerinu. Dáte-li se přes pastviska, nepotkáte nikoho.«

Blázen se nijak nebránil, ale jeho tvář měla náhle potměšilý, umíněný výraz vzpurného děcka. Ten úsměv, takřka čtverácký, který přeběhl po tom usouzeném obličejí, zdál se knězi neblahou předzvěstí.

»Dovolte, abych vás doprovodil,« řekl. »Nebo ještě líp, dojdou vám pro nějaký... vhodnější oblek.«

»K nám?« optal se blázen neklidně. »Nestavím se proti tomu. Oni mi však šaty schovali. Totiž, dají-li vám je. Milostpaní je umíněnější než oslice.«

Šel a sedl si u krbu. Nešťastný kněz jednu chvíli zaváhal, má-li či nemá-li provést, k čemu se chystá, nakonec však za sebou přirazil dveře, otočil polehoučku klíčem a uprchl.

Starostův dům se zdál pustý. Teprve za hodnou chvíli se objevil na prahu doktor.

»Promiňte, že tak dlouho nejdu,« řekl. »Obavy, které jsem před chvílkou vyslovil, nebyly, bohužel, plané. Potvrdila je právě příhoda nadmíru mrzutá. Náš pacient utekl.«

»Je na faře.«

K velkému farářovu překvapení neztratil jeho společník nic ze své žalostné vážnosti.

»Sám?«

»Měl jsem za to, že bude líp, zamknu-li za sebou pro jistotu dveře.«

»Je klidný?«

»Velmi klidný. A dovolíte-li, abych řekl své mínění, odnesl jsem si z naší rozmluvy (vskutku poněkud výstřední) dojem, že... že je náš nešťastný pacient méně...«

»Méně pomatený, než předstírá,« dokončil doktor sarkastickým hlasem. »Náramný obiev! První kolega, na kterého padnete, vám řekne, že šílenec není téměř nikdy upřímný, že bláznivá představa, kterou nosí tuhle (ťukl se do čela), ho nijak nepřesvědčuje, má na něho jenom jakýsi fascinující vliv. Ale nechme žertů! Měli jsme učinit vhodná opatření již před několika týdny. Je to skandál, že necháváme v čele obce - třeba je jeho úřad jen čestný - zuřivce, který může být náhle nebezpečný kdekomu. Ó, vaše shovívavost k němu mne nepřekvapuje! Ten chudák našel nakonec několik šťastných, dojmavých, pitoreskních formulí, které ve vás probouzejí - dovolte mi ten výraz - profesionální reflex. Dnešní kněží nám nechávají na štěstí velmi ochotně kontrolu jistých stavů, které by bývaly kdysi chtěj nechtěj považovány za stavy mystické. Je tomu s těmito příznaky navlas tak jako s domnělými stavy posedlosti, které dnes zajímají téměř jenom nás... Myslím, že ve dvanáctém století byl by býval náš fenouilleský starosta považován za kořist nějakého chlípného, neobyčejně

smrdutého ducha, smíme-li usuzovat podle jeho oblíbeného koníčka - jedním slovem skutečné čichové halucinace. Mluvme vážně (přiložil ústa k farářovu uchu), právě jsem našel v jeho zásuvce nesmírně zajímavý dokument, cosi jako zpověď. Jde o věc důležitou, neboť ve chvíli, kdy se náš pacient poddává nechutným utkvělým myšlenkám, přepadává ho zřejmě příznak ztracené nevinnosti. Mohlo by to ospravedlnit jisté obavy... Zkrátka, sebevražda se mi již nezdá ničím zhola nemožným.«

»Probůh! Nemyslíte tedy, že bych měl... Je sám.«

»Klid, můj milý. Ledový klid. Řekl jsem obavy, ačkoli slovo skrupule by bylo líp vyjádřilo, co mám na mysli. Četba tohoto dokumentu mě přiměla k všelikým úvahám, toť vše. Myslím totiž, že jsem mezi spoustou lží a hloupostí našel věc - velmi pravděpodobně, ba téměř jistě pomyslnou - která se mi zdá jakoby jádrem toho podivného nádoru ducha, či chcete-li, perleťovým leskem, kolem něhož prý ústřice vylučují perly. He, he, tahle perla vypadá tak nějak příliš jako perla černá... Mohu vás ostatně ihned seznámit s tím zajímavým literárním dílkem. Přiznám se dokonce, že bych se nijak nemrzela...«

»Pane doktore,« odpověděl chladně fenouilleský farář, »děkuji vám za důvěru, bylo by mi však velmi trapné, kdyby mi někdo jiný prozradil tajemství tak svrchovaně důležité v jeho očích, třebaš mám pramalou naději, že bych jednoho dne získal důvěru toho chudáka.«

»Divím se,« řekl doktor týmž tónem, »že vám mohou takové úvahy zabránit plnit řádně své povinnosti. Mým jediným zákonem je záchrana nemocného, neznám jiného zákona.«

Nenadálý ruměnec, který se rozlil po lících jeho soupeře, zdál se mu nejspíš přiměřeným zadostučiněním,

neboť začal opět zvesela, vytahuje z kapsy svazek papírů, na nichž zůstaly veliké skvrny po svíčkách.

»Ten rozpustilý chlapík psal asi svá *Vyznání* při svíčce jako Jean - Jacques Rousseau. Jejich sloh je podivný. Ještě podivnější jsou však poznámky na okraích, přečpané kresbami, které se vyznačují jednotvárnou oplzlostí, to byste, myslím, neschválil.«

»To bych si vyprosil,« řekl tiše fenouilleský farář. »Takové útrapy by si spíš zasloužily soucitu. Mé zkušenosti se jistě velmi liší od vašich. Třebaže jsem mlád, spatřil jsem příliš často rub jistých životů, které svět považuje na oko za bezúhonné, mohu tedy...«

»To je bláznovství, čiré bláznovství! Rozumím-li vám dobře, tvrdíte, že jistá deficiencie... náboženského citu... mohla by se vysvětlit... jistými patologickými zjevy... které by dokonce vedly... až k hluboké proměně... druhu? Myslíl jste na to, že these... tak výstřední... ospravedlňovala by... zkrátka, mohla by směřovat k tomu, aby ospravedlnila jisté vzpoury proti společnosti... kdepak, lidé jsou lidé! Snad se při vykonávání svého úřadu octnete častěji než já před pacienty, postiženými opravdovou mravní sklíčeností. Úzkosti, s nimiž se u nich setkávám já, neliší se příliš od tělesných útrap, jsou vlastně jen jakýmsi přepisem těchto trampot do vznešenějšího jazyka. Přiznejte se spíše, že rozhovor, který jste měl před chvílí s naším nemocným, zastihl vás v určitém... rozechvění, ostatně zcela pochopitelném. Věřte mi, ten chudák je pravšední případ pohlavní posedlosti, jejíž neobvyklá forma může zajímat jenom psychiatry.«

»Na tom nesejde!« řekl kněz. »Dostane se vám jednoho dne důkazu, že nadpřirozeno nestrpí nijaké kompromisy. Ano,« doložil po chvíli hlasem, který vždy tak podivně kontrastoval s jeho obvyklým tónem - zdálo se

bezmála, jako by náležel někomu jinému - »až vysušíte v lidech nejen řeč, ale i smysl pro čistotu, i schopnost rozlišovat čisté a nečisté, zbude pud. Pud bude silnější než vaše zákony, vaše mravy. A bude-li zničen i pud, bude tu ještě utrpení, utrpení, kterému již nikdo nebude umět dát jméno, otrávený trn v lidských srdcích. Dejme tomu, že bude jednoho dne dokonána ona revoluce, po níž touží inženýři a biologové, že bude odstraněna hierarchie potřeb, že se bude i chlípnost jevit jako pouhá tělesná žádost, obdobná ostatním - její ukájení se bude regulovat podle přísných hygienických pravidel. Pak uvidíte, ano, uvidíte, jak na všech stranách vyvstávají fenouilleští starostové: obrátí záští napříště slepé proti sobě, proti vlastnímu tělu; slepé, protože příčiny toho všeho budou zasuty v nejtmavším, nejhlubším koutě dědičné paměti. Budete se honosit, že jste rozřešili ten základní rozpor, zajistili vnitřní klid svých žalostných otroků, usmířili náš rod s tím, co ho dnes souží a zahanbuje, ale já vám zvěstuji strašnou záplavu sebevražd, proti níž nezmůžete pranic. Spíše než vtíravých, nečistých myšlenek strachujte se tedy stesku po čistotě. Lahodí vám, že v té temné revoltě proti tužbám poznáváte i bázeň, kterou již tolik staletí živí různá ta náboženství, potměšilé služby zákonodárců a soudců. Láska k čistotě, to je tajemství: u nejvznešenějších láska, u ostatních smutek, lítost, podivná, palčivá hořkost, která je prostopášníkovi dražší než nečistota sama. Budiž, jsou zbabělci štvaní úzkostí, kterou v nich vyvolává utrpení nebo smrt, ti se doprošují milosti u lékaře, já však viděl - ano, viděl jsem! - jak se ke mně obracejí jiné pohledy! Není již ostatně kdy přesvědčovat někoho o tom či onom, blízká budoucnost již rozhodne, kdo z nás má pravdu. Povážíme-li, jak rychle jde svět vpřed, dozvíme se brzy, zda se může člověk smířit do té míry sám se sebou, že zapomene na-

vždy na to, co nazýváme pravým jménem dávný Ráj na zemi, ztracená Radost, ztracené království Radosti. Je-li zbožnost jen klam, byť starý tisíce a tisíce let...«

Zarazil se, jakoby polekán tónem svého hlasu, a zarđěl se až po uši. Tvář nabyla zas ihned onoho bolestného, resignovaného výrazu, který jí dodával hloupého vzezření.

»Nedejme se strhnout,« řekl doktor. »Bude vždycky ještě kdy pokračovat v té vášnivé rozepři. Teď bude nejlíp, najdeme-li šaty našeho pacienta, aspoň ty, které svlékl včera večer, než ulehl na lůžko. Myslím, že se jeho žena bála, aby ji dnes ráno neošálil, a strčila je do truhly na oves, budou tam nejspíš ještě. Dovolíte-li, doprovodím vás na faru.«

Dali se po cestě, po níž přišel před chvílí fenouilleský farář. Kráčeli vedle sebe zvolna, mlčky. Elegantní doktor si nechtěl zkazit nové šaty při přelézání trnitých plůtků, plných rosy, a vlekl svého druha od branky k brance mezi všemi těmi pastvisky, vklíněnými úzce jedno do druhého - vypadala jako dětské skládanky. Musili se neustále orientovat a promarnili tak mnoho času. Dvířka malé ohrady byla otevřena. Kněz měl za to, že je při odchodu zavřel; srdce se mu sevřelo. Když vkládal na malinkém schodišti před domem klíč do zámku, chvěla se mu ruka.

»No, no! I když vzal náš chlapík do zaječích,« řekl fenouilleský lékař, »nestane se nic tak zlého, chytíme ho zas brzy.«

Velký pokoj byl prázdný. Na stole stál džbán plný vody, vedle převržená sklenice. Po dlaždicích tekla ještě pramének, už posledek.

»To nechápu,« promluvil kněz. »Okenice jsou zavřeny, i v poschodí.«

Marně zkoušeli každé okno, marně lezli až do pod-

kroví. Když prohlíželi naposled tmavou předsíň, přistoupil fenouilleský farář chvatně ke kuchyni. Byly tam padací dveře, jimiž se vcházelo do sklepa plného lahví a starých nepoužívaných sudů. Kostelník štípal sudy na kusy a bývalý farář si jimi topil v kamnech. Ze sklepa vedly dveře na ulici, ležící níž, byly už dlouho zataraseny a nikdo jimi nevycházel. Nebohý kněz dočista zapomněl, že tu nějaké dveře vůbec jsou.

»Utekl tudy,« vykřikl zoufale. »Co jsem to provedl!«

»Nerozvážnost lze napravit,« řekl doktor, stále tak klidný. »Upozorním nenápadně polního hlídače. Jde o to, abychom se vyhnuli skandálu.«

Na tlustých, kaštanově hnědých výplních, pokrytých silnou vrstvou prachu, napsal fenouilleský starosta velkými písmeny, tahy však dětskými: SBOHEM.

»Stáhněte světlo, dítě,« řekl pan Ouine, »potěšíme se ještě trochu tím pohasínajícím dnem.«

Pokoj je již plný odporného petrolejového pachu a plamínek, krčící se pod cylindrem, tepe mírně, připraven uhasnout.

Železná postel je tak úzká, že při sebemenším pohybu nazdvihne pan Ouine tlustými kyčlemi přikrývky: objeví se zsinalé, lysé lýtko, po němž se vine křečová žíla. Profesor se však již chvíli snaží, aby ležel klidně, ruce křížem na břiše. Šaty, složené jako obvykle s úzkostlivou péčí, visí na opěradle jediného křesla, pod nímž jsou srovnány černé střevíce, šedé vlněné punčochy - nosí je celou zimu upevněny na kněžských podvazcích - a plstěný klobouk, jehož granátově červená podšívka svítí jasně v šeru.

»Vždycky jsem se bál ostrého vzduchu, jaký bývá za svítání, nemohu se valně chránit před jeho škodlivými účinky,« začal zas po dlouhém mlčení. »Ani v těchto měsících nepřemůže jej denní teplo snadno, má na tisíc vytáček, na tisíc skrýší, vplíží se do úvozů, zatočí se v nejhustším lese, a najednou ho potkám v pravé poledne jako ty ledové proudy, které prý tekou v hlubinách tropických moří - z ničeho nic ucítím jeho ostrý dech... Když se však teď za soumraku snáší večer, vyvrhuje utrmácená země vlažnou, mastnou páru, cosi jako pot, který se rozpouští celou noc. Co zbude ve vzduchu za svítání, uvízne v tom všem jako moucha v lepu.«

Filip se neodváží odpovědět. Velká černá borovice

stojí stále ještě proti oknu a koneček jedné její větve skřípe slabounce o sklo. Slunce však leží celou svou tíhou na pláni, slunce matné, zalité mlhou; zdá se, že je pan Ouine nevidí.

»Otevřte, prosím, okno,« řekne.

Steeny dělá, jako by poslechl, a otočí dvakrát okenní klikou. Ví, že se jeho učitel strachuje - dokonce ještě víc než ostrého jitřního vzduchu - vůně přehřáté pryskyřice, dráždí jeho nemocné hrdlo, přepadávají ho vždy strašné záchvaty kašle. Ostatně pan Ouine ani neotočí hlavu. Opuchlá tvář, v níž se tratí vrásky - s blížící se smrtí nabývá mladistvého a jakoby příšerně dětského vzhledu - vyjadřuje nevýslovnou úlevu.

Ústa se několikrát otevřou a zavřou, zvolna, mlsně. Jaký to tajemný večer, který zná jen on, sestupuje v tu chvíli do jeho prsou?

»Blíží se noc,« promluví pan Ouine. »Můžete vytáhnout knot.« (Páchne opravdu příliš ošklivě.) Filip plamen sfoukne.

»Svět-lo,« povzdychne nemocný.

I když krize minou, chví se jeho hlas temně jako violoncello, jehož struny nejsou napjaty. Jistě slabiky chybějí vůbec, rachotí v hrdle, odrážejí se bizarně o široké stěny hrudníku, v němž dohnívají plíce. (Vydrží dvanáct hodin nebo šest měsíců, prohlašuje montreuilský lékař. Člověk opravdu silný by byl již dávno pohřben, tenhle má však měkké, vlhké tělo. To je tak, jako byste tloukli šavlí do prachové peřiny.)

Filip stojí v rohu pokoje. Má hlad, chce se mu spát, nudí se. Nenapadne ho však, aby uprchl. Přichází na návštěvu každé odpoledne, jak jen zhltně oběd; uhřát během, omámen sluncem. Osamělý dům ho již na prahu zastře stínem a tichem jako chladným rubášem. Neptá se teď už, jaká síla ho zde drží, jaké kouzlo, jaký tajný

bůh, tajnější než kterýkoli z těch, kdož s ním kdysi hovořivali, když utíkal z bílého suchopárného domu, plného vůně, kroků, šepotu dvou příliš něžných žen, jejich nesnesitelného laskání. Leckdy ho miss sháněla po parku, vracela se pozdě, lícní kosti červené, v plavých vlasech borové jehličí: »Odešel bůhvíkam.« A maminka vždy odpovídala tím svým mírným hlasem: »Ten hoch mě přivede do hrobu. Ach, drahá, drahá, je to možné?« Ani jedna, ani druhá by ho byly nehledaly v holubníku tak blízkém, že stačilo jen zdvihnout oči: byly by ho objevily, krčil se za mřížkou, bradu na zkřížených ručkách. Divoký pach ptáků prostoupil lepenicové zdi, červotočivá prkna, krmítka podobaná zobáčky. »Už patnáct let není k ničemu, měli bychom ho skácet,« říkala občas miss. Patnáct let! Představoval si odlet ptáků, jejich sklíčenost. Hodiny, dny, snad měsíce obkličovali starou zavřenou věž svým letem, křikem, svými stíny... Pak odletěli jednoho rána do nějaké báječné země.

»Buďte tak hodný a zavolejte paní Marchalovou,« promluvil pan Ouine. »Rád bych si snědl trochu hovězí polévky.«

Zvuk hlasu se znovu upevnil - struny violoncella jsou znovu napjaty. Je to chvíle, kdy injekce, vbodnutá každé ráno, mu vrací sílu. Stává se dokonce, že mu zjitří nebezpečně nervy, neboť tento zkomírající život je pln nenadálých záblesků, vznítí se občas. Steeny již rozpozná, kdy se blíží krise. Líce pana Ouina zčervenají, v rozšířených zřítelnicích se objeví ten úzkostný, fascinující pohled.

Paní Marchalová je takto porodní babičkou, ale fenouilleští již dávno dávají přednost slečně Solongeové, mladé zkušené asistentce, jejíž čistoučké bluzy, šáteček přes vlasy a gumové rukavice působí příznivým dojmem na klientelu. Velké selské ruce, ač bývaly tak obratné,

zůstanou napříště nezaměstnány. Stařena má na štěstí důchod a hezký cihlový dům nedaleko četnické stanice, tam sedává na nízké stoličce, která vídala ve vaničce tolik nemluvnat. Sedí, kolem tlustých boků modrou zástěru, mezi starými dásněmi kousek cukru: vychutnává kouzlo láhve, štědře zavlažené jalovcovou... Uvolila se z ryzí dobroty, že bude pečovat o pana Ouina, ač ji tento nemocný děsí, jak se sama přiznává. Je pravda, že se přišel kdysi několikrát podívat na ruské králíky, které paní Marchalová s pýchou pěstuje... Pan Ouine se vskutku zajímá o tato zvířata.

Umírající naznačuje, že si sám donese ke rtům šálek s horkou polévkou. Pije drobnými doušky, zvolna, rozvážně, snaží se co nejvíc zastřít diskretním kašlem strašné žblunkání, provázející polykání. Hrdlo zduřené hnisem se stahuje, protéká-li jím tekutina, a po každém takovém křečovitém smrštění vydá čípek zvuk, podobný mlasknutí, jímž Slabonožka pobízela velkou kobylu.

»Paní Marchalová,« promluví profesor, »vezměte toho hochu s sebou a dejte mu svačinu. Rád bych si zdříml.«

Jeho pohled prosakuje s námahou mezi línými víčky; Filip v něm čte úžas a zmatek. Pan Ouine zřejmě právě poznal, že ten tajemný večer, vlévající do něho svěžest, byl jen sen po tolika snech jiných, jeden z tisíců snů, stoupajících z hlubin jeho paměti, je jich čím dál víc - nespočetné množství. Ještě několik dní, a podle představy, kterou si tvoří o budoucím životě (jeho pýcha nikdy nepřijala hrubou domněnku o zániku), ustálí se náhle ten vír bludných, ztřeštěných obrazů, tisíce tónů té velké symfonie vybuchne v jediný akord. Mluvil snad? Prozradil se? Pohled na zhaslou lampu ho uklidňuje, také to nevinné vzezření Steenyho. Podívá se pokradmu k oknu a pak si jeho velká ruka hraje se slunečním pa-

prskem, který prošel štěrbinou v žaluziích a přetal postel ohnivou čarou.

Ten prázdný dům plní paní Marchalovou stejně hrůzou, jako ošklivostí. Neopouští téměř kuchyni, ustlala si v přístěnku, kde se ukládá stolní náčiní. Nemocný dosud nesnesl, aby u něho někdo bděl. Bude-li třeba, říká, poslouží mu docela dobře zvonek, jehož šňůra visí v hlavách postele; rozezní-li se, tropí na schodišti rámus jako školní zvon. Když denní teplo proniká kameny a staré zdi jsou pod rukou vlažné, odváží se leckdy porodní babička po posledním doušku jalovcové až do prvního poschodí, jediného, které působí jako křesťanský dům, jak říká! Slabonožka tam totiž shromáždila svůj poslední nábytek. Skříně ve zdi, rozlehlé jako pokoje, vypadají strašně nepořádně, ale je to nelad tak starobylý, že vnukává prosté, šetrné duši paní Marchalové opravdovou úctu. Na neštěstí jsou všechny děravé jako cedníky, to všecko myši a krysy, jejichž trus tvoří na prknech měkký koberec, páchnoucí nakysle jako zralá jablka.

Porodní babička položí před Filipa jako obvykle hroudu čerstvého másla, »právě doneseného ze sklepa«, černý chléb a majolikový hrnek se zavařeninou. Ve džbáně je pivo, tmavé jako karamel, plave na něm moucha.

»Pane Filipe,« říká, »to je radost, dívat se na vás, když jíte.«

»Myslíte?« odpoví Steeny plnými ústy. Není-li s panem Ouinem, mluví vždy ihned tím drzým tónem, který doma tak dráždí obě přítelkyně.

»Já v tomhle domě ztrácím chuť k jídlu. Bez kávy bych to nevydržela.«

Nalije si do šálku jalovcové, strčí si mezi dásně nový kousek cukru a pije drobnými doušky.

»Myslívám si, co tak asi přitahuje mladého hochu do takového smutného domu,« začne opět po dlouhém

mlčení. »Pán vás má nejspíš rád, ale ve vašem věku nemá láska starých lidí valné ceny. Může aspoň pěkně rozprávět, když je tak nemocen? Pěkně hovořit, v tom totiž dřív náramně vynikal. Když chtěl, pobláznil všechny lidi. Pěkně polehoučku, tvářil se vždy jakoby nic, jen se usmíval jako jemnostpán a tichounce hýbal těma svýma velkýma rukama. Kdyby byl chtěl! Jenomže on již poslední léta vůbec nevycházel, měl holt tady to své potěšení.«

»Jaké potěšení?«

»Nu, přece Slabonožku!«

Ještě než porodní babička otevřela ústa, aby odpověděla, pocítil Filip, jak v něm stoupá hněv. Marně si říkal, že je ten hněv hrozně směšný; hanba, kterou v něm probouzel, ho ještě víc jitřila, místo aby ho uklidnila. A najednou se k jeho velkému úžasu zvrhla ta zběsilost v nervosní, nezadržitelný smích.

»Panu Ouinovi jsou ženy pro smích,« vykřikl, »ať ta nebo ona. A o muže se, paní Marchalová, nestará o nic víc. Vy to však nemůžete posoudit, vy byste to ani nepochopila!«

»I to to! Podívejme se na kohoutka! Ať ta nebo ona, říkáte? Pamatujte si, chlapče, že znám kapánek líp než vy, jak to v rodinách doopravdy chodí. Ani ten nejchytřejší nemá nikde psáno, že nebude tropit kvůli ženské hlouposti, a ne vždycky kvůli krásné ženské, naopak.«

»Ženy...,« začal Filip.

»Ženy... ženy... Člověk by řekl, že vám to slovo spálí jazyk. Jen počkejte, až se dozvíte....«

»Co se dozvím? Právě když za nimi chlapci běhají, nevědí, co je žena. Jsou jako blázni, celí vzteklí, kdežto já...«

»Ano, takový zhýčkaný panáček jako vy, celý z cukru...«

Filipův hněv však již opadl. Kdykoli unikl tomu podivnému zmatku, do něhož ho vždy uvrhl hlas, pohled páně Ouinův, nesl v sobě nejasný pocit oproštění, osvobození, který v něm zas probouzel hloupý neklid, snažil se ho zbavit slovy.

»Dnešní mladí muži se velmi liší od mladíků dřívějších, paní Marchalová! Ženy nás valně nezajímají. Ano, ano, jen se smějte, nejsem sám, všichni moji kamarádi se mi podobají.«

»Vaši kamarádi? A kde jsou ti vaši kamarádi? Měl byste se rdít, že takhle mluvíte, vždyť jste se skoro ještě ani nepustil sukni vaší maminky a té vaší hezké učitelky.«

»Co soudíte o miss?«

Víčka náhle sklesla, téměř se zavřela.

»Nemyslím si o ní nic,« řekla stařena, aniž ji to nějak zmátlo. »Copak já o ní vím? Od té doby, co je ve Fenouille, mluvila se mnou jen párkrát, a vidím ji skoro každý večer, chodí kolem mých dveří. Chcete-li však, abych vám to řekla upřímně, tak vám to povím. Vy byste byl potřeboval učitele, pane Filipe, opravdového učitele, zkrátka, muže.«

»Pan Ouine je mým učitelem,« odpověděl Steeny. »Jiného nikdy mít nebudu.«

»Škoda, že ho tak brzy ztratíte. Eh, takový chlapec jako vy není stvořen k tomu, aby žil ve Fenouille, a až poznáte svět... I ano! Když jsem ve dvaceti strčila diplom do kapsy, myslila jsem si taky, že jsem bůhvíjak pálená, to mi věřte. Podotýkám, že nemluvím o vašem přátelství. To se ví, něco kloudného byste našel jen v Montreuilu, lidi mnohem lepší, než je tenhle. Třeba pan Valéry, bývalý vrchní výběrčí. Váš učitel s ním kdysi kamarádil...«

»A teď?«

Porodní babička se znovu podívala pokradmu ke dveřím:

»On říká...«

»Co říká?«

»Ráda bych, kdybyste mi slíbil, že budete držet jazyk za zuby. Říká, že pan Ouine je nejnebezpečnější člověk, s jakým se kdy setkal.«

»Proč by byl nebezpečný?«

»To víte jistě líp než já. Od Slabonožčiny smrti jste v tomhle domě tak říkajíc pečený vařený. Celý kraj o tom klábosí. Myslím, že i vy víte své. Jistě jste nemluvili o dešti nebo o krásném počasí.«

»To vás právě mýlí,« řekl Filip slavnostně.

Na obličejí se mu objevil komicky vážný výraz, který však nebyl k smíchu. Na tvářích měl dva tmavé důlky.

»Pan Ouine může mluvit o čemkoli. Nejprostší věci (leckdy byste i řekla, že je naivní či dokonce hloupý, a on to nedělá schválně), ano, nejprostší věc v jeho ústech už nepoznáme. Tak na příklad nikdy o nikom špatně nemluví, je velmi dobrý, velmi shovívavý. V jeho očích však vidíme cosi, co nás učí chápat směšné stránky lidí. Odstraní-li tyto jejich směšné rysy, nejsou již vůbec zajímaví, jsou prázdní. Život je taky prázdný. Slyšíte skrze zdi dupání těch, kdož vejdou, těch, kdož vycházejí. Vaše kroky znějí po chodbách, a promluvíte-li, zdá se vám, že slyšíte odpověď. Je to ozvěna vašich slov, nic víc. Když se octnete znenadání před někým, stačí podívat se poněkud blíž, a poznáte vlastní obraz v některém z těch otřelých, nazelenalých zrcadel, pokrytých lehoučkou vrstvou prachu.«

Tmavé prohlubinky na jeho lících jsou větší a větší. Stará žena vidí ke svému nemalému údivu, jak v tom dětském pohledu stoupá kalné, podivně smutné světlo, podobné světlu podzimních jiter.

»To je tak žalostné,« řekla konečně, »když člověk slyší takového mladičkého chlapce, jak přirovnává... život... k prázdnému domu, ačkoli by měl myslet jen na radost.«

Postavila šálek do výklenku krbu, naklonila se dopředu, a podpírajíc si mohutné poprsí oběma rukama, složenými křížem na kolenou, hleděla na Filipa s cynickou pozorností žen své třídy, na rtech podivný úšklebek.

»Mějte se před ním i tak na pozoru. Mějte se před ním na pozoru, dokud bude na živu. A on bude možná živ ještě dlouho. Kdopak viděl jakživ souchotináře, který je pořád stejně tlustý? Doktor se tomu nemůže vynadivit.«

»Mít se na pozoru?«

»Tady se sběhly podivné věci. Ano, zde v tomto domě. Zнала jsem pana Anthelma. Než se oženil se Slabonožkou, podobal se ostatním pánům té doby, příliš chytřý nebyl, chcete-li, ale klidný, hospodařil dobře se svým jměním. Běhal od rána do večera se svými kamarády po polích, pušku přes prsa. Dobrá! Jednou ráno odjel. Vrátil se v neděli, povídá. Chyba lávky! Vrátil se za půl roku, a ne sám... Nemyslete si, z počátku byla Slabonožka jinačí. Kdekdo se na ni usmíval, i dámy. Byl byste se zasmál, kdybyste byl viděl, jak se kolem jejích sukni točí ti malí zámečtí páni, monokl na oku, na sobě oříškově hnědé kabáty, přiléhavé kalhoty, na nohou takové dlouhé špičaté botky. Tvářila se, jako by to neviděla. Poklepávali ho po zádech. Zatracený Anthelme! Takových domácností je tisíce a tisíce, ne?... Až do toho dne...«

Sehnula se těžce pro šálek.

»Jednou večer přišel bůhví odkud pan Ouine. Starý Anthelme mu vzal z ruky kufr. Pan Ouine měl na sobě svrchník, tvrdý klobouk, velké střevíce a pot se z něho jen lil, teplo mu nikdy nesloužilo. Jakživ jsem neviděl člověka, který by se tak potil, říkal starý Anthelme. Při-

jali ho v jídelně pro služebnictvo, tvářili se, jako by si z něho tropili blázny. Za šest neděl byl v domě pánem. Stýkala jsem se v tu dobu se zahradníkem Florencem, sloužil u nebožtíka otce pana Anthelma. Jeho dcera tu podělkovala, hezké děvče. ‚Člověk ho skoro nevidí, neslyší,‘ říkal mi Florence, ‚běhá z jednoho poschodí do druhého na těch svých sametových tlapkách, učiněný kocour, lesklý, tlustý. A jaké vede řeči! Člověk by řekl, že je to farář. Nepamatuju se, jak vypadá, ale to nevadí. Jde z něho takový podivný pach, je cítit divočinou. A přece o sebe velmi pečuje, až skoro příliš. Zajímá se také velmi o květiny, sám je však netrhá, vyberu vždy hodně rozvité, on je rozdrťí v dlaních, skloní nad nimi tu svou velkou kulatou tvář a zůstanetak dlouho, oči se mu rozkoší až obracejí.‘ - ‚Poslyšte, strýčku Florenci,‘ povídám, ‚to nejsou špatné způsoby.‘ Slyším ho jako dnes: ‚Špatné způsoby ne. Spíš se za ním táhne špatný vzduch, ani o tom neví.‘ Ať špatný vzduch nebo něco jiného, za šest neděl bylo to dobrotisko na pravdě boží.«

»Nač zemřel?«

»Nač? Na chřipku, myslí si lidé. Zkrátka, na nějakou zlou horečku. Třeba se mi i vysmějte!«

»Nesměju se, paní Marchalová,« řekl Filip (a díval se stařeně přes rameno na nesmírné rozžhavené nebe, ani oči nepřimhouřil). Snad by byl stejně zemřel na... Myslí si často, že panu Ouinovi nikdo neodolá.«

»Odolat? Starý Florenc byl příliš hloupý, aby někomu odolal. Za týden by byl skočil pro pana Ouina do ohně. Pan Ouine u něho na zahrádce sedával, když ryl. Vykládal mu o nebi, o hvězdách, o tom, jaký pořádek vládne mezi všemi těmi světy. Od Florencovy smrti lidé dokonce říkají, že jde profesor občas na jeho hrob na starém hřbitově, postojí si tam hodinu dvě, v jedné ruce ten svůj potvorný klobouk, v druhé kytku z polních květin,

tu zas nakonec vždycky odnese, jak ji přinesl, jako by na to již nemyslí. Vidíte, že si vlastně velmi dobře rozuměli.«

»Právě. Nelze si představit, že by mohl nějaký starý hlupák žít v témž vzduchu jako pan Ouine. Nechme stranou, zda byl pan Ouine schopen rozhněvat se nebo se jen vysmívat. Nevysmívá se nikdy nikomu. Je dobrý. Nesnášíme snadno dobrotu takového člověka, jako je on.«

Porodní babička vážně poslouchala.

»Na mou věru,« řekla konečně, »musím říci, že vy ji taky zrovna nesnášíte. Zdá se mi, že vypadáte velmi špatně, pane Filipe. Nepřeju vašemu učiteli nic zlého, je s ním beztoho konec, ale pro vás by bylo líp, kdyby odešel, ne? Jste na štěstí mladší než pan Anthelme. Jinak...«

»Pan Anthelme zemřel přece stár!«

»Stár? V šestačtyřiceti letech?«

»Divím se, že vydržel tak dlouho. Miss tvrdí, že neměl o nic víc rozumu než ti jeho psi a fretky. Ale to se ví, pan Ouine by přinutil i kámen, aby myslil.«

»Pan Anthelme nemyslí. Všecko ho unavilo. Byl to člověk, který sebou nechá vládnout. A těch podivínských koníčků! Setkala jsem se s ním jednou u své klientky, paní Dorsenové, jeho neteře. Říkal jí, že žil do té doby iako nemá tvář, že teprve teď začíná chápat. Co začínal chápat? Řekl také: ‚Měl jsem být velkým hudebníkem!‘ Podotýkám, že nikdy nehrál než na lovecký roh. Prodal svůj statek v Bloqueville, aby si mohl koupit varhany, ale věřitelé to zvětřili, a varhany nakonec nedostal. Ležely celé týdny v bedně na nádraží v Ouchy.«

»Inu, paní Marchalová, hlupák by neměl snít o tom, že bude hudebníkem nebo básníkem. Pan Ouine říká, že vždycky umíráme na nějaký sen.«

Pronesl poslední slova směšně vážným tónem, ale jeho svráštěná tvář, podivné zkřivení úst, unikavý výraz jeho očí plnily stařenu neurčitou stísněností, která se podobala bázni, třebaže se k ničemu takovému nepřiznala.

»Umřít na sen? Co mi to tu povídáte, pane Filipe? Opakujete nějaká slova, a nerozumíte jim.«

Filip pokrčil rameny.

»Kdyby lidé nesnili,« řekl týmž směšně domýšlivým tónem, »dožili by se, myslím, většího věku, mnohem většího - snad by vůbec neumřeli.«

»A co zvířata, pane Filipe? Ta přece taky umírají.«

»Zvířata sní po svém. Kdybychom mohli číst v jejich hlavách, poznali bychom bezpochyby, že také touží po tom, co nemají, ale nevědí přesně co. Tomu se říká snít.«

»Pan Ouine tedy nesní?«

»Sní,« řekl chlapec. »Dlouho se však bránil. Nepřeji si nic, říkal, ani dobré, ani zlé. Dnes tvrdí, že se otvírá snu jako stará shnilá loď moři.«

»Jste v tom špatně,« začala opět porodní babička po dlouhém mlčení. »Nejste ostatně sám. Člověk by řekl, že je tahle proklatá vesnice zrovna očarovaná. Od vraždy toho skotáčka ji už nepoznávám, to mi věřte.«

Ty šedé oči pozorovaly Filipa nadmíru potměšile; stařena pokračovala temným, bezbarvým, sotva slyšitelným hlasem, jako by odříkávala nějakou úlohu.

»Soudcové, četníci, zkrátka celá policie má za to, že to udělal zeť pana de Vandomme. Vzal si život, je tedy vinen, tak si to oni myslí. Pytlák, považte! Vandommové jsou ostatně hrdí, mají nepřátele. Zkrátka, myslila jsem si: soud už nikoho nehledá, hlavy se uklidní. I to to! Nikdy ještě nebyla vesnice tak vzhůru nohama jako teď! Je jako ohromný bláznivý vlk, točí se to, hučí to, div to zdi nezboří. Klidní lidé, kteří dřív ani noviny nečetli, jsou teď nejdivočejší. Zdá se, že ti páni od soudu dostávají

každého dne plné pytle udání. Úřady se už docela pomátly. Je v tom špetka zdravého rozumu, pohřbívát třeba skotáčka zrovna jako notáře, s květinami, delegacemi, proslovy? Nemohli dát Slabonožku hlídat, když věděli, že je všeho schopna? Poslyšte, když jsem viděla toho vašeho pana Ouina, jak se krade polehoučku z kostela podle zdi, řekla jsem si: ‚Tohle jistě špatně skončí, starý lišák větrí.‘ Já sama jsem byla celá nesvá, to farářovo kázání mě náramně rozčililo, ani tak ta slova, spíš hlas, přízvuk. Celá kůže mě pálila, jako by mě sto špendlíků píchalo. Lidé poslouchali s otevřenými ústy, nepřerušili ho, ale zrovna vlídně se nedívali. Vztekalo je zkrátka, že tomu nerozumějí. A pak ten pitomec starosta! Tady už každý dávno ví, co je v něm. Je to chlap, který příliš žil, starý zhýralec. Bojí se smrti, pekla. Vypravuje se, že svedl před svatbou jednu ze svých služek, oběsila se potom v chlévě. Z toho, co snad řekl na hřbitově, neví nikdo nic. Bláznivé řeči, nic víc. Jinde by se mu byli vysmáli, ale tam před tím hrobem - byl by málem spadl do jámy - to byla věru divná podívaná pro lidi, kteří do sebe v hospodě od rána nalévali jednu sklenku jalovcové za druhou! A do toho ta Slabonožka...«

Hlas porodní babičky zněl teď mírněji. Filip si opíral bradu o ruce a díval se zpřímá před sebe, až strach šel z té jeho nehybnosti.

»Je to neštěstí, ta její smrt,« pokračovala paní Marchalová. »Nechtěli ji zabít. Vrhli se na ni za bílého dne jako straky a havrani na skřivana. Nikdo by si neměl nikdy zahrávat s fantasií zdejších lidí. Nechci nic říkat proti Slabonožce. Viděla jsem prostopášnější ženy, než je ona, a kdekdo před nimi smekal. Naši chlapci nemají špatnou povahu, stačí dbát jejich zvyků. Ona jich nedbala. Zámecká paní, která od čtyř pěti hodin ráno lítá po cestách s tou svou hrozitánsky velkou kobyloou, tak

vysokou, že ani nejstarší lidé nikdy nic takového neviděli, zámecká paní, kterou zapřely ostatní dámy ze zámků - už to stačilo, aby se chlapci cítili pokořeni. Nejhorší však bylo, pane Filipe, že chtěla být k smíchu, a lidé se jí taky smáli. Žena, která žije zhýrale, nesmí budit smích. Mladí muži nejsou již takoví, jako bývali za mých časů, to je pravda. To se ví, jejich zevněšek často klame. Marně nosí klobouky na stranu, marně si obouvají střevíce všemožných barev a opičí se v tanci po městských fintilech: prostopášná žena, která u nich hledá rozkoš, měla by s nimi jednat jako s uličníky. Jinak mají hned ze všeho švandu, a když tropí švandu, vidíte v tu ránu jejich bílé zuby, vlčí zuby, jen kousnout! Považte, babičky těchto chlapců si z té věci nikdy netropily žerty, mají stud v krvi. Nestoudná žena, z té mají ti hoši nejdřív tak trochu strach, ale když se přestanou bát, hráli by si s ní jako se zatoulanou kočkou - pozor na kameny! Začne-li se s kameny, vyhraje to jistě sprosták. Slabonožka nebyla raněna tak nebezpečně, jak se říkalo, je však od přírody příliš vzpurná a nemohla si zvyknout na nemocnici, prosila dvakrát třikrát, aby ji převezli sem - dvakrát třikrát, víckrát ne - a potom už ani nemukla. Zemřela. Lékaři se tomu nemohli vynadivit. Kdyby byli věděli, co se stane, byli by ji pustili domů, třebaže tento dům považují za nezdravý. Mezi námi řečeno, myslím, že trochu přehání. Slabonožka si již před lety usmyslila, že nechá žaluzie v zimě v létě staženy. Všude po zdech se rozlezlo mokro.«

Filip však již neposlouchal. Polena se sesouvala jedno po druhém do popela. Paní Marchalová byla unavena tím svým nekonečným monologem, zavírala oči a vrtěla hlavou. Prázdný šálek, stojící příliš blízko žhavého uhlí, náhle suše lupl.

»Kdo zabil skotáčka?« optá se najednou chlapec.

Filip pootevře dveře a zastaví se na okamžik na prahu, celý užaslý. Pan Ouine vstal. Pan Ouine je vzhůru! Sedí si bezmála pohodlně na nízké stoličce s vysokým lenochem, na bosých nohou střevíce, límec košile široce rozhalen; je vidět krk, mocný, ale bledší a hladší než kdy jindy. Rty jsou poněkud promodralé, jezdí si po nich v pravidelných intervalech tlustým palcem se širokým, plochým nehtem, nažloutlým jako stará slonovina.

Neustane, jen zvolna obrátí k Filipovi svou tvář, chlapec ji zprvu ani nepozná. Jakže! Stačila hodina, aby... Podivná tvář! Zdá se, jako by její kosti už zpráchnivěly, jako by kůže pokrývala jen měkký tuk. Pod ochablým masem vystupuje ohromně velká lebka. Tváře, lpící jenom nevalně na výstupcích lícních kostí, visí dolů, tvoří ve výši čelistí dvě kapsy, které rozšiřují spodek obličeje, takže krk, zadíváme-li se na něj pozorněji, vypadá, jako by se nesmírně prodloužil: řekli bychom, že se ohýbá pod tou tíhou jako stonek obludného květu. Zpoceně, splepené vlasy se zdvíhají jako trs. »Podobá se Ludvíku-Filipovi,« myslí si Steeny.

Míří již ke dveřím, aby zavolal paní Marchalovou. Budou mít oba dosti síly, aby odnesli na postel toho starého člověka? Porodní babička stoupá beze spěchu po schodech, zafuní na každém stupni, konečně vejde a posoudí jediným pohledem, co se děje. Pan Ouine se právě neznatelným pohybem ponořil poněkud hlouběji do křesla, ale ruka stále ještě visí ve vzduchu, palec ve výši brady. Profesor ji pak zlehka položí na koleno.

»Musíte si zas hezky lehnout,« promluví konečně ošetřovatelka bezbarvým hlasem. »Musíte být hodný.«

Ticho.

Paní Marchalová pokrčí rameny, měří, jak je daleko od postele ke stoličce, potom spočine pohledem na Steenym.

»Tak co mám dělat? Vy byste jím ani nehnul, ruce se vám chvějí. Není to přece ďábel, konec konců! Můžeme i tak zkusit, jestli bychom nepřitáhli stoličce k posteli.«

Filip se opře o lenoch a tlačí ze všech sil. Paní Marchalová vzala obě bezvládné nohy pana Ouina mezi zkřížené paže a zvolna couvá. Urazí takto několik metrů, ne bez námahy. Poprsí pana Ouina se nebezpečně kymácí, Steeny se musí opřít ramenem o záda umírajícího, aby mu nesklouzl.

»Ouvej!« odfoukne si porodní babička. »Odpočiňme si!«

Je sevřena mezi židlí a postelí, musí prolézt mezi koleny nemocného, na nichž se vývrtkovitě kroutí široké soukenné nohavice.

»Přijde obchodník,« řekla, »dnes zrovna jezdí. Pomůže mi ochotně přenést nebohého pána na postel. Zatím pod něho dáme polštáře. Zatraceně! Radši bych měla pod rukama šestinedělku. Nemocní muži, to je horší než loutky vycpané otrubami, nepoddá se to. Tak pojdte, pane Filipe. Člověk by řekl, že spíte vstoje.«

Dívá se potměšile na ruce Steenyho. Chlapec se marně snaží utajit, jak se mu chvějí. Nakonec si je dá za sebe. Oči porodní babičky spočinou opět na nemocném.

»Kdyby bylo nejhůř,« promluví, »mohl by zemřít takhle, umíral by stejně klidně jako pod přikrývkami, ne? Jak tu tak sedí, vypadá bezmála, jako by nás slyšel, ale nebojte se, pane Filipe: odtamtud, kde ho teď vidíte, se nikdo nevrátil.«

»Mlčte!« zakoktá Steeny, celý zsinalý.

»Říkám vám, že nevidí, neslyší! To už je skoro tak, jako by byl opravdu mrtev. Vy jste holt všichni stejní! Pro živé se nikdo netrápí, ale jak nějaký děda upadne do agonie, stojíte před ním všichni jako před Pánem Bohem! Ženy, ty mají pro tohle smysl, ty ztratí málokdy hlavu. Podotýkám, pane Steeny, že jsem viděla umírat hezkou řádku pacientů, dosloužila jsem jim k smrti, abych mluvila, jak se píše v novinách. Prosím vás, dosloužit k smrti, copak to jde! Byli to nejruznější pacienti, bohatí, chudí, staří, mladí, dobří i zlí. Nuže, pane Steeny, není toho mnoho, co bych mohla říci o jejich smrti!«

Naklepe naposledy polštáře, strčí stůl mezi židli a zeď. Zaklíněn takto jak se patří, mohl by pan Ouine klidně zemřít.

»Zdáte se mi hrozně bezcitná, paní Marchalová,« řekl Filip, »tváříte se, jako byste opatrovala koně nebo tele!«

»To vás právě mýlí,« odpověděla porodní babička bez hněvu. »Víte sám, jakou měl povahu. Kdyby byl jen trošičku při sobě, byl by mě již dávno zpražil. Usmíval se vždy dobrácky, zeširoka jako mazaneček, ale jazyk měl ostrý. Teď se však podobá tomu, čím byl - s odpuštěním - když vycházel z břicha své matky. Čím byste chtěl prospět nemluvněti, které se právě narodilo, milý pane Filipe? Chovat je v čistotě, v teple, a nečekat, že vám poděkuje.«

Podívala se na pana Ouina podivným pohledem, jihla v něm pyšná radost z ukojení tajné zloby; bylo v ní teď cosi téměř dojatého, mazlivého.

»Však doktor říkal, že zeslábně náhle ve chvíli, kdy se toho nejmiň nadějeme. Když si pomyslím, že je tomu sotva hodina, co tu ležel na lůžku: „Paní Marchalová, vezměte toho hochu s sebou... rád bych si zdříml.“ Co

se mne týče, myslím, že ho naráz vyčerpala ta námaha, když chtěl vstát. Chtěl nejspíš sejít do prvního poschodí, do pokoje, kde bývala Slabonožka. Myslím si, ale to říkám jen vám, že tam byl potají již tuhle v noci. Nejspíš pro všelijaké ty papíry. Našla jsem klíč od jedné skříně v kapse jeho kalhot.«

Přistoupila k umírajícímu a položila mu ruku na stehno:

»Podívejte se, pane Filipe, má ho ještě tady. Spíše...«

»Dejte mi pokoj,« zakoktal Steeny, »už se mi protivíte, paní.«

»I tak bych možná leckomu posloužila, kdybych prozradila tu skrýš.«

»Komu?«

»Soudci, k čertu! Takový člověk jako on věděl o ledačems. Neskrýval by tak pečlivě účty dodavatelů či dokonce i dopisy od své milenky. Můžete však být klidný, pane Filipe, nejsem od policie - ať se z toho dostanou sami!«

Šla klidně ke dveřím, otevřela je, ale na prahu se obrátila. Chlapec stál v rohu a díval se k zemi.

»Nesluší se, abyste tu s ním zůstával sám,« řekla. »Nač? Brzy bude šest hodin, obchodník přijede každou chvíli, zdálo se mi, jako bych už slyšela to jeho malé nákladní auto nahoře na kopci, směrem k Gastebledovu domu. Podotýkám, že váš přítel nikterak netrpí. Co bych já, prosím vás, zmohla? Mám křečové žíly, mohla bych ho pustit na dlaždice, a to víte, jak by se doktor tvářil, kdyby našel nemocného na zemi v košili. Nebylo by to ostatně po prvé, co bych viděla umírat pacienta v křesle. V jednom směru je to pro nemocného spíš lepší, pro takového, který už leží v bezvědomí, věřte, že vím, co říkám. Kdyby ležel natažen, ucpaly by se plíce mnohem rychleji, slyšel byste ho již chroptět.

A pak, pane Filipe, zmítal by sebou příliš, kdybyste zde zůstal.«

»Zmítal? Věděl tedy o všem, co se děje?«

»I to to! Bezvědomí, to je jako spánek, docela tak. Když spíte, zdá se vám něco nebo nezdá, to záleží bůhví na čem - nejspíš žaludek. Stačí však maličkost, a fantasmie se dostane do pohybu, ani o tom nevíte - někdo zavírá dveře, zapraská nábytek. Hled'te, loni jsem hlídala pana Guirauda, bývalého notáře, byl to krásný třiadevadesátiletý stařec, a ještě chlapík! Nakonec vedl všelijaké řeči - a pořádně pepřné! Sestřička ošetřovatelka se div nezbláznila z toho všeho, co jí říkal. Konečně upadl do agonie. Dva dny klidně chroptěl, byl byste řekl, že chrápe. Uprostřed třetí noci - nehoda! Zmítá sebou tak prudce, že ho tři nemůžeme udržet, považtel „To se do něho jistě pustil ďábel!“ říkala stále sestřička a plakala a kropila ho hojně svčcenou vodou. Víte, jak jsem ho nakonec uklidnila? Vsadila bych se, že to neuhodnete, pane Filipe. Tak tedy: když mu zahradník vázal prostěradlo kolem ramen (jak se to dělá s blázný), napadlo mě, abych mu zazpívala nějakou ukolébavku, nějakou píseň tam od nás (pan Guiraud byl z Ardenes stejně jako já). Zahradník se zprvu zlobil, říkal, že se takové věci nezpívají starci skoro stoletému, že to vypadá, jako bych si z umírajícího střílela; hlouposti. Ale to nic, notář mě, myslím, nakonec uslyšel, přestal mlít nohama, natáhl se hezky způsobně a jako by se usmíval. Mně bylo z toho spíš nevolno. Rodit se a umírat, to je totéž, myslila jsem si. Zkrátka, napadlo mě leccos, co byste nepochopil. Nu co, jsem ráda, když mě považují za tvrdou jen proto, že jsem zvyklá na nemocné, že se nebojím těch jejich grimas. A přece, kdybych vám vyprávěla... Půjdete teď dolů nebo ne?«

»Ne,« řekl Filip; snažil se, aby hlas zněl pevně.

»Otevřte tedy aspoň okno,« ukončila stařena rozhovor. »Je tu takový podivný pach.«

To je pravda, podivný snad je, jistě ne však nepříjemný. Pach fenouilleských ovocných sklepů, když na prknech začínají vadnout jablka z poslední sklizně. Již několik dní cítí Filip často tuto vůni - i v otevřeném kraji, šíraném sluncem; pod obrovskými smrky ve starém parku. Setkává se s ní každého rána, když si bere s věšáku kabát, proklouzne potměšile i silnými výpary kolínské vody, kterou se vždy po koupeli hojně postříká. Když však ponoří obličej do záhybů látky, necítí pranic. Zdá se, jako by ta vůně spala přímo ve vlně a probouzela se, jen když přijde její chvíle.

Filip otevře nicméně okno a dívá se do zahrady, kdysi tak drahé pánu tohoto obydlí - do zahrady, která již opět divoce zarostla. Spálená tráva v alejích se zbarvila plavými tóny, teplá mlha, stoupající ze země, ji pokrývá lehoučkými, měňavými odlesky. Chlapec napíná sluch, nehučí-li už očekávané nákladní auto, sleduje krouživý let dravce, který tančí jako moucha pod nesmírnou, závratnou modrou kupolí. Co na tom! Oddychování umírajícího neruší ticho pokojíku, vtiskuje mu jen jakousi truchlivou, téměř náboženskou vážnost. Filipovi se zdá, že se i jeho vlastní dech účelivě řídí podle toho chroptění, tak slušného, tak diskretního. Snad i jejich srdce?... Ruka se sama od sebe položí na prsa, spočine tam, celá rozechvělá. Jak by mohl vědět, že před třiceti lety ležela v modré a růžové posteli dívenka, která udělala tentýž pohyb. Štěrbínami dveří prosakovalo tehdy světlo, zažihajíc měděnou kliku, roh rámu, a stará matka, vyčerpaná probdělými nocemi, chodila sem tam po příšerně vrzajících parketách.

Steeny jen stěží rozpoznal ten hlas, a nebýt té tlusté ruky, která teď zkoumala ve své dlani jeho chabý stisk, byl by měl nejspíš za to, že sní. Hlas páně Ouinův se totiž nezdál vůbec vhodný k tomu, aby vyjádřil pocit tak prostý, tak naivní, jako je překvapení; překvapení, abychom tak řekli, v čirém stavu, nabrané přímo u pramene, bez nejmenšího příměsku zvědavosti nebo ironie. A Steeny sám znal jen pramálo ono duševní hnutí, kterému dal člověk jméno velmi nenápadné, jako všem bohům, jichž se bojí. Pokud jde o úžas - stejně jako o úzkost - zná většina lidí jen úžas třpytivý, s vodovým leskem, podobný překvapení, jaké budí mořské propasti. To dvojí tajemství zůstává pohřbeno v paměti raného dětství, dětství přecpanějšího mlékem než nemocný bromovými sloučeninami nebo morfiem, dětství beze slov a téměř bez pohledu - nikdo je nezná, je neporušitelné, neboť kolébka není tak hluboká jako hrob.

»Pusťte mě, nu, nedržte mě tak, děsí mě to, když mě někdo drží. Neuteču, to je nesmysl.«

»Mám hlad,« řekl pan Ouine, ale tentokrát s podivným tupým údivem.

»Pro to mě ještě nemusíte tak mačkat,« odvětil Steeny a snažil se zasmát. »Přece mě, pane Ouine, nesníte.«

Otvírá volnou rukou ty velké prsty, zaklesnuté kolem jeho prstů, a chvěje se vysílením a hněvem. Octne se jediným skokem až na druhém konci pokoje, ale hlava se mu zatočí, opře se v koutě o zeď a jezdí jazykem sem tam po rtech, má ho ještě celý lepkavý po víně. Fuj!

»Mám hlad,« řekne znovu pan Ouine, »šílím hladem, umírám hladem.«

»Nač s tím dělat takové cavyky, pane Ouine? Nacpou do vás několik krajíců s máslem, a je to, několik krajíců s máslem a zavařeninou, hu, hu, vy starý komediantel!«

»Nic mě již nemůže napříště naplnit,« pokračuje pan Ouine vážně. »Byla by to pořádná práce, naplnit mě, a tato práce nebyla ještě ani započata. Život proběhl jako sítem. Nadarmo jsem se otevřel, rozšířil, byl jsem jen jícen, vdechoval jsem jen, hltal tělem duší, zel otvory na všech stranách. Zahrabán v píci jako vůl, zahrnut tolikerou krmí, kterou mi nabízeli, hledal jsem s náramnou péčí sousta nejšťavnatější, nejvýživnější, chudíčká jenom navenek, leckdy i odporná, taková, kterými hlupáci většinou opovrhují. Nepospíchal jsem, zakládal jsem si na tom, že umím čekat, odhadoval jsem rozvážně rozkoš i užitek, vypočítával přesně, kdy bude plod nejzralejší - krátce před začátkem zahnívání - byl jsem stále sám, abych se nemusil dělit ani o svou námahu, ani o svou rozkoš. Žel, oč bych se byl dělil? Toužil jsem, nadouval jsem se žádostí, místo abych ukájel svůj hlad, nevpravil jsem do sebe nic podstatného, ani dobro, ani zlo, má duše je jen měch plný větru. A teď, chlapče, když mě celičkého vdechuje, cítím, jak se rozpívám a mizím v té žravé tlamě, měknou mi v ní i kosti.«

»Fuj, mluvíte o své duši, jak by asi žába mluvila o hadu.«

»To zvíře mě opravdu fascinuje,« pokračoval pan Ouine s nezvratným klidem. »Cítím jeho hlad nebo svůj? Vpravdě jsem se, hochu, nikdy nestaral o svůj hlad, radoval jsem se ze svého hladu, a dnes se můj hlad kochá mnou. Ó chlapče, je-li tohle zde jen sen, je

to sen velmi podivný. Mohl byste mi prokázat jistou službu? Nejste opilý?«

»Povedete-li takovou dál, budu jistě opilý. Jakou vám to může působit rozkoš, mluvit o takových věcech tím směšným tónem? Já z vás strach nemám, to si pamatujte, dráždíte mě, to je vše, jdete mi, jak se říká, na nervy.«

»Dost!« vykřikl náhle pan Ouine hromovým hlasem.

Skočil s postele, téměř lehce. Jeho široká ramena se černě vřezávala do nejasného světla okna, tak temně, že se Steenymu zprvu zdálo, jako by byl k němu ten starý muž obrácen zády. Opuchlá tvář se zavřenými víčky byla ostatně právě tak namodrale šedá jako chomáče propocených vlasů.

»Nechci vás poděsit,« fňuká ten podivný umírající, »postůjte jen chvíli klidně, jen chvílečku, smilujte se nade mnou! Všecko, co se hýbe, uniká mi již v tu chvíli, jako by to náhle skočilo z jednoho světa do druhého. Nevím, je-li to lenost očí nebo mozku. Snad je i možné, že jsem jednou provždy našel rovnováhu.«

»Tu jste právě před chvílí ztratil, tu svou rovnováhu. Jděte! Skáču-li já z jednoho světa do druhého, skáčete vy znamenitě s postele na podlahu.«

»Nohy mi ještě slouží,« namítl pan Ouine. »Cítím dokonce, že jsou dosti jaré.«

Otočil se těžce na patách, potom dohupkal k oknu.

»Blíží se noc,« řekl po dlouhém mlčení. »Jak to, že jste ještě tady? Jděte domů, hlupáčku! Kdykoli vás člověk potřebuje, vždycky jste opilý. Nač je mi teď opilec?«

»Nejsem ani tak opilý jako vy,« vykřikl Steeny vztekale a udělal krok vpřed.

»Střezte se vztáhnout na mne ruku! Nesahejte na mne!« zaprosil pan Ouine. »Nehněvám se na vás. Nač ostatně potřebujete má tajemství?«

»Neprosím se o ně,« odsekl pyšně Steeny, »a také se jich nebojím.«

»Nemohou v nikom probudit takový pocit, ani ve mně ne. Jejich spleťitost se mi zdá napříště stejně marná jako spleťitost snů. Jsou to jen tajemství? Rád bych je nenáviděl, ale necítím k nim ani zášť, ani lásku; jejich zloba zvolna ochabla, aniž jsem o tom věděl. Podobají se těm příliš starým vínům namodralého tónu, vínům bez chuti: ta také před smrtí pohltí korek zátky a rozleptají boky láhve. Konal jsem zlo v myšlenkách, chlapče, měl jsem za to, že z něho takto vylisuji jeho podstatu - ano, živil jsem svou duši parami z křivule, a ona se rozběsnila právě ve chvíli, kdy pro ni již nemohu nic učinit, ani dobré, ani zlé. Nemám dokonce ani jedinou výčitku, kterou bych jí hodil v naději, že ošálím její hlad, čas mi chybí; tam, kde jsem teď, nepotřeboval bych nic menšího než celý lidský život, aby se mi podařilo vytvořit jedinou výčitku. I slovo samo ztratilo svůj smysl, nejspíš je již mnoho let vyslovuji jen ze zvyku, nemohu již pochopit to rozdvojení sama sebe, to popírání, ten podivný rozklad... Celý život, celý dlouhý život, celé dětství, nové dětství.«

»Nestydíte se?« řekl Steeny. »Nepřikládám dítěti větší důležitosti než seleti.«

»Nové dětství, celé dětství,« pronesl pan Ouine tiše; zaznívala z toho nesmírná chtivost.

Seděl na okraji postele, opíraje se patami o zem; dlouhé nohy se tratily v záhybech kalhot. Hlava byla hluboce skloněna, takže vystupovala plochá, neforemná šíje, poznamenaná tu a tam červeně s bleděfialovým nádechem. Soustředěn takto do sebe - v nepohodlné poloze, v níž se ještě víc dusil a trpěl - brumlal a sténal bez ustání.

»Celé... dětství,« řekl znovu, lapnuv dvakrát po de-

chu, »celičké dětství« - a udělal oběma těžkýma, váhavýma rukama pohyb, jako by někoho hladil nebo něco hnětl. Tentokráte zvítězil ve Filipově srdci soucit nad onou krutou zvědavostí, která ho poutala k tomuto náhodnému učiteli víc než kterýkoli jiný cit. Přiblížil se zvolna a položil mu na šíji chladnou dlaň. Neudělal ještě nikdy nic takového, co se s panem Ouinem znal, byl to jediný důkaz lásky, který mu kdy dal, či který byl kdy v pokušení dát.

Ta šíje byla tvrdá a hladká jako pěkně otesaná dubová kláda, ale Steeny neměl kdy, aby se nad tím v údivu pozastavil. Ležel náhle zpola na zemi, ve výši kolen pana Ouina, jehož schýlená tvář se téměř dotýkala tváře jeho. Necítil však ani její teplo, ani dech.

»Nemám tajemství,« řekl pan Ouine. »Snad jsem jich měl kdysi habaděj, snad by bylo jen stačilo vybrat si některé. Nemám již tajemství, předpokládáme-li, že jsem vůbec nějaká měl. Bůh mě takto šálí, chlapče.«

Jeho silná ramena zakrývala Steenyho svým stínem, měla tvar stlačeného oblouku, mocné klenby, přesně propočtené, pevné. Působila na chlapce dojmem téměř drtivým; měl pocit čehosi, co trvá bez konce a změny; dojem věčnosti, věčné rovnováhy. Nebyl v něm však už vůbec strach, nýbrž nejasný, neurčitý soucit, cosi jako bolestný klid, jaký přichází v nemoci po velkých krizích, když očekávaná zora rekonvalescence je ještě pod obzorem.

»Nač je vám tolik třeba tajemství?« optal se Steeny mírně, dětským hlasem.

»Potřebuji tajemství, potřebuji nezbytně aspoň jedno tajemství, byť bylo tak nicotné, jak si jen dovedete představit, či odpornější, ohyzdnější než všichni ďáblové v pekle. Ano, i kdyby bylo jen tak velké jako zrníčko olova, uzavřel bych se kolem něho, nabyl bych opět

váhy a stálosti. Tajemství - abyste mi dobře rozuměl, chlapče - chci říci nějakou skrytou věc, která by stála za přiznání, za výměnu; kterou bych mohl složit na jiného.«

»A co by vám to, k čertu, prospělo?«

Třebaže byla otázka zaměřena ironicky, nezarmoutila nijak pana Ouina, jak se zdálo. Uvažoval dlouho, než odpověděl. Jeho ruka ležela těžce na chlapcově rameni, byla však přece jen zas lehčí než ten pohled, který byl tak blízko, že by se byl musil Steeny poněkud odtáhnout, aby rozeznal zřítelnice. Viděl z nich jen svit, odlesk, neurčitý, ostatně odporující si výraz, v němž bylo cosi snového a zároveň lstivého.

»To by mě spasilo,« řekl lhostejným hlasem, který vůbec nevyjadřoval touhu po opravdové spáse, spíše nenávistný odklon od vlastního osudu, lhostejné přesvědčení. »Porušilo by to rovnováhu, je-li vůbec ještě kdy. Nemohu již nikomu nic dát, to vím, nemohu již nejspíš také nic přijmout. Něco však se mne možná spadne jako plod se stromu nebo aspoň - nejde již ani o květ, ani o plod - jako kámen s balvanu, stačil by náraz, cvrknutí. Nejmenší oblázek.«

Stín ramen kreslil nad Steenym stále ještě tu zavalitou, pevnou křivku; tento obraz dával posledním slovům páně Ouinovým příšerný smysl.

»Nu tak, zkuste to, mně se to zdá tak prosté. Jakékoli tajemství, byť jen tak velké jako zrnko olova... Tedy... Mluvíte vážně, pane Ouine? Každý člověk má kdesi v sobě skrýš, malinkou skříňku na jedy. Cosi, co se zamyká.«

»Správně, přesně řečeno,« odvětil pan Ouine (a položil zvolna druhou ruku na Filipovo rameno). »Ten klíč již není k ničemu, dvířka jsou dokořán, lahvičky prázdné, jedy vyprchaly do vzduchu a rozptýlily se téměř

úplně, jsou dočista neškodné. Musel bych je shánět celá staletí, abych získal, čím bych usmrtil leda myš.«

»Je možné, abyste ještě myslil na jedy? Jedy! Dost! Ach, pochopil jsem dobře, co chcete říci. Tentýž jed je buď jed nebo nektar či dokonce čistá voda, to záleží na tom, kdo ho požije, který je den, hodina, to závisí na smutku nebo radosti - či snad jen, kdo ví, na cedulce, přilepené na lahvičce.«

»Čistá voda...,« řekl po něm pan Ouine hlasem sotva slyšitelným. »Nikoli čistá - bez chuti, bez barvy, ani chladná, ani teplá; mráz ji nezakalí, ona zas neuhasi oheň. Kdo by chtěl se mnou pít takovou vodu? Ocel není tak tvrdá, olovo tak těžké, nikdo by s ní nic nesvedl. Není čistá, je nedotčená, stálá, hladká jako démantové zrcadlo. A moje žízeň se jí také podobá; má žízeň a ta voda, to je totéž.«

»Tedy i vy jste nedotčen, stálý,« podotkl Steeny, aniž věnoval pozornost své odpovědi, vyřčené mechanicky.

»To jsem. (Poslední slovo zaniklo v nesrozumitelném zavrčení). Ach, Bože, já měl za to, že držím v ruce pilník a rydlo, vpravdě jsem však přejížděl po té hmotě štětcem tak jemným, že by nesetřel ani pel s květu.«

Hlas páně Quinův nepozbyl zdánlivě ničeho ze své profesionální vážnosti, a přece byla jeho barva jakoby podivně porušena; probouzel ve Filipovi tutéž nevolnost, jakou probouzí maska dospělého člověka na tváři malého děcka. A cítil, jak jeho vlastní hlas zní nechtíc bezmála už stejně jako hlas jeho učitele, byly tak úzce spjaty, že se zdálo, jako by již splývaly v jedno. Mluvili v šeru jako rovný s rovným, jako dva tuláci na zatáčce neznámé cesty; v dokonalé samotě.

»Na svůj život nevyryje člověk nic, to je nesmysl,« řekl Steeny, »píšeme jenom na životy druhých, a nevíme, co jsme tam napsali. Jak se to dozvědět?«

»Nenapsal jsem nic na váš život?« ptá se pan Ouine. »Hm... hm... nespíchejte s odpovědí. Či spíše, neodpovídejte vůbec, vaše odpověď by neměla v mých očích pražádné ceny. Napsal-li jsem, co na tom? Stačilo by, abych smazal jedno slovo z toho, co je tam napsáno, jediné slovo, jedinou slabiku toho neznámého jazyka. Ach, chlapče, kdybych byl jen škrábl nehtem po tom zrcadle, dovedl bych se již sdostatek zmenšit, vklouzl bych celý do té trhliny v kovu.«

»Čeho se tak bojíte, pane Ouine? Smrti?«

»Nevím, co tím slovem míníte,« řekl profesor slavnostně. »Tento rozklad tělesných šťav - a je to něco takového - neupoutal dosud moji pozornost, nejsem chemik. Zkrátka, smrt byla pro mne vždycky rozuzlením vnitřního dramatu; bojím se, že jsem promeškal toto drama. Nebylo ve mně ani dobra, ani zla, žádný rozpor, spravedlnost mě již nemůže dostihnout, takový je pravý smysl toho ztraceného slova. Ani se mi nedostalo rozhřešení, ani jsem nebyl odsouzen, ano, jsem ztracen, zbloudil jsem, zmizel jsem dočista z dohledu, jsem mimo při.«

»Není jenom spravedlnost,« řekl prostě Steeny, »je i milosrdenství, odpuštění. A potom možná nic? Proč ne?«

»Hlupáku!« zabručel pan Ouine (jeho hlas však nevyjadřoval ani rozhořčení, ani hněv). Kdyby nebylo nic, byl bych já něčím, ať dobrým nebo zlým. Já nejsem nic.«

Ten výrok padl doslova se rtů páně Ouinových na mladou tvář, napjatou, jako by jej chtěla přijmout; a ta tvář jej skutečně přijala. Steeny jej zachytil spíš svým obličejem než ušima, svým obličejem, čelem, očima; zalil mu skráně a zaplnil náhle jeho prsa jako kus ledu.

»Dost!« zasténal - aspoň se mu tak zdálo - ale pýcha mu ještě zavírala ústa, žádal o milost jen sám sebe.

»Mučí mě zvědavost,« pokračoval pan Ouine. »V tuto

chvíli hladá a ohryzává to málo, co mi zbylo. Takový je ten můj hlad. Proč jsem jen nebyl zvědav na věci! Já jsem hladověl jen po duších. Co říkám, hladověl? Co je to hlad? Dychtil jsem po nich, pln touhy, na niž se nehodí slovo hlad, pravý hlad skřípe zuby, hlad má pohled, který pálí jako oheň. Proč jsem neučinil z duší svou kořist! Žel, nehladověl jsem po mnoha duších, jediná z nich by mi byla stačila, ta nejubožejší, byl bych se s ní uzavřel na celý život, sám, v nejhlubší samotě, jako fyziolog s potulným psem, na němž koná pokusy, jako jinoch se svou první groteskní milenkou, sebranou na ulici. Díval jsem se, jak hrají a trpí - tak by se byl mohl na ně dívat jen Ten, kdo je stvořil - nepůsobil jsem jim ani rozkoš, ani bolest, holedbal jsem se, že jim dávám nepostřehnutelný popud, jako obracíme obraz ke světlu nebo do stínu, cítil jsem se jejich prozřetelností, prozřetelností téměř nedotknutelnou ve svých úmyslech, prozřetelností, která je mimo jakékoli podezření: jako ta pravá. Byl jsem šťasten, že jsem starý, ošklivý, že mám dnu, veselil jsem se, když jsem slyšel vlastní hlas, přeháněl jsem úzkostlivě jeho huhňavé, fagotové zabarvení, vhodné ke konejšení malých dětí. S jakým jástem jsem vcházel do těch prostých svědomí, tak lhostejných na pohled, tak všedních, tak podobných jedno druhému, do těch neokázaných cihlových domků, zčernalých zvyky, předsudky, hloupostí, jako by na ně napadaly městské saze, do těch havířských obydlí. Usadil jsem se v nich důstojně, zaplnil jsem je svou laskavostí, nevtíravou péčí; vydávala mi rázem svá tajemství, ale já nikterak nespěchal, abych si je vzal. Prohlížel jsem si s něhou vše, co takovéto domy nevinně nabízejí cizinci, pocestnému, jejich směšný komfort - vyšívané ubrousky, fotografie na zdech, sádrová dívčí soška na sedátku, zrcadla zčernalá mušinci, tajemnější-

mi než rozježděná lesní cesta, jediný koberec, svítící špínou, čížek v kleci - ano, dobýval jsem pohledem všecka ta skrovná opevnění, za nimiž prostřednost klidně stravuje sama sebe. Nepřerušoval jsem zdánlivě ono opětné vstřebávání, zamezoval jsem je poznenáhlu, aniž o tom věděli. Bezpečnost těch duší byla v mých rukou, a ony o tom neměly ani potuchy; střídavě jsem ji před nimi skrýval a zase odhaloval. Hrál jsem na toto hrubé bezpečí jako na jemný nástroj, loudil jsem z něho podivnou, nadlidsky líbeznou harmonii, dopřával jsem si té boží kratochvíle, neboť tak se Stvořitel vsutku baví, tak tráví své volné chvíle... Takové byly ty duše. Měl jsem se na pozoru, abych je nezaměnil, odhaloval jsem je jim samým tak obezřele, jako entomolog rozestírá křídla zakuklené larvy. Jejich Stvořitel je neznal líp než já. Žádný výboj lásky nelze přirovnat k tomuto neodvratnému zajetí, které pacienta neuráží: zůstává nedotčen, a přec je cele vydán na milost a nemilost, je vězněm, ale uchovává si své nejjemnější odstíny, všechny duhové barvy, veškeru pestrost života. Takové byly ty duše. To byl tedy můj úkol v tomto starém domě, který bude musit chtěj nechtěj uchovat mou památku, neboť každý jeho kámen je prostoupen mou radostí. Ano, ze všedního těsta jsem vykouznil mýdlovou bublinu - lehčí, jemnější. Ten zázrak se podařil těmhle velkým prstům.«

»Nežil jste tedy marně.«

»Udělal jsem skutečně, co jsem právě řekl?« zasténal pan Ouine. »Chtěl jsem to snad jen? Spatřil jsem to ve snách? Byl jsem jen pohled, otevřené, ztrnulé oko, bezmocná chtivost?«

»Slabonožka je mrtva,« řekl Steeny.

»Unikla, to je pravé slovo, vznesla se, nic ji už nemůže zasáhnout - unikla není možná vhodné slovo. Vyrazila jako plamen, jako výkřik.«

»Miloval jste ji?« optal se Steeny. Znovu vyslovil větu, dřív než pronikl její smysl. Zdálo se ostatně, že to pan Ouine neslyší. Sténal a popadal dech dál, ale to sténání neznělo jako nářek... Vyjadřovalo spíše tentýž hluboký, stále se zvětšující úžas, jaký pocítí člověk, který učiní několik posledních kroků po hřebeni dlouho nehybném nad jeho hlavou a náhle objeví nesmírný prostor a obzory tvořící se tak rychle, že jeho pohled nestačí sledovat znásobené rozvíjení závratné závitnice. Steeny myslí rovněž na chrochtání toho hltavého idiota, kterého viděl jednoho dne u dveří útulku, slzy mu stékaly zároveň se slinami do misky s horkým jídlem.

»Chtěl jste před chvilkou tajemství,« promluvil, vrhaje nazdařbůh ta slova. »Nuže, tady máte tajemství!«

»Eh, jaká tajemství,« odvětil pan Ouine, »kdyby to byla opravdu tajemství, nezbavil bych se jich tak snadno. Já se jich ani nechci zbavit, padají se mne, oddělují se, zdá se, jako by mi nikdy nepatřila. Nepřidávají, ani neubírají nic z mé váhy, nevím ostatně, mám-li vůbec nějakou váhu. Chlapče,« začal opět s bývalým pathosem, »na své universitní dráze, stejně jako potom, nepomyslil jsem nikdy na to, abych popíral existenci duše, a ani dnes o ní nemohu pochybovat: ztratil jsem však vůbec pocit, že mám já nějakou duši, ačkoli jsem ji ještě před hodinou cítil jako prázdnotu, čekání, vnitřní ssání. Nejspíš mě již úplně pohltila. Padl jsem do ní, chlapče, jako vyvolení padají do náruče Boží. Nikdo na mně nechce, abych vydal počet ze své duše, a duše nemůže podat zprávu o mně, nezná mě, neví již ani, jak se jmenuji. Z kteréhokoli jiného žaláře bych mohl uniknout, třebaš jen svou touhou. Padl jsem právě tam, kde mě nemůže žádný soud dostihnout. Vracím se navždy do sebe, dítě.«

K Filipovu úžasu skončilo profesorovo chvatné oddy-

chování smíchem zprvu tlumeným, potom upřímným a jasným, jaký ještě nikdy nezaslechl z těch přísných úst. Zároveň ho přestal tížit ten stín širokých ramen, který cítil nad sebou; stál opět volný.

Pan Ouine se dál zdobna smál, hlavu lehce schýlenou doprava, jedno oko otevřené, druhé zavřené; dodávalo to jeho obličejí dosti všedního výrazu. V jednom záhybu tváře se leskla velká slza.

»Prožil jsem právě pernou chvíli,« řekl s nesmírným povzdechem. »Vrátit se do sebe není žert, chlapče. Nebylo by o nic těžší vrátit se do břicha, které mě počalo. Obrátil jsem se skutečně, udělal z rubu líc, obrátil jsem se jako rukavice.«

Nehlučný šum jeho smíchu vznášel se jen stěží nad tichem, podobal se teď žblunkání vody v jílové koleji, pleskání lijáku na oblázcích, kterémukoli nesrozumitelnému hlasu věci; neměl již nijaký lidský smysl. Steenyho ani neudivilo, že ten smích vychází z toho těžkého těla, klesajícího pod groteskními šaty v namodralou bělost rozházené postele. Nevznášelo se to ostatně, teklo to z přítmí jako tenký bahnitý pramínek, neuchopitelný, nevysychající, nemělo to ani začátek, ani konec.

»Nu tak, pane Steeny, nechci vám poroučet, ale pomoci byste mi mohl, nemám dost síly, abych ho obrátila.«

(Odkud přichází to zurčení pramene? To si lékař myje ruce, umyvadlo má na zemi, mezi nohama.)

»Jestli skončil ve dvě hodiny, pak je pravda, že se to stalo právě ve chvíli, kdy jsem sešla dolů. Opravdu je mi to divné, pane doktore. Měla bych za to, že ho najdu ztuhlého na kost.«

»Agonie starců jsou často velmi šalebné,« poznamenal doktor. Neměl ručník, a třepal rukama nad hlavou,

aby mu oschly. »Děti umírají povšechně líp, paní Marchalová. Poslyšte, mladý muži, je zbytečno sahat na srdce, hledáte je ostatně příliš vlevo. V této věci, stejně jako v jiných, neshoduje se fyziologie s literaturou.«

»Ujišťuji vás, pane doktore, že jsme spolu hovořili ještě ve chvíli, kdy jste otevřel dveře.«

»To mi připomíná název románu, který jsem kdysi četl,« odvětil lékař. »*Mrtví, kteří mluví*, či tak nějak. Mám chuť uvěřit, že rozluštění té záhady je v této láhvi s portským vínem.«

»Budete-li stále takhle trčet u postele, nevytáhnu nikdy to prostěradlo,« zabručela zlostně paní Marchalová. »Neříkám, že by zde bylo nejvhodnější místo pro takového chlapce, jako jste vy. Když jste tu však už byl, mohl jste využít toho času užitečněji než si přihýbat z láhve, ne? Žena tak stará jako já má právo mluvit upřímně.«

Je to podivuhodné, jak si vede při oblékání mrtvého, šuká sem tam proti světlu lampy, postavené na zemi, je téměř lehká uprostřed toho těžkopádného komíhání vlněných spodniček. Řekli bychom, že měří to břímě jako velký hbitý hmyz; najednou vyrazí s neomylnou přesností těma svýma krátkýma rukama, a mrtvola se poslušně válí od jednoho kraje k druhému jako člun, zmítaný vlnobitím. Pan Ouine, zbavený svého domácího oděvu, vklouzl v mžiku před užaslýma očima Steenyho jako by sám od sebe do starodávné noční košile s dlouhými cípy a červeným kvítkem, vyšitým na límci. A tu paní Marchalová přehrnula prostěradlo - navlas tak, jako zavíráme obálku - a tvář profesora řečí se začala polehoučku nořit nikoli do prohlubinky polštáře, nýbrž do neviditelné látky, kde najednou uvízla; ztuhla znenadání jako otisk pečeti ve vosku - byla dokonale podobna dávnému obrazu na minci, podivuhodně podobna, nescházela tam nejmenší vráska, nejdrobnější pupínek, i chloup-

ků bylo přesně tolik, a přece se úplně lišila od bývalé tváře. Té, která se smála, hovořila, chvěla i ve snách při každém hnutí myšlenky, nezastavující se ani ve dne, ani v noci; chvěla se v přílivu myšlenek jako březový lístek ve vánku. A maska nabývá poznenáhlu barvy jílu, tvrdne, jak se zdá, na vzduchu do té míry, že se svit lampy zpěčuje splynouti s jejími obrysy. Propadlé oční důlky, lehounce stlačené oči a pokleslé lícní svaly prodlužují nesmírně nos páně Ouinův: jen on žije dál životem napříště bezcitným a bezcílým jako zlomyslné zvířátko.

světla, ne nadarmo postavil autor doprostřed svého příběhu postavu dospívajícího chlapce s jeho vrozenou potřebou pravdivosti, přímosti a čistoty, chlapce, který je nejpřísnějším soudcem své hni-
jící společnosti, ale zároveň no-
sitelem budoucích nadějí.

Mrtvá farnost je snad nejodváž-
nější dílo slavného francouzské-
ho romanopisce, jehož hlas zněl
tak statečně a vášnivě v době, kdy
Francie byla šlapána cizími vra-
hy. Je to dílo odvážné a origi-
nální, jak co do uměleckého vý-
razu, tak do básnické a ideové
koncepce. Je to román o zlu jako
negativnímu elementu existence,
jako o nepříteli života, který na-
bývá půdy všude tam, kde lidé
přestávají žít vnitřním duchovním
životem, kde přestává úrodná
činnost lásky, opravdovosti a
hrdinství. Všecky síly života jsou
potom vyprazdňovány ze svého
obsahu, obracejí se proti svému
zdroji, stavějí se do služeb lži
a smrti ve všech jejích formách,
přirozených i nadpřirozených.

Přeložil Josef Heyduk

Obálku navrhl Josef Liesler

*Stran 256, cena brož. 93 Kčs,
váz. 118 Kčs*

U všech knihkupců

Nakladatelství

VYŠEHRA D

Praha II, Karlovo nám. 5